

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ,  
GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ  
WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO -  
NA POTRZEBY OPRACOWANIA STRATEGII ROZWOJU  
WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030+**

**WRZESIEŃ 2023**





#### **opracowanie**

Instytut Rozwoju Terytorialnego  
ul. J. Wł. Dawida 1A  
50-527 Wrocław  
[www.irt.wroc.pl](http://www.irt.wroc.pl)

#### **dyrektor**

Maciej Zathey

#### **zastępcy dyrektora**

Agnieszka Wałęga  
Bogusław Molecki

#### **koordynator opracowania**

Karolina Potasz

#### **zespół autorski**

Katarzyna Acedońska  
Jan Blachowski  
Piotr Chmiel  
Renata Cieślak  
Dawid Gawlik  
Karolina Gmur  
Marzenna Halicka-Borucka  
Marta Kukuła  
Sławomir Książek  
Kamila Lesiw-Głowacka  
Katarzyna Lisiewicz

Wojciech Maleszka  
Katarzyna Mańkowska-Bigus  
Małgorzata Mongiałło  
Marta Oleszczuk  
Karolina Potasz  
Joanna Samulewicz  
Aleksandra Sieradzka-Stasiak  
Ilona Szarapo  
Małgorzata Rojek  
Jakub Rosowski  
Dariusz Zięba

#### **opracowania kartograficzne i elektroniczne przetwarzanie danych**

Marta Kukuła  
Marta Oleszczuk  
Ewa Skoczeń  
Małgorzata Wolańska

#### **skład tekstu i redakcja**

Karolina Potasz  
Magdalena Pietrukiewicz

## SPIS TREŚCI

<b>1. WPROWADZENIE .....</b>	<b>5</b>
<b>2. TRENDY ŚWIATOWE, EUROPEJSKIE I KRAJOWE .....</b>	<b>11</b>
<b>3. DIAGNOZA STRATEGICZNA .....</b>	<b>16</b>
<b>3.1. SFERA PRZESTRZENNA .....</b>	<b>17</b>
<b>3.1.1. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I KULTUROWE .....</b>	<b>18</b>
Zasoby przyrodnicze.....	18
Wody podziemne i powierzchniowe.....	22
Zasoby kopalin użytecznych.....	25
Obszary chronione.....	28
Zasoby kulturowe.....	30
Jakość powietrza.....	32
Zagrożenia naturalne i zmiany klimatu .....	35
PODSUMOWANIE Środowisko przyrodnicze i kulturowe.....	40
<b>3.1.2. STRUKTURA OSADNICZA I FUNKCJONALNA .....</b>	<b>45</b>
Sieć osadnicza.....	45
Struktura użytkowania gruntów .....	47
Obszary funkcjonalne .....	48
Obszary strategicznej interwencji .....	49
Współpraca .....	51
PODSUMOWANIE Struktura osadnicza i funkcjonalna .....	55
<b>3.1.3. TRANSPORT .....</b>	<b>58</b>
Transport kolejowy.....	58
Transport zbiorowy.....	58
Transport drogowy.....	60
Bezpieczeństwo ruchu drogowego.....	62
Pojazdy osobowe .....	63
Centra logistyczne i magazynowe.....	63
Mobilność rowerowa .....	65
Transport lotniczy.....	66
Transport wodny .....	68
PODSUMOWANIE Transport .....	68
<b>3.1.4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA .....</b>	<b>71</b>
Bezpieczeństwo energetyczne .....	71
Elektroenergetyka.....	71
Odnawialne źródła energii .....	71
Sieć gazowa .....	72
Sieć ciepłownicza .....	73
Sieć wodociągowa .....	73
Sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków .....	74
Gospodarka odpadami.....	75
Przesyłanie paliw płynnych.....	76
Telekomunikacja i społeczeństwo informacyjne.....	76
PODSUMOWANIE Infrastruktura techniczna.....	77
<b>3.1.5. STAN PLANISTYCZNY .....</b>	<b>79</b>
Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego .....	79
Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	79
Decyzje administracyjne.....	80
PODSUMOWANIE Stan planistyczny .....	81

<b>3.2. SFERA SPOŁECZNA</b> .....	<b>82</b>
<b>3.2.1. DEMOGRAFIA I MIESZKALNICTWO</b> .....	<b>83</b>
Demografia.....	83
Zasoby mieszkaniowe.....	87
Wyposażenie mieszkań.....	89
PODSUMOWANIE Demografia i mieszkalnictwo.....	90
<b>3.2.2. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA</b> .....	<b>93</b>
Wychowanie przedszkolne.....	93
Edukacja.....	93
Szkolnictwo wyższe.....	94
Kultura.....	96
Sport i rekreacja.....	98
Ochrona zdrowia.....	98
Polityka senioralna.....	100
Pomoc społeczna.....	102
Osoby z niepełnosprawnościami.....	104
Ekonomia społeczna.....	104
Bezpieczeństwo publiczne i zarządzanie kryzysowe.....	105
PODSUMOWANIE Infrastruktura społeczna.....	109
<b>3.3. SFERA GOSPODARCZA</b> .....	<b>113</b>
<b>3.3.1. GOSPODARKA</b> .....	<b>114</b>
Rachunki regionalne.....	114
Przedsiębiorczość.....	116
Rynek pracy.....	117
Turystyka i uzdrowiska.....	119
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo.....	124
Górnictwo i wydobywanie.....	126
Instytucje otoczenia biznesu.....	130
Działalność badawczo-rozwojowa (B+R).....	132
Działalność innowacyjna.....	134
Tereny inwestycyjne.....	135
Klustry.....	136
Handel zagraniczny i bezpośrednie inwestycje zagraniczne.....	139
Regionalne inteligentne specjalizacje.....	140
PODSUMOWANIE Gospodarka.....	141
<b>3.3.2. FINANSE PUBLICZNE</b> .....	<b>148</b>
Budżet województwa.....	148
Budżety powiatów.....	150
Budżety gmin i miast na prawach powiatu.....	152
PODSUMOWANIE Finanse publiczne.....	157
<b>4. ZARZĄDZANIE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA</b> .....	<b>161</b>
System zarządzania rozwojem województwa.....	161
Monitoring realizacji SRWD 2030.....	163
Spis map.....	175
Spis wykresów.....	177
Spis tabel.....	178
Spis schematów.....	178

## 1. WPROWADZENIE

**Celem opracowania** jest prezentacja sytuacji województwa dolnośląskiego w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej w 2022 roku (lub 2021 w przypadku braku aktualniejszych danych), zmiany przebiegu analizowanych zjawisk w latach 2016-2022 oraz prognoza zmian dla wybranych zjawisk w perspektywie 2030+. Przeprowadzenie pogłębionej analizy stanu istniejącego i zachodzących trendów stanowić będzie punkt wyjścia do opracowania dokumentu strategicznego jakim jest *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030+ (SRWD 2030+)*. W diagnozie zidentyfikowane zostały najważniejsze zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania i potencjały rozwoju województwa oraz wynikające z nich najistotniejsze wyzwania rozwojowe. Diagnoza oraz wyciągnięte z niej wnioski posłużą do wyznaczenia kierunków rozwoju Dolnego Śląska w perspektywie 2030+.

**Podstawę prawną** opracowania diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej dla potrzeb *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030+* stanowi art. 10a. Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1259, 1273), zgodnie z którym podmiot opracowujący projekt strategii rozwoju, projekt polityki publicznej, projekt programu rozwoju lub projekt programu służącego realizacji umowy partnerstwa przygotowuje diagnozę sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej, z uwzględnieniem obszarów funkcjonalnych, w tym miejskich obszarów funkcjonalnych.

**Zakres opracowania.** W opracowaniu przedstawione zostały megatrendy występujące zarówno globalnie, jak i na poziomie europejskim i krajowym. Następnie przeprowadzona została diagnoza strategiczna województwa dolnośląskiego, oparta między innymi o dane statystyczne pozyskane z Głównego Urzędu Statystycznego. Zgodnie z teorią zrównoważonego rozwoju analiza przeprowadzona została w podziale na trzy sfery:

- sfera przestrzenna, w tym: charakterystyka położenia, najważniejszych aspektów środowiska przyrodniczego i jego ochrony, tj. jakości powietrza, transportu i komunikacji oraz gospodarki wodno-kanalizacyjnej, gospodarki odpadami, planowania przestrzennego i innych,
- sfera społeczna, w tym: analiza procesów demograficznych, zasobów mieszkaniowych oraz sektora edukacji, ochrony zdrowia, kultury, sportu i rekreacji, opieki społecznej i innych,
- sfera gospodarcza, w tym: analiza struktury gospodarczej, przedsiębiorczości, rynku pracy, atrakcyjności inwestycyjnej i konkurencyjności, finansów publicznych jst i innych.

W podsumowaniu do poszczególnych zagadnień wskazane zostały potencjały i wyzwania oraz obszary wzrostu i stagnacji w ujęciu przestrzennym. W opracowaniu przedstawiony został również system aktualnie obowiązujących w województwie dokumentów strategicznych, programowych i wdrożeniowych.

Schemat 1. Ramowy zakres opracowania.



Źródło: opracowanie własne IRT.

## Wykaz użytych skrótów

<b>BDL</b>	Bank Danych Lokalnych	<b>NID</b>	Narodowy Instytut Dziedzictwa
<b>BDOT</b>	Baza Danych Obiektów Topograficznych	<b>NSP</b>	Narodowy Spis Powszechny
<b>CODGiK</b>	Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej	<b>ODW</b>	Odrzańska Droga Wodna
<b>DPR</b>	Dolnośląska Polityka Rowerowa	<b>OSI</b>	Obszar Strategicznej Interwencji
<b>DSS</b>	Dolnośląska Sieć Szkieletowa	<b>PIG-PIB</b>	Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy
<b>DWKZ</b>	Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków	<b>PZPWD</b>	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego
<b>EWT</b>	Europejska Współpraca Terytorialna	<b>RDLP</b>	Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych
<b>FEDŚ</b>	Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027	<b>RDOŚ</b>	Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
<b>FST</b>	Fundusz Sprawiedliwej Transformacji	<b>RPO</b>	Regionalny Program Operacyjny
<b>GIOŚ</b>	Główny Inspektorat Ochrony Środowiska	<b>SEWIK</b>	System Ewidencji Wypadków i Kolidacji
<b>GUS</b>	Główny Urząd Statystyczny	<b>SIO</b>	System Informacji Oświatowej
<b>GZWP</b>	Główny Zbiornik Wód Podziemnych	<b>SRWD</b>	Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
<b>IMGW</b>	Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej	<b>UE</b>	Unia Europejska
<b>IRT</b>	Instytut Rozwoju Terytorialnego	<b>UMWD</b>	Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
<b>ITC</b>	Technologie informacyjno-komunikacyjne	<b>UPRP</b>	Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej
<b>IUNG</b>	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach	<b>URE</b>	Urząd Regulacji Energetyki
<b>JCWP</b>	Jednolite Części Wód Powierzchniowych	<b>TEN-T</b>	Transeuropejska Sieć Transportowa
<b>JCWpd</b>	Jednolite Części Wód Podziemnych	<b>WIOŚ</b>	Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska
<b>LGOF</b>	Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny	<b>WrOF</b>	Wrocławski Obszar Funkcjonalny
<b>LGOM</b>	Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy	<b>WrOM</b>	Wrocławski Obszar Metropolitalny
<b>LPK</b>	Leśne Kompleksy Promocyjne	<b>ZIT</b>	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
<b>JST</b>	Jednostka Samorządu Terytorialnego	<b>ZWD</b>	Zarząd Województwa Dolnośląskiego
<b>MSWiA</b>	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji		



# WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE

Mapa 1. Położenie Dolnego Śląska na tle Europy.



**Stolica regionu:** Wrocław

**Powierzchnia:** 19 947 km<sup>2</sup>

**Ludność:** 2,88 mln os. (7,6% ludności Polski)

**Ludność z wykształceniem wyższym:** 25,3%\*

**Aktywni zawodowo:** 1 297 tys. os. (7,5% w Polsce)

**Studenci:** 116 342 os. (9,6% studentów w Polsce)\*

**Stopa bezrobocia:** 3,5% (Polska 2,9%)

**Udział regionu w wartości PKB Polski:** 8,4%

**PKB per capita:** 76 186 zł (110,3% średniej w Polsce)\*

**Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto:**  
6 242,88 zł (104% średniej w Polsce)

**Przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw:**  
6 994,61 zł (105,1% średniej w Polsce)

**Nakłady wewnętrzne na działalność B+R**  
3,07 mld zł (8,1% nakładów w Polsce)\*

\* dane za 2021

Źródło: opracowanie własne IRT.

Tabela 1. Województwo dolnośląskie na tle kraju i Europy - wybrane wskaźniki społeczno-gospodarcze.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Województwo dolnośląskie		Polska		Unia Europejska	
		2016	2021	2016	2021	2016	2021
1.	PKB (mln euro)	2016	2021	2016	2021	2016	2021
		35576,86 (0,3%)	48418,64 (0,3%)	424735,29 (3,4%)	574771,75 (4,0%)	12548706 (100%)	14524808 (100%)
2.	Stopa bezrobocia (%)	2016	2022	2016	2022	2016	2022
		7,2	4,5	8,2	5,2	10,1	6,7
3.	Wynagrodzenia (mln euro)	2016	2020	2016	2020	2016	2020
		14178,36 (0,2%)	18555,26 (0,3%)	165474,42 (2,5%)	215538,6 (3,1%)	6553445,3 (100%)	6928545,7 (100%)
4.	Zagrożenie ubóstwem (%)	2019	2022	2019	2022	2019	2022
		15,4	13,7	11,0	9,0	-	-
5.	Roczne dochody gospodarstw domowych (€/os.)	2016	2020	2016	2020	2016	2020
		7500	9400	7100	8800	18200	19 500
6.	Osoby w wieku od 15 do 24 lat, nieuczące się i pozostające bez pracy (%)	2018	2022	2018	2022	2018	2022
		8,1	9,7	8,7	8,0	10,5	9,6
7.	Dzieci objęte opieką wczesnoszkolną (os.)	2016	2021	2016	2021	2016	2021
		81590 (0,6%)	104264 (0,8%)	1140602 (8,4%)	1424536 (10,7%)	13505397 (100%)	13325861 (100%)
8.	Uczniowie w wieku od 3 lat do wieku rozpoczęcia obowiązku szkolnego w szkole podstawowej (% populacji w tym wieku)	2016	2021	2016	2021	2016	2021
		87,8	91,8	87,7	90,4	92,5	91,8

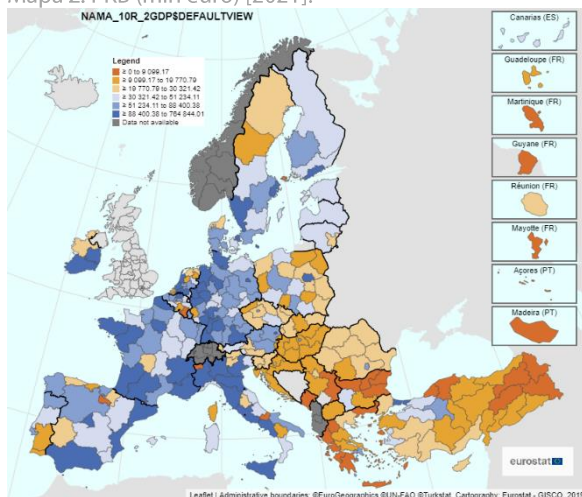
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Eurostat



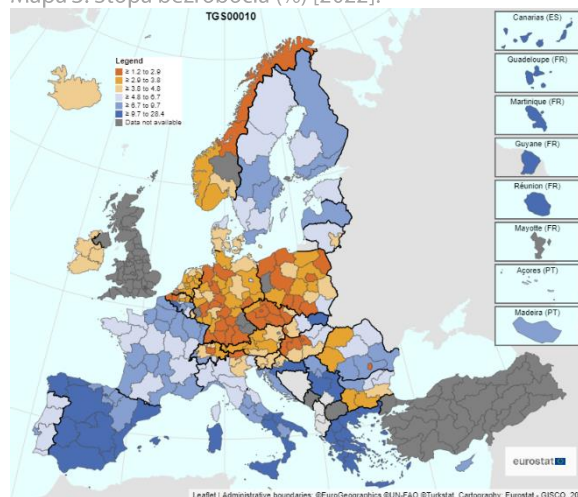
Województwo dolnośląskie położone jest w południowo-zachodniej części Polski. Pomimo peryferyjnego położenia w kraju, region i jego stolica – miasto Wrocław – mają korzystne położenie w skali Europy Środkowej. W stosunkowo niewielkiej odległości znajdują się trzy europejskie stolice: Praga, Berlin i Warszawa. Powiązania z siecią miast europejskich są potencjałem rozwoju regionu. Przez region przebiega korytarz Bałtyk – Adriatyk sieci bazowej TEN-T. Krzyżuje się tu, i częściowo pokrywa, z korytarzem transportowym biegnącym z Niemiec na Ukrainę (dawny III Paneuropejski Korytarz Transportowy biegnący autostradą A4 i linią kolejową E-30). System TEN-T uzupełniają drogi i linie kolejowe sieci bazowej i kompleksowej. Ponadto planowana jest budowa kolei dużych prędkości łącząca Wrocław z Warszawą, Łodzią, Poznaniem i Pragą. Wrocław stanowi przy tym ważny terminal drogowo-kolejowy i dysponuje portem lotniczym. Województwo dolnośląskie sąsiaduje z województwem opolskim, wielkopolskim i lubuskim. Od zachodu graniczy z Wolnym Państwem Saksonia w Republice Federalnej Niemiec (powiat Görlitz), a od południa z Republiką Czeską (kraje: liberecki, hradecki, pardubicki i ołomuniecki). Granice te przebiegają wzdłuż naturalnych barier w postaci Nysy Łużyckiej i Sudetów. Największą barierę przestrzenną wewnątrz województwa stanowi rzeka Odra.

PKB województwa dolnośląskiego w 2021 roku wyniosło 48 418,64 mln euro, co stanowiło 0,3% PKB Unii Europejskiej. W porównaniu do danych za 2016 rok wzrost wyniósł 12 841,78 mln euro. Stopa bezrobocia w 2022 roku w regionie wyniosła 4,5% przy średnie w UE na poziomie 6,7%. Ważnym problemem całej Unii Europejskiej jest bezrobocie osób młodych (procent osób w wieku od 15 do 24 lat nieucząca się i pozostająca bez pracy). W województwie dolnośląskim w 2022 roku odsetek osób w tym wieku wyniósł 9,7%, przy średnio 9,6% w UE i 8,0% w Polsce. Suma wynagrodzeń w 2020 roku w województwie dolnośląskim wyniosła 18 555,26 mln euro, co stanowiło 0,3% wynagrodzeń w Unii Europejskiej. Średnie roczne dochody gospodarstw domowych w 2020 roku w województwie dolnośląskim wyniosły 9400 €/os., przy średniej w kraju wynoszącej 8800 €/os.) oraz w UE: 19500 €/os.

Mapa 2. PKB (mln euro) [2021].

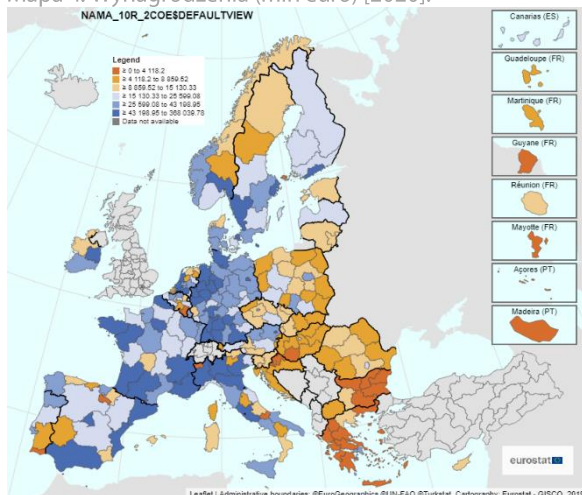


Mapa 3. Stopa bezrobocia (%) [2022].



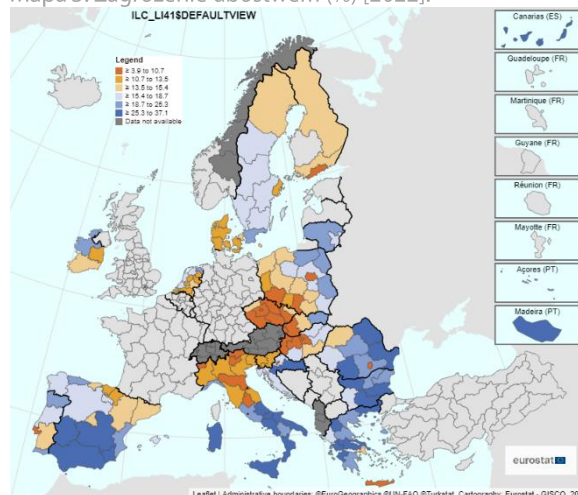
Źródło: Eurostat.

Mapa 4. Wynagrodzenia (mln euro) [2020].



Źródło: Eurostat.

Mapa 5. Zagrożenie ubóstwem (%) [2022].





## 2. TRENDY ŚWIATOWE, EUROPEJSKIE I KRAJOWE

**Megatrendy** to złożone zjawiska w skali makro, napędzające zmiany o szerokim, globalnym i ponadregionalnym zasięgu, zachodzące w różnych sferach – zarówno społecznej, ekonomicznej oraz politycznej, jak i środowiskowej i technologicznej. Megatrendy rozpatrujemy zarówno w odniesieniu do życia i aktywności człowieka, jak i mechanizmów oraz ograniczeń planety, na której żyjemy. Rosnące potrzeby oraz idąca za nimi działalność człowieka nie pozostają bez wpływu na stan środowiska oraz klimat Ziemi. Megatrendy są narzędziem opisu kierunków i charakteru możliwych zmian. Choć formują się powoli – przez dekady czy nawet stulecia – cechują się stabilną w czasie trajektorią, mają znaczący i szeroki wpływ na działania człowieka, a także jego otoczenie. Są to długoterminowe, makroekonomiczne i geostrategiczne siły o głębokich i zróżnicowanych implikacjach, kształtujące świat i możliwe przyszłości. Megatrendy nie są zjawiskiem samoistnym i zdeterminowanym. Choć cechują się pewną stałością, zależne są od działalności i decyzji człowieka. Człowiek generuje opisywane zjawiska, więc i my możemy je wzmocnić lub zatrzymać, a także łagodzić skutki już nieodwracalnych procesów. Oczywiście barierą zmian jest skala, w której ewentualne zmiany muszą zajść, by wpłynąć na rozwój bądź zahamowanie trendu. Megatrendy, choć najczęściej mają zasięg globalny, decydują nie tylko o przyszłości świata, lecz także – bezpośrednio i pośrednio – wpływają na przyszłość m.in. Polski. Choć wpływ naszego kraju – czy któregośkolwiek pojedynczego państwa – na megatrendy pozostaje niewielki, tak społeczeństwo, jak i rządzący muszą brać je pod uwagę, kształtując swoje potrzeby, działania i formułując strategię na przyszłość.

**Po co nam megatrendy?** Odpowiedź na wyzwania, o których informują nas megatrendy, jest kluczowa nie tylko dla rozwoju, lecz także (i coraz częściej) dla samego przetrwania – nie tylko w branży biznesowej, na rynku pracy, ale również w polityce, w systemie międzynarodowym czy na planecie, na której żyjemy. Udana adaptacja do zmian, czy nawet wykorzystanie szans, które dają obecnie kształtujące się i rozwijające trendy o dużej skali, stają się warunkiem sukcesu. Brak adaptacji stwarza egzystencjalne zagrożenia dla społeczeństwa oraz jednostki. Co grozi dla decydentów, trendy mają różnorodne skutki i wymagają osobnych oraz możliwie kompleksowych działań zaradczych – tak w wymiarze globalnym, jak i lokalnym. Nie tylko pandemia i narastające konsekwencje zmian klimatu pokazują, że ignorowanie sygnałów zmian i ostrzeżeń formułowanych dzięki narzędziom foresightowym ma trudno mierzalne skutki. Także nieprzemyślany rozwój sztucznej inteligencji oraz innych złożonych technologii, źle prowadzona urbanistyka w sytuacji wzmoczonych ruchów ludności i ograniczonych zasobów i utraty bioróżnorodności czy też nieumiejętne zaadresowanie wyzwań związanych ze starzeniem się społeczeństw grożą chaosem i konfliktami społecznymi.

### Charakterystyka „paradygmatu megatrendów”

- nie są one wyabstrahowane z kontekstu historycznego – dane historyczne są podstawą do wyznaczania trendów,
- nie są prostą ekstrapolacją układu przeszłych zdarzeń – badamy czynniki wpływające na trajektorię megatrendu, mogące go wzmocnić, utrzymać bądź załamać,
- nie są deterministyczne – megatrend nie pokazuje, *jaka będzie przyszłość*, ale *jaka może być*, co pozwala zidentyfikować wydarzenia, których chcielibyśmy uniknąć,
- przedstawiają perspektywę globalną – dzięki temu w analizie pozwalają wyjść poza wąską perspektywę państwa czy lokalnego kręgu kulturowego
- są wrażliwe na kontekst regionalny oraz lokalne zmienności – megatrend nie ignoruje lokalności, kosztem wielkich procesów o zasięgu globalnym – lokalność jest źródłem zmienności oraz istotnym czynnikiem wpływu na trajektorię megatrendu,
- ułatwiają kategoryzację i systematyzację słabszych i lokalnych trendów,
- charakteryzują się wielowątkowością – megatrendy ilustrują długie okresy, ukazują procesy, zjawiska oraz ich aspekty w różnych epokach oraz miejscach; pozwalają również na integrowanie danych z wielu sfer aktywności człowieka,
- są ilustracją procesów, możliwych zmian oraz spektrum możliwości,
- pozwalają na identyfikację obszarów niepewności z perspektywy interesariuszy,
- są narzędziem do rozwijania wyobraźni w myśleniu o przyszłości – przedstawiają gotowy materiał, będący podstawą do kolejnych analiz,
- są krokiem do konstruowania modeli przyszłości, takich jak scenariusze przyszłości.

### Zalety posługiwania się megatrendami

- dobry wstęp do myślenia o przyszłościach w skali makro,
- szerokie spojrzenie ponad trendy, które mogą okazać się efemeryczne bądź jedynie bez wpływu na rozwój zjawisk,
- pomoc w antycypowaniu zmian, lepszym zrozumieniu możliwości, które mogą pojawić się w przyszłości,
- rozwijanie kompetencji foresightowych oraz futures thinking,
- systematyzują fragmentaryczną czy specjalistyczną wiedzę.

## Wady posługiwania się megatrendami

- nie są wrażliwe na perspektywę mikro – mimo iż megatrendy powinny uwzględniać perspektywę pojedynczych grup i mogą być używane przez pojedyncze podmioty i jednostki jako punkt wyjścia do planowania i budowania strategii – nie ma w nich miejsca na przyjrzenie się indywidualnym historiom, tożsamościom oraz interesom grup mniejszościowych,
- są podatne na stronniczość – dominację perspektywy dużych aktorów,
- powinny być tylko jedną z metod, którymi posługujemy się w myśleniu o przyszłości, nie zaś ostatecznym obrazem stanu rzeczy (www.ptsp.pl).

## Megatrendy światowe, europejskie i krajowe

	ZASIĘG TRENDU		
	Światowy	Europejski	Krajowy
SFERA PRZESTRZENNA			
Środowisko przyrodnicze:			
→ <b>Zmiany w systemie klimatycznym.</b> Od wielu lat obserwuje się na naszym globie negatywne zmiany klimatu, których przejawami są: susze powodujące braki wody i żywności, wzrost liczby ekstremalnych zjawisk pogodowych (tornado, powodzie), upały powodujące zwiększenie śmiertelności ludzi i zwierząt. Raporty IPCC <sup>1</sup> , wskazujące, że zmiany klimatyczne są konsekwencją nadmiernych emisji antropogenicznych gazów cieplarnianych, były podstawą przyjęcia przez Unię Europejską w 2015 roku „porozumienia paryskiego”, mającego na celu osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 roku. Ogólne cele klimatyczne wyznaczone na poziomie UE są sumą celów poszczególnych państw członkowskich zawartych w ich KPEiK2030 <sup>2</sup> , tworzonych na podstawie Dyrektywy 2018/1999 (Dyrektywa o unii energetycznej). Negatywne zmiany klimatu jednak nadal postępują i są bezpośrednio związane z działalnością człowieka. Działania samej UE, mającej jedynie 10% udziału w światowych emisjach gazów cieplarnianych, są nie wystarczające aby powstrzymać zmiany klimatyczne w skali globu. Zdecydowane działania powinny zostać również podjęte przez dwóch największych światowych emitentów gazów cieplarnianych – Chiny i USA, posiadających ok. 50% udziału w światowych emisjach.	✓	✓	✓
→ <b>Degradacja środowiska przyrodniczego.</b> Następstwem działalności człowieka i zmian klimatycznych jest postępująca degradacja środowiska przyrodniczego. Szczególnie zauważalne są ograniczenia w dostępie do wody pitnej jako rezultat zanieczyszczenia rzek jak i ograniczona ilość opadów deszczu jako konsekwencja zmian klimatu. Problemem międzynarodowym jest również zanieczyszczenie wód morskich plastikiem oraz mikro plastikiem, przyczyniające się do wymierania morskiej fauny i flory. Problem braku i jakości wody został już zauważony ponad 20 lat temu (Rozporządzenie 2000/60/WE). Żywność co raz częściej poddawana modyfikacji genetycznej. Wyjaławianie gleb prowadzi do stosowania na coraz większą skalę nawozów sztucznych. Przyczyną degradacji gleb jest również pozarolnicza działalność człowieka, obejmująca m.in. zmianę użytkowania i uszczelnianie gruntów (np. zabudowa miejska). Globalne analizy wskazują ponadto spadkowe trendy różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach – ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym. Istotny jest również aspekt emisji zanieczyszczeń do powietrza (Dyrektywa 2008/50/WE), szczególnie pyłów (PM) oraz trujących związków chemicznych (NOx, SOx). Ciągły wzrost emisji zanieczyszczeń związany jest z industrializacją i stale wzrastającym zapotrzebowaniem na energię, która w większości państw, szczególnie azjatyckich, nadal pochodzi ze spalania węglowodorów. Natomiast w krajach Europy i Ameryki Północnej, już można zaobserwować spadek emisji gazów cieplarnianych, pyłów i trujących związków chemicznych, co jest konsekwencją rozwoju OZE. ☒ UE i jej państwa członkowskie chcą do 2030 roku podjąć działania na rzecz odbudowy bioróżnorodności. Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 jest podstawą ochrony przyrody w UE i jednym z kluczowych elementów europejskiego zielonego ładu. Komisja przedstawiła strategię w maju 2020 roku i chce osiągnąć do 2030 roku: objąć ochroną co najmniej 30% unijnych terenów lądowych i morskich, i w tym celu rozszerzyć obecne obszary Natura 2000, zrehabilitować zdegradowane ekosystemy poprzez konkretne zobowiązania i środki, m.in. ograniczenie o 50% pestycydów i związanego z nimi ryzyka oraz zasadzenie 3 mld drzew w całej UE, udostępnić co roku 20 mld EUR na ochronę i promocję bioróżnorodności z funduszy unijnych oraz środków krajowych i prywatnych oraz utworzyć ambitne globalne ramy bioróżnorodności.	✓	✓	✓
→ <b>Monopolizacja na rynku surowców.</b> Zjawisko monopolizacji pozyskiwania surowców występuje zarówno na arenie międzynarodowej, europejskiej, jak i szczeblu krajowym. Rozwój OZE i nowatorskich technologii wymusza zwiększone zapotrzebowanie na surowce, które występują w przyrodzie w ograniczonych ilościach. Obawy o braki surowców np. pierwiastków ziem rzadkich powodują wzrost ich ceny, ograniczanie sprzedaży oraz wzrost rywalizacji państw na arenie międzynarodowej.	✓	✓	✓
→ <b>Nierównoważona gospodarka odpadami.</b> Pochodną rozwoju cywilizacyjnego jest coraz większy wzrost powstawania odpadów. Produkcja tworzyw sztucznych w UE wzrosła z 1,5 mln ton w 1950 roku do 359 mln ton w 2018 roku, które po okresie eksploatacji zaczynają się stawać znaczącym problemem. UE wytwarza ponad 2,5 miliarda ton odpadów (w tym plastiki) rocznie. Wraz ze wzrostem dobrobytu wzrasta ilość	✓	✓	✓

<sup>1</sup> Intergovernmental Panel on Climate Change - Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu.

<sup>2</sup> Krajowy plan na rzecz energii i klimatu do 2030.

**Megatrendy światowe, europejskie i krajowe**

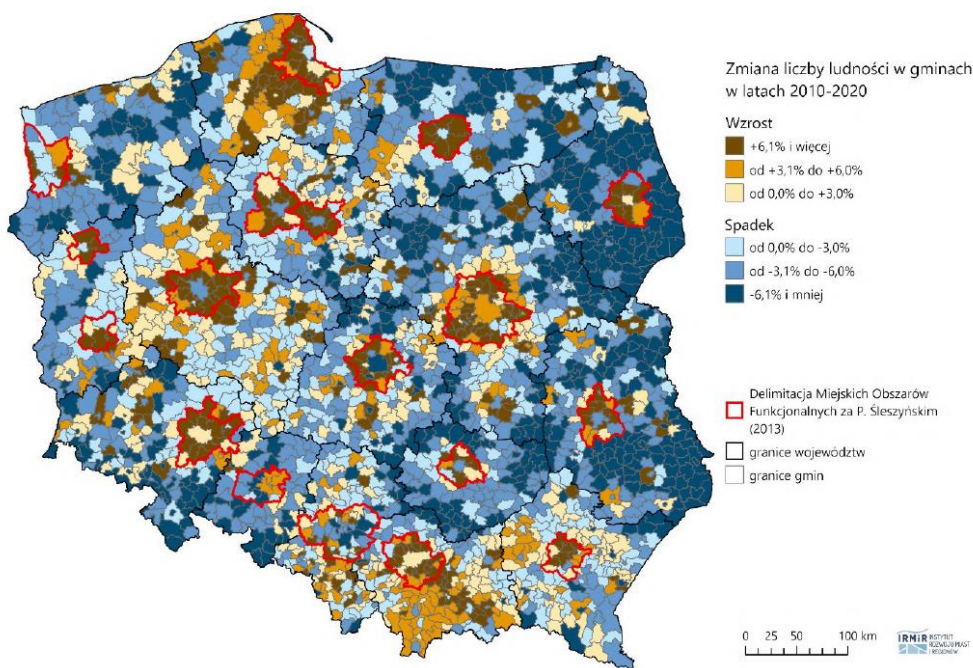
ZASIĘG TRENDU		
Światowy	Europejski	Krajowy

powstających odpadów przypadającą na jednego mieszkańca. Kolejnym problemem jest eksport odpadów do krajów słabiej rozwiniętych w celu ich utylizacji, co często prowadzi do dewastacji środowiska naturalnego. Eksport odpadów z UE do krajów spoza UE w 2020 roku wyniósł 32,7 mln ton (Dyrektywa 2006/12/WE – ramy prawne postępowania ze śmieciami w UE).

**Struktura funkcjonalno-przestrzenna:**

→ **Metropolizacja i urbanizacja.** Metropolizacja, czyli proces polegający na osłabianiu związków gospodarczych np. między centrami miast a otaczającym je regionami, jest zauważalna w państwach uprzemysłowionych. W skali światowej obserwuje się również zjawisko urbanizacji, czyli koncentracji ludności w miastach, co jest wynikiem możliwości uzyskiwania wyższych zarobków i korzystania z usług na wyższym poziomie. Z jednej strony rosną wybrane metropolie i miasta wraz ze swoimi obszarami funkcjonalnymi, z drugiej nasila się natomiast zjawisko kurczenia mniejszych miast, powodując dotkliwe skutki społeczne i gospodarcze. Obok kurczących się miast identyfikuje się obszary peryferyjne, w których depopulacja i starzenie się lokalnej/regionalnej społeczności w połączeniu z utratą potencjału ekonomicznego wyraźnie obrazują trudne do zahamowania negatywne sprzężenia zwrotne. Obserwuje się również postępującą regionalizację przestrzeni. Towarzyszy jej kreowanie specjalizacji właściwych dla danych obszarów: obszary nizinne dla rolnictwa, górskie i nadmorskie pod turystykę, a duże miasta z zapleczem naukowym tworzą centra technologiczne.

Mapa 6. Zmiana liczby mieszkańców Polski na poziomie gmin [2010–2020].



Źródło: Megatrendy społeczno-gospodarcze w kontekście koncepcji Rozwoju Kraju 2050. Trendy europejskie i krajowe, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków 2023.

**System komunikacji:**

→ **Zmiany w systemach transportowych i ekotransport.** Obserwowany jest również jednocześnie wzrost mobilności obywateli świata oraz wzrost zastosowania autonomicznych pojazdów i znaczenia transportu zbiorowego. Problemy klimatyczne spowodowały konieczność poszukiwania rozwiązań w wielu dziedzinach życia. Zła jakość powietrza, szczególnie w miastach, narzuciła stosowanie „czystych” źródeł energii. Energia pozyskiwana z OZE (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001 – promowanie stosowania energii z OZE) oraz „zielony” wodór (Strategia wodorowa UE COM(2020) 301final) mają stać się głównym źródłem zasilania energetycznego w transporcie. Szczególnie w krajach europejskich, już rozwijany jest nisko-emisyjny transport publiczny oraz prywatny (COM(2020) 789 final – zrównoważona i inteligentna mobilność).

**SFERA SPOŁECZNA**

**Demografia:**

→ **Zmiany ludnościowe.** Stale występuje tendencja wzrostowa ludności na świecie. W ostatnich 50 latach liczba ludności planety uległa podwojeniu. Sytuacja ta jednak inaczej wygląda na kontynencie europejskim. W Europie prognozowany jest duży ubytek ludności, co już skutkuje zjawiskiem „starzenia” się społeczeństwa i będzie kształtowało modele gospodarcze krajów, wydatki na opiekę zdrowotną i długoterminową oraz zmiany w systemach emerytalnych. Podobnie w Polsce, gdzie prognozowany jest spadek ludności do około

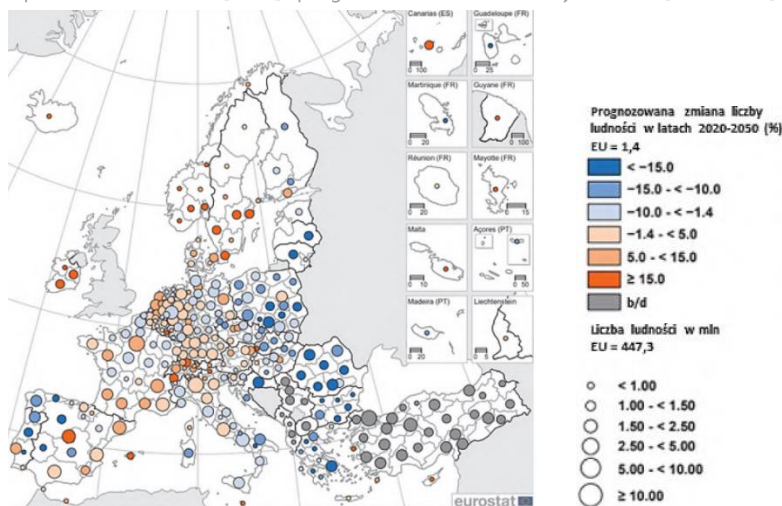
✓	✓	✓	
×	✓	✓	
✓	✓	✓	

**Megatrendy światowe, europejskie i krajowe**

ZASIĘG TRENDU		
Światowy	Europejski	Krajowy

28 mln w 2100 roku. Natomiast kraje Zachodniej Azji oraz Afryki Subsaharyjskiej i Północnej będą odnotowywać dynamiczny wzrost liczby ludności. Widoczne jest już nasilenie procesów migracyjnych z Afryki do Europy. Głównym bodźcem jest wyższy poziom życia w Europie oraz problemy na kontynencie afrykańskim: brak wody, problemy żywnościowe, wojny, niski poziom bezpieczeństwa socjalnego i opieki zdrowotnej. Napływ imigrantów z państw biedniejszych do bogatszych stał problemem międzynarodowym. Nielegalna imigracja, odbywająca się w skrajnie niebezpiecznych warunkach, już spowodowała dużą śmiertelność imigrantów, dlatego też UE podjęła działania aby ten proceder ograniczyć.

Mapa 7. Liczba ludności [2020] i prognozowana zmiana liczby ludności [2020-2050].



Źródło: Eurostat regional yearbook 2021 edition, 2021.

- **Problemy społeczne i presja migracyjna.** Widoczny jest dalszy pogłębiający się proces dysproporcji bogactwa między państwami. Następuje również dalsze rozwarstwienie społeczne zarówno w skali świata jak i w obrębie państw. Jest to rezultatem zaszczości historycznych i wieloletniej akumulacji kapitału finansowego głównie na szczeblu krajowym jak i indywidualnym. Najbardziej widoczna różnica w poziomie życia występuje między państwami Ameryki Północnej, Europy, Australii a resztą świata. Nierówności prowadzą do napięć na arenie międzynarodowej, a wzrastające ubóstwo zwiększa wspomnianą wcześniej presję migracyjną.

**Bezpieczeństwo:**

- **Nawracające konflikty polityczne.** Ilość konfliktów na kontynencie afrykańskim nie zmniejsza się istotnie. Widoczny jest również wzrost napięcia między USA a Chinami o dominację na świecie. W Europie spadła liczba konfliktów od czasu zakończenia II wojny światowej, a wojnę między Ukrainą a Rosją należy traktować incydentalnie (państwa z poza UE). Powstanie UE było czynnikiem integrującym państwa tego kontynentu, a spory są rozwiązywane na drodze negocjacji.

**SFERA GOSPODARCZA**

- **Globalne siły kapitałowe.** Wzrasta znaczenie korporacji ponadnarodowych i rynku globalnego. Powstają nowe centra gospodarcze (Azja wschodnia). Narastająca rywalizacja między potęgami gospodarczymi, m.in. USA i Chinami prowadzi do podziałów w świecie. Globalizacja tworzy nowe miejsca pracy, ale może też powodować utratę starych, o niższych wymagach. Zarządzenie globalizacją tak, aby jak najbardziej na niej skorzystać, to priorytet UE, podobnie jak budowanie socjalnej Europy, pomagającej zwolnionym pracownikom w znalezieniu nowej pracy. Liczba miejsc pracy bezpośrednio lub pośrednio zależnych od eksportu z UE poza Wspólnotę stale rośnie - z 21,7 miliona miejsc pracy w 2000 roku do 38 milionów miejsc pracy w 2018 roku. Jedno na pięć miejsc pracy w UE zależy więc od eksportu. Globalizacja tworzy nie tylko miejsca pracy w firmach eksportowych, ale także w firmach dostarczających im towary oraz usługi. W 2019 roku eksport polskich firm poza UE był wart 86 mld euro, polski eksport poza UE wspiera 2,3 miliona miejsc pracy w Polsce, kolejne 761 tys. polskich pracowników pracuje na stanowiskach związanych z eksportem do innych krajów UE oraz poza nią. Oznacza to, że 19% miejsc pracy w Polsce zależy od eksportu do państw z poza UE. Coraz więcej wysoko wykwalifikowanych pracowników zajmuje miejsca pracy zależne od eksportu, a większość miejsc pracy związanych z eksportem jest dobrze płatna – o średnio 12% więcej niż miejsca pracy w innych obszarach gospodarki.
- **Transformacja gospodarki.** Przeciwdziałanie negatywnym zmianom klimatu spowodowało poszukiwanie nowych źródeł energii (nie emitujących CO<sub>2</sub>). Zastępowanie energetyki konwencjonalnej wywołało uruchomienie poszukiwania nowych technologii w wielu obszarach życia nie tylko związanych z energetyką. Osiągnięcie, założonej przez UE, neutralności klimatycznej do 2050 roku (COM(2021) 801final) spowoduje

✓	✓	×
✓	✓	×
✓	✓	✓
×	✓	✓

Megatrendy światowe, europejskie i krajowe	ZASIĘG TRENDU		
	Światowy	Europejski	Krajowy
znaczną poprawę jakości życia mieszkańców i będzie możliwe dopiero po opracowaniu zupełnie nowych technologii.			
→ <b>Gospodarka innowacyjna.</b> Transformacja energetyki, szeroko rozumiana, potrzebuje zupełnie nowych rozwiązań technologicznych. UE zakłada, że rozwój badań przywróci jej prymat technologiczny na świecie. Znaczący rozwój Hi-Tech, sektor IT, rozbudowa parków technologicznych, powszechna mechanizacja w konsekwencji doprowadzi również do przesunięć w zatrudnieniu. Wprowadzanie nowych technologii jest warunkiem koniecznym powodzenia transformacji w UE (COM(2022) 332 - Nowy europejski plan na rzecz innowacji).	✓	✓	✓
→ <b>Cyfryzacja.</b> W marcu 2021 roku Komisja Europejska przedstawiła „Cyfrowy kompas” prezentujący wizję i cele cyfryzacji UE do 2030 roku. W ramach tej strategii zaproponowano decyzję ustanawiającą program polityczny „Droga ku cyfrowej dekadzie” – ramy zarządzania mające umożliwić realizację „cyfrowych” celów wyznaczonych na 2030 rok. Największą uwagę poświęca ona umiejętnościom cyfrowym i edukacji cyfrowej i jest zorganizowana wokół czterech zagadnień: umiejętności, firmy, zarządzanie i infrastruktura (tzw. cyfrowa dekada). Rada przyjęła program 8 grudnia 2022 r. Deklaracja praw i zasad cyfrowych – ponadto w ramach „Cyfrowego kompasu” UE chce przyjąć europejską deklarację w sprawie praw i zasad cyfrowych. Ma ona określić prawa obywateli w przestrzeni cyfrowej i stworzyć ramowe zasady, których UE i państwa członkowskie zgadzają się przestrzegać podczas transformacji cyfrowej. W grudniu 2021 roku unijni ministrowie telekomunikacji omówili propozycję Komisji. Zdecydowanie opowiedzieli się za deklaracją, która wyjaśniałaby, że te same prawa podstawowe mają jednakową moc online i offline. Negocjacje w sprawie deklaracji między trzema instytucjami UE zakończyły się 14 listopada 2022 r. Rada przyjęła deklarację 5 grudnia 2022 r.	✓	✓	✓
→ <b>Automatyzacja i robotyzacja.</b> Automatyzacja procesów technologicznych w obiektach produkcyjnych może skutkować obniżeniem kosztów i bezpieczniejszymi miejscami pracy jednak wysokie nakłady z nią związane mogą okazać się problemem. Przy porównaniu kosztów wstrzymania produkcji i wdrożenia kosztownej technologii robotycznej menedżerowie zakładów mogą nie wprowadzać zmian. Tego typu decyzje, choć zrozumiałe, wstrzymują europejski przemysł w kluczowym momencie trudności gospodarczych i przy rosnącej konkurencji międzynarodowej. Z tego względu podjęto niedawno prace nad dofinansowaniem ze środków unijnych projektów, które przyspieszą robotyzację procesów technologicznych. Digitalizacja w przemyśle jest najważniejszym elementem szerszej transformacji gospodarki obejmującej robotyzację, materiałoznawstwo i nowe procesy produkcyjne, zwanej przemysłem 4.0. Ta zmiana paradygmatu diametralnie zmieni świat przedsiębiorstw i społeczeństwa. Jeszcze w 2014 r. Unia Europejska nie miała dokładnego rozeznania w aspektach gospodarczych, technicznych, społecznych i socjalnych przemysłu 4.0. EKES (Europejski komitet ekonomiczno-społeczny) przedstawił listę pożądanych środków (COM(2016) 180 final).	✓	✓	✓
→ <b>E - instytucje.</b> W dzisiejszych czasach, szczególnie w zakresie komunikacji, dzięki zdecydowanie szybszemu przepływowi informacji oraz braku fizycznego kontaktu, wzrosło znaczenie internetu, np. porada lekarska, skierowania na badania, sprawy administracyjne, bankowość elektroniczna, zakupy, cyfryzacja i digitalizacja. Taki sposób komunikacji znacznie przyspieszył procesy gospodarcze i zmniejszył ich koszty. Powszechny dostęp do internetu spowodował znaczne przeobrażenie funkcjonowania gospodarki oraz zmiany zachowań społecznych.	x	✓	✓
→ <b>Zmiany w systemach edukacyjnych.</b> Na całym świecie zauważalne są zmiany w systemach edukacji. Prognozuje się, że edukacja będzie pod silnym wpływem postępu technologicznego i zapotrzebowania na określone zawody. Rozwój sztucznej inteligencji oraz automatyzacja i robotyzacja spowodują wyeliminowanie zawodów opierających się na niskich kwalifikacjach i czynnościach powtarzalnych.	x	✓	✓





# 3.1. SFERA PRZESTRZENNA

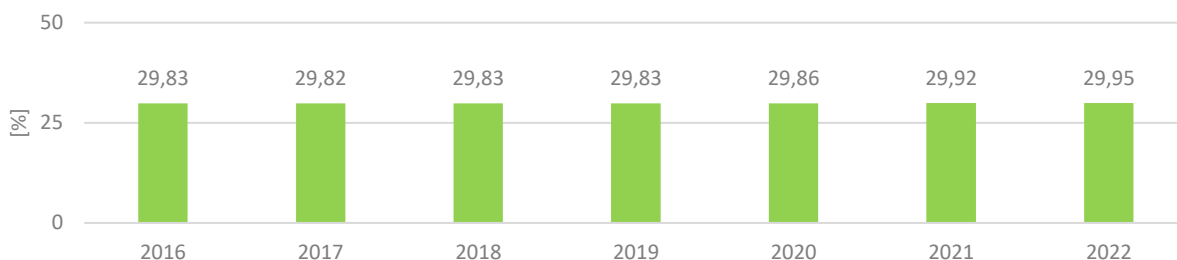


### 3.1.1. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I KULTUROWE

#### ZASOBY PRZYRODNICZE

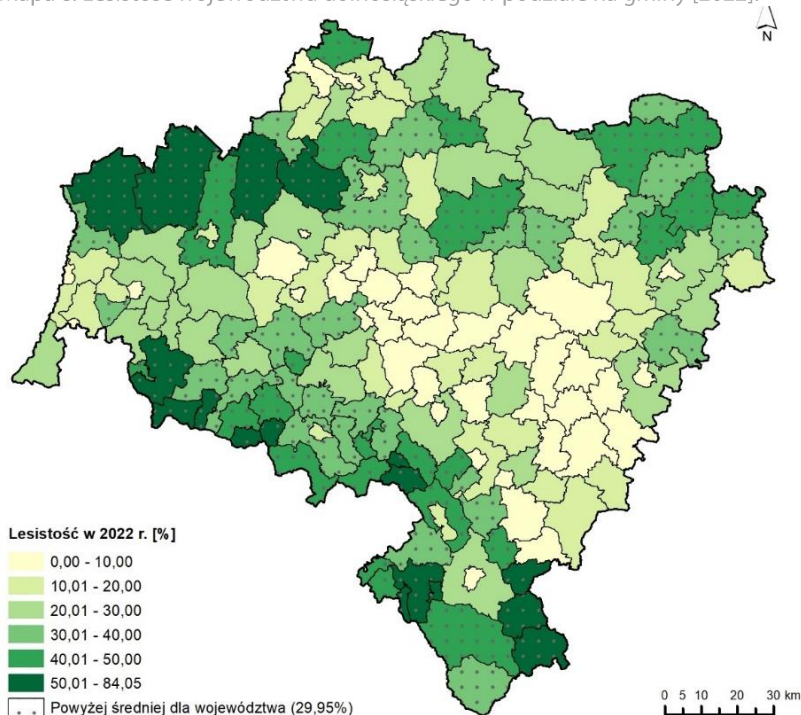
**Lasy.** Pod względem lesistości w 2022 roku województwo dolnośląskie znajdowało się na 8. miejscu wśród regionów w kraju. W latach 2016-2022 powierzchnia lasów zwiększyła się o 2 419 ha, tym samym lesistość wzrosła o 0,12% (z 29,83% do 29,95%). Lesistość w regionie utrzymuje się na nieco wyższym poziomie niż średnia dla Polski, która w 2022 roku wyniosła 28,75%.

Wykres 1. Zmiany lesistości w województwie dolnośląskim [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS BDL.

Mapa 8. Lesistość województwa dolnośląskiego w podziale na gminy [2022].



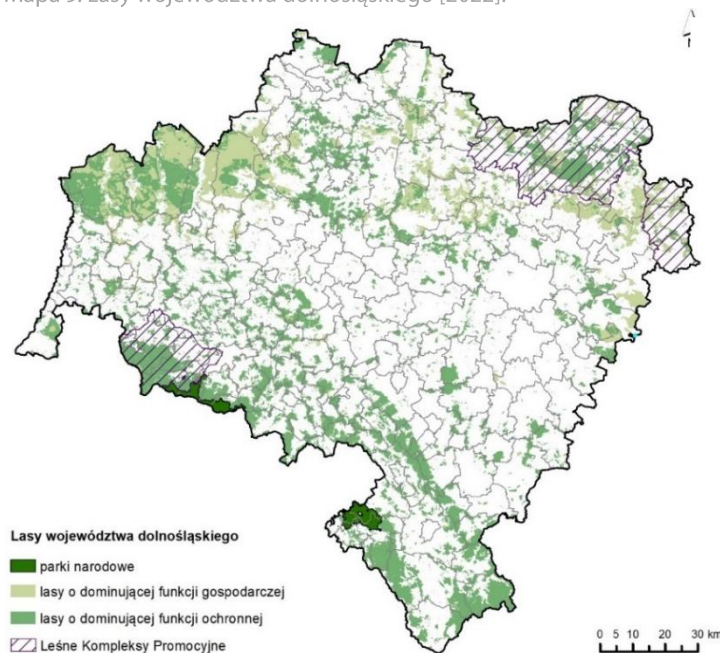
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS BDL.

Analizując ten wskaźnik w podziale na gminy, największym udziałem lasów w ogólnej powierzchni charakteryzują się gminy: Osiecznica (84,05%), Węgliniec (83,3%) oraz Szklarska Poręba (79,63%). Pozostałe gminy wyróżniające się wysoką lesistością przekraczającą 50% to: Stronie Śląskie, Gromadka, Kowary, Karpacz, Szczytna, Piechowice, Duszniki-Zdrój, Mirsk, Głuszyca, Polanica-Zdrój, Chocianów, Lądek-Zdrój, Jedlina-Zdrój oraz Złoty Stok. W ogólnym spojrzeniu największą powierzchnią lasów charakteryzują się gminy położone w pasie Sudetów na południu regionu, w obszarze Borów Dolnośląskich w północno-zachodniej części województwa oraz w Dolinie Baryczy na północnym-wschodzie.

W 2021 roku, wśród wszystkich zasobów leśnych Dolnego Śląska, dużą część, bo 65% wszystkich gruntów leśnych stanowiły lasy ochronne. W porównaniu z rokiem 2016 udział ten zmniejszył się o 0,4%, jednak nadal jest to wartość wyraźnie wyższa niż średnia dla Polski, która w 2021 roku wyniosła 42,2%. Dominujące kategorie ochronności w regionie obejmują lasy wodochronne (43,8%), podmiejskie (15,0%), uszkodzone przez przemysł (11,3%) oraz glebochronne (9,8%). Lasy te zlokalizowane są głównie w południowej oraz centralnej części województwa. Z kolei większy udział lasów gospodarczych znajduje się w północnym pasie.

Na terenie województwa funkcjonują Leśne Kompleksy Promocyjne (LKP) – są to zwarte kompleksy leśne, które charakteryzują się dużą różnorodnością gatunkową. Na ich terenie jest prowadzona działalność promocyjna, naukowa oraz edukacyjna. Do LKP na Dolnym Śląsku należą: Sudety Zachodnie i Lasy Doliny Baryczy, które znajdują się pod zarządem Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych (RDLP) we Wrocławiu oraz Lasy Rychtałskie częściowo położone w granicach województwa dolnośląskiego, będące pod zarządem RDLP w Poznaniu. W składzie gatunkowym drzewostanu w województwie dolnośląskim przeważają gatunki iglaste, w szczególności sosna – 37,1% oraz świerk – 20,5%. Kolejne miejsca zajmują gatunki liściaste: dąb – 11,6% oraz brzoza – 6,3%.

Mapa 9. Lasy województwa dolnośląskiego [2022].

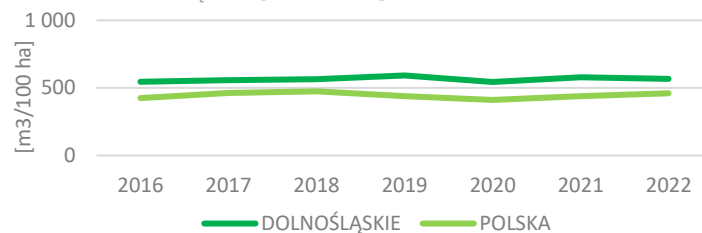


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Banku Danych o Lasach oraz RDLP we Wrocławiu

Województwo dolnośląskie jest regionem bardzo zróżnicowanym pod względem ukształtowania terenu, warunków glebowych oraz klimatycznych, dlatego występują tu wszystkie typy siedliskowe lasów. W roku 2021 udział siedlisk nizinnych wyniósł 55,7% wyżynnych 15,3%, a górskich 29,0%. W północnej części województwa dominują siedliska nizinne, natomiast na przedgórzach, pogórzach i w pasie Sudetów siedliska górskie i wyżynne. Analiza struktury wiekowej drzewostanu wskazuje, że w 2021 roku na Dolnym Śląsku największy udział miały drzewostany klasy V i wyższej, czyli w wieku powyżej 81 lat – stanowiące 23,8% lasów w regionie. W porównaniu do 2016 roku udział tej klasy wiekowej wzrósł o 0,2%, podobnie jak udział klasy IV, który na przestrzeni lat 2016-2021 wzrósł z 16,2% do 17,2%. Udział najmłodszego drzewostanu w 2021 roku wyniósł 12,7% i w porównaniu do 2016 roku zmniejszył się o 0,9%.

**Pozyskanie drewna** w latach 2016-2022 w województwie dolnośląskim było większe niż średnia dla całej Polski. W 2016 roku na każde 100 ha lasu w regionie pozyskano średnio 544,9 m<sup>3</sup> grubizny, czyli drewna, które w swoim obwodzie ma co najmniej 7 cm. W 2022 roku średnia pozyskania wyniosła 567,3 m<sup>3</sup>, a największa była w 2019 roku kiedy średnie pozyskanie drewna osiągnęło 592,1 m<sup>3</sup> na każde 100 ha lasu.

Wykres 2. Pozyskanie drewna (grubizny) w Polsce i województwie dolnośląskim [2016-2022].

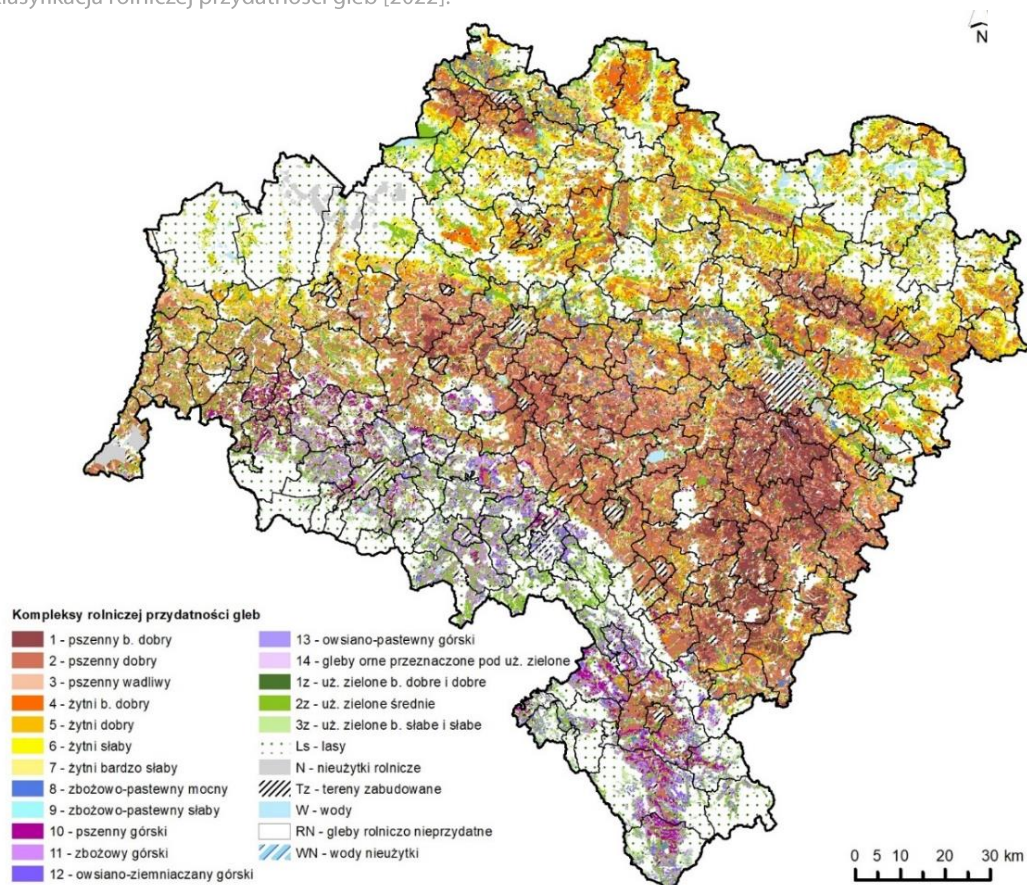


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS BDL.

**Gleby.** Pod względem zasobów glebowych, obszar województwa dolnośląskiego jest dość zróżnicowany. Głównym czynnikiem mającym wpływ na tę różnorodność jest urozmaicona budowa geologiczna. Wśród gruntów ornych wyróżnia się duży udział gleb dobrej jakości o wysokiej przydatności rolniczej. Największy odsetek użytków rolnych stanowią gleby kompleksu pszenne go dobrego – ponad 25% wszystkich użytków rolnych województwa dolnośląskiego. W pasie pomiędzy Wrocławiem a Strzelinem dodatkowo wyróżnia się duży udział gleb kompleksu pszenne go bardzo dobrego, który ogółem stanowi ponad 7% użytków rolnych w regionie. W *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego (2020)* określono występowanie gleb najwyższej jakości, które stanowią największy potencjał rolniczy. Zalicza się do nich grunty kompleksów 1, 2, 4, 10 oraz 1z, czyli kompleksy: pszenne go bardzo dobre, pszenne go dobre, żytni bardzo dobry, pszenne go górski oraz użytki zielone bardzo dobre i dobre. W sumie gleby tych kompleksów zajmują 40,6% powierzchni użytków rolnych w województwie i zlokalizowane są głównie w pasie rozciągającym się od okolic Złotoryi na południowy-wschód aż do granicy województwa, jak również w okolicach Wzgórz Trzebnickich.

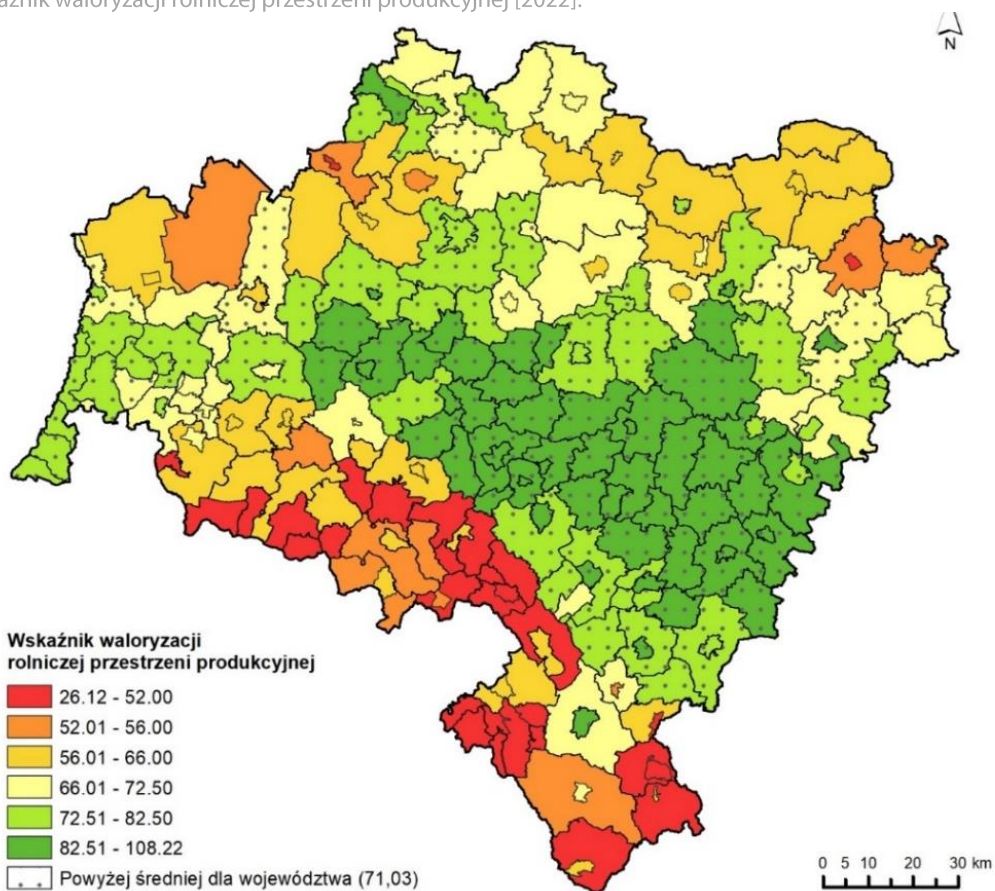
Istotnym wskaźnikiem określającym przydatność gleb do rozwoju rolnictwa jest **wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej**, gdzie pod uwagę brany jest szereg czynników, m.in. rzeźba terenu czy stosunki wodne, jednak najważniejszym kryterium, które ma szczególne znaczenie są warunki glebowe. Jakość gleb została oszacowana na podstawie kompleksów rolniczej przydatności gleb oraz klas bonitacyjnych. Wskaźnik ten, opracowany przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy (IUNG-PIB w Puławach), został zagregowany do poziomu gmin, a jego wyniki przedstawiono na Mapie 11. Maksymalna wartość wskaźnika, która może być przyporządkowana do danego obszaru (gminy) wynosi 120 punktów i oznacza najlepsze warunki do prowadzenia działalności rolniczej. W województwie dolnośląskim średnia wskaźnika wynosi 71,03 punktów, a w podziale na gminy mieści się w przedziale od 26,1 pkt. dla Szklarskiej Poręby do 108,2 pkt. dla gminy Żórawina w powiecie wrocławskim. Przestrzenny rozkład wartości wskaźnika potwierdza występowanie najlepszych warunków glebowych do prowadzenia rolnictwa w centralnej części regionu, gdzie jego wartości utrzymują się powyżej średniej dla całego województwa. Im bardziej na południe tym warunki dla rolnictwa stają się trudniejsze ze względu na słabiej ukształtowane gleby oraz urozmaiconą rzeźbę terenu.

Mapa 10. Klasyfikacja rolniczej przydatności gleb [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych WODGiK we Wrocławiu.

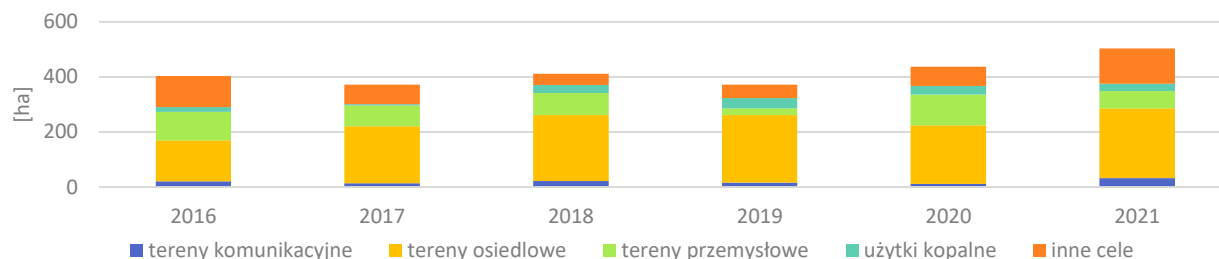
Mapa 11. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych WODGiK we Wrocławiu.

Głównym zagrożeniem związanym ze zmniejszaniem się powierzchni gruntów sprzyjających rozwojowi rolnictwa jest wyłączenie gruntów wysokiej jakości z produkcji rolniczej i przekształcanie ich na cele budowlane. Problem dotyczy głównie obszarów sąsiadujących z dużymi ośrodkami miejskimi, np. Wrocławiem i związany jest z postępującym zjawiskiem suburbanizacji. W latach 2016-2021 w sumie wyłączono z produkcji rolniczej 2 499 ha gruntów. Co roku największe powierzchnie są wyłączane pod tereny osiedlowe, czyli zabudowę mieszkaniową. Łącznie w analizowanym okresie na ten cel przeznaczono 1 307 ha gruntów rolnych, co stanowi ponad 52% wszystkich przekształconych terenów, z kolei na drugim miejscu znajdują się grunty przekształcone na cele przemysłowe (18,4% wszystkich wyłączeń). Najmniej terenów rolnych przeznaczono pod tereny komunikacyjne – 4,7%.

Wykres 3. Grunty wyłączone na cele nierolnicze [2016-2021].

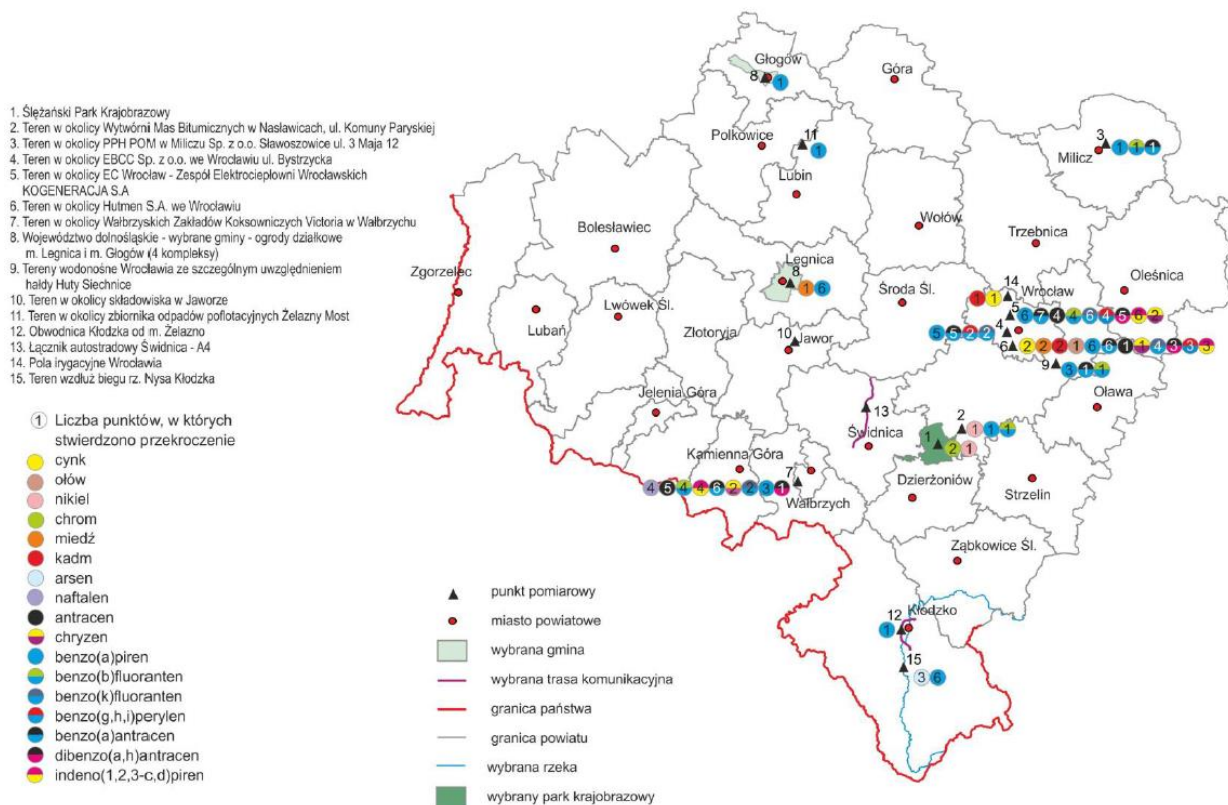


Źródło: opracowanie IRT na podstawie: Rocznik statystyczny rolnictwa, GUS, Warszawa 2017-2022.

W 2020 roku Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska we Wrocławiu przeprowadził badania zanieczyszczenia gleb na terenach bezpośrednio zagrożonych. Analizą objęto obszary Natura 2000, tereny wokół zakładów przemysłowych, szczególnie tych, które emitują węglowodory, tereny wokół składowisk odpadów, tereny wzdłuż tras komunikacyjnych, tereny działalności rolniczej, gdzie mogą występować podwyższone zawartości związków azotu lub metali ciężkich. Kontrolowano także obszary, na których może występować podwyższona zawartość arsenu. Łącznie do badań pobrano 107 próbek gleby wokół 15 obiektów. Wokół 13 z nich odnotowano przekroczenia dopuszczalnych zawartości substancji powodujących ryzyko szczególnie istotnych dla ochrony powierzchni ziemi, w tym wokół 6 obiektów wystąpiło przekroczenie dopuszczalnej zawartości metali ciężkich, a wokół 11 odnotowano przekroczenie zawartości wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych. Szczegółowe wyniki przedstawiono na poniższej mapie.

Mapa 12. Przekroczenia dopuszczalnych zawartości zanieczyszczeń w punktach pomiarowych [2020].

**Przekroczenie dopuszczalnych zawartości substancji powodujących ryzyko szczególnie istotne dla ochrony powierzchni ziemi, badanych w glebach w 2020 roku na terenie województwa dolnośląskiego - obszary bezpośrednio zagrożone zanieczyszczeniami**

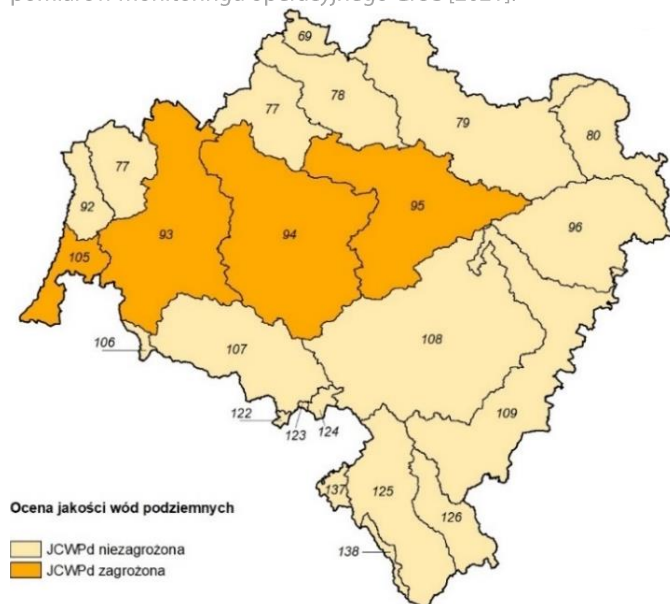


Źródło: Badania monitoringowe gleb w województwie dolnośląskim w 2020 roku, GIOŚ, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska, Wrocław 2021.

**Wody podziemne.** Ze względu na bardzo urozmaiconą budowę geologiczną Dolnego Śląska oraz zróżnicowanie litologiczne poszczególnych kompleksów stratygraficznych, wody podziemne znajdujące się w różnych ośrodkach charakteryzują się zmienną jakością oraz są w różnych stopniach wykorzystywane. W profilu hydrogeologicznym województwa dolnośląskiego występują piętra wodonośne w utworach czwartorzędu, paleogenu i neogenu, kredy, triasu, permu, karbonu oraz w paleozoicznych skałach krystalicznych (GIOŚ we Wrocławiu, 2022). Piętro wodonośne czwartorzędu stanowi główny i najbardziej rozpowszechniony zbiornik wód podziemnych województwa. W utworach czwartorzędowych udokumentowano 11 z 17 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) na Dolnym Śląsku<sup>3</sup>.

**Stan wód podziemnych.** Monitoring stanu wód podziemnych prowadzi się w punktach pomiarowych w obszarze jednolitych części wód podziemnych (JCWPd), które są jednostkami hydrogeologicznymi wyodrębnionymi na podstawie kryterium hydrodynamicznego, uwzględniającego system krążenia wód przypowierzchniowego poziomu wodonośnego. W większości przypadków granice jednolitych części wód podziemnych pokrywają się z wododziałami zlewni cząstkowych rzek. Na terenie województwa dolnośląskiego wyodrębniono 22 JCWPd (na 172 takie jednostki w Polsce). Na Mapie 13. przedstawiono wyniki monitoringu operacyjnego, prowadzonego przez GIOŚ we Wrocławiu, w zakresie elementów fizykochemicznych wód podziemnych w województwie dolnośląskim w 2021 roku. Monitoringiem operacyjnym objęte są jednolite części wód podziemnych o statusie zagrożonych nieosiągnięciem dobrego stanu oraz te, na których występują zanieczyszczenia pochodzenia rolniczego.

Mapa 13. Ocena stanu fizykochemicznego JCWPd na podstawie pomiarów monitoringu operacyjnego GIOŚ [2021].



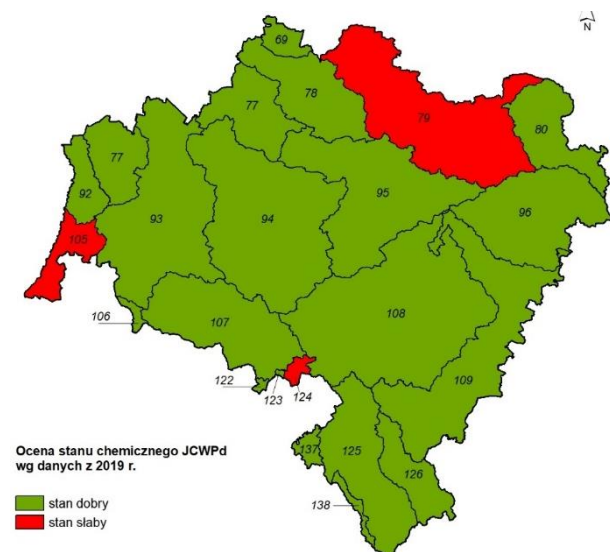
Z najbardziej aktualnych wyników badań wynika, że 4 JCWPd (93, 94, 95, 103) są zagrożone. Zagrożenia wód podziemnych wynikają z ich kontaktu z powierzchnią ziemi, wodami glebowymi, wodami powierzchniowymi, zanieczyszczoną atmosferą oraz opadami atmosferycznymi. Przy czym najbardziej zagrożone są zbiorniki wód, które nie mają izolacji od powierzchni terenu. W badaniach prowadzonych przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska (GIOŚ) w 2021 roku 90-92% wód w punktach kontrolno-pomiarowych charakteryzowało się dobrą jakością (klasy wód I do III), a 8-10% wód słabym stanem. Wód złej jakości (klasa V) nie stwierdzono. Ocena jakości zwykłych wód podziemnych w układzie pięter wodonośnych wykazuje przewagę wód charakteryzujących się dobrym stanem chemicznym we wszystkich poziomach wodonośnych (GIOŚ Wrocław, 2022).

Źródło: GIOŚ Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska we Wrocławiu, 2022.

Z kolei, wyniki monitoringu stanu chemicznego oraz oceny stanu jednolitych części wód podziemnych w dorzeczeniach w latach 2018–2021 prowadzonego przez Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy (PIG-PIB) przedstawiono na Mapie 14. Wynika z niego, że 3 JCWPd (79, 105, 124) są zagrożone nieosiągnięciem celów środowiskowych. W przypadku JCWPd nr 79 występują obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenie związkami azotu pochodzenia rolniczego. W stosunku do wcześniejszych pomiarów stan wód tej jednostki uległ pogorszeniu. Obszar JCWPd nr 105 znajduje się pod presją odkrywkowej eksploatacji węgla brunatnego (część południowa), a w części północnej prowadzona jest działalność rolnicza. Zagrożenie dla jakości wód podziemnych w obszarze JCWPd nr 124 stanowi działalność rolnicza i turystyczna oraz niedostateczny rozwój infrastruktury gospodarki wodno-ściekowej. Pozostałe JCWPd charakteryzują się stanem dobrym. Na Mapie 15 przedstawiono pobór wód podziemnych z ujęć w granicach JCWPd w województwie w 2020 roku z uwzględnieniem odwodnienia zakładów górniczych rud miedzi (JCWPd 77, 78, 95) oraz węgla brunatnego (JCWPd 105). Największy stopień wykorzystania zasobów dotyczy JCWPd 95 (47%), JCWPd 105 (188%) – związany z drenażem górniczym oraz JCWPd 124 (86%).

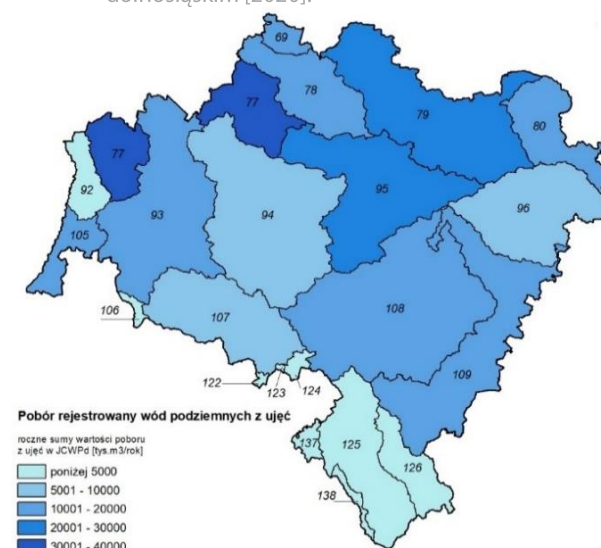
<sup>3</sup> Pradolina Barycz–Głogów W (GZWP 302), Pradolina Barycz–Głogów E (GZWP 303), Zbiornik Wschowa (GZWP 306), Zbiornik międzymorenowy Smoszew (GZWP 309), Pradolina Odry (Głogów) (GZWP 314), Zbiornik Chocianów Gozdnicza (GZWP 315), Zbiornik Słup - Legnica (GZWP 318), Pradolina Odry (S Wrocław) (GZWP 320), Zbiornik Oleśnica (GZWP 322), Dolina Kopalna Nysy Kłodzkiej (GZWP 340), Dolina Bobru (Marciszów) (GZWP 343). Piętro wodonośne paleogenu i neogenu obejmuje 2 GZWP: Subzbiornik Lubin (GZWP 316), Subzbiornik Prochowice–Środa Śląska (GZWP 319). Piętro wodonośne kredy 3 GZWP, Niecka zewnątrznosudecka Bolesławiec (GZWP 317), Niecka wewnątrznosudecka Kudowa-Bystrzyca (GZWP 341) oraz Niecka wewnątrznosudecka Krzeszów (GZWP 342). Zbiornik w utworach starszych od kredowych to GZWP 339 Góry Bialskie–Śnieżnik.

Mapa 14. Ocena stanu chemicznego JCWPd [2019].



Źródło: PIG-PIB, 2021.

Mapa 15. Pobór rejestrowany wód podziemnych z ujęć w granicach JCWPd w województwie dolnośląskim [2020].



Źródło: PIG-PIB, 2021.

**Wody powierzchniowe** województwa dolnośląskiego niemal w całości zaliczają się do regionu wodnego Środkowej Odry w dorzeczu Odry w zlewisku Morza Bałtyckiego, tylko w niewielkiej części pozostają w zasięgu zlewiska Morza Północnego (obszary w Górach Izerskich, Kamiennych, Stołowych i Bystrzyckich) oraz Morza Czarnego (obszar w Masywie Śnieżnika). Główna sieć rzeczna opiera się o rzekę Odrę oraz jej dopływy. Największe dopływy Odry w granicach województwa, biorące swój początek w Sudetach to rzeki górskie, takie jak: Nysa Kłodzka, Bóbr, Kaczawa, Bystrzyca i Nysa Łużycka oraz nizinne – Oława, Ślęza, Widawa i Barycz. Na system wód powierzchniowych województwa oprócz rzek składają się duże wielofunkcyjne zbiorniki retencyjne, stawy i zbiorniki małej retencji. Do dużych zbiorników retencyjnych (o powierzchni zalewu od 51 do 905 ha) należą: Mietków, Słup, Topola, Kozielno (na granicy z województwem opolskim), Pilchowice, Bukówka, Sosnówka, Leśna, Złotniki, Dobromierz i Lubachów. Największe zespoły stawów występują w dorzeczu Baryczy (Stawy Milickie), Szprotawy (Stawy Przemkowskie, rejon Chocianowa, Chojnowa i Kunic), w Borach Dolnośląskich oraz Kotlinie Jeleniogórskiej. Łącznie pod wodami znajduje się w województwie 18 383 ha, co stanowi ok. 0,9% jego powierzchni i jest jednym z najniższych wartości wśród regionów w kraju.

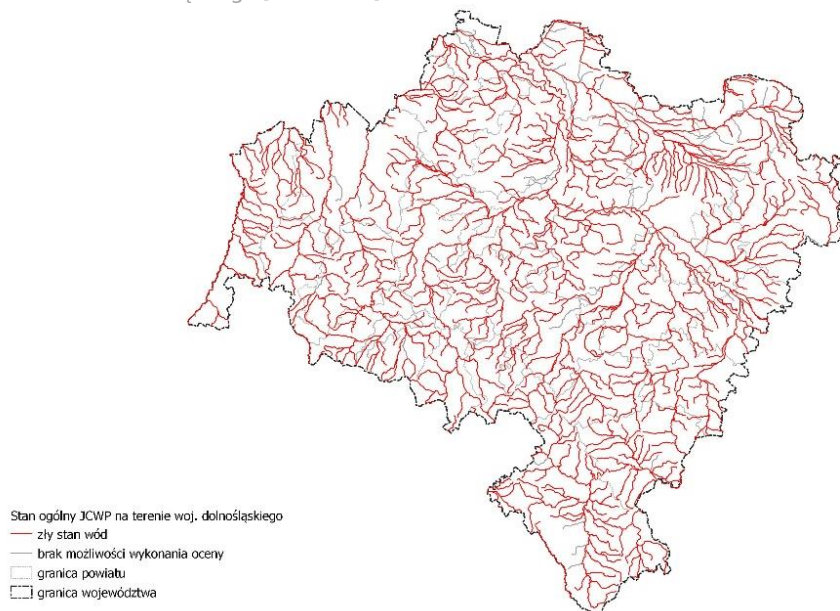
**Stan wód powierzchniowych.** Sporządzane w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska oceny wód powierzchniowych bazują na sieci punktów pomiarowo-kontrolnych i odnoszą się do jakości całych jednolitych części wód (JCWP). Zgodnie z wymaganiami prawnymi na ocenę stanu wód składają się: klasyfikacja stanu/potencjału ekologicznego oraz stanu chemicznego. Ocena stanu wód (stan dobry lub zły) jest wypadkową oceny stanu/potencjału ekologicznego i stanu chemicznego. Dobry stan wód występuje wówczas, gdy stan ekologiczny jest na poziomie bardzo dobrym lub dobrym, przy jednoczesnym dobrym stanie chemicznym. W każdym innym przypadku mamy do czynienia ze złym stanem wód. Zgodnie z przepisami<sup>4</sup>, ocenę jednolitych części wód powierzchniowych dokonuje się nie rzadziej niż co 3 lata. Na terenie województwa dolnośląskiego objęto monitoringiem 364 JCWP. Aktualnie obowiązuje ocena za lata 2016-2021, na podstawie której stan 329 JCWP (90%) na terenie województwa dolnośląskiego określono jako zły, a w 35 JCPW (10%) ocena nie została wykonana ze względu na brak wody w rzece lub brak możliwości klasyfikacji stanu chemicznego.<sup>5</sup> Głównym źródłem zanieczyszczeń wód powierzchniowych są odprowadzane do wód ścieki komunalne i przemysłowe, w tym ścieki pochodzenia rolniczego. Na poniższych mapach przedstawiony został stan ogólny oraz stan chemiczny i potencjał ekologiczny JCPW wg oceny z 2022 roku dla lat 2016-2021.

<sup>4</sup> § 15 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 25 czerwca 2021 r. w sprawie klasyfikacji stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego i stanu chemicznego oraz sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych, a także środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych (Dz.U. z 2021 r. poz.1475).

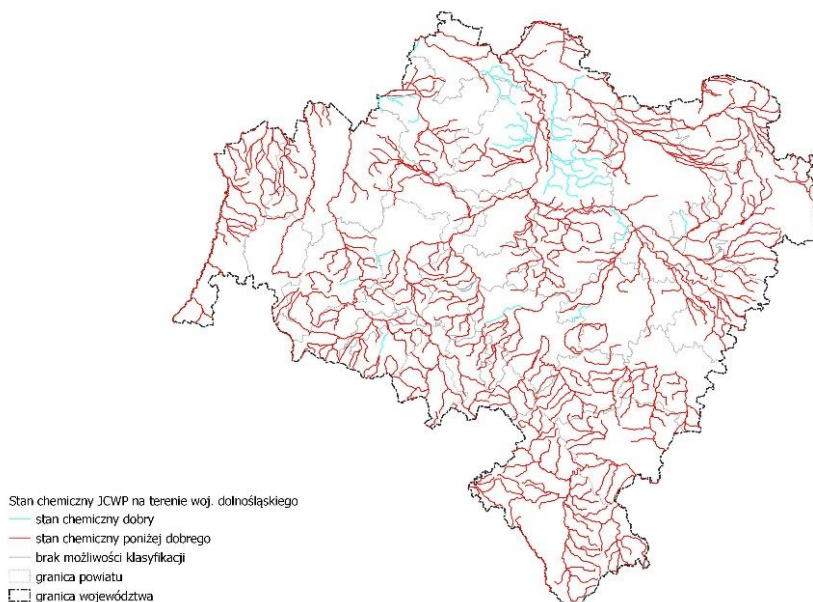
<sup>5</sup> O stanie/potencjale ekologicznym poniżej dobrego decydowała przede wszystkim klasyfikacja elementów biologicznych (takie wskaźniki jak: ichtiofauna, makrobrzońce bentosowe, makrofity) oraz przekroczenia wartości klasy dobrej dla wskaźników fizykochemicznych. W przypadku stanu chemicznego o jego klasyfikacji poniżej dobrego zdecydowały przekraczające poziom dopuszczalny wartości: heptachloru, dichlorfosu, kwasu perfluorooktanosulfonowego, benzo(g,h,i)perylenu, benzo(k)fluorantenu, benzo(b)fluorantenu, benzo(a)pirenu, niklu i jego związków, rtęci i jej związków, fluorantenu, difenyloeteru bromowanego, kadmu i jego związków. Sporadycznie występowały przekroczenia cypermetryny oraz ołowiu i jego związków.

Mapa 16. Stan JCWP na terenie województwa dolnośląskiego [2016-2021].

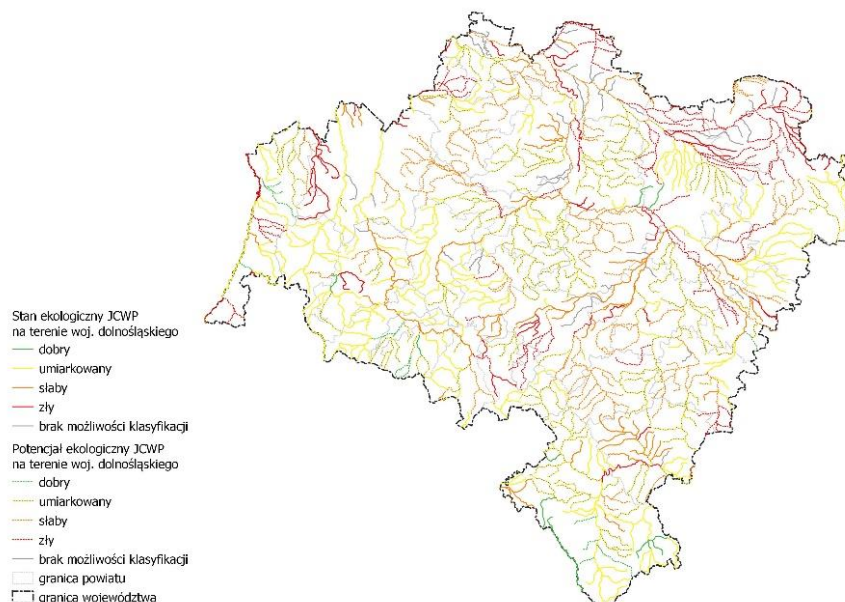
A – stan ogólny JCWP



B – stan chemiczny



C – potencjał ekologiczny



Źródło: Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, 2022.

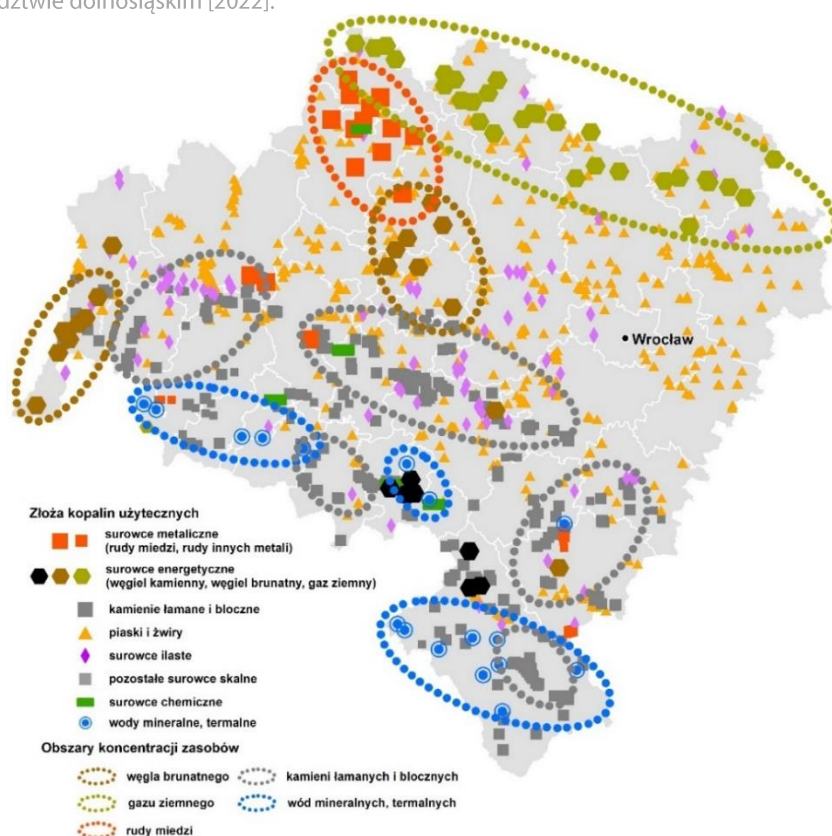


## ZASOBY KOPALIN UŻYTECZNYCH

Województwo dolnośląskie posiada bogate i różnorodne zasoby kopaliny użytecznych, które obejmują surowce: energetyczne, metaliczne, chemiczne oraz skalne, a ponadto wody mineralne i termalne. Uwarunkowane budową geologiczną rozmieszczenie złóż kopaliny użytecznych w województwie dolnośląskim jest nierównomierne. Przyczyniło się to do wykształcenia regionów i ośrodków górnictwa w różnych częściach Dolnego Śląska. Lokalizacje złóż podstawowych typów kopaliny wraz z obszarami koncentracji ich występowania przedstawiono na Mapie 17.

Według stanu na koniec 2022 roku (PIG-PIB, 2023) na terenie województwa udokumentowano ponad 1 000 złóż kopaliny użytecznych, w tym 49 złóż surowców energetycznych (28 złóż gazu ziemnego – 7 z nich częściowo na terenie województw lubuskiego i wielkopolskiego, 14 złóż węgla brunatnego i 7 złóż węgla kamiennego), 23 złoża surowców metalicznych (w tym 13 złóż rud miedzi i srebra oraz pierwiastków współwystępujących, takich jak: cynk, kobalt, molibden, nikiel, ołów, wanad, złoto), 264 złoża kamieni łamanych i blocznych, 501 złóż piasków i żwirów.

Mapa 17. Występowanie złóż kopaliny użytecznych oraz obszary koncentracji zasobów podstawowych grup surowców w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie PIG-PIB.

**Surowce energetyczne** występujące na Dolnym Śląsku to: węgiel brunatny, węgiel kamienny i gaz ziemny.

- Zasoby geologiczne złóż **węgla brunatnego** na koniec 2022 roku wyniosły 6 196 547 tys. ton, a zasoby geologiczne przemysłowe, w jedynym eksploatowanym na Dolnym Śląsku złożu Turów, 261 071 tys. ton. Stanowi to około 26,8% geologicznych i 31,9% przemysłowych zasobów krajowych. Są to wartości zbliżone do danych z 2016 roku. Duże zasoby węgla brunatnego udokumentowano w złożach pomiędzy Legnicą i Lubinem (ok. 25% krajowych zasobów bilansowych). Podjęcie ich eksploatacji w przyszłości jest wątpliwe ze względu na uwarunkowania społeczne, infrastrukturalne i przyrodnicze obszarów ich występowania oraz cele klimatyczne UE.
- Złoża **węgla kamiennego** w dawnym Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym (DZW) nie są eksploatowane od końca lat 90-tych XX wieku. W wyniku przeprowadzonych prac poszukiwawczo-rozpoznawczych, prowadzonych na terenie DZW, udokumentowano w 2014 roku złożo Nowa Ruda Pole Piast Rejon Waćław-Lech, a w 2016 roku złożo Heddi II. Według informacji PIG-PIB dla złoża Heddi II, wydana została koncesja na wydobywanie (nr 1/2018 ważna do końca 2025 roku) dla Nexano Minerals Sp. z o.o. Eksploatacji nie podjęto. Zasoby przemysłowe złóż dolnośląskich szacowane są na 321 tys. ton co stanowi 0,01% zasobów krajowych.
- Zasoby złóż **gazu ziemnego** zlokalizowanych w całości lub częściowo w województwie dolnośląskim wyniosły na koniec 2022 r. 9 321,05 mln m<sup>3</sup> (bez podziemnego magazynu gazu Wierzchowice), co stanowi spadek o ponad 9% w stosunku do roku 2016. Udział złóż dolnośląskich w zasobach krajowych to obecnie ok. 6,5%.

**Surowce metaliczne** występujące na Dolnym Śląsku to przede wszystkim **miedź** (100% zasobów krajowych) i towarzyszące jej **srebro** (98% zasobów krajowych) występujące na monoklinie przedsudeckiej (w rejonie lubińsko-głogowskim) i w niecce północnosudeckiej (w rejonie Grodzca-Złotoryi). Według stanu na koniec 2022 roku zasoby bilansowe złóż miedzi i srebra wyniosły łącznie 3 562,23 mln ton rudy (+82% w stosunku do 2016 r.) o zawartości 57,33 mln ton miedzi (+63,5%) i 166,29 tys. ton srebra (+57%) (PIG-PIB, 2023). Według US Geological Survey w 2022 roku Polska znajdowała się na 7 miejscu w świecie i pierwszym w Europie (poza Rosją) pod względem zasobów miedzi. Pozostałe złoża metali nieżelaznych na Dolnym Śląsku, tj. **arsenu i cyny** w Sudetach nie mają obecnie znaczenia gospodarczego. Potencjał składowisk odpadów górniczych w województwie jako źródeł antropogenicznych surowców metalicznych wymaga przeprowadzenia szczegółowego rozpoznania.

**Surowce skalne.** W 2022 roku w województwie dolnośląskim udokumentowano 264 złoża kamieni łamanych i blocznych (klib), w tym: 152 magmowe, 56 metamorficznych oraz 56 osadowych złóż klib. W 2016 roku liczba złóż tych kopalin wynosiła 256. Zasoby geologiczne dolnośląskich klib to 52% zasobów krajowych. Magma i metamorficzne kamienie łamane i bloczne to 95% ogółu krajowych geologicznych zasobów bilansowych. Złoża udokumentowane w Sudetach i na Przedgórzu Sudeckim należą do podstawowych źródeł tych surowców w Polsce. Najliczniejszą grupę wśród skał magmowych stanowią złoża granitu i sjenitu (86 udokumentowanych i 54 z czynną koncesją na eksploatację kopaliny) oraz bazaltu (36 udokumentowanych i 18 z czynną koncesją na eksploatację kopaliny). Natomiast wśród skał metamorficznych w województwie najwięcej jest udokumentowanych złóż gnejsu (14, w tym 7 zagospodarowanych lub eksploatowanych okresowo), marmuru (13, w tym 3 zagospodarowane) oraz amfibolitu (10, w tym 5 zagospodarowanych). Wśród skał osadowych na Dolnym Śląsku najwięcej udokumentowano złóż piaskowca (44, w tym 20 zagospodarowanych). Ogółem spośród 236 udokumentowanych w Polsce złóż skał magmowych i metamorficznych na Dolnym Śląsku znajduje się 208. W przypadku skał osadowych przeważająca liczba złóż (453) znajduje się poza granicami województwa. W Tabeli 2 zestawiono udokumentowane zasoby geologiczne i przemysłowe złóż klib na Dolnym Śląsku oraz ich udział w zasobach krajowych.

Tabela 2. Zasoby geologiczne bilansowe oraz przemysłowe magmowych i metamorficznych kamieni łamanych i blocznych na Dolnym Śląsku i w Polsce (tys. ton) [2022].

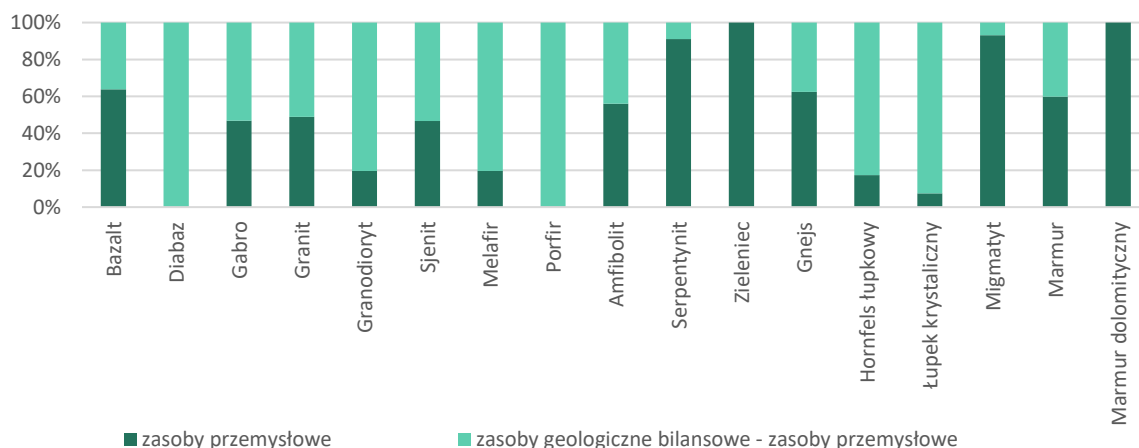
Typ skał	Zasoby przemysłowe na Dolnym Śląsku	Zasoby w Polsce*	Udział Dolnego Śląska [%]	Zasoby geologiczne na Dolnym Śląsku	Zasoby w Polsce*	Udział Dolnego Śląska [%]
Bazalt	336 860	9 365	97	527 204	15 486	97
Diabaz	0	2 491	0	17 867	2 491	88
Gabro	259 004	0	100	552 612	0	100
Granit	955 836	11 468	99	1 956 088	33 942	98
Granodioryt	29 095	0	100	148 888	0	100
Sjenit	35 029	0	100	75 160	0	100
Melafir	92 823	0	100	475 303	20 989	96
Porfir	1 952	97 912	2	601 339	204 889	75
Amfibolit	107 163	0	100	191 295	2 664	99
Serpentynit	73 843	0	100	0	0	100
Zieleniec	37 815	0	100	37 815	0	100
Gnejs	311 480	10 691	97	498 668	13 514	97
Hornfels łupkowy	509	0	100	2 922	0	100
Łupek krystaliczny	134	0	100	1 807	0	100
Migmatyt	210 307	0	100	195 940	0	100
Marmur	145 464	2 215	99	243 344	4 574	98
Marmur dolomityczny	77 652	0	100	77 652	0	100

\* zasoby bez Dolnego Śląska

Źródło: opracowanie IRT na podstawie PIG-PIB, 2023.

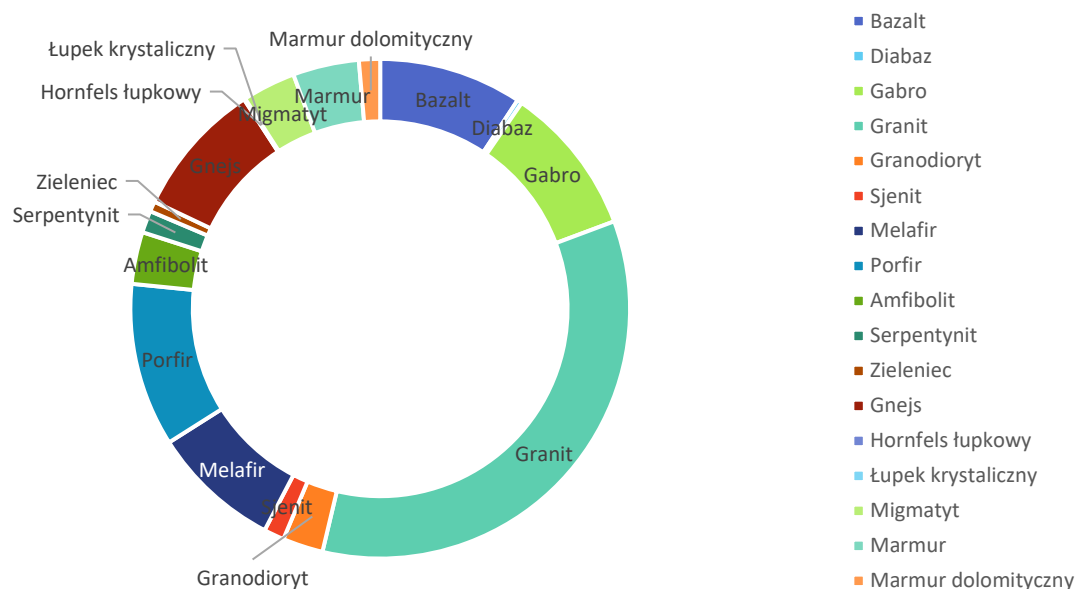
Spośród ośmiu typów litologicznych **skał magmowych** z udokumentowanymi zasobami geologicznymi w Polsce, trzy występują tylko w województwie dolnośląskim (gabro, granodioryt, sjenit), a zasoby trzech kolejnych w zdecydowanej większości, granit (98%), bazalt (97%) oraz melafir (96%). Z kolei wśród udokumentowanych zasobów złóż **skał metamorficznych**, 6 typów litologicznych tych skał wstępuje tylko w województwie dolnośląskim (amfibolit, serpentynit, hornfels, migmatyt, łupek krystaliczny oraz marmur dolomityczny). Zasoby dwóch kolejnych to odpowiednio gnejs (97%) i marmur (98%). W przypadku **osadowych** typów litologicznych kamieni łamanych i blocznych największe znaczenie w zasobach dolnośląskich ma szarogłaz (61% udokumentowanych zasobów geologicznych w kraju) oraz wapień (36,9% tych zasobów). Na Wykresie 4 przedstawiono udział udokumentowanych zasobów przemysłowych złóż zagospodarowanych w zasobach geologicznych bilansowych złóż dolnośląskich klib, a na Wykresie 5 strukturę zasobów geologicznych skał magmowych i metamorficznych w całkowitych ich zasobach w województwie.

Wykres 4. Udział udokumentowanych zasobów przemysłowych w zasobach geologicznych bilansowych złóż dolnośląskich kamieni łamanych i blocznych [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie PIG-PIB.

Wykres 5. Struktura zasobów geologicznych skał magmowych i metamorficznych kamieni łamanych i blocznych w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie PIG-PIB.

**Piaski i żwiry** należą do surowców powszechnie występujących w kraju. Pierwsze zaliczane są do kruszyw drobnych, drugie wraz z pospółkami do kruszyw grubych. Złóża dolnośląskie (udokumentowane 501 w 2022 roku w stosunku do 465 w 2016 roku) związane są głównie z osadami czwartorzędowymi. W ujęciu krajowym największe zasoby udokumentowano w województwie dolnośląskim (2 309 mln ton na koniec 2022 roku), co stanowi około 11,1% krajowych zasobów geologicznych (w stosunku do 12,0% w 2016 roku). W przypadku zasobów przemysłowych złóż zagospodarowanych udział województwa dolnośląskiego w kraju to ok. 8,4%. Szczególnie zasobne i dobre jakościowo są złoża żwirowe, zlokalizowane w dolinach dużych rzek oraz piaszczysto-żwirowe, związane z utworami wodnolodowcowymi. Złoża w dolinach rzek sudeckich i na Przedgórzu Sudeckim należą do najlepszych w Polsce i najbardziej znaczących w krajowym bilansie zasobów.

Województwo dolnośląskie jest jedynym krajowym źródłem glin ceramicznych białowypalających się, surowców kaolinowych, łupków łuszczkowych, łupków kwarcytowych oraz magnezytów, a także ważnym źródłem: surowców skalenionych (prawie 100% krajowych zasobów geologicznych), glin ogniotrwałych (blisko 80% krajowych zasobów geologicznych), surowców bentonitowych (54,4% krajowych zasobów geologicznych), surowców ilastych ceramiki budowlanej (38,7%), gipsu i anhydrytu (26,8%), glin ceramicznych kamionkowych (23,5%), surowców szklarskich (12,2%). W Tabeli 3 zamieszczono informacje o zasobach geologicznych wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim oraz ich udziale w zasobach krajowych w latach 2016-2022.

Tabela 3. Zasoby geologiczne bilansowe oraz przemysłowe wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim oraz ich udział w zasobach krajowych [2016-2022].

Kopalina	Jednostka	Zasoby [2016]	Zasoby [2022]	Zmiana zasobów [2016-2022]	udział w zasobach krajowych [2022]
surowce bentonitowe	tys. ton	1 576,63	1 574,71	-1,92	54,4%
dolomit	tys. ton	29 814,79	28 481,51	-1 333,28	5,8%
gips i anhydryt	tys. ton	70 701	69 161	-1 540,00	26,8%
gliny ceramiczne białowypalające się	tys. ton	58 473	60 046,30	1 573,30	100%
gliny ceramiczne kamionkowe	tys. ton	16 725	18 083,55	1 358,55	23,5%
gliny ogniotrwałe	tys. ton	43 384	42 336,19	-1 047,81	79,7%
surowce ilaste ceramiki budowlanej	m <sup>3</sup>	789 604	784 821	-4 783,00	38,7%
surowce kaolinowe	tys. ton	211 777,57	225 801,74	14 024,17	100%
surowce skaleniowe	tys. ton	138 935,84	138 673,24	-262,60	99,7%
łupki łuszczkowe	tys. ton	6 655,18	6 603,44	-51,74	100%
łupki kwarcytowe	tys. ton	8 697,03	8 654,24	-42,79	100%
magnezyty	tys. ton	13 922,90	13 299,59	-623,31	100%
piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych	tys. ton	5 771,63	5 578,93	-192,70	4,1%
piaski podsadzkowe	m <sup>3</sup>	572 219	573 712,17	1 493,17	22,9%
surowce szklarskie	tys. ton	85 096,89	80 023,97	-5 072,92	12,2%
wapień i margle dla przemysłu cementowego	tys. ton	393 576	393 013	-563,00	3,1%
wapień dla przemysłu wapienniczego	tys. ton	22 688	21 548	-1 140,00	0,4%

Źródło: opracowanie IRT na podstawie PIG-PIB 2017-2022.

Ważnym bogactwem województwa dolnośląskiego są **wody lecznicze i termalne**. W regionie na koniec 2022 roku udokumentowano 22 ze 147 krajowych złóż wód podziemnych zaliczonych do kopalin (wód leczniczych i wód termalnych). W 2016 roku było to odpowiednio 19 i 135. Na Dolnym Śląsku występują trzy podstawowe typy wód: szczawy, wody termalne i wody radonowe, których źródła znajdują się w Sudetach, a ponadto w Przerzecznym-Zdroju i okolicach Trzebnicy. Zasoby dyspozycyjne wód dolnośląskich to 38 250,55 m<sup>3</sup>/godz. (podobnie jak w 2016 roku), a eksploatacyjne 671,27 m<sup>3</sup>/godz. (549,99 m<sup>3</sup>/godz. w 2016 roku).

## OBSZARY CHRONIONE

Województwo dolnośląskie należy do najbardziej zróżnicowanych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym regionów w Polsce. Twory przyrody ożywionej i nieożywionej oraz walory krajobrazowo – kulturowe chronione są w postaci różnych form ochrony wchodzących w skład krajowego systemu ochrony przyrody. Ochrona jest realizowana także w ramach europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000 oraz porozumień i konwencji o charakterze międzynarodowym. Obszary te mają bardzo zróżnicowaną powierzchnię i reżimy ochronne, ich granice często się przecinają, a niektóre z obszarów zawierają w sobie mniejsze obiekty objęte ochroną.

W 2022 roku w województwie dolnośląskim ochroną prawną były objęte następujące obszary wchodzące w skład **krajowej sieci obszarów chronionych**: 2 parki narodowe, 67 rezerwatów przyrody, 12 parków krajobrazowych, 18 obszarów chronionego krajobrazu, 190 użytków ekologicznych, 17 zespołów przyrodniczo – krajobrazowych, 4 stanowiska dokumentacyjne. Na krajowy system ochrony nałożona jest **europejska sieć ekologiczna NATURA 2000**, która w 2022 roku obejmowała w województwie dolnośląskim 90 specjalnych obszarów ochrony siedlisk - tzw. obszarów mających znaczenie dla wspólnoty (PLH/OZW) oraz 11 obszarów ochrony ptaków (PLB). Obszary te pokrywają się z niektórymi obszarami sieci krajowej. Na Dolnym Śląsku występują również obszary nie ujęte w krajowym prawodawstwie, ale istotne dla europejskiego i światowego dziedzictwa przyrodniczego – objęte konwencjami i porozumieniami o charakterze międzynarodowym. Do **międzynarodowej sieci obszarów wodno-błotnych** objętych tzw. Konwencją Ramsarską należą: Torfowiska Doliny Izery, subalpejskie torfowiska w Karkonoszach, Stawy Rybne Przemków oraz obszary w granicach rezerwatu przyrody Stawy Milickie. Karkonoski Park Narodowy wraz ze swoim czeskim odpowiednikiem objęte są wspólną ochroną w ramach **bilateralnego rezerwatu biosfery** (MaB).

Pod względem powierzchni obszarów chronionych w 2022 roku województwo dolnośląskie zajmowało ostatnie miejsce w kraju (18,6% powierzchni ogółem województwa), przy średniej dla kraju wynoszącej 32,3%. Wartość tego wskaźnika nie uległa zmianie w stosunku do lat ubiegłych, nastąpiła natomiast niewielka zmiana w ogólnej powierzchni obszarów chronionych. Tendencja taka jest obserwowana w całej Polsce, co oznacza, że w zasadzie nie powołuje się nowych wielkoobszarowych obszarów chronionych a ich powierzchnia ogółem ulega zmniejszaniu, głównie wskutek korekt granic lub utraty wartości przyrodniczych.

## OCHRONA PRZYRODY

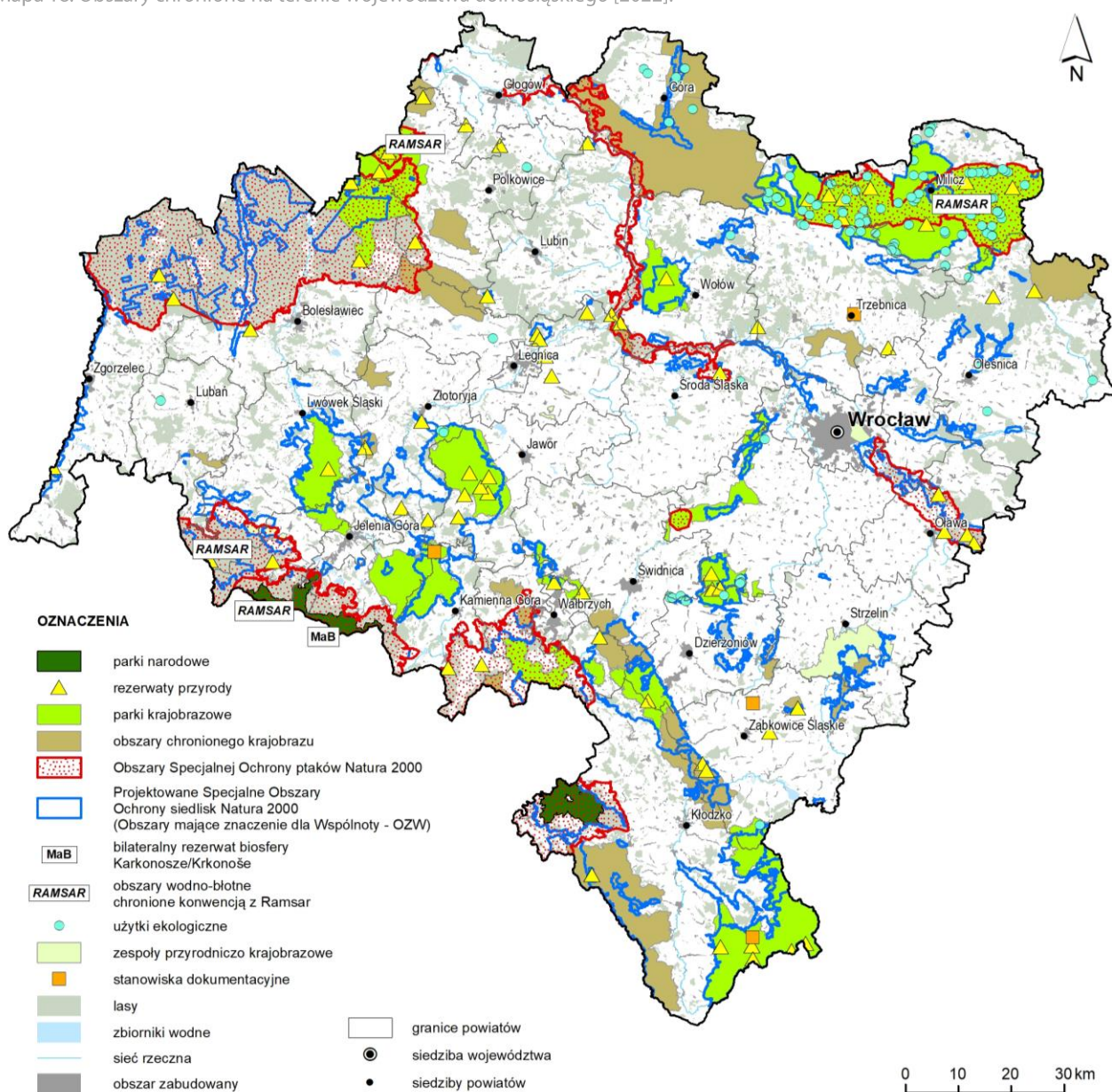
Formy ochrony przyrody występujące w województwie dolnośląskim zajmują powierzchnię **371 297,27 ha, tj. 18,6%** ogólnej powierzchni województwa. W okresie od 2016 roku wskaźnik udziału obszarów chronionych nie uległ znaczącym zmianom – zarówno na Dolnym Śląsku jak i w całym kraju.

FORMA OCHRONY – KRAJOWY SYSTEM OCHRONY	POWIERZCHNIA OGÓŁEM 2016/ 2022 [ha]
<b>Obszary chronione ogółem</b>	371 513,51 / 371 297,27 ↓
<b>2 parki narodowe</b>	12 300,20 / 12 305,45 ↑
<b>67 rezerwatów przyrody</b>	10 688,10 / 10 669,32 ↓
<b>12 parków krajobrazowych</b>	206 320,9 / 206 320,9
<b>18 obszarów chronionego krajobrazu</b>	138 948,5 / 138 982,95 ↑
<b>190 użytków ekologicznych</b>	5 218,34 / 5 371,28 ↑
<b>17 zespołów przyrodniczo – krajobrazowych</b>	9 476,25 / 9 080,37 ↓
<b>4 stanowiska dokumentacyjne</b>	0,13 / 17,82↑

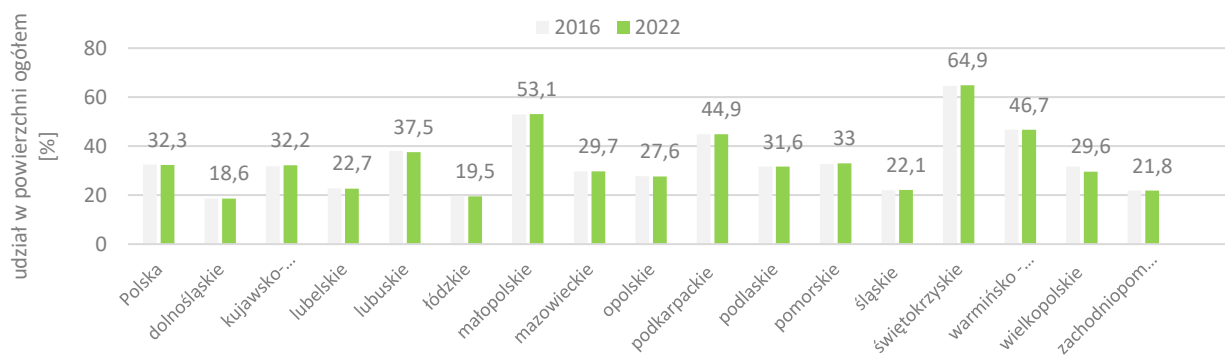
FORMA OCHRONY – NATURA 2000	POWIERZCHNIA OGÓŁEM 2016/ 2022 [ha]
<b>Obszary NATURA 2000 ogółem</b>	646 858,0 / 650 313,2 ↓
<b>11 obszarów NATURA 2000 OSO</b>	292 125,7 / 296 234,7 ↑
<b>90 obszarów NATURA 2000 OZW</b>	354 732,3 / 354 078,5 ↓

Mapa 18. Obszary chronione na terenie województwa dolnośląskiego [2022].



Źródło: opracowanie własne IRT.

Wykres 6. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem Polski i województw [2016, 2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie GUS BDL.

Dla porównania w województwie małopolskim udział powierzchni obszarów chronionych wynosi 53,1%, natomiast w województwie świętokrzyskim aż 64,9%. Należy jednak podkreślić, że dane GUS dotyczące powierzchni ogółem obszarów chronionych w województwie dolnośląskim nie obejmują sieci NATURA 2000 dla których prowadzi się odrębną statystykę. W przypadku uwzględnienia krajowej i europejskiej sieci obszarów chronionych (bez części wspólnych) obszary objęte różnymi formami wielkoobszarowymi zajmują w województwie dolnośląskim łącznie ok. 626 387 ha, co stanowi ok. 31,5% powierzchni województwa.

## ZASOBY KULTUROWE

Dolny Śląsk jest regionem o gęstej sieci osadniczej, w którym większość miast posiada historycznie wykształcony układ przestrzenny z zespołami zabytkowej zabudowy. Występują także miejscowości uzdrowiskowe z obiektami zdrojowymi oraz charakterystyczną zabudową sanatoryjno-pensjonatową. Cechą, która zdecydowanie odróżnia Dolny Śląsk od pozostałych regionów Polski jest występowanie kościołów protestanckich obok katolickich. Do najbardziej spektakularnych obiektów architektury sakralnej należą cysterskie założenia klasztorne m.in. w Henrykowie, Krzeszowie, Lubiążu i Trzebnicy, kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy oraz kościoły Łaski w Miliczu, Kamiennej Górze i Jeleniej Górze. Do najważniejszych zabytków architektury rezydencjonalnej należą zamki obronne m.in. w Bolkowie, Świnach, Grodno, Grodziec, Czocho i Książ, a także liczne założenia pałacowo-parkowe, jak np.: zespół rezydencji w Kotlinie Jeleniogórskiej. Wybitnymi przykładami architektury obronnej są wyeksponowane w krajobrazie twierdze w Kłodzku i Srebrnej Górze stanowiące ogniwa potężnych systemów fortyfikacyjnych.

Obiekty zabytkowe obejmujące zabytki nieruchome, ruchome oraz stanowiska archeologiczne podlegają ochronie, bez względu na stan zachowania. Do ustawowych form ochrony zabytków należą: wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii oraz utworzenie parku kulturowego. Pozostałe sposoby ochrony to ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, a w przypadku ich braku, decyzje administracyjne dotyczące m.in. ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunków zabudowy, zezwolenia na realizację inwestycji drogowej oraz ustalenia lokalizacji linii kolejowej.

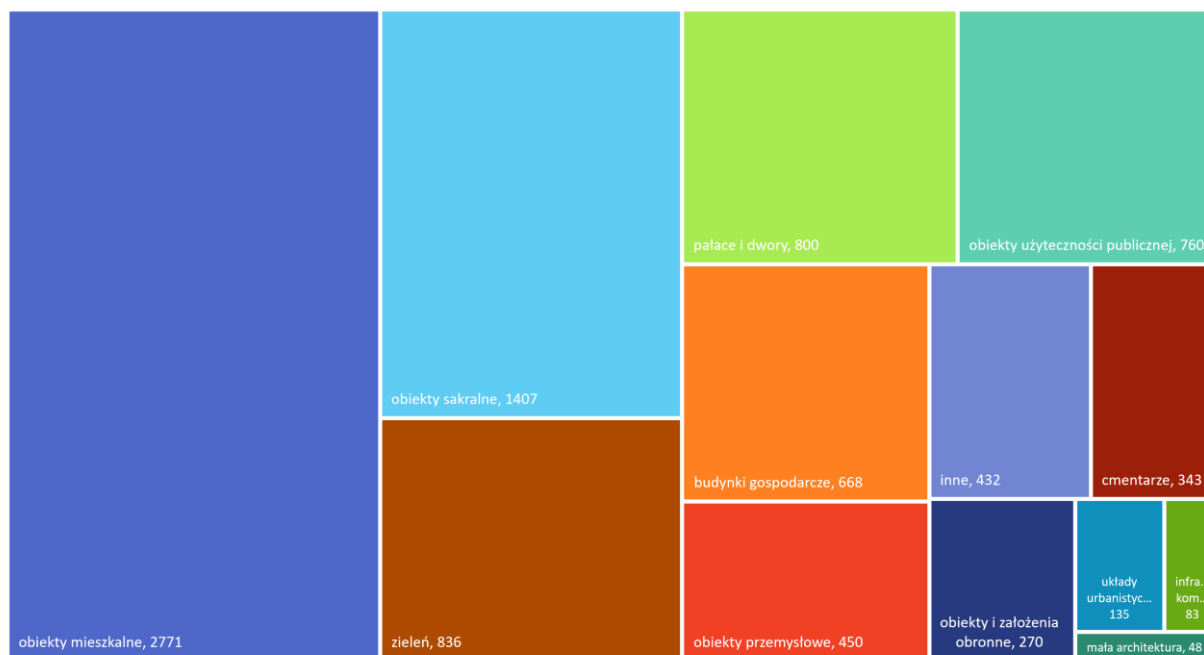
Ogólna liczba **obiektów zabytkowych** wpisanych do rejestru zabytków, według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa (stan na 10 lipca 2023 r.), wynosi 53 465. Wśród zabytków wpisanych do rejestru figurują 9 003 obiekty nieruchome, 42 982 zabytki ruchome oraz 1 480 stanowisk archeologicznych. Województwo dolnośląskie pod względem liczby zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków zajmuje pierwsze miejsce w kraju. Największą grupę w strukturze zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków stanowią obiekty mieszkalne w ilości 2 771. Kolejne grupy reprezentują zabytki w następujących kategoriach: sakralne (1 407), pałace i dwory (800), obiekty użyteczności publicznej (760), budynki gospodarcze (668), obiekty architektury przemysłowej (450) oraz obiekty i założenia obronne (270). Pozostałe to założenia przestrzenne miast w liczbie 135, obiekty infrastruktury komunikacyjnej (83), obiekty małej architektury (48) oraz inne (432). Zasób ten uzupełniają założenia zabytkowej zieleni, w tym parki pałacowe i ogrody (łącznie 836) oraz cmentarze (343).

Liczba **stanowisk archeologicznych** wpisanych do rejestru zabytków na terenie województwa wynosi 1 480. W większości są to stanowiska o wyeksponowanych formach krajobrazowych, w tym grodziska (250), cmentarzyska (180), ślady osad i obozowiska (898), miejsca produkcji surowców (31) oraz pozostałe o innych funkcjach (121). Województwo dolnośląskie pod względem liczby stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków zajmuje pierwsze miejsce w Polsce (przed województwami opolskim i wielkopolskim).

W dużej ilości występują także **zabytki ruchome**, do których zaliczane są dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje obiektów artystycznych, maszyny i narzędzia techniki i inne. Ogólna liczba zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków wynosi 42 982, w tym większość w ilości 37 188 stanowi wyposażenie i wystroje obiektów sakralnych, następne to kolekcje (392) oraz inne (5 402). Zabytki ruchome

zgrupowane na Dolnym Śląsku stanowią ponad 15% zasobów krajowych, co sytuuje województwo na czołowym miejscu w kraju.

Wykres 7. Struktura kategorii zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa dolnośląskiego [2023].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Dziedzictwo o wyjątkowych wartościach kulturowych i przyrodniczych, rozumiane jako wspólne dziedzictwo ludzkości, podlega ochronie międzynarodowej. Wpis na **Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO** jest formą ochrony miejsc o uniwersalnych wartościach, umożliwiającą ich zachowanie w niezmienionej postaci dla przyszłych pokoleń. Na Liście światowego Dziedzictwa UNESCO figurują 3 zespoły zabytkowe o uniwersalnych wartościach kulturowych, są to: Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy oraz Hala Stulecia we Wrocławiu.

Zespoły zabytkowe o wybitnych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych zostały uznane za **pomniki historii**. Na Dolnym Śląsku występuje 12 zespołów zabytkowych o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego kraju, które zostały wpisane na krajową listę pomników historii:

- zespół historycznego centrum Wrocławia,
- Hala Stulecia we Wrocławiu,
- zespół dawnego opactwa cystersów w Krzeszowie,
- pobenedyktynski zespół klasztorny w Legnickim Polu,
- twierdza w Srebrnej Górze,
- młyn papierniczy w Dusznikach-Zdroju,
- pałace i parki krajobrazowe Kotliny Jeleniogórskiej: zespoły pałacowo-parkowe: „Paulinum” w Jeleniej Górze, Schaffgotschów w Cieplicach, w Karpnikach - zamek i willa „Dębowy Dwór” oraz w Bukowcu, Kowarach-Ciszycy, Łomnicy, Mysłakowicach, Staniszowie Górnym, Wojanowie i Wojanowie-Bobrowie;
- kościół pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła w Strzegomiu,
- zespół dawnego opactwa cysterek w Trzebnicy,
- kościół ewangelicko-augsburski pw. Ducha Świętego zwany Kościołem Pokoju w Jaworze,
- zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego pw. Trójcy Świętej zwany Kościołem Pokoju w Świdnicy,
- katedra pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika i św. Wacława Męczennika w Świdnicy.

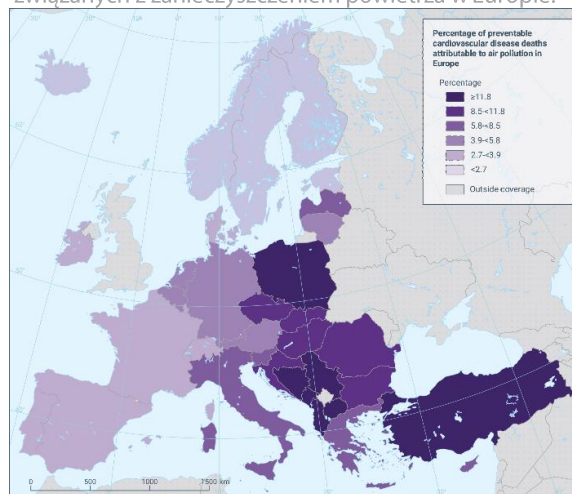
W celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej zostały powołane **parki kulturowe**:

- Forteczny Park Kulturowy w Srebrnej Górze,
- Forteczny Park Kulturowy Twierdza Kłodzka,
- Park Kulturowy „Stare Miasto” we Wrocławiu,
- Park Kulturowy Wzgórze Zamkowe, Dolina Budzówki i Nysy Kłodzkiej w Kamieńcu Ząbkowickim,
- Park Kulturowy Opactwa Cystersów w Henrykowie.

## JAKOŚĆ POWIETRZA

Zanieczyszczenie powietrza jest największym środowiskowym zagrożeniem dla zdrowia ludzi. Corocznie notuje się w Europie zgony z powodu chorób sercowo-naczyniowych związanych z zanieczyszczeniem powietrza, którym można było zapobiec. Polska znajduje się w gronie krajów, w których odsetek zgonów jest najwyższy (Mapa 19). Pomimo notowanych przekroczeń norm zanieczyszczeń, w regionach i krajach europejskich obserwuje się pozytywny trend poprawy stanu powietrza. Największym wyzwaniem w Polsce i na Dolnym Śląsku, z uwagi na zasięg występowania oraz notowane przekroczenia norm, jest zanieczyszczenie powietrza pyłem zawieszonym PM10 i PM2,5 oraz benzo(a)pirenem (B(a)P). Na tle Europy niekorzystnie pod tym względem wyróżniają się kraje Europy Środkowo-Wschodniej i północnej części Włoch; w przypadku B(a)P wyraźnie negatywnie wyróżnia się Polska (Mapa 20).

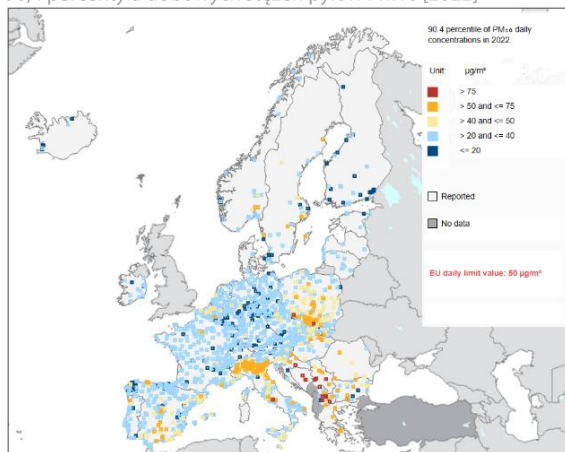
Mapa 19. Zgony z powodu chorób sercowo-naczyniowych, związanych z zanieczyszczeniem powietrza w Europie.



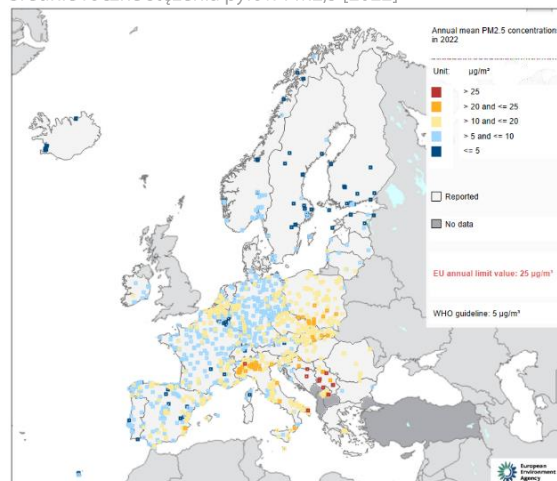
Źródło: Europe's air quality status 2023 <https://www.eea.europa.eu>

Mapa 20. Zanieczyszczenie pyłami zawieszonymi PM 10 i PM2,5 [2022] oraz B(a)P [2021] w Europie

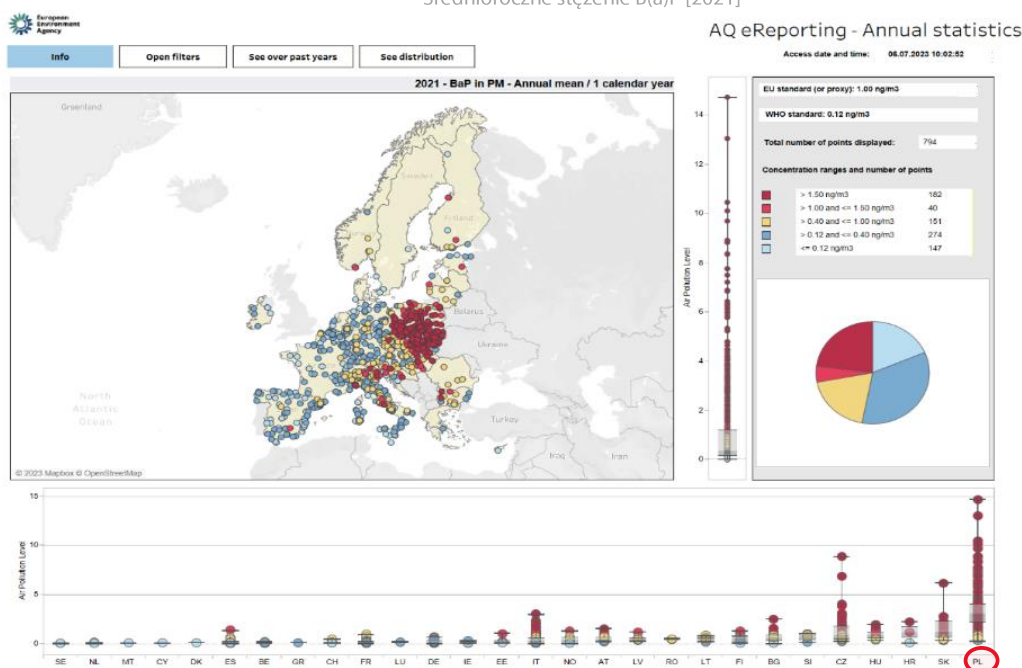
90,4 percentyla dobowych stężeń pyłów PM10 [2022]



Średnie roczne stężenia pyłów PM2,5 [2022]



Średnioroczne stężenie B(a)P [2021]



Źródło: Europe's air quality status 2023" (źródło: <https://www.eea.europa.eu>)



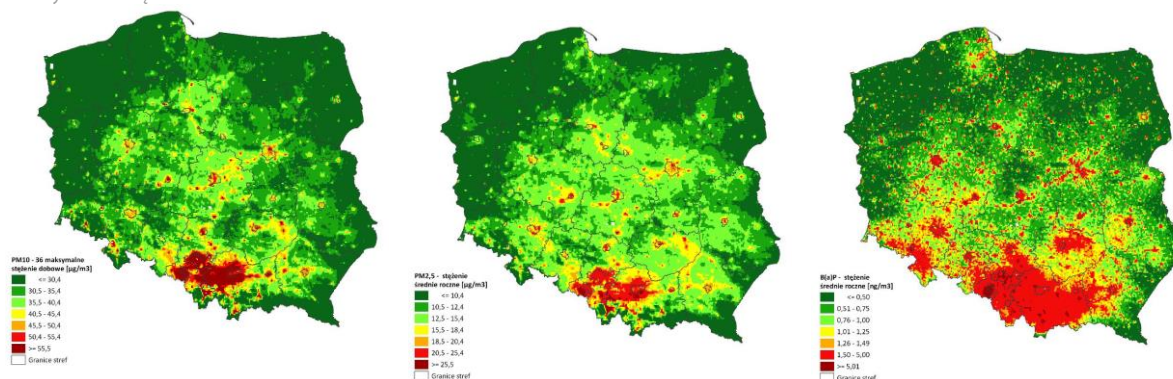
Analiza wyników rozkładu przestrzennego zanieczyszczeń pyłowych i B(a)P w Polsce (Ocena jakości powietrza w strefach w Polsce za rok 2021) wskazuje na trudną sytuację w województwach śląskim i małopolskim (Mapa 21). W odniesieniu do benzo(a)pirenu, z uwagi na przekroczenia stężenia, aż 85% stref w kraju zaliczono do klasy C. Zaliczenie strefy do klasy C oznacza, że w strefie istnieją obszary przekroczeń, wymagające podjęcia działań naprawczych. Działania te określane są w programach ochrony powietrza<sup>6</sup>.

Mapa 21. Rozkłady przestrzenne dla zanieczyszczeń na obszarze Polski [2021].

Rozkład przestrzenny stężenia pyłu zawieszonego PM10 na obszarze Polski w 2021 roku, wyrażony jako 36-te maksymalne stężenie średnie dobowe

Rozkład przestrzenny średniego rocznego stężenia pyłu zawieszonego PM2,5 na obszarze Polski w 2021 roku

Rozkład przestrzenny średniego rocznego stężenia B(a)P w pyłe zawieszonym PM10 na obszarze Polski w 2021 roku



Źródło danych: GIOŚ, IOŚ-PIB, Opracowanie: INFAIR, IOŚ-PIB.

W ramach Państwowego Monitoringu Środowiska (PMŚ) przeprowadzono w 2022 roku ocenę jakości powietrza dla 12 substancji w granicach czterech stref w województwie dolnośląskim<sup>7</sup>. Rodzaje przebadanych substancji oraz zestawienie stref znajdują się w Tabeli 4.

Tabela 4. Klasy stref dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie za 2022 rok.

Nazwy strefy	Rodzaje zanieczyszczeń											
	PM10	PM2,5	B(a)P	NO <sub>2</sub>	O <sub>3</sub>	SO <sub>2</sub>	C <sub>6</sub> H <sub>6</sub>	CO	As	Pb	Cd	Ni
aglomeracja wrocławska	A	A	A	C	A	A	A	A	A	A	A	A
miasto Legnica	A	A	C	A	A	A	A	A	C	A	A	A
miasto Wałbrzych	A	A	C	A	A	A	A	A	A	A	A	A
strefa dolnośląska	C	C	C	A	A	A	A	A	C	A	A	A

Źródło: GIOŚ

Na terenie województwa dolnośląskiego, zarówno w 2022 roku jak i w latach 2016-2022, nie zanotowano przekroczeń zanieczyszczeń: **dwutlenku siarki (SO<sub>2</sub>), tlenku węgla (CO), benzenu (C<sub>6</sub>H<sub>6</sub>) oraz metali ciężkich w pyłe PM10: ołowiu (Pb), kadmu (Cd) i niklu (Ni).**

Na Dolnym Śląsku w 2022 roku więcej niż 35 dni z przekroczeniem stężenia **pyłu zawieszonego PM10** (poziom dopuszczalny dla stężeń 24-godzinnych) zarejestrowały stacje zlokalizowane w Nowej Rudzie (95 dni z przekroczeniami), Kłodzku (47 dni) i Lwówku Śląskim (48 dni). Co istotne, w całym województwie nie wykazano przekroczenia normy średniorocznej pyłu PM10. Przekroczenia normy średniorocznej wystąpiły natomiast w przypadku **pyłu zawieszonego PM2,5** – na obszarze strefy dolnośląskiej (na terenie powiatów: bolesławieckiego, lubańskiego, lwóweckiego i kłodzkiego). Szacuje się, że w przypadku pyłów zawieszonych, przekroczenie objęło ok. 0,4% powierzchni województwa dolnośląskiego, zamieszkaną przez ok. 3% mieszkańców województwa. Strefę dolnośląską, z uwagi na zanotowane przekroczenia, zakwalifikowano do klasy C, pozostałe strefy do klasy A (Tabela 4).

W województwie zanotowano przekroczenia średniorocznego poziomu docelowego **B(a)P** (1ng/m<sup>3</sup>) na terenie miasta Legnica, miasta Wałbrzych i strefy dolnośląskiej. Najwyższe stężenia średnioroczne wystąpiły w Nowej Rudzie (9ng/m<sup>3</sup>), Lwówku Śląskim i Wałbrzychu (5ng/m<sup>3</sup>) oraz w miejscowościach uzdrowiskowych: w Szczawnie-Zdroju (4ng/m<sup>3</sup>) i Jedlinie-Zdroju (3ng/m<sup>3</sup>). Według szacunków, przekroczenia objęły ok. 11% powierzchni województwa, zamieszkaną przez ok. 32% mieszkańców województwa. Wszystkie strefy, za wyjątkiem aglomeracji wrocławskiej, zostały zakwalifikowane do klasy C.

<sup>6</sup> Uchwała nr LVIII/1201/23 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 13 lipca 2023 r. w sprawie aktualizacji programu ochrony powietrza dla stref w województwie dolnośląskim, w których w 2018 r. zostały przekroczone poziomy dopuszczalne i docelowe substancji w powietrzu <https://edzienniki.duw.pl/legalact/2023/4378/>

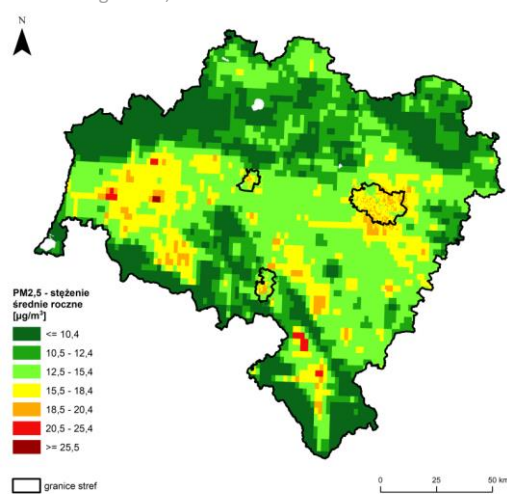
<sup>7</sup> Opracowanie na podstawie: Roczna ocena jakości powietrza w województwie dolnośląskim – raport wojewódzki za rok 2022, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska we Wrocławiu, Departament Monitoringu Środowiska (2023).

Obserwując trend zmian, należy podkreślić, że na przestrzeni ostatnich 10 lat w województwie widoczny jest spadek stężeń pyłów zawieszonych oraz B(a)P w powietrzu. W przypadku pyłów PM10 największe spadki (powyżej 30%) zanotowano we Wrocławiu, w Jeleniej Górze, Oławie, Oleśnicy, Polkowicach, Świdnicy, Szczawnie Zdroju i Zgorzelcu. Okoliczności, które o tym zadecydowały to warunki meteorologiczne oraz wdrażane działania, zmierzające do ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza.

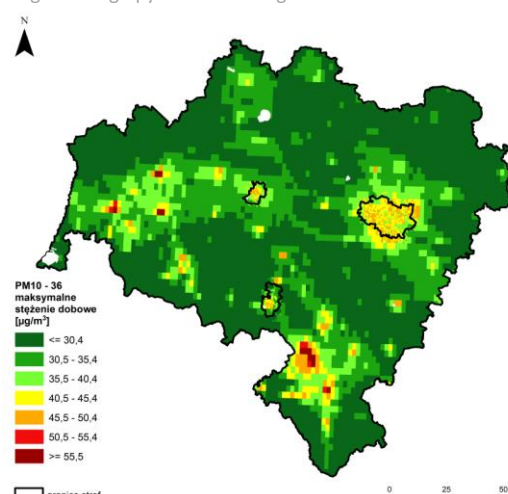
W 2022 roku zanotowano przekroczenie dopuszczalnego poziomu średniorocznego **dwutlenku azotu (NO<sub>2</sub>)** we Wrocławiu w stacji komunikacyjnej przy al. Wiśniowej. Powierzchnia przekroczenia zajęła 0,1% obszaru strefy, zamieszkałej przez ok. 0,2% mieszkańców strefy. Stężenia były podwyższone punktowo również w centrum Wrocławia i wzdłuż obwodnicy A8, ale nie przekraczały norm. Strefa aglomeracji wrocławskiej została zakwalifikowana do klasy C, pozostałe strefy do klasy A. W przypadku dwutlenku azotu, brak jest wyraźnej tendencji wieloletniej. Dostrzega się jednak, że stężenia na stacjach podmiejskich są średnio o połowę niższe niż w stacjach miejskich. Rozkłady stężeń zanieczyszczeń w województwie dolnośląskim w 2022 roku przedstawia Mapa 22.

Mapa 22. Rozkłady przestrzenne stężeń zanieczyszczeń w województwie dolnośląskim, opracowane z wykorzystaniem metody szacowania [2022].

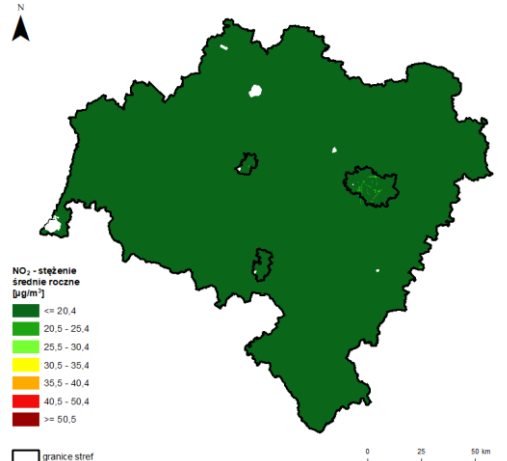
Rozkład przestrzenny wartości stężenia średniego rocznego pyłu zawieszonego PM2,5



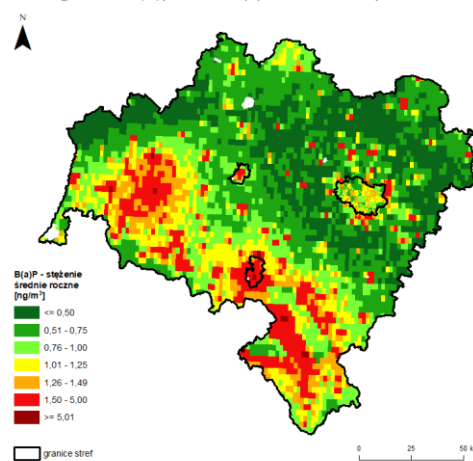
Rozkład przestrzenny 36 maksymalnej wartości stężenia 24-godzinnego pyłu zawieszonego PM10



Rozkład przestrzenny wartości stężenia średniego rocznego dwutlenku azotu NO<sub>2</sub>



Rozkład przestrzenny wartości stężenia średniego rocznego benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10



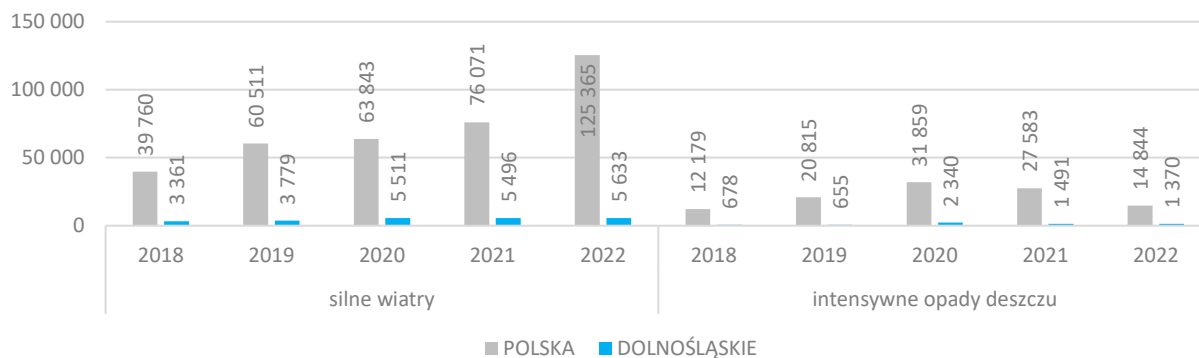
Źródło: GIOŚ, IOŚ-PIB

Spośród badanych metali ciężkich, przekroczenia średniorocznego poziomu docelowego notuje się wyłącznie w przypadku **arsenu (As)** w rejonie Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego. Szacunki wskazują, iż przekroczenie poziomu docelowego objęło w 2022 roku ok. 1% powierzchni województwa, zamieszkałej przez ok. 5% mieszkańców. Dominujący wpływ na poziom arsenu w powietrzu ma emisja ze źródeł przemysłowych, a podwyższone stężenia w Głogowie i Legnicy utrzymują się przez cały rok. Taki trend utrzymywał się również w latach 2016-2022. Jedynie na stacji w Legnicy w roku 2019 stężenie nie przekroczyło wartości kryterialnej.

## ZAGROŻENIA NATURALNE I ZMIANY KLIMATU

W wyniku wieloczynnikowych zagrożeń związanych ze zmianą klimatu i działalnością człowieka obserwuje się zwiększenie częstości występowania ekstremalnych zdarzeń pogodowych. Na Dolnym Śląsku notuje się długoterminowe braki wody, nawalne deszcze oraz silne wiatry, które, w powiązaniu z uwarunkowaniami przestrzennymi występującymi na danym obszarze, zwiększają ryzyko występowania wezbrań, podtopień, a także suszy i zagrożeń pożarowych. Są to zjawiska nasilające się, skutkujące coraz wyższymi kosztami ponoszonych szkód. Dodatkowy przykład katastrofy ekologicznej na rzece Odrze w 2022 roku wyraźnie pokazuje, że w świetle następujących zmian klimatycznych konieczna jest zmiana dotychczasowej interwencji człowieka w ekosystemy wodozależne. Według danych Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej, liczba interwencji w ostatnim dziesięcioleciu wzrosła, w szczególności wywołanych silnymi wiatrami oraz intensywnymi opadami.

Wykres 8. Liczba interwencji w związku z zagrożeniami w województwie dolnośląskim na tle kraju [2018-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej.

**Zagrożenie powodziowe.** Województwo dolnośląskie należy do obszarów o stosunkowo dużym zagrożeniu powodziowym. Największe zagrożenie skupia się w kilku rejonach zlewni Odry, tj. w dorzeczeniach: Nysy Kłodzkiej, Bystrzycy, Kwisy, Ślęzy i Nysy Szalonej. Wezbrania powodziowe w dorzeczu Odry występują zwykle w okresie letnim w następstwie nadzwyczajnie wysokich opadów w górskich regionach dorzecza. Przebieg Odry, przecinający tereny województwa na długości około 280 km, wymusza jego podział na trzy strefy reżimów powodziowych – nizinną, podgóorską i górską:

- w strefie nizinnej do Odry uchodzą większe cieki, takie jak: Barycz, Widawa, Oława, Ślęza, Bystrzyca oraz Kaczawa, co stwarza specyficzną sytuację w dolinie rzeki i niebezpieczeństwo szczególnie na obszarze aglomeracji wrocławskiej,
- w strefach: górskiej i podgóorskiej, obejmujących południową część dorzecza środkowej Odry – tj. zlewnię Nysy Kłodzkiej, Bobru, Kwisy i Nysy Łużyckiej, gdzie występuje szczególne zagrożenie występowaniem tzw. powodzi błyskawicznych (*flash flood*).

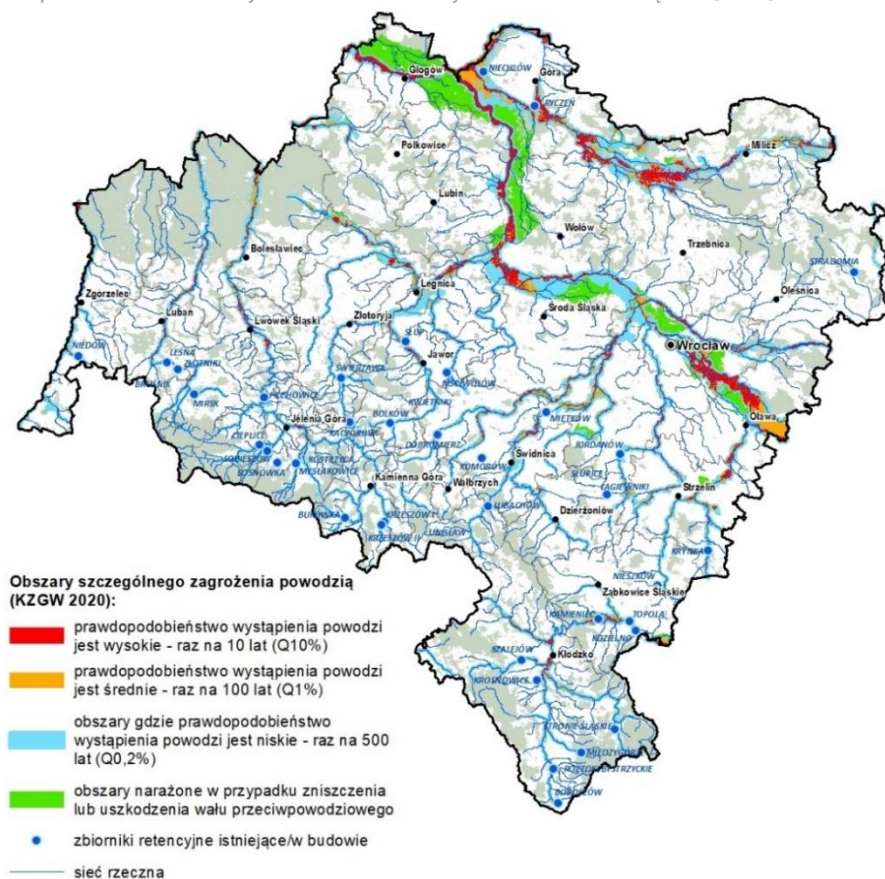
Aktualna ocena ryzyka powodziowego, stanowiąca podstawę dla planowania zagospodarowania przestrzennego na terenach zagrożonych powodzią, została przedstawiona na mapach zagrożenia powodziowego (MZP) i mapach ryzyka powodziowego (MRP), których aktualizacja weszła w II cykl planistyczny i objęła swym zasięgiem następujące rzeki regionu: Odra, Barycz, Orla, Widawa, Oława, Ślęza, Mała Ślęza, Nysa Kłodzka, Biała Łądecka, Biała Głuchołaska, Bystrzyca Dusznicka, Budzówka, Ścinawka, Bystrzyca, Czarna Woda, Czerwona Woda, Czarna Mała, Czarna Wielka, Strzegomka, Nysa Szalona, Kaczawa, Skora, Czarna Woda, Bóbr, Kwisa, Szprotawa, Nysa Łużycka, Morawka, Czarny Potok, Lesk, Lubsza, Łomnica, Jedlica, Kamienna, Pełcznica, Piława, Polski Rów, Polska Woda, Wierzbak, Witka, Wrzosówka, Zadrna (Mapa 98). Dla tych rzek na MZP wskazano:

- obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat ( $Q = 0,2\%$ ),
- obszary szczególnego zagrożenia powodzią (obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie i wynosi raz na 100 lat ( $Q = 1\%$ ),
- obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest wysokie i wynosi raz na 10 lat ( $Q = 10\%$ ),
- obszary obejmujące tereny narażone na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego (wyznaczone dla przepływu o prawdopodobieństwie wystąpienia 1%).

Sporządzone mapy zagrożenia powodziowego znoszą obszary wyznaczone w studiach ochrony przeciwpowodziowej, jednak nie wszystkie rzeki zostały wskazane do wykonania map w pierwszym i drugim cyklu planistycznym. Dla odcinków rzek, dla których nie wykonano map, zachowują ważność studia ochrony przeciwpowodziowej<sup>8</sup> – w województwie dolnośląskim dotyczy to Kamiennego Potoku. Granice obszarów szczególnego zagrożenia powodzią przedstawiono na mapie poniżej.

<sup>8</sup> Art. 549 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo Wodne z dnia 20 lipca 2017r. ( Dz.U. z 2017 r. poz.1566 z późn. zm.).

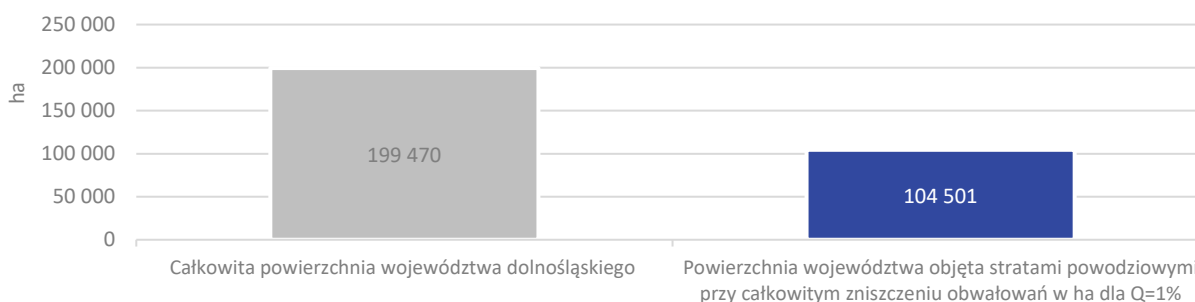
Mapa 23. Zagrożenie powodziowe i retencja zbiornikowa w województwie dolnośląskim [2020].



Źródło: opracowanie własne na podstawie map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, 2020.

**Ochronę przed powodzią** prowadzi się z uwzględnieniem map zagrożenia powodziowego, map ryzyka powodziowego oraz planów zarządzania ryzykiem powodziowym. System ochrony przeciwpowodziowej w województwie tworzą, m.in.: wały przeciwpowodziowe, budowle hydrotechniczne, a także zbiorniki wodne i poldery. Na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonuje 12 dużych<sup>9</sup>, wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych, wykorzystywanych również na cele przeciwpowodziowe oraz 5 polderów. Łączna pojemność retencyjna obiektów zbiornikowych na terenie województwa (zbiorniki, poldery, obiekty małej retencji) wynosi ok. 513,6 mln m<sup>3</sup>. Najlepiej zabezpieczona przed zagrożeniem powodziowym, zredukowanym przez retencję zbiornikową, jest zlewnia Bystrzycy, a także zlewnia Bobru. Ogólna długość wałów przeciwpowodziowych wszystkich rzek na terenie województwa w 2020 roku wynosiła 1 332,6 km, w tym wałów rzeki Odry i polderów 380,0 km. Chronią one przed wezbraniem wód obszar 154 990 ha, co stanowi około 8% powierzchni całego województwa. W przypadku całkowitego zniszczenia wałów przeciwpowodziowych, straty powodziowe jakie mogą powstać obejmują obszar ok. 52,4% (w I cyklu planistycznym było ok. 38,7%) powierzchni województwa dolnośląskiego. Nakłady inwestycyjne na obwałowania przeciwpowodziowe w województwie dolnośląskim na tle kraju w latach 2016–2021 przedstawia wykres poniżej.

Wykres 9. Powierzchnia województwa objęta stratami powodziowymi przy całkowitym zniszczeniu obwałowań w ha dla Q=1% [2020].

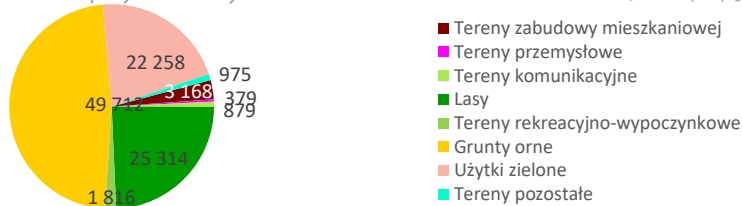


Źródło: opracowanie IRT na podstawie obowiązujących map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, 2020.

<sup>9</sup> Powyżej 5 mln m<sup>3</sup>.

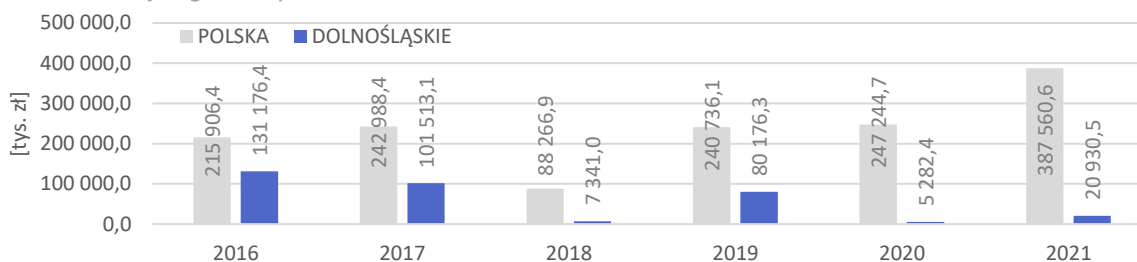
Najbardziej zagrożonymi obszarami są grunty orne (ok. 24,9%), a także lasy (ok. 12,7%) i użytki zielone (ok. 11,2%). Tereny zabudowane mieszkaniowe i przemysłowe) dotknięte stratami powodziowymi stanowią ok. 1,8% powierzchni województwa.

Wykres 10. Straty powodziowe w województwie dolnośląskim wg pokrycia terenu przy całkowitym zniszczeniu obwałowań w ha dla Q=1% (ha) [2020].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, 2020.

Wykres 11. Suma nakładów inwestycyjnych na obwałowania przeciwpowodziowe w województwie dolnośląskim na tle kraju ogółem (tys. zł) [2016-2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

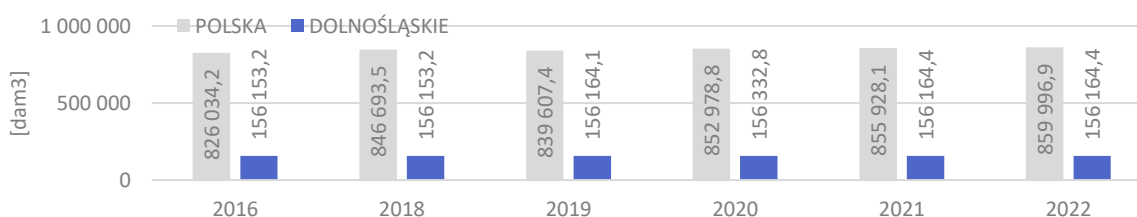
W ramach działań minimalizujących negatywne skutki powodzi w województwie dolnośląskim prowadzone są inwestycje przeciwpowodziowe, które wskazane zostały do realizacji w przyjętym Rozporządzeniu Rady Ministrów *Planie zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry* (Dz.U.2016 poz. 1967). Wśród technicznych inwestycji strategicznych wymienić należy m.in:

- budowę 5 suchych zbiorników w Kotlinie Jeleniogórskiej (Kamienica, Karpniki, Kostrzyca, Sędziszów, Stara Białka),
- budowę 4 suchych zbiorników w Kotlinie Kłodzkiej (Boboszków, Szalejów Górny, Roztoki Bystrzyckie (oddane do użytku w 2021), Krosnowice),
- budowę zbiornika Kamieniec Ząbkowicki w zlewni Nysy Kłodzkiej.

Szkody wywołane przez powódzie są w głównej mierze skutkiem wkraczania działalności człowieka na zalewowe tereny dolin rzecznych. Presja na inwestycje w atrakcyjnych dolinach rzecznych jak również powszechność stosowania rozwiązań nie sprzyjających retencjonowaniu wód w miejscach ich opadu przyczynia się m.in. do nasilenia zjawisk ekstremalnych (powodzi, suszy), spadku poziomu wód gruntowych, zwiększenia szybkości odprowadzania wody, co w konsekwencji prowadzi do pogorszenia naturalnych stosunków wodnych. Dlatego warto podkreślić rolę działań nietechnicznych w minimalizowaniu negatywnych skutków powodzi, w tym prewencji przestrzennej mającej na celu ograniczenie zabudowy na terenach zagrożonych, zapewnienie sprawnego systemu monitoringu i wczesnego ostrzegania mieszkańców terenów zagrożonych powodzią, prowadzenie działań zatrzymujących wody deszczowe w miejscu ich opadu z dużym naciskiem na retencje naturalną i krajobrazową.

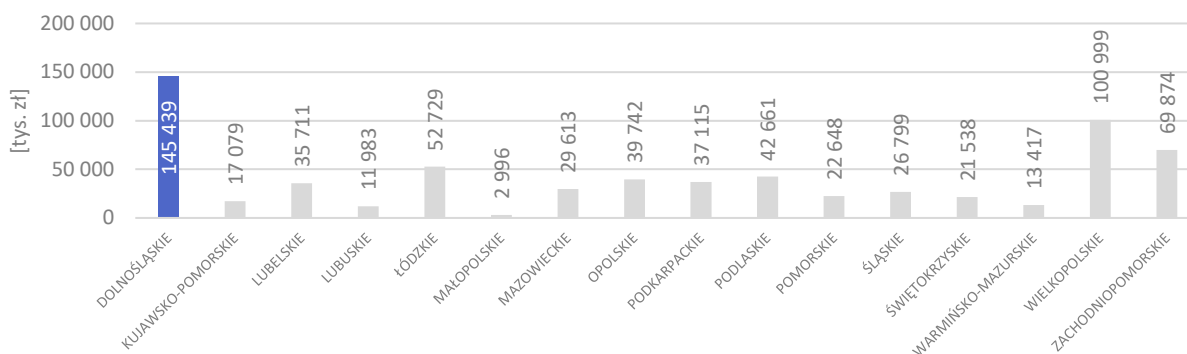
Jednak tempo i skala prowadzonych inwestycji związanych z **małą retencją** wydaje się w obecnej sytuacji cywilizacyjnej głęboko niewystarczająca. Przyrost pojemności w okresie od 2016 do 2022 roku zanotowano na poziomie niespełna 11,2 dam<sup>3</sup> (Wykres 12). W kontekście nakładów inwestycyjnych na budowę obiektów małej retencji stawia to co prawda województwo dolnośląskie na 1. miejscu w Polsce (Wykres 13), jednak uzmysławia jednocześnie jak dalece niewystarczająca jest skala przedsięwzięć w tym zakresie na poziomie kraju, zważywszy na fakt, że w naszym regionie, w latach 2021 i 2022 nie wydano na ten cel ani złotówki (Wykres 14).

Wykres 12. Pojemność małej retencji wodnej w województwie dolnośląskim na tle kraju ogółem (dam<sup>3</sup>) [2016-2022].



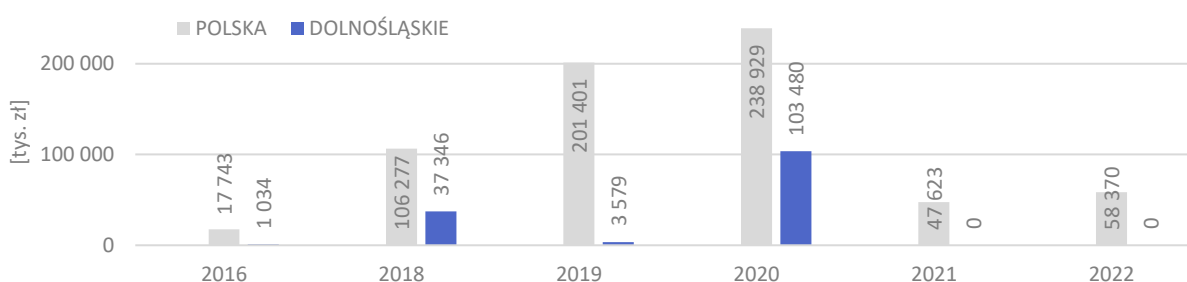
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 13. Suma nakładów inwestycyjnych na wykonanie obiektów małej retencji wodnej ogółem [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 14. Suma nakładów inwestycyjnych na wykonanie obiektów małej retencji wodnej ogółem w województwie dolnośląskim na tle kraju [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Na bezpieczeństwo powodziowe Dolnego Śląska ma także wpływ system zabezpieczeń powodziowych zlokalizowanych poza obszarem województwa, w górnej części dorzecza Odry. Inwestycją kluczową dla skutecznej ochrony przed powodzią regionu jest suchy zbiornik przeciwpowodziowy Racibórz (województwo śląskie), który funkcjonuje od czerwca 2020 roku.

**Zagrożenie suszą.** Zgodnie z pomiarami prowadzonymi przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej (IMGW), w ciągu ostatnich 40 lat tempo wzrostu temperatury w dużych aglomeracjach miejskich znacznie się zwiększyło, a scenariusze klimatyczne sugerują dalsze pogłębienie tych procesów. Należy podkreślić, że zjawisko wzrostu temperatury dotyczy jednak całego kraju. Badania IMGW potwierdzają, że roczna temperatura powietrza w Polsce od 1951 roku wzrastała o 0,29 st. C w porównaniu do średniej rocznej wieloletniej z okresu 1981-2010. Jednym z czynników wpływających na zmiany klimatyczne są gazy cieplarniane, których nadmierna emisja prowadzi do pogłębienia efektu cieplarnianego a tym samym wzrost temperatury. Ma to bezpośrednie przełożenie na stosunki wodne oraz postępującego zagrożenia suszą. Susza stanowi zjawisko ciągle o zasięgu regionalnym, objawiające się tymczasowym ograniczeniem dostępności wody. Wyróżnia się cztery rodzaje suszy: atmosferyczna, rolnicza, hydrologiczna i hydrogeologiczna<sup>10</sup>. Negatywne skutki tego zjawiska mogą osiągać różne rozmiary i oddziaływania:

- bezpośrednie – jak niedobór wody dla przemysłu, rolnictwa czy ludności,
- pośrednie – jak podatność na pożary, zwiększona erozja, czy wzrost stężenia zanieczyszczeń w ciekach będących odbiornikami ścieków, spowodowany obniżeniem zasobów wody.

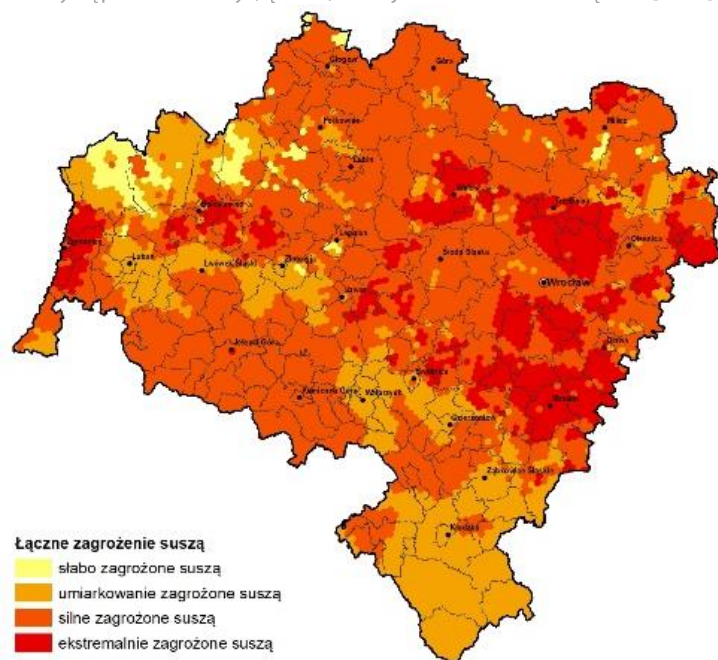
Według *Planu przeciwdziałania skutkom suszy w regionach wodnych Środkowej Odry, Izery, Metuje, Łaby i Ostrożnicy (Upa), Orlicy i Morawy*<sup>11</sup>, Dolny Śląsk sklasyfikowany został jako obszar o znacznym bądź wysokim stopniu zagrożenia wystąpieniem suszy.

<sup>10</sup> Wg stopsuszy.pl (PGW Wody Polskie) wyróżniamy 4 rodzaje suszy, będące jednocześnie jej etapami. Każdy wynika z wcześniejszych, pociąga za sobą inne konsekwencje i jest trudniej odwracalny od poprzedniego:

- **susza atmosferyczna** — powstaje w skutek długiego okresu bez opadów;
- **susza rolnicza** — jest bezpośrednią konsekwencją wydłużającej się suszy atmosferycznej. Brak opadu prowadzi do niedostatecznej ilości wody w glebie potrzebnej do prawidłowego rozwoju roślin i w efekcie powoduje spadek produkcji roślinnej,
- **susza hydrologiczna** — jest kolejnym etapem pogłębiającej się suszy atmosferycznej i rolniczej. To okres, kiedy ilość wód płynących rzekami i poziom wód w jeziorach lub zbiornikach wodnych obniżają się poniżej stanów średnich; uzupełnienie zasobów, nawet po obfitych opadach, może być długotrwałe;
- **susza hydrogeologiczna** - jest ostatnim etapem rozwoju suszy, który przejawia się jako wyraźne obniżenie poziomu wód podziemnych w stosunku do średniego stanu. Widoczna jest w postaci m. in. wysychających studni. Ograniczone jest powszechne korzystanie z wód również ze względu na pogarszającą się gwałtownie jakością wód gruntowych.

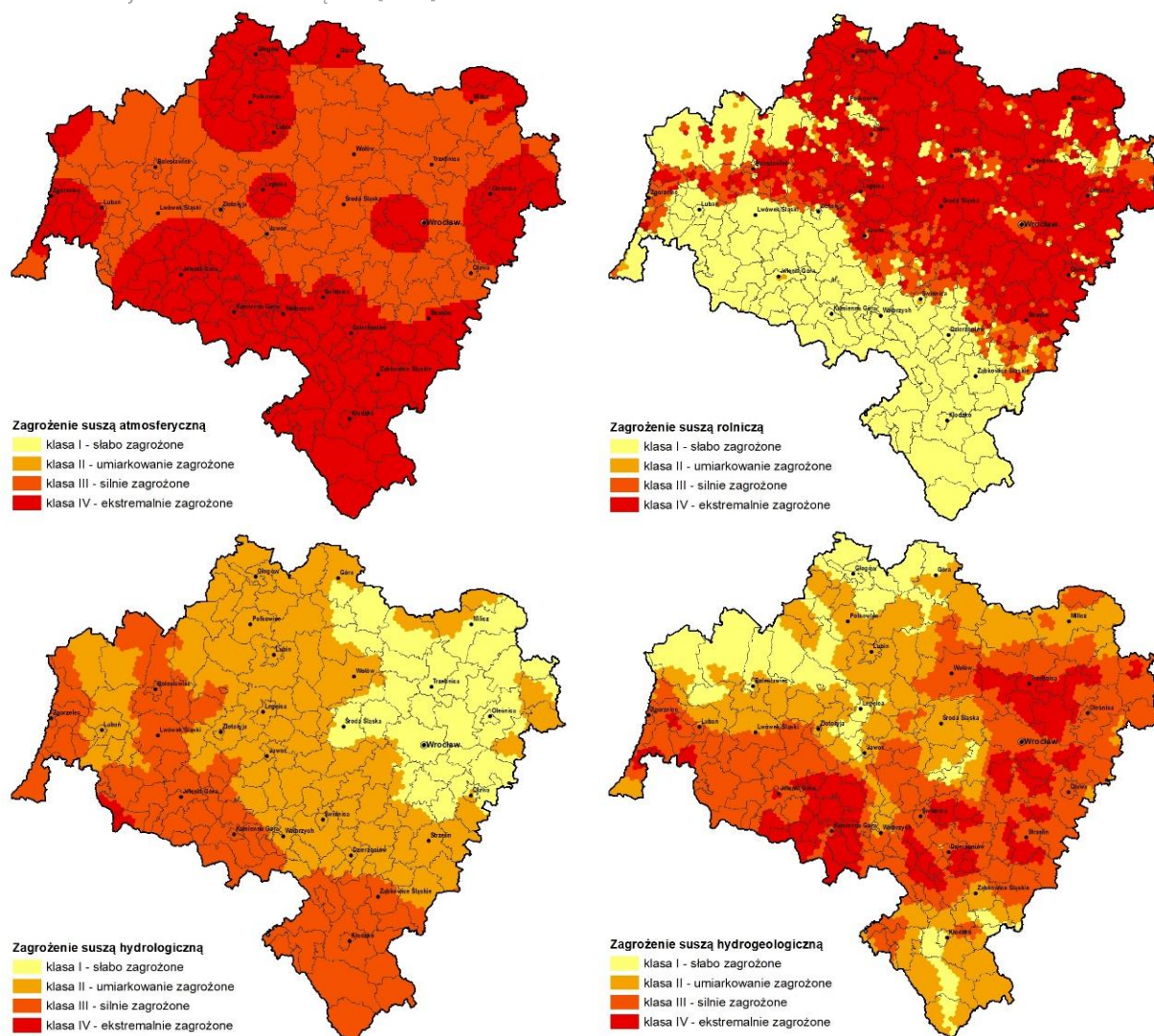
<sup>11</sup> Plan przeciwdziałania skutkom suszy w regionach wodnych Środkowej Odry, Izery, Metuje, Łaby i Ostrożnicy (Upa), Orlicy i Morawy, RZGW we Wrocławiu, Warszawa sierpień 2017 r.

Mapa 24. Stopień zagrożenia występowania suszy (łącznie) w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej (KZGW)-Wody Polskie.

Mapa 25. Stopień zagrożenia występowania suszy atmosferycznej, rolniczej, hydrologicznej i hydrogeologicznej w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej (KZGW)-Wody Polskie.

Tabela 5. Udział procentowy obszarów zagrożonych występowaniem czterech typów suszy w zlewniach bilansowych (%).

Nazwa zlewni zbilansowanej	% powierzchni zagrożonej				
	brak	umiarkowany	znaczny	wysoki	bardzo wysoki
Barycz	0,0	4,2	29,8	28,8	37,2
Widawa	0,1	11,8	52,2	31,4	4,5
Nysa Łużycka	5,1	21,8	36,4	20,6	16,1
Bóbr	0,4	19,3	42,1	35,5	2,7
Bystrzyca	0,0	4,6	39,6	39,4	16,3
Nysa Kłodzka	1,1	8,8	28,5	47,5	14,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu przeciwdziałania skutkom suszy w regionach wodnych Środkowej Odry, Izery, Metuje, Łaby i Ostrożnicy (Upa), Orlicy i Morawy, RZGW we Wrocławiu, Warszawa, sierpień 2017.

Ważnymi i niezbędnymi **narzędziami zmniejszającymi skutki suszy** są przede wszystkim: działania zwiększające możliwości retencyjne zlewni i maksymalne zatrzymywanie wód w miejscu ich opadu oraz systemy wczesnego ostrzegania i monitorowania suszy. Celem systemu jest identyfikacja, monitorowanie, ocena i dostarczanie odpowiednich informacji dotyczących warunków meteorologicznych, hydrologicznych i zaopatrzenia w wodę<sup>12</sup>. Przeciwdziałanie skutkom suszy prowadzi się zgodnie z *Planem przeciwdziałania skutkom suszy*<sup>13</sup>. Plan ten, zgodnie z art. 184 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne zawiera: analizę możliwości powiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych, propozycje budowy lub przebudowy urządzeń wodnych, propozycje niezbędnych zmian w zakresie korzystania z zasobów wodnych oraz zmian naturalnej i sztucznej retencji oraz katalog działań służących przeciwdziałaniu skutkom suszy. Skala występowania ekstremalnych wartości zagrożenia różnymi typami suszy w regionie jest niepokojąco duża, dlatego powinno się zdefiniować szeroko rozumianą politykę rozwoju regionu. Woda jako element środowiska, szczególnie wrażliwy na działalność człowieka, w tym na sposób zagospodarowania przestrzennego i gospodarczego, wymaga podejścia zintegrowanego, ukierunkowanego na szereg działań m.in. chroniących zasoby wody i zwiększających możliwości retencyjne zlewni (z naciskiem na naturalną i krajobrazową retencję). Ich niewątpliwą zaletą jest pozytywny wpływ na minimalizowanie negatywnych skutków obu typów zagrożeń naturalnych, dominujących na terenie Dolnego Śląska - zarówno suszy jak i powodzi.

## PODSUMOWANIE Środowisko przyrodnicze i kulturowe

**Lasy** zajmują 29,95% powierzchni regionu, co jest wartością zbliżoną do średniej kraju. Tym samym województwo dolnośląskie znajduje się na 8. miejscu w Polsce pod względem lesistości. Dużą część, bo aż 65% gruntów leśnych stanowią lasy o dominującej funkcji ochronnej. Obszarem wyróżniającym się największą lesistością w regionie jest pas południowy obejmujący teren Sudetów, a także Bory Dolnośląskie i lasy Doliny Baryczy na północy województwa. Ze względu na duże zróżnicowanie Dolnego Śląska pod względem ukształtowania terenu i warunków klimatycznych, występują tutaj wszystkie typy siedliskowe lasu, gdzie w północnej części dominują siedliska nizinne, a w południowej górskie i wyżynne. Pozyskanie drewna w województwie jest wyższe niż średnia dla całego kraju – w 2022 roku wynosiło 567,3 m<sup>3</sup>/100 ha i porównaniu do 2016 roku wzrosło o 22,4 m<sup>3</sup>/100 ha.

**Gleby** w województwie dolnośląskim charakteryzują się dużą różnorodnością ze względu na urozmaiconą budowę geologiczną. Centralna część województwa wyróżnia się dużym udziałem gleb dobrej jakości o wysokiej przydatności rolnej. Grunty charakteryzujące się dobrymi warunkami do prowadzenia rolnictwa zajmują ok. 40,6% powierzchni wszystkich użytków rolnych w regionie, z czego najwięcej stanowią gleby kompleksu pszennego dobrego. Zagrożeniem dla rozwoju rolnictwa w województwie jest wyłączenie użytków rolnych z produkcji. Najwięcej gruntów na przestrzeni lat 2016-2021 przekształcono na tereny osiedlowe. Takie działania mają związek z rosnącą presją inwestycyjną oraz postępującym zjawiskiem suburbanizacji, zwłaszcza w otoczeniu dużych ośrodków miejskich. Zagrożeniem stanowi także zanieczyszczenie gleb – w 2020 roku Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska we Wrocławiu przeprowadził badania w 15 punktach pomiarowych, gdzie w 13 z nich odnotowano przekroczenia dopuszczalnych zawartości zanieczyszczeń.

**Wody podziemne** w województwie dolnośląskim poddawane są presjom ilościowym i jakościowym. Presje ilościowe dotyczą znaczących poborów wody oraz okresów suszy hydrologicznej, która wpływa na obniżenie zwierciadła wód podziemnych na ujęciach. Presje jakościowe dotyczą występowania punktowych i obszarowych źródeł zanieczyszczeń. Pierwsze związane są z zanieczyszczeniami komunalnymi i przemysłowymi, drugie z zanieczyszczeniami pochodzenia rolniczego a także komunalnego. Ze względu na zróżnicowane warunki hydrogeologiczne skutki zanieczyszczeń wód

<sup>12</sup> W Polsce wczesne ostrzeganie i monitoring suszy prowadzony jest na szczeblu krajowym, jest on dostępny na następujących stronach internetowych: <http://stopsuszy.imgw.pl/> - stworzona przez Ministerstwo Infrastruktury, PGW Wody Polskie oraz Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej - Państwowy Instytut Badawczy.

MSR - System Monitoringu Suszy Rolniczej <https://susza.iung.pulawy.pl/> prowadzony przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy (IUNG-PIB) na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Monitoring suszy rolniczej <http://www.igik.edu.pl/pl/monitorowanie-suszy-rolniczej> prowadzony przez Centrum Teledetekcji Instytutu Geodezji i Kartografii.

Monitoring wód podziemnych <https://www.pgi.gov.pl/psh/sluzba-hydrogeologiczna> Państwowego Instytutu Geologicznego – Państwowego Instytutu Badawczego a dokładnie przez Państwową Służbę Hydrogeologiczną.

<sup>13</sup> Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy.



podziemnych są zależne nie tylko od wielkości i charakteru źródeł zanieczyszczeń, ale także od występowania skał stanowiących izolację poziomów wodonośnych, kierunków migracji oraz stopnia odporności poziomu wodonośnego na zanieczyszczenie. Wyniki monitoringu operacyjnego prowadzonego w 2021 roku przez GIOŚ w 48 punktach pomiarowych zlokalizowanych w JCWPd: 77, 79, 92, 93, 94, 95, 96, 105, 108, 109, 124 wykazały, że wody w 90% badanych punktów pomiarowo-kontrolnych charakteryzowały się dobrym stanem chemicznym (klasy I-III). W 10% punktów pomiarowo-kontrolnych stwierdzono wody o słabym stanie chemicznym (klasy IV-V). W 2016 roku monitoring prowadzony przez WIOŚ w 86 punktach pomiarowych wykazał, że 91% badanych wód zaliczono do wód o dobrym stanie chemicznym (klasy I-III) zaś wody o słabym stanie chemicznym (klasy IV-V) stanowiły 9%.

**Wody powierzchniowe** zajmują zaledwie 0,9% powierzchni województwa, co jest czwartym najniższym wynikiem w kraju. Na system wód powierzchniowych składają się wody płynące oraz wody stojące, w tym 19 dużych wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych, stawy (ponad 1 700 obiektów) oraz zbiorniki małej retencji (ok. 200 zbiorników o powierzchni zalewu ponad 1 ha i wiele mniejszych). Na podstawie danych z Państwowego Monitoringu Środowiska (lata 2016-2021), jakość przebadanych wód powierzchniowych (90% wszystkich JCWP objętych monitoringiem) została oceniona jako zła z uwagi na niekorzystną ocenę stanu chemicznego oraz stanu/potencjału ekologicznego wód.

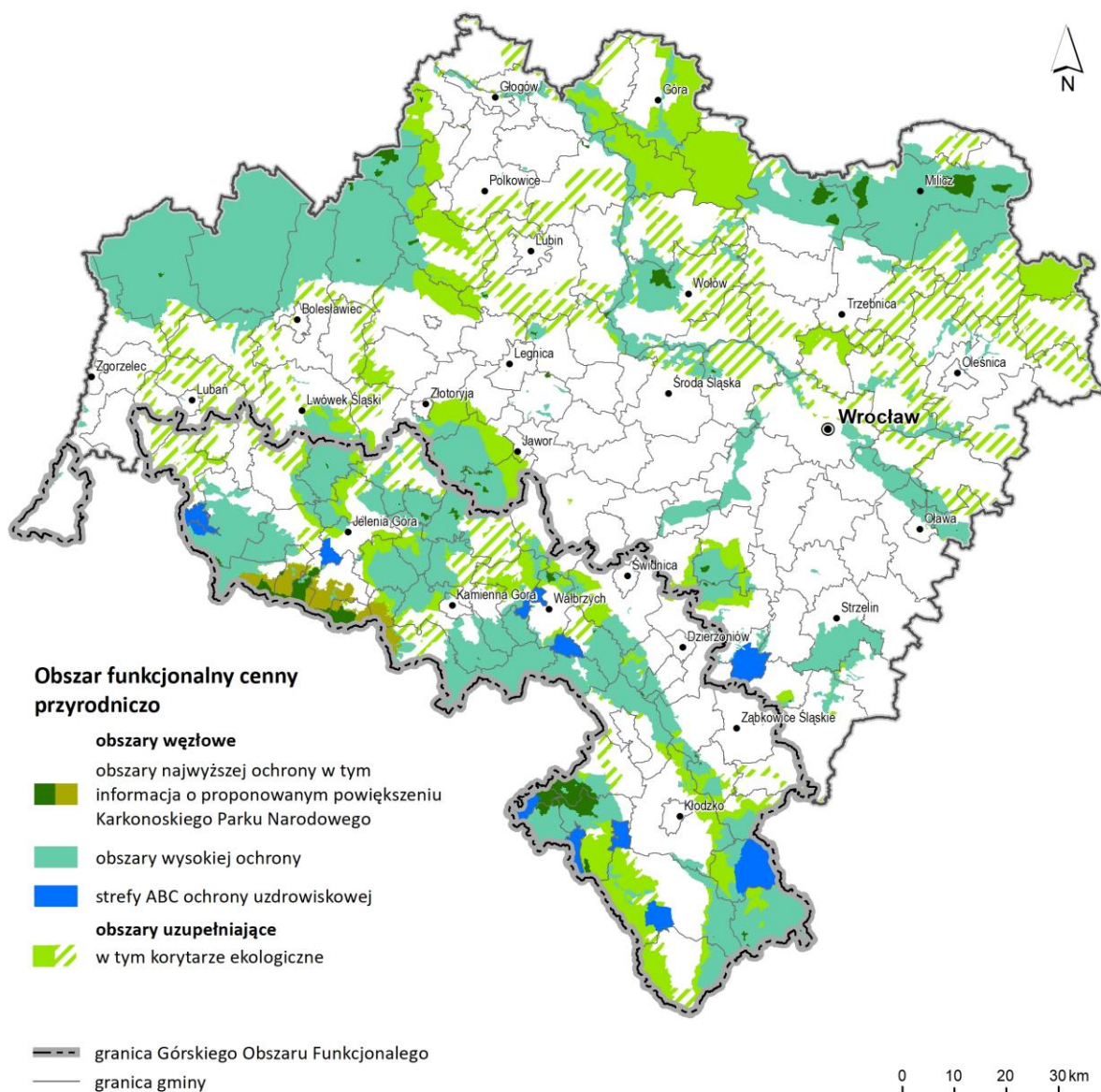
**Zasoby kopalin użytecznych.** Województwo dolnośląskie charakteryzuje się bogatymi i różnorodnymi udokumentowanymi zasobami kopalin użytecznych, w szczególności surowców skalnych, energetycznych, metalicznych oraz wód leczniczych i termalnych. Na Dolnym Śląsku udokumentowano 26,8% zasobów geologicznych i 31,9% przemysłowych węgla brunatnego, całość zasobów rud miedzi i 98% zasobów srebra, 95% zasobów magmowych i metamorficznych kamieni łamanych i blocznych, zasoby piasków i żwirów należą do najlepszych jakościowo w Polsce. Ponadto, w województwie występują jedyne lub najważniejsze w kraju zasoby surowców skalnych, takich jak: gliny ceramiczne białowypalające się (100%), gliny ceramiczne kamionkowe, gliny ogniotrwałe (80%), surowce ilaste ceramiki budowlanej, surowce kaolinowe (100%), surowce skaleniowe (100%), łupki łuszczycowe, łupki kwarcytowe, magnezyty (100%), surowce bentonitowe (>50%), gips i anhydryt, surowce szklarskie.

**Obszary chronione** w województwie dolnośląskim obejmują jedynie 18,6% powierzchni województwa ogółem, co stawia nasz region na ostatnim miejscu w kraju. Łącznie z obszarami europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000 na Dolnym Śląsku objęto ochroną ok. 31,5% powierzchni. Zarówno w województwie dolnośląskim jak i pozostałych regionach w ostatnich latach praktycznie nie tworzy się nowych wielkoobszarowych obiektów objętych ochroną, co wynika głównie z obaw wyrażanych przez samorządy lokalne, które widzą w nich zagrożenie dla możliwości rozwoju gmin, zarówno w zakresie lokalizowania przemysłu jak również lokalizowania zabudowy mieszkaniowo – hotelowo – rekreacyjnej i różnego rodzaju usług komercyjnych.

**Obszary narażone na presje środowiskowe.** Na terenie województwa dolnośląskiego obserwuje się silne tendencje ukierunkowane na pozyskiwanie nowych terenów pod lokalizację inwestycji (mieszkaniowych, hotelowo-usługowych, rekreacyjno-sportowych, a także przemysłowych) w bezpośrednim otoczeniu obszarów chronionych, w granicach ich otulin lub nawet w granicach samych obszarów objętych ochroną prawną. Presja urbanistyczna na tereny cenne przyrodniczo, tereny otwarte i łączące je korytarze ekologiczne, które nie podlegają ochronie prawnej prowadzi do niszczenia siedlisk, bezpowrotnej utraty ich wartości przyrodniczych, fragmentacji środowiska i przerywania korytarzy migracyjnych oraz degradacji walorów kulturowych i krajobrazowych regionu. Oprócz presji urbanistycznych na Dolnym Śląsku obserwuje się zagrożenia dla obszarów cennych przyrodniczo i ich ciągłości wynikające z rosnącego ruchu turystycznego, rozbudowy infrastruktury transportowej i energetycznej oraz związane z pozyskiwaniem surowców mineralnych na dużą i małą skalę. Obszarami szczególnie narażonymi na tego typu presje w województwie dolnośląskim są obszary górskie (wyznaczone w granicach tzw. górskiego obszaru funkcjonalnego i uwzględnione w *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030*), w tym m.in.: obszary bezpośrednio graniczące z Karkonoskim Parkiem Narodowym ale także inne cenne obszary chronione na terenie regionu, takie jak: parki krajobrazowe, w tym m.in. Ślężański i Śnieżnicki Park Krajobrazowy, obszary kotlin i obniżeń śródgórskich (Kotlina Kłodzka, Kotlina Jeleniogórska) oraz obszary chronionego krajobrazu, które posiadają znacznie mniejsze obostrzenia dotyczące polityki przestrzennej niż parki narodowe i krajobrazowe. W celu zwrócenia uwagi na konieczność skuteczniejszej ochrony najcenniejszych obszarów w województwie dolnośląskim, w aktualnie obowiązującym *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego (2020)* (PZPWD) wyznaczono tzw. Obszar funkcjonalny cenny przyrodniczo, obejmujący zarówno obszary już objęte ochroną prawną (obszary najwyższej i wysokiej ochrony) jak również obszary wymagające skuteczniejszej ochrony (jak obszary chronionego krajobrazu) albo nieobjęte dotychczas ochroną prawną, ale takowej wymagające (jak otuliny obszarów chronionych i korytarze ekologiczne). Dla ww. obszaru w PZPWD sformułowano ustalenia obowiązujące przy sporządzaniu lokalnych dokumentów planistycznych. Dodatkowym narzędziem, które pozwoli na bardziej skuteczną ochronę walorów krajobrazowo-kulturowych województwa ma być *Audyt krajobrazowy*, który jest obecnie w końcowej fazie opracowywania. W audycie wyznaczone będą najcenniejsze obszary wymagające ochrony przed niewłaściwym zagospodarowaniem, tzw. obszary priorytetowe dla których

następnie sformułowane będą wytyczne i rekomendacje w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego kierowane do lokalnych i regionalnych dokumentów planistycznych. Na podstawie zapisów audytu możliwe będzie również powoływanie nowych obszarów chronionych, jeśli takowe zostaną wyznaczone w dokumencie finalnym audytu. Na poniższej mapie przedstawiono zasięg obszaru funkcjonalnego cennego przyrodniczo z podziałem na kategorie ochrony z uwzględnieniem górskiego obszaru funkcjonalnego, jako obszaru szczególnie narażonego na presje środowiskowe i presje związane z ruchem turystycznym.

Mapa 26. Obszary szczególnie narażone na presje środowiskowe.



Źródło: opracowanie własne IRT.

**Zasoby kulturowe.** Dziedzictwo kulturowe województwa charakteryzuje się bogactwem i różnorodnością uwarunkowaną wielonarodową i wielowyznaniową specyfiką regionu. Założenia przestrzenne miejscowości z zespołami historycznej zabudowy mieszkalnej, rezydencjonalnej, sakralnej oraz publicznej stanowią zasadnicze komponenty struktury osadniczej i przestrzennej, które wyróżniają Dolny Śląsk na tle kraju. W regionie występuje największa w skali kraju liczba zabytków nieruchomych oraz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, co sytuuje województwo na pierwszym miejscu w Polsce. Znaczna liczba zabytków ruchomych, które obejmują dzieła sztuk plastycznych i rzemiosła artystycznego, stanowi około 15% ogółu zasobów krajowych. Najliczniejszą grupę w tym zasobie stanowią obiekty wyposażenia i wystrojów świątyń, jednocześnie jest to największa ilość tego typu zabytków zachowanych na terenie Polski. O wysokim potencjale dziedzictwa materialnego świadczy znacząca liczba zespołów zabytkowych o wybitnych wartościach historycznych i artystycznych, do których należą obiekty figurujące na liście światowego dziedzictwa UNESCO, zespoły zabytkowe o randze pomnika historii oraz parki kulturowe.

**Jakość powietrza.** W roku 2022 roku oraz w okresie 2016-2022 obserwowano przekroczone normy zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym i benzo(a)pirenem na obszarze województwa dolnośląskiego, w tym także w niektórych miejscowościach uzdrowiskowych. Zanieczyszczenie pyłami oraz benzo(a)pirenem jest problemem ogólnokrajowym, jednak szczególnie wyróżnia się w południowej części kraju, w tym w województwie dolnośląskim. Corocznie jakość powietrza w województwie pogarsza się w sezonie grzewczym, co świadczy o stałym wysokim udziale paliw stałych wśród źródeł ciepła stosowanych do ogrzewania w sektorze komunalno-bytowym. W aglomeracji wrocławskiej notowane są przekroczenia stężenia dwutlenku azotu, którego głównym źródłem jest emisja pochodzenia komunikacyjnego. Zarówno w roku 2022 jak i w okresie 2016-2022 notowane były przekroczenia stężenia arsenu w Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedziowym, za emisję którego odpowiada zlokalizowany tam przemysł. Na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia jakość powietrza w województwie poprawia się w odniesieniu do zanieczyszczenia pyłem zawieszonym oraz benzo(a)pirenem. Polska znajduje się wśród krajów z najwyższym odsetkiem zgonów z powodu chorób sercowo-naczyniowych, związanych z zanieczyszczeniem powietrza w Europie.

**Zagrożenia naturalne i zmiany klimatu.** Tereny geozagrożeń w postaci potencjalnych ruchów masowych ziemi związane są przede wszystkim z wybranymi obszarami Sudetów i dolin rzek sudeckich. Ponadto w obszarach odkrywkowej działalności górniczej mogą występować ruchy masowe na zwałowiskach, a w granicach czynnej podziemnej eksploatacji osiadania powierzchni terenu oraz indukowane wstrząsy sejsmiczne. Obserwacja danych meteorologicznych ostatnich czterech dekad potwierdza występowanie na obszarze całego kraju coraz częstszych ekstremalnych zdarzeń pogodowych. Do najczęściej notowanych w Polsce zalicza się długoterminowy brak lub nawalne deszcze, wysokie temperatury powietrza oraz silne wiatry. Zdarzenia te zwiększają ryzyko występowania wezbrań, podtopień, osuwisk oraz suszy i pożarów. Stanowią zagrożenie dla ludzi i środowiska oraz są źródłem strat społecznych i finansowych. Woda jako wspólny dla tych zagrożeń element środowiska, szczególnie wrażliwy na działalność człowieka, w tym na sposób zagospodarowania przestrzennego i gospodarczego, wymaga podejścia zintegrowanego, ukierunkowanego m.in. na zwiększanie możliwości retencyjnych (z naciskiem na naturalną i krajobrazową retencję). Konieczna jest w związku z tym redefinicja szeroko rozumianej polityki rozwoju regionu, u podstaw której powinna znajdować się ochrona zasobów wodnych.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I KULTUROWE	
POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
Zasoby przyrodnicze	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ duży udział lasów ochronnych w ogólnej powierzchni gruntów leśnych</li> <li>→ duży udział gleb wysokiej jakości w centralnej części województwa</li> <li>→ bogate i różnorodne udokumentowane zasoby kopalin użytecznych, w tym surowców unikalnych w skali kraju</li> <li>→ istotne zasoby przemysłowe kopalin, m.in.: kamieni łamanych i blocznych, rudy miedzi i srebra, w złożach już zagospodarowanych</li> <li>→ duże zasoby wód leczniczych i termalnych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ przekształcanie użytków rolnych na cele nierolnicze, głównie mieszkaniowe</li> <li>→ przekroczenia dopuszczalnych zawartości zanieczyszczeń gleb w punktach pomiarowych</li> <li>→ ograniczone możliwości uruchomienia niezagospodarowanych złóż kopalin użytecznych ze względu na ograniczenia środowiskowe oraz częsty brak społecznego zezwolenia na prowadzenie działalności górniczej (Social Licence to Operate, SLO)</li> <li>→ zły stan wód powierzchniowych</li> </ul>
Obszary chronione	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ duże zróżnicowanie przyrodnicze, krajobrazowe i klimatyczne województwa, stwarzające potencjał dla tworzenia nowych form ochrony przyrody i dedykowanej oferty turystycznej i uzdrowiskowej</li> <li>→ atrakcyjne położenie województwa w sąsiedztwie czeskich i niemieckich obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo, stwarzających potencjał dla współpracy trójstronnej</li> <li>→ występowanie wszystkich form ochrony przyrody, w tym parków narodowych i międzynarodowych form ochrony przyrody</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ najmniejszy obszarowo udział obszarów chronionych w powierzchni ogółem w Polsce (nie dotyczy obszarów NATURA 2000), przy braku powoływania nowych lub podwyższania statusu istniejących obszarów chronionych</li> <li>→ niedoskonałość systemu prawnego dot. planowania przestrzennego, umożliwiająca degradację terenów otwartych oraz niewłaściwego zagospodarowywania obszarów cennych pod względem przyrodniczo-krajobrazowym</li> <li>→ powstrzymanie presji środowiskowych związanych z rosnącym zapotrzebowaniem na przestrzeń, w tym skuteczniejsza ochrona wód, powietrza, lasów i gleb</li> <li>→ ograniczenie presji turystycznej na najcenniejsze obszary przyrodnicze i rozproszenie ruchu turystycznego na pozostałe obszary województwa</li> </ul>
Zasoby kulturowe	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ bogate zasoby dziedzictwa kulturowego</li> <li>→ uwarunkowana historycznie i różnorodność kulturowa regionu</li> <li>→ największa liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w skali Polski</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ duża ilość zabytków niezagospodarowanych będących w złym stanie zachowania i na skraju możliwości zachowania</li> <li>→ negatywne przekształcenia historycznych układów przestrzennych miejscowości</li> </ul>

## ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I KULTUROWE

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ największa liczba zabytków archeologicznych w skali kraju</li> <li>→ bogaty zasób zabytków ruchomych o wysokiej klasie artystycznej</li> <li>→ duża liczba obiektów i zespołów zabytkowych objętych formami ochrony zabytków (lista UNESCO, pomniki historii, parki kulturowe)</li> <li>→ gęsta sieć miast o zachowanym układzie urbanistycznym i dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi</li> <li>→ duża liczba historycznych zespołów zabudowy uzdrowskiej</li> <li>→ dobra dostępność komunikacyjna do obiektów zabytkowych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ postępująca degradacja i utrata wartości zabytkowych dużej ilości obiektów</li> <li>→ niezadowalający stan zachowania zabytków ruchomych</li> <li>→ modernizacja zabytkowych obiektów bez poszanowania znaczenia i wartości zabytków</li> <li>→ dekapitalizacja infrastruktury uzdrowskiej</li> </ul>
Jakość powietrza	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ poprawa jakości powietrza w województwie</li> <li>→ wzmocnienie instrumentów finansowych na wymianę instalacji grzewczych na paliwo stałe oraz termomodernizacji budynków</li> <li>→ wzrost świadomości mieszkańców na temat niekorzystnego wpływu zanieczyszczonego powietrza na zdrowie</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ niezadowalający stan powietrza w województwie</li> <li>→ wielokrotne przekroczenia stężenia docelowego benzo(a)pirenu w powietrzu oraz trudności w dotrzymaniu obowiązujących kryteriów na przestrzeni lat</li> <li>→ niepewne uwarunkowania zewnętrzne, niesprzyjające decyzjom o wymianie instalacji grzewczej na źródła inne niż paliwo stałe</li> <li>→ wysoki odsetek zachorowań na choroby sercowo-naczyniowe na skutek zanieczyszczonego powietrza</li> </ul>
Zagrożenia naturalne i zmiany klimatu	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ obowiązujące dokumenty krajowe – Plan przeciwdziałania skutkom suszy oraz Plany zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry i Łąby</li> <li>→ zapewnienie w ramach instrumentów finansowych środków na działania przeciwdziałające i adaptujące do zmian klimatycznych</li> <li>→ wzrost świadomości decydentów i obywateli na temat zmian klimatycznych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ zmiany klimatyczne skutkujące występowaniem zagrożeń naturalnych m.in. suszy, powodzi błyskawicznych i silnych wiatrów</li> <li>→ presja inwestycyjna na obszary nadrzeczne oraz tereny o potencjale retencyjnym</li> <li>→ plany krajowe związane z kaskadyzacją Odry jako remedium na zagrożenia, które w efekcie spowodują trwałe zaburzenia stosunków wodnych i silnie zagrożą wodozależnym ekosystemom dolinowym</li> <li>→ zapobieganie katastrofom ekologicznym na rzekach, analogicznym do katastrofy na Odrze z 2022 roku, która była modelowym przykładem nasilonych, wieloczynnikowych zagrożeń związanych ze zmianą klimatu oraz bezpośredniego i pośredniego wpływu człowieka na system przyrodniczy</li> </ul>

### 3.1.2. STRUKTURA OSADNICZA I FUNKCJONALNA

#### SIEĆ OSADNICZA

**Sieć osadniczą** województwa dolnośląskiego w 2022 roku tworzyły 92 miasta oraz 2 358 wsi i 168 pozostałych miejscowości. Na terenie Dolnego Śląska administracyjnie wydzielonych zostało 26 powiatów i 4 miasta na prawach powiatu (Wrocław, Legnica, Jelenia Góra oraz Wałbrzych) oraz 169 gmin (77 gmin wiejskich, 57 miejsko-wiejskich, 35 miejskich). Hierarchiczny system sieci osadniczej ustalony został w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (2020)* i tworzą go:

miejskie jednostki osadnicze:

- **ośrodki ponadlokalne:**
  - ośrodek wojewódzki: m. Wrocław,
  - ośrodek regionalny: m. Jelenia Góra, m. Legnica, m. Wałbrzych,
  - ośrodek subregionalny: m. Głogów, m. Lubin, m. Świdnica,
- **ośrodki lokalne:**
  - ośrodek lokalny I stopnia: m. Bolesławiec, m. Dzierżonów, m. Kłodzko, m. Oława, m. Oleśnica, Polkowice, m. Zgorzelec,
  - ośrodek lokalny II stopnia: Góra, m. Jawor, m. Kamienna Góra, m. Lubań, Lwówek Śląski, Milicz, Strzelin, Środa Śląska, Trzebnica, m. Wołów, Ząbkowice Śląskie, m. Złotoryja,
  - ośrodek lokalny III stopnia: pozostałe ośrodki gminne - miasta będące siedzibą gmin,
- **oraz wiejskie jednostki osadnicze – wsie sołeckie i pozostałe podstawowe jednostki wiejskie (wsie, osiedla, kolonie i przysiółki).**

Pod względem przestrzennym, struktura rozmieszczenia ośrodków miejskich w sieci osadniczej województwa charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym, co spowodowane jest nierównomiernym rozmieszczeniem miast na jego obszarze z ich wyraźną koncentracją w podregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim. Niższą gęstością sieci miast charakteryzuje się północna część województwa.

#### **Wrocław [2022]:**

- Trzecie najludniejsze miasto w Polsce – **674 079** mieszkańców
- Piąte największe miasto pod względem powierzchni - **292,8 km<sup>2</sup>**
- Największe miasto regionu i stolica województwa
- Stale umacnia swoją pozycję ekonomiczną i demograficzną kosztem innych miast regionu
- Miasto liczące się w skali europejskiej

#### **Głównym ośrodkiem administracyjnym** regionu jest miasto **Wrocław**

– stolica Dolnego Śląska zlokalizowana w północno-wschodniej części województwa. W 2022 roku populacja Wrocławia wg danych GUS liczyła ponad 674 tys. mieszkańców, co czyniło go trzecim najliczniejszym miastem Polski. Jednocześnie jest on piątym miastem w Polsce pod względem powierzchni (292,8 km<sup>2</sup>). Ta historyczna stolica Dolnego Śląska jest ważnym ośrodkiem akademickim i ekonomicznym, pełni istotną rolę w systemie osadniczym oraz posiada znaczenie społeczno-gospodarcze w procesach rozwojowych całego kraju. Jest miastem rozpoznawalnym w Europie, atrakcyjnym dla lokalizacji inwestycji zagranicznych. Silnie oddziałuje na powiązaną z nim funkcjonalnie

strefę zewnętrzną oraz ośrodki bliskiego sąsiedztwa, o czym świadczą obserwowane w jego otoczeniu najintensywniejsze w województwie procesy urbanizacyjne związane z migracją oraz wzrostem liczby ludności. Wrocław wraz z formującym się obszarem funkcjonalnym, tworzy Wrocławski Obszar Funkcjonalny (WrOF).

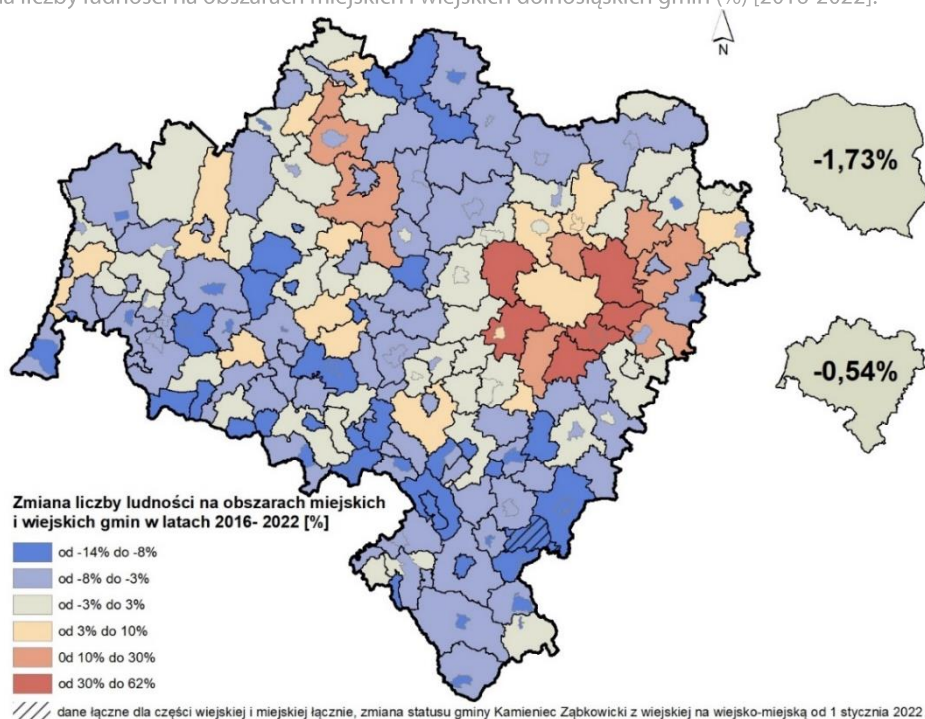
**Pozostałymi ośrodkami o znaczeniu regionalnym są:** Wałbrzych (jedyne, poza Wrocławiem, dolnośląskie miasto liczące powyżej 100 tysięcy mieszkańców, w 2022 roku: 101 857 mieszkańców), Legnica (93 040 mieszkańców) oraz Jelenia Góra (75 794 mieszkańców). Wszystkie te miasta również tworzą wraz z otaczającymi je gminami – obszary funkcjonalne zwane: Wałbrzyskim Obszarem Funkcjonalnym (WOF), Legnicko-Głogowskim Obszarem Funkcjonalnym (LGOF) oraz Jeleniogórskim Obszarem Funkcjonalnym (JOF) (patrz podrozdział *Obszary funkcjonalne*). Zachodzące w ich granicach procesy urbanizacyjne koncentrują się wokół tych ośrodków. Obserwuje się tu, podobnie jak w przypadku miasta wojewódzkiego, ruch migracji ludności na przylegających terenach wiejskich (wyjątek stanowi Wałbrzych). Są to miasta, które odznaczają się znaczącym potencjałem demograficznym i stanowią duże rynki pracy. Dostarczają wysokiej jakości usługi dla otaczających terenów oraz wspierają procesy rozwoju na poziomie regionalnym. W miastach tych odnotowuje się jednak odpływ ludności, który według prognozy demograficznej do 2040 roku będzie nadal postępował.

Ważną rolę w układzie osadniczym województwa odgrywają również **ośrodki subregionalne** (z liczbą mieszkańców powyżej 50 tys.): Głogów, Lubin, Świdnica oraz lokalne (pozostałe ośrodki powiatowe). Są to ośrodki pełniące w przestrzeni województwa funkcje równoważenia rozwoju, w szczególności ze względu na możliwość zapewnienia odpowiedniego dostępu do usług publicznych. Dysponują z reguły mniejszym, a w przypadku ośrodków lokalnych

(poniżej 20 tys. mieszkańców) zdecydowanie mniejszym, potencjałem demograficznym i koncentracją miejsc pracy niż ośrodki ponadlokalne, kształtując swe własne, specyficzne funkcje (np. turystyczne, uzdrowiskowe).

Zgodnie z danymi statystycznymi GUS w 2022 roku województwo zamieszkiwało niespełna 2,9 mln osób, z czego ludność miejska stanowiła 67,54% ogółu (1,95 mln osób), co było wartością wyższą od średniej dla Polski (59,55%), ale niższą w odniesieniu do roku 2016 (68,95%). W latach 2016-2022 liczba ludności województwa zmniejszyła się o ponad 15 tys. osób. Nieznacznie, ale sukcesywnie wzrasta liczba ludności zamieszkującej na obszarach wiejskich, szczególnie wokół większych miast województwa, przy jednoczesnym spadku mieszkańców samych miast.

Mapa 27. Zmiana liczby ludności na obszarach miejskich i wiejskich dolnośląskich gmin (%) [2016-2022].



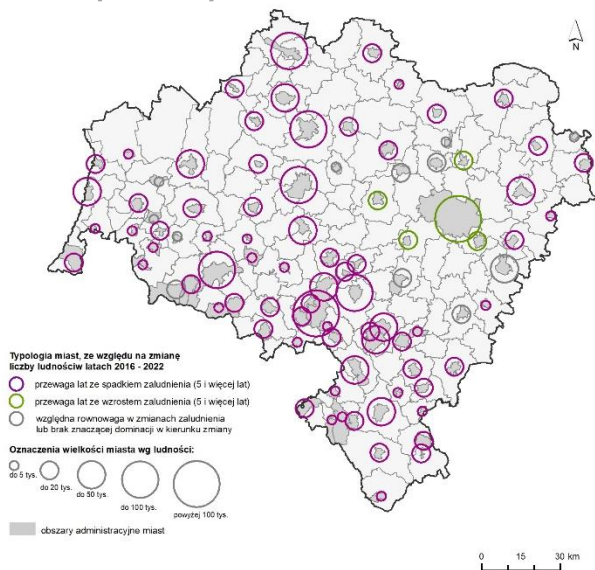
Źródło: opracowanie własne IRT na podstawie nadych GUS.

**Ośrodki wiejskie** zlokalizowane w sąsiedztwie miast podlegają dużym przeobrażeniom. Zmienia się charakter zabudowy z zagrodowej, związanej z rolnictwem na zabudowę mieszkalną jednorodzinną. Wsie przestają pełnić swoją dotychczasową funkcję rolniczą, a stają strefą mieszkalną, suburbią, tuż za granicą administracyjną miast (np. gmina wiejska Świdnica, Bolesławiec czy Jeżów Sudecki). Przeistaczają się w obszary wielofunkcyjne (z dominacją funkcji mieszkaniowej i usługowej). Największy przyrost ludności na terenach wiejskich odnotowany został w gminach otaczających stolicę województwa, w szczególności w ramach I. strefy WrOF-u<sup>14</sup>, a także wyraźnie widoczny w gminach wiejskich LGOF-u. Mniej wyraźny, ale odnotowany jest również na obszarach wiejskich w bezpośrednim sąsiedztwie pozostałych miast. Jednakże, procesy te dotyczą najmocniej północnej części województwa. Cała strefa górską województwa, związana ze strefą Sudetów, łącznie z terenami wiejskimi (poza wspomnianymi przykładami Świdnicy i Jeżowa Sudeckiego), odnotowuje odpływ mieszkańców. Pomimo, zlokalizowania w tej strefie drugiego pod względem wielkości miasta regionu – Wałbrzycha, nie następuje tu proces suburbanizacji, polegający na przenoszeniu się mieszkańców miasta na sąsiadujące z nim obszary wiejskie. Wzrostowi liczby mieszkańców terenów wiejskich towarzyszy spadek liczby mieszkańców miast, w szczególności małych, co ma przełożenie na coraz niższy poziom urbanizacji w województwie (przy jednoczesnym stałym spadku liczby ludności w województwie).

Największy ubytek liczby mieszkańców w latach 2016-2022 miał miejsce między innymi właśnie w małych miastach obszaru Sudetów (powyżej 10%), jak np. Duszniki Zdrój, Stronie Śląskie, Wleń, Świerzawa, Złoty Stok, Bystrzyca Kłodzka, Lądek Zdrój, Leśna, Kowary, Kamienna Góra, ale również miście o znaczeniu regionalnym – w Wałbrzychu. Znaczący spadek liczby mieszkańców zanotowały również miasta zlokalizowane w północnej części regionu, np. Przemków czy Góra. Proces systematycznego ubywania mieszkańców miast nie dotyczy stolicy województwa oraz miast znajdujących się w jego otoczeniu, a więc w strefie jego bezpośredniego oddziaływania, tj. w Siechnicach, Kątach Wrocławskich, Trzebnicy i Środzie Śląskiej. Podobnie jak tereny wiejskie zlokalizowane w otoczeniu Wrocławia, wzrost ww. miast zawdzięcza się właśnie temu sąsiedztwu. Pełnią one funkcję zaplecza mieszkalnego stolicy województwa, silnie związanego poprzez powiązania funkcjonalne i przestrzenne.

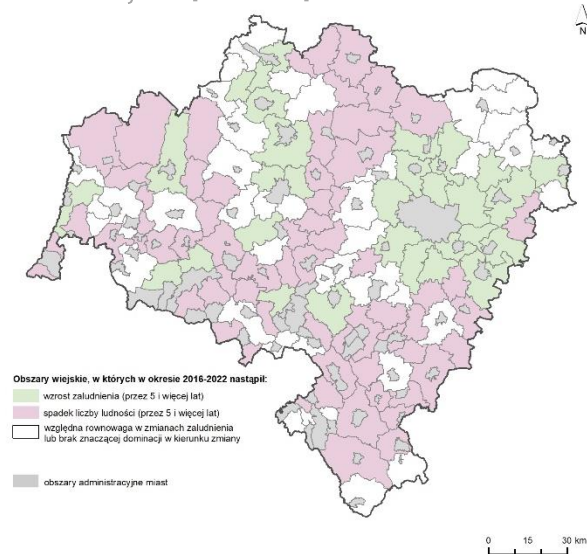
<sup>14</sup>I. strefa WrOF – centralna strefa intensywnego rozwoju, wyznaczona w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (2020)*, szczegółowo określona na rysunku Planu nr 11. Strefa, w skład której wchodzi następujące gminy: m. Wrocław, Długołęka, Czernica, Siechnice, Zórawina, Kobierzyce, Kąty Wrocławskie, Miękinia, Oborniki Śląskie oraz Wisznia Mała.

Mapa 28. Tendencja zmian w liczbie ludności w miastach [2016-2022].



Źródło: opracowanie własne IRT na podstawie nanych GUS.

Mapa 29. Tendencja zmian w liczbie ludności na terenach wiejskich [2016-2022].



Źródło: opracowanie własne IRT na podstawie nanych GUS.

Zachodzące zmiany liczby ludności w ostatnich latach nie pociągają jednak za sobą istotnych zmian w hierarchii największych miast województwa dolnośląskiego. Zmiana liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego w latach 2016-2022 wyniosła prawie -2,6%. Wzrost liczby ludności odnotowano jedynie w 8 miastach, w tym największy (powyżej 50% w stosunku do roku 2016) w Siechnicach (awans w hierarchii miast dolnośląskich o 10 pozycji). W analizowanym okresie na mapie Dolnego Śląska liczba miast zwiększyła się, ponieważ Kamieniec Ząbkowicki uzyskał ponownie prawa miejskie. W ujęciu morfologicznym (strukturalnym) hierarchia miejskich ośrodków osadniczych w województwie ma charakter monocentryczny, w którym dominującą rolę odgrywa największe miasto regionu, jakim jest Wrocław. Jego wiodąca pozycja umacnia się głównie kosztem byłych ośrodków wojewódzkich (Jeleniej Góry, Legnicy i Wałbrzycha). Świadczy o tym wzrost udziału mieszkańców Wrocławia w liczbie ludności miejskiej województwa, przy równoczesnym spadku udziału ludności byłych ośrodków wojewódzkich. Diagnozowany jest również drenaż demograficzny strefy górskiej przez ośrodek regionalny, szczególnie w odniesieniu do ludności w wieku akademickim i wczesnym produkcyjnym.

## STRUKTURA UŻYTKOWANIA GRUNTÓW

W 2022 roku 91,08% ogólnego areálu gruntów w województwie stanowiły użytki rolne i grunty leśne, z czego 59,9% to użytki rolne zajmujące 1 192 837 ha, a 31,2% to grunty leśne i zadrzewione zajmujące 621 493 ha. Województwo dolnośląskie pod tym względem zajmuje 7. miejsce w kraju, a wskaźnik ten jest nieznacznie niższy od krajowego (91,37). W latach 2016-2022 udział gruntów rolnych i leśnych w województwie dolnośląskim wzrósł o 0,25%. Wśród gruntów rolnych, przeważającą większość (72%) stanowią grunty orne (R), a następnie łąki (Ł) - 11,18%, pastwiska (Ps) - 9,83%. 2,51% wszystkich gruntów rolnych to grunty orne zabudowane (Br), co jest wartością nieco mniejszą od średniej krajowej (2,96%).

Stopień zabudowania i zurbanizowania województwa dolnośląskiego jest relatywnie wysoki – tereny zabudowane i zurbanizowane, w skład których wchodzi także tereny dróg i transportu kolejowego, na koniec roku 2022 roku zajmowały 7,56% ogólnej powierzchni województwa. Stanowi to drugą najwyższą wartość wskaźnika wśród województw, za województwem śląskim i znacznie przewyższa średnią krajową (5,83%). Wśród gruntów tej kategorii ponad połowę stanowią grunty zajmowane przez tereny komunikacyjne, w tym drogi (dr) 43,79% i tereny kolejowe (Tk) - 5,70%. Stanowi to odpowiednio 5,53% i 0,72% ogólnej powierzchni województwa. Tereny mieszkaniowe (B) w województwie stanowią 2,23% gruntów, tj. 26 644 ha. Stanowi to 6,57% wszystkich terenów mieszkaniowych Polski. Województwo dolnośląskie wyróżnia się pod względem ilości terenów rekreacyjno-wypoczynkowych (Bz). Znajdują one 7 817 ha terenów, co stanowi 11,17 % terenów rekreacyjno- wypoczynkowych kraju.

Zlokalizowane na terenie Dolnego Śląska 4 miasta na prawach powiatu, wraz z powiatem lubińskim to powiaty cechujące się największym, wg ewidencji użytków, odsetkiem terenów przemysłowych. Mocno wyróżnia się miasto Legnica, które jako jedyny powiat Dolnego Śląska zanotowało na koniec 2022 roku ponad dwucyfrowy udział terenów przemysłowych (11,75%) w ogólnej powierzchni (661 ha). Kolejno w zestawieniu znajduje się również Wałbrzych (5,34%) – 452 ha, Wrocław (4,46%) – 1306 ha, powiat lubiński (2,58%) – 1837 ha. Łączna wartość terenów przemysłowych tych

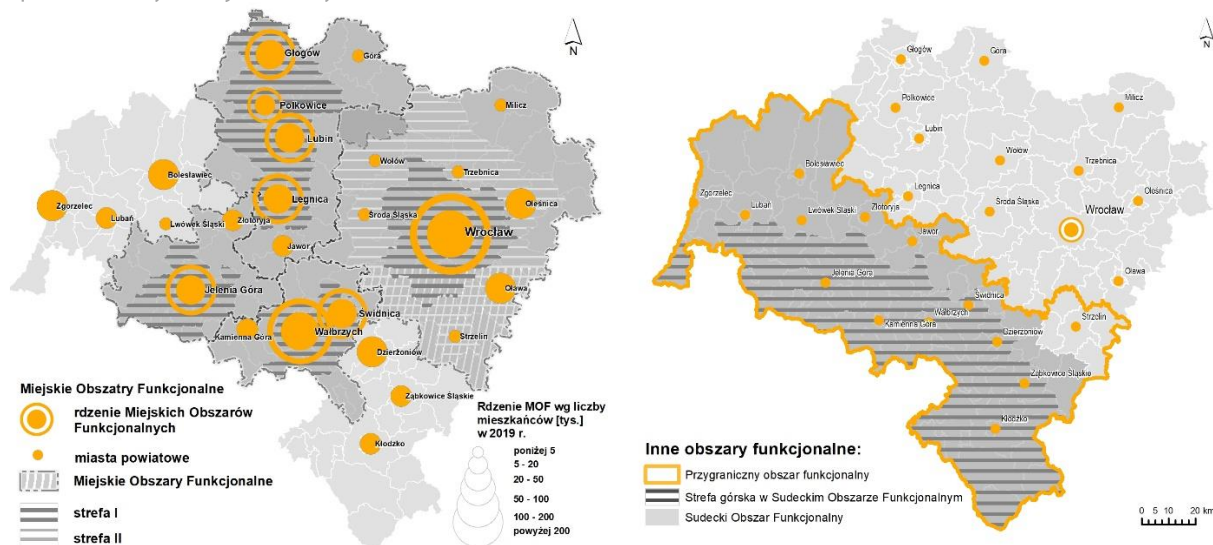
czterech miasta na prawach powiatu lubińskiego stanowi ponad 1/4 (26,1%) wszystkich terenów przemysłowych regionu. W pozostałych powiatach wartość ta wynosi poniżej 2%. Średnia dla województwa dolnośląskiego to 0,80%, krajowa – 0,44%. Województwo dolnośląskie stanowi drugie po śląskim województwo o największym odsetku terenów przemysłowych.

## OBSZARY FUNKCJONALNE

Dla realizacji celów polityki odnoszącej się do zagospodarowania przestrzennego województwa *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (PZPWD)*<sup>15</sup>, wyznacza, zgodnie z potrzebą samorządu województwa i wymogami formalnymi obowiązującymi na czas jego uchwalenia, **obszary funkcjonalne** charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju. Należą do nich:

1. Miejskie obszary funkcjonalne:
  - a. Wrocławski Obszar Funkcjonalny (**WroF**), wyznaczony jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego, w oparciu o powiązania z ośrodkiem wojewódzkim – Wrocławiem,
  - b. Jeleniogórski Obszar Funkcjonalny (**JOF**), wyznaczony jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka regionalnego – Jeleniej Góry,
  - c. Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny (**LGOF**), wyznaczony jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka regionalnego, z czterema rdzeniami: miastem regionalnym – Legnicą, miastami subregionalnymi – Głogowem i Lubinem oraz wyróżniającym się pod względem dojazdów do pracy ośrodkiem lokalnym – Polkowicami,
  - d. Wałbrzyski Obszar Funkcjonalny (**WOF**), wyznaczony jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka regionalnego – Wałbrzycha.
2. Przygraniczny obszar funkcjonalny.
3. Obszar funkcjonalny cenny przyrodniczo.
4. Sudecki Obszar Funkcjonalny.
5. Strefa górską w Sudeckim Obszarze Funkcjonalnym.

Mapa 30. Obszary funkcjonalne wyznaczone w PZPWD.



Źródło: opracowanie własne IRT.

**Miejskie obszary funkcjonalne** wskazano jako jeden z podstawowych elementów planowania przestrzennego oraz społeczno-gospodarczego na poziomie krajowym i regionalnym. Integracja obszarów ma odbywać się poprzez działania planistyczne, służące przywróceniu i utrwaleniu ładu przestrzennego, jak i inwestycyjne. Na poziomie wojewódzkim wskazano działania w zakresie poprawy dostępności transportowej i integracji transportu, ochrony obszarów cennych przyrodniczo i racjonalizacji zagospodarowania terenów niezabudowanych. Nie mniej jednak dnia 15 lipca 2020 r. Ustawa o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw wprowadziła w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (*t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 199 z późn. zm.*) zmiany polegające na uchyleniu zapisu w Art. 39 ust. 3 pkt 4, dotyczącego określania w Planie granic i zasad zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym oraz, w zależności od potrzeb, granice i zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym. Definicja obszaru funkcjonalnego została przeniesiona do art. 5 pkt 6a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

<sup>15</sup> Przyjęty Uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r. (Dz. U. Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 czerwca 2020 r. poz. 4036).



Niezależnie funkcjonują na terenie województwa porozumienia zawarte w formie Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (*Integrated Territorial Investment – ZIT*), których celem jest realizacji podejścia terytorialnego w ramach projektu programu Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027. Zasięg podpisanych partnerstw przedstawiony zostały w Uchwale Nr 6140/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 14 listopada 2022 r. (patrz podrozdział *Współpraca*).

W *Planie* ustalone zostały również inne obszary, nienależące do kategorii miejskich obszarów funkcjonalnych. Są to **przygraniczny obszar funkcjonalny** oraz **Sudecki Obszar Funkcjonalny**, stanowiący typ **obszaru funkcjonalnego górskiego**, w ramach którego wyodrębniono strefę górską. Strefa ta – Górski Obszar Funkcjonalny stanowi wyjątkowy fragment województwa dolnośląskiego charakteryzujący się niepowtarzalnym potencjałem i szczególnymi ograniczeniami. To na jego obszarze odnotowuje się najgłębsze skutki takich negatywnych zjawisk jak m.in. kurczenie się miast czy starzenie się społeczeństwa, przy jednoczesnej ogromnej presji inwestycyjnej. Wśród środowisk naukowych zajmujących się badaniami osadniczymi określany jest jako „aktualnie najpoważniejszy miejski region problemowy w kraju”. Obecnie prowadzone są działania związane z tym obszarem w związku z Uchwałą Nr 6194/V/18 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 14 listopada 2018 r. w sprawie powierzenia Instytutowi Rozwoju Terytorialnego prac nad „*Rekomendacjami dla planowania rozwoju w górskim obszarze funkcjonalnym określonym w SRWD 2030*”, związanych z realizacją przedsięwzięcia pod nazwą „Dolnośląskie Centrum Sportu – Jakuszyce”. Zarówno przygraniczny obszar funkcjonalny jak i Sudecki Obszar Funkcjonalny należą do obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym i obowiązek ich ustalenia w planie zagospodarowania przestrzennego województwa wynikał z nieobowiązujących już przepisów prawa. W przypadku obu tych obszarów wskazane byłoby zastosowanie podejścia terytorialnego do polityki rozwoju i instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Kolejnym obszarem funkcjonalnym ustalonym w *Planie* jest **obszar cenny przyrodniczo**, należący do obszarów o znaczeniu regionalnym, obejmujący tereny najważniejsze pod względem ochrony przyrody.

Brak spójnego, prawnie obligatoryjnego powiązania, a nawet bezpośredniego przełożenia przede wszystkim miejskich obszarów funkcjonalnych wyznaczonych w *Planie*, na obszary porozumień ZIT, które związane są z funduszami europejskimi, a więc finansowaniem strategicznych inwestycji o znaczeniu ponadlokalnym, powoduje swojego rodzaju dysonans rozwojowy. Z jednej strony mamy wyznaczone na podstawie głębszych analiz obszary funkcjonalne oparte na faktycznych oddziaływaniach i powiązaniach regionalnych, dla których przepisy stanowiące podstawę prawną funkcjonowania zostały uchylone, a z drugiej partnerstwa podpisane pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego dotyczące finansowania konkretnych inwestycji ponadlokalnych z jasno określonym źródłem finansowania i horyzontem czasowy.

## OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

Jednym z wyzwań rozwojowych kraju w ujęciu regionalnym do roku 2030 jest przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych oraz niwelowanie sytuacji kryzysowych na obszarach zdegradowanych. Kierując się przyjętym przez *Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR)* nowym modelem rozwoju – rozwojem terytorialnie wrażliwym, odpowiedzialnym i zrównoważonym, który rozwija oraz efektywnie wykorzystuje miejscowe zasoby i potencjały wszystkich terytoriów, a w szczególności wspomaga rozwój obszarów mających mniejszą odporność na zjawiska kryzysowe, nie mogących w pełni rozwinąć swojego potencjału rozwojowego lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze, *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR)* podjęła działania na rzecz zmniejszania dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych obszarów. W tym celu w świetle analiz terytorialnych wyodrębnione zostały obszary, które dla pełnego wykorzystania swoich potencjałów rozwojowych wymagają zewnętrznej interwencji. Obszary te nazwano **Obszarami Strategicznej Interwencji (OSI)**, a zgodnie z definicją zawartą w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, OSI to obszar „o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub oszczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania, potencjałów rozwojowych, do którego jest kierowana interwencja publiczna łącząca inwestycje, w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub w zasoby ludzkie, finansowane z różnych źródeł, lub rozwiązania regulacyjne”<sup>16</sup>.

Na poziomie krajowym<sup>17</sup> wyznaczono dwa główne typy terytoriów stanowiących OSI, są to **obszary zagrożone trwałą marginalizacją** oraz **miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze**. Obszary te wspierane będą z poziomu kraju oraz regionu za pomocą specjalnie dedykowanych instrumentów. Zgodnie z założeniami KSRR, planowana interwencja na obszarach zmarginalizowanych powinna prowadzić do osiągnięcia konkretnych celów dotyczących m.in. likwidowania barier rozwojowych, poprawy atrakcyjności inwestycyjnej, rozwoju lokalnej przedsiębiorczości,

<sup>16</sup> Art. 5 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

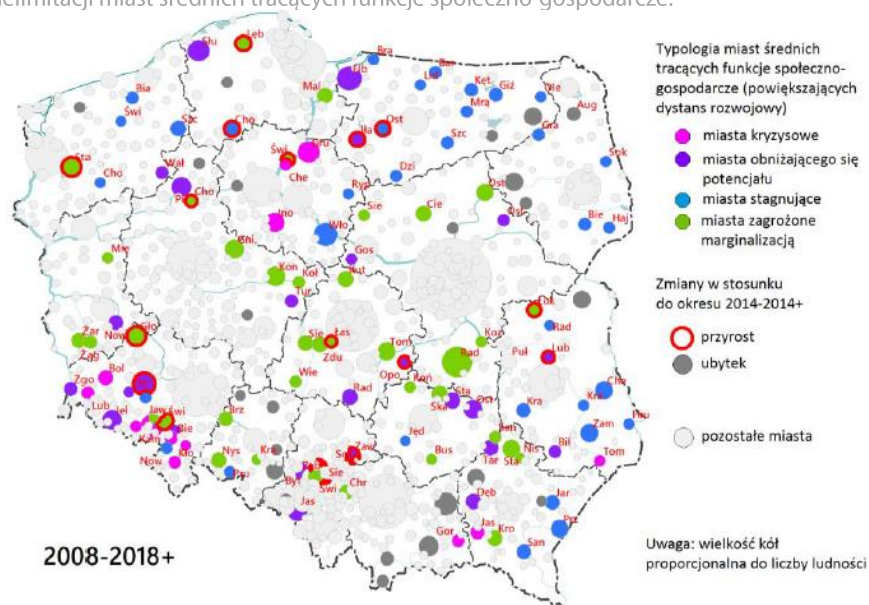
<sup>17</sup> Obszary strategicznej interwencji na poziomie krajowym zostały wyznaczone w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* oraz *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*.

aktywizacji lokalnych zasobów ludzkich, pobudzenia lokalnych inicjatyw gospodarczych czy społecznych, a także poprawy dostępu mieszkańców do podstawowych usług publicznych. Istotne jest również wzmocnienie powiązań funkcjonalnych gmin wiejskich z miastami, poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych w zakresie zarządzania rozwojem oraz nawiązywania współpracy.

Krajowe Obszary Strategicznej Interwencji	
Liczba miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze na Dolnym Śląsku	17
Liczba obszarów problemowych, zagrożonych marginalizacją na Dolnym Śląsku	27

**Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze**<sup>18</sup> cechuje regres w rozwoju i utrata funkcji społeczno-gospodarczych i administracyjnych. W szczególności problemy rozwojowe związane są ze spadkiem liczby ludności, starzeniem się społeczeństwa, które przekładają się na zmieniający się popyt na wybrane usługi i prowadzą do upadku tradycyjnych lokalnych przemysłów oraz niedopasowań na rynku pracy. Na obszarze województwa dolnośląskiego wskazanych zostało 17 spośród 139 polskich **miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze**. Każde z tych miast charakteryzuje się innym stopniem nasilenia problemów społeczno-gospodarczych oraz różnymi wskaźnikami utraty funkcji. Wśród nich znalazło się 7 z 15 krajowych **miast kryzysowych** (silnie powiększających niekorzystny dystans, o złej sytuacji społeczno-gospodarczej), do których należą: Kłodzko, Bolesławiec, Kamienna Góra, Bielawa, Lubań, Wałbrzych oraz Ząbkowice Śląskie. Do grupy **miast obniżającego się potencjału** (silne powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowane zła społeczno-gospodarcza) należą: Złotoryja, Jelenia Góra, Zgorzelec, m. Dzierżoniów i Legnica, do miast stagnujących (umiarkowane powiększanie niekorzystnego dystansu, zła sytuacja społeczno-gospodarcza): Nowa Ruda, Jawor, natomiast **miastem zagrożonym marginalizacją** (umiarkowane powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowane zła społeczno-gospodarcza) jest miasto Świdnica, Świebodzice i Głogów<sup>19</sup>. W odniesieniu do pierwszych analiz wykonanych w dekadzie 2004-2014, dotyczących delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, w województwie dolnośląskim do roku 2019 przybyły 3 miasta: Głogów, Legnica i Świdnica.

Mapa 31. Wyniki delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze.



Źródło: Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy), Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2019 r.

**Obszary zagrożone trwałą marginalizacją**, to obszary kumulacji problemów rozwojowych (negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych), które zaznaczają się na terenie wielu gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast. Problemy te są efektem m.in. niekorzystnej struktury powierzchniowej gospodarstw rolnych, niskiej wartości nakładów kapitałowych, deficytów instytucjonalnych i finansowych, problemów demograficznych oraz ograniczonego dostępu do usług. Przekłada się to na postępujące zjawisko marginalizacji tych obszarów, w szczególności niemożnością zaspokojenia podstawowych potrzeb ich mieszkańców i postrzegane są one jako miejsca mało atrakcyjne do zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, co z kolei wpływa na dalsze procesy wyludnienia i kurczenia się zasobów.

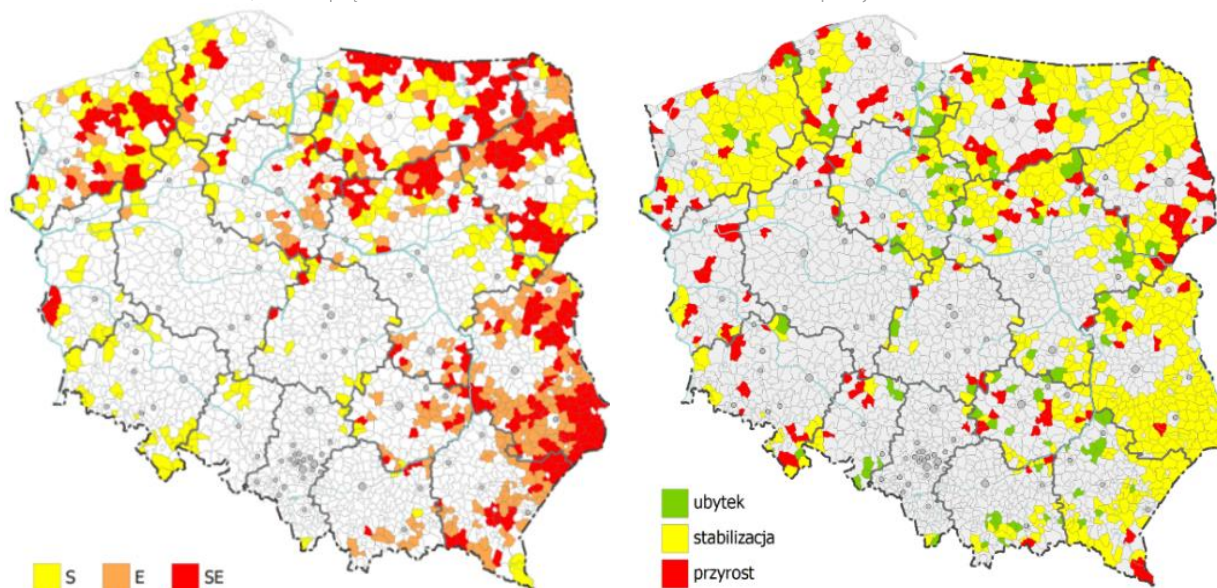
<sup>18</sup> Miasta powyżej 20 tys. mieszkańców z wyłączeniem miast wojewódzkich oraz mniejsze, z liczbą ludności pomiędzy 15-20 tys. mieszkańców będące stolicami powiatów. Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy), P. Śleszyński, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, 2019 r.

<sup>19</sup> Załącznik 2. Imienna lista 139 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).

Mapa 32. Obszary problemowe w ujęciu krajowym.

Typy gmin problemowych, oznaczenia: S – OP społeczne,  
E – OP ekonomiczne, SE – OP społeczno-ekonomiczne

Porównanie statusu obszarów problemowych wg danych obrazujących stan  
ropzwoju z końca 2014 i 2018 r.



Źródło: Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na 2018 rok, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, P. Śleszyński, J. Bański, M. Degórski, T. Komornicki, współpraca: M. Mazur, M. Stępnia, Warszawa 2019 r.

Na terenie województwa dolnośląskiego, wg zaktualizowanej w 2019 roku listy gmin tracących funkcje społeczno-gospodarcze, do kategorii obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją<sup>20</sup> zaliczono 27 gmin (z pośród 667 w kraju), w tym do programowania na lata 2021-2027 zakwalifikowano następujące gminy: Gromadka, Pęcław, Jemielno, Góra, Niechlów, Kowary, Duszniki-Zdrój, Nowa Ruda, Bystrzyca Kłodzka, Łądek-Zdrój, Lewin Kłodzki, Międzyziesie, Radków, Stronie Śląskie, Świeradów-Zdrój, Leśna, Mirsk, Przemków, Przeworno, Boguszów-Gorce, Bardo, Kamieniec Ząbkowicki, Stoszowice, Ziębice, Złoty Stok, Zawidów, Pieńsk, Węgliniec i Świerzawa. Są to gminy, w których kumulują się w szczególności problemy natury społecznej (starość demograficzna, odpływ mieszkańców, ograniczona dostępność do usług, niska aktywność społeczna, wykształcenie ludności, poziom edukacji szkolnej, ubóstwo dochodowe). Cechą charakterystyczną tych gmin jest ich peryferyjne położenie wobec stolicy województwa.

Na poziomie regionalnym samorząd województwa, zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą i potrzebami, może wyznaczać swoje obszary strategicznej interwencji jako odpowiedź na problemy rozwojowe, o ile będzie to wiązało się z zapewnieniem konkretnych instrumentów wsparcia lub mechanizmów uzgodnień. Istotnym instrumentem terytorialnym określającym obszary oraz szczegółowe działania, jakie organy samorządu województwa mogą podjąć na rzecz wspierania rozwoju województwa lub regionu to Regionalne Programy Operacyjne (RPO). W RPO wsparcie obligatoryjnie otrzymują znajdujące się na terytorium danego województwa OSI wskazane w KSRR.

Obecnie w wymiarze regionalnym obszary strategicznej interwencji, do czasu opracowania odpowiednich dokumentów programowych do Strategii precyzujących kryteria wyznaczania oraz granice poszczególnych obszarów interwencji, reprezentuje *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego(2020)*<sup>21</sup>. Należy do nich zaliczyć również obszary wyznaczone przez samorządy wojewódzkie, w ramach prac prowadzonych nad nową perspektywą finansową 2021-2027 dotyczących interwencji Ministerstwa Funduszy i Polityki Rozwoju, która dedykowana była wsparciu miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (patrz podrozdział *Współpraca*).

## WSPÓŁPRACA

Wykonywanie zadań związanych z rozwojem regionalnym na obszarze województwa należy do samorządu województwa. Wsparcie procesów rozwojowych regionu odbywa się poprzez nawiązywanie i pogłębianie kontaktów m.in. z partnerami zagranicznymi oraz realizację projektów. Znaczenie wzajemnej współpracy coraz bardziej doceniane jest zarówno przez samorządy lokalne jak i regionalne. Władze samorządowe dostrzegają korzyści płynące z kooperacji i potrafią oddolnie identyfikować wzajemne zależności, wspólne potencjały i przewagi rozwojowe, które mogą wykorzystać na rzecz rozwoju.

<sup>20</sup> Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na rok 2018, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 2019 r.

<sup>21</sup> Według definicji zawartej w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, w odniesieniu do obszarów charakteryzujących się powiązaniami funkcjonalnymi.

Grono partnerów do współpracy w projektach rozwojowych w województwie dolnośląskim jest szerokie i zróżnicowane i obejmuje przede wszystkim samorządy lokalne, do których należy zaliczyć 169 gmin oraz 30 powiatów. Potencjalny zasób liderów przedsięwzięć rozwojowych tworzą m.in. **związki międzygminne**<sup>22</sup>. Ich liczba z zaangażowaniem dolnośląskich gmin wpisanych do rejestru prowadzonego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) obejmuje 29 podmiotów. Prowadzą one działania głównie na rzecz współpracy gospodarczej, turystyki, ochrony środowiska, w tym ochrony wód, ziemi, powietrza i krajobrazu, gospodarki wodno-ściekowej itd. Listę partnerów uzupełniają **stowarzyszenia**<sup>23</sup>, **lokalne grupy działania** (21<sup>24</sup>), które są rodzajem partnerstwa terytorialnego, powstałego jako oddolna inicjatywa, zrzeszająca przedstawicieli lokalnych organizacji z sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego oraz mieszkańców działających na rzecz lokalnej społeczności, **lokalne organizacje turystyczne** (6<sup>25</sup>), **organizacje pozarządowe** (21<sup>26</sup>) oraz przedsiębiorcy wraz z instytucjami okołobiznesowymi tj. parki naukowo-technologiczne, parki przemysłowo-technologiczne, Izby gospodarcze, Inkubatory przedsiębiorczości oraz Agencje Rozwoju Regionalnego (patrz podrozdział *Instytucje otoczenia biznesu*).

Możliwości współpracy samorządów na poziomie lokalnym pomiędzy partnerami z obszarów miejskich i wiejskich stworzyła również Komisja Europejska ukierunkowując politykę spójności na wykorzystanie wewnętrznych potencjałów terytoriów określonych funkcjonalnie i przeznaczając środki funduszy europejskich na realizację przedsięwzięć oddziaływujących na jakość życia na tych obszarach. W celu wspomaganie zrównoważonego rozwoju obszarów oraz zwiększenia zaangażowania miast i ich obszarów funkcjonalnych, zgodnie z obowiązującymi wymogami oraz potrzebą samorządu województwa, w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (2020)*<sup>27</sup> wyznaczono

#### **miejskie obszary funkcjonalne (MOF):**

- Wrocławski Obszar Funkcjonalny (WroF),
- Jeleniogórski Obszar Funkcjonalny (JOF),
- Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny (LGOF),
- Wałbrzyski Obszar Funkcjonalny (WOF).

W ramach miejskich obszarów funkcjonalnych realizowane są **Zintegrowane Inwestycje Terytorialne** (*Integrated Territorial Investment – ZIT*), ZIT Aglomeracji Jeleniogórskiej (AJ), ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej (AW) oraz ZIT Aglomeracji Wrocławskiej (WroF) jako mechanizm stymulujący współpracę partnerstw jednostek samorządu terytorialnego. Przy pomocy tego instrumentu, na podstawie podpisanych porozumień, miasta i obszary z nimi powiązane funkcjonalnie podjęły współpracę zmierzającą do realizacji wspólnych celów i przedsięwzięć współfinansowanych ze środków Funduszy Europejskich. Polega ona m.in. na promowaniu partnerskiego modelu współpracy różnych jednostek administracyjnych w miejskich obszarach funkcjonalnych, zwiększeniu efektywności podejmowanych interwencji poprzez realizację zintegrowanych projektów, odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie oraz zwiększanie wpływu miast na kształt i sposób realizacji działań na ich obszarze wspieranych w ramach polityki spójności.

W 2020 roku w ramach prac nad nową perspektywą finansową 2021-2027 Zarząd Województwa Dolnośląskiego podjął decyzję, zgodnie z informacją zawartą w materiałach Ministerstwa Funduszy i Polityki Rozwoju, dotyczącą interwencji dedykowanej wsparciu miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, w sprawie rozszerzenia zasięgu realizacji instrumentu ZIT, który nie będzie ograniczony do MOF-ów wyznaczonych już w strategiach wojewódzkich, a obejmie również pozostałe MOF-y wyznaczone przez samorządy wojewódzkie, w szczególności miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, które w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do 2030 roku (KSRR 2030) są zdefiniowane jako Obszar Strategicznej Interwencji (OSI) o znaczeniu krajowym. Interwencja ministerstwa była podstawą do rozpoczęcia dyskusji z jednostkami samorządu terytorialnego nad kształtem instrumentów terytorialnych (ZIT), w ramach programu Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027.

<sup>22</sup> Wykaz związków: <https://www.gov.pl/web/mswia/zarejestruj-zmien-statut-lub-wyrejestruj-zwiazek-miedzygminny-zwiazek-powiatow-zwiazek-powiatowo-gminny>

<sup>23</sup> Ogólnopolskie Stowarzyszenie Gmin Cysterskich, Stowarzyszenia Gmin Polska Sieć Energie Cités, Stowarzyszenie Gmin Ceramicznych Rzeczypospolitej Polskiej, Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych, Stowarzyszenie Gmin Ziemi Kłodzkiej, Stowarzyszenie Kaczawskie, Stowarzyszenie Turystyczne Gmin Gór Sowich, Stowarzyszenie Ziemia Dzierżoniowska i in.

<sup>24</sup> W tym: LGD Kraina Wzgórz trzebnickich, Kraina Łęgów Odrzańskich, LGD Kłodzka Wstęga Sudetów, LGD Partnerstwo Ducha Gór, LGD Partnerstwo Izerskie, LGD Kwiat Lnu, LGD Partnerstwo Kaczawskie, LGD Dla Doliny Baryczy, LGD Ujście Baryczy, LGD Partnerstwo Sowiogórskie, LGD Qwsi, LGD Szlakiem Granitu, LGD Ślężanie, LGD Wrzosowa Kraina i in. Źródło:

<https://geoportal.dolnyślask.pl/imap/?gpmmap=gp34#gpmmap=gp34>

<sup>25</sup> m.in: Stowarzyszenie Gmin Ziemi Kłodzkiej, Karkonoska Lokalna Organizacja Turystyczna, Lokalna Organizacja Turystyczna Aglomeracja Wałbrzyska, Lokalna Organizacja Turystyczna „Księstwo Świdnicko-Jaworskie”, Stowarzyszenie Lokalna Organizacja Turystyczna „Góry Sowie”, Wrocławska Organizacja Turystyczna. Źródło: <https://www.pot.gov.pl/pl/o-pot/wspolpraca-z-regionami/lokalne-organizacje-turystyczne>

<sup>26</sup> <https://www.pitax.pl/przekaz-jeden-procent/dolnoslaskie/>, <https://spis.ngo.pl>

<sup>27</sup> Przyjęty uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r. oraz opublikowany w Dz. U. WD z dnia 30 czerwca 2020 r. poz. 4036.

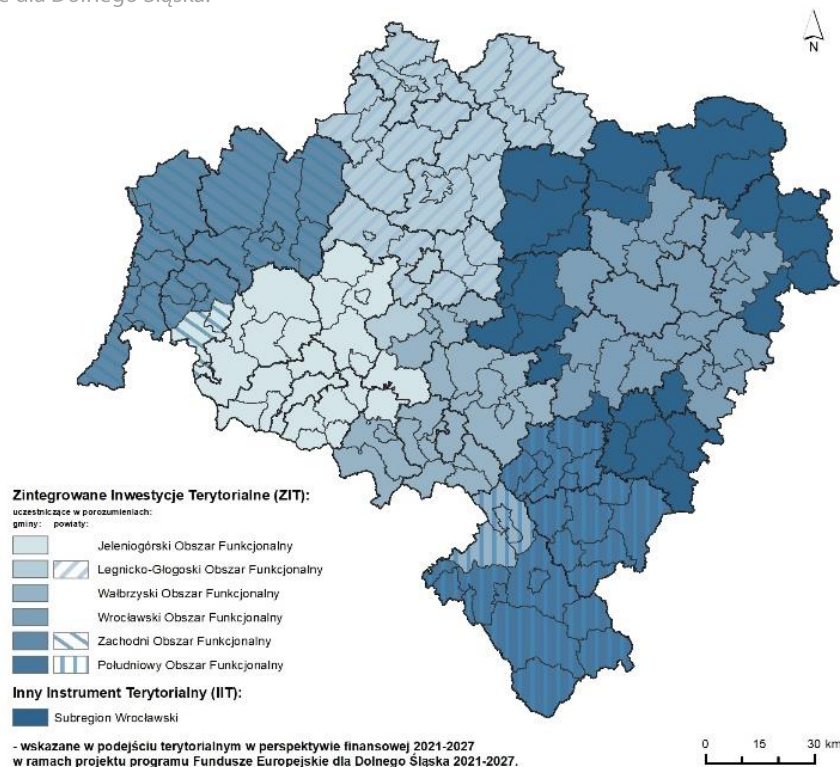
W odniesieniu do powyższych zapisów do dotychczas funkcjonujących na obszarze województwa dolnośląskiego ZIT-ów (tj. AJ, AW, WrOF na mocy uchwały Zarządu Województwa Dolnośląskiego<sup>28</sup> w kolejnej perspektywie finansowej 2021-2027 dołączyły do nich trzy kolejne:

- Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny (LGOF),
- Południowy Obszar Funkcjonalny (POF),
- Zachodni Obszar Funkcjonalny (ZOF),

oraz jeden Inny Instrument Terytorialny (IIT):

- IIT Subregionu Wrocławskiego.

Mapa 33. Zintegrowane Instrumenty Terytorialne w perspektywie finansowej 2021-2027 w ramach programu Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska.



Źródło: opracowanie własne IRT.

Utworzenie nowych ZIT-ów spowodowało objęcie instrumentami terytorialnymi całego obszaru województwa. Dzięki temu wszystkie powiaty i gminy z województwa dolnośląskiego mogą starać się o środki z UE na dalszy rozwój i inwestycje. W ramach nowego programu **Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027 (FEDŚ)**<sup>29</sup> województwo otrzyma ponad 1,734 mld euro, plus dodatkowe 581 mln euro z nowego Funduszu Sprawiedliwej Transformacji (FST). Dofinansowane przedsięwzięcia i inwestycje muszą się wpisać w jeden z pięciu celów wspólnej polityki, czyli: Bardziej inteligentna Europa, Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa, Lepiej połączona Europa, Europa o silniejszym wymiarze społecznym, Europa bliżej obywateli. Natomiast cele i wyzwania FST, bezpośrednio związane są z procesem transformacji gospodarczej, społecznej i przestrzenno-środowiskowej i skierowane będą do Subregionu Wałbrzyskiego.

**Współpraca międzyregionalna.** Instrumentem wspierającym politykę rozwoju jest również współpraca międzyregionalna prowadzona zarówno na poziomie krajowym i europejskim. Jest ona jedną z najważniejszych form aktywności samorządów. W ramach podjętych inicjatyw Województwo Dolnośląskie współpracuje między innymi z samorządami województw Polski Zachodniej (dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego, wielkopolskiego, zachodniopomorskiego). Na podstawie zawartego porozumienia, wśród zasadniczych filarów współdziałania wskazano elementy łączące regiony Polski Zachodniej, w tym m.in. rzekę Odrę i transgraniczne położenie oraz wolę współpracy województw na rzecz stworzenia międzynarodowego Środkoeuropejskiego Korytarza Transportowego CETC (przebiegającego w osi Bałtyk – Adriatyk), jak również wspólne problemy takie jak: konieczność lepszego zagospodarowania obszarów miejskich i wiejskich oraz poprawa bezpieczeństwa związanego z klęskami żywiołowymi.

<sup>28</sup> Uchwała Nr 6140/VI/22 Zarządu Województwa z dnia 14 listopada 2022 r. w sprawie przyjęcia projektu propozycji wyznaczenia miejskich obszarów funkcjonalnych celem realizacji podejścia terytorialnego w ramach projektu programu Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027, zaktualizowana Uchwałą Nr 6542/VI/23 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 lutego 2023 r.

<sup>29</sup> Nowa nazwa programu regionalnego.

Województwo Dolnośląskie prowadzi również współpracę w ramach podpisanych porozumień dwustronnych, przynależności do międzynarodowych organizacji regionalnych lub współpracy niesformalizowanej wpisującej się w kalendaria współpracy oraz w związku z udziałem w pracach wynikających z podjętych inicjatyw<sup>30</sup> m.in.: Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej NOVUM z o.o., którego zadaniem jest koordynacja projektów na polsko-czeskim pograniczu, Europejska Sieć Współpracy Regionów w zakresie Badań i Innowacji (ERRIN), Sieć Europejskich Regionów dla Młodzieży (ERY), Europejska Sieć Regionalnego Dziedzictwa Kulinarnego (ARGE), Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy (EUWT z o.o.), Europejska Sieć Regionów i Obszarów Metropolitalnych METREX, Europejska Sieć Służb Społecznych (ESN), Stowarzyszenie Studiów Regionalnych (RSA), Stowarzyszenie Agencji Demokracji Lokalnej (ALDA), CLIMATE-KIC - Wspólnota Innowacji i Wiedzy ds. Zmian Klimatu, Partnerstwo Odra – nieformalna inicjatywa województw i landów leżących przy granicy polsko – niemieckiej.

**Współpraca międzynarodowa.** Województwo Dolnośląskie prowadzi również wielokierunkową współpracę międzynarodową. Priorytetowe kierunki współpracy zagranicznej Województwa Dolnośląskiego determinuje położenie geograficzne regionu. Do kluczowych partnerów zagranicznych zalicza się regiony sąsiadujące z Województwem Dolnośląskim oraz te, pochodzące z krajów sąsiadujących z Polską, tj. Wolnym Państwem Saksonia, Krajem Związkowym Brandenburgia, Wolnym Państwem Bawaria w Niemczech oraz regionami: Libereckim, Kralowohradeckim, Pardubickim i Ołomunieckim w Republice Czeskiej. Kontakty międzyregionalne Dolny Śląsk prowadzi również z czeskim regionem partnerskim jakim jest Kraj Środkowoczeski.<sup>31</sup> Współpraca transgraniczna rozwijana jest również z regionami innych krajów Europy wschodniej, m.in.: Ukraina, Gruzja oraz krajami pozaeuropejskimi tj.: Chiny, Korea Południowa. Nawiązywanie i rozwijanie współpracy odbywa się również poprzez kontakty z instytucjami Unii Europejskiej, w tym działalność Przedstawicielstwa Województwa Dolnośląskiego w Brukseli oraz spotkania w ramach korpusu dyplomatycznego.

Ważnym wymiarem współpracy międzyregionalnej są wspólne przedsięwzięcia prowadzone pomiędzy regionami państw Unii Europejskiej oraz sąsiadującymi z nimi regionami, m.in. w ramach Euroregionu Glacensis (obejmującego swoim zasięgiem pogranicze polsko-czeskie) i Euroregionu Nysa (obejmującego trzy obszary przygraniczne położone w środkowej Europie, u styku granic Polski). Celem współpracy jest umacnianie warunków gospodarczych i społeczno-kulturowych, ułatwianie realizacji europejskiej polityki zagospodarowania przestrzennego, usuwanie przeszkód i nierówności ekonomicznych i infrastrukturalnych oraz budowanie i utrwalanie wzajemnych więzi, w tym formułowanie zasad budowy podstaw wzajemnego zaufania i współpracy między instytucjami europejskimi oraz ich efektywności. Wspieranie, promocja oraz realizacja projektów partnerskich odbywa się także w ramach programów INTERREG m.in.: Program Interreg Czecho-Polska 2021-2027, Program Interreg V-A Republika Czeska-Polska, Program Współpracy INTERREG Polska-Saksonia, Program Interreg Europa Środkowa, Program Interreg Region Morza Bałtyckiego.

Mapa 34. Euroregiony w Polsce.



Źródło: Euroregiony w Polsce - Euroregion Nysa (euroregion-nysa.eu).

związki międzygminne	29
lokalne grupy działania	21
lokalne organizacje turystyczne	6
organizacje pozarządowe	21
Liczba Zintegrowanych Instrumentów Terytorialnych (ZIT) (WrOF, JOF, WOF, LGO, POF, ZOF)	6
Liczba Innych Instrumentów Terytorialnych (IIT) (Subregion Wrocławski)	1

<sup>30</sup> Wykaz międzynarodowych zrzeszeń, których członkiem jest Dolny Śląsk dostępny jest w Priorytetach współpracy zagranicznej Województwa Dolnośląskiego <https://umwd.dolnyślask.pl/urzad/wspolpraca-z-zagranica/podstawy-prawne/>

<sup>31</sup> Ramy współpracy zagranicznej województwa dolnośląskiego określa m.in. Uchwała Nr XX/544/16 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie uchwalenia „Priorytetów współpracy zagranicznej Województwa Dolnośląskiego”.

## PODSUMOWANIE Struktura osadnicza i funkcjonalna

**Sieć osadnicza.** W 2022 roku 92 miast i 2358 wsi oraz 168 pozostałych miejscowości tworzyło sieć osadniczą województwa dolnośląskiego. Na terenie Dolnego Śląska administracyjnie wydzielonych zostało 26 powiatów i 4 miasta na prawach powiatu (Wrocław, Legnica, Wałbrzych, Jelenia Góra) oraz 169 gmin (77 gmin wiejskich, 57 miejsko-wiejskich, 35 miejskich). Hierarchię systemu sieci osadniczej ustalono w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (2020)*. Ośrodkiem głównym, historyczną stolicą województwa jest Wrocław, odgrywający istotną rolę administracyjną, akademicką i gospodarczą, w skali regionalnej i krajowej. Miasto rozpoznawalne w Europie jako znaczący ośrodek kulturalny i ekonomiczny. Silnie oddziałuje na okoliczne obszary, co uwidacznia się w powiązaniach funkcjonalnych oraz procesach urbanizacyjnych i migracji ludności. Wśród pozostałych ośrodków o znaczeniu regionalnym, tylko jeden – Wałbrzych, jest miastem liczącym ponad 100 tysięcy mieszkańców. Zarówno Wałbrzych jako i pozostałe ośrodki o znaczeniu regionalnym: Legnica i Jelenia Góra pełnią funkcje administracyjne, zapewniają dostęp do usług i rynku pracy dla regionu. Zachodzą w nich silne zjawiska ubytku liczby mieszkańców przy jednoczesnym wzroście ludności okolicznych terenów wiejskich. Jedynym ośrodkiem o znaczeniu regionalnym, wokół którego nie zachodzą procesy suburbanizacji jest Wałbrzych. Miasta subregionalne (Lubin, Głogów, Świdnica) zapewniają równowagę rozwojową regionu, szczególnie w dostępie do usług publicznych i dysponują mniejszym, ale istotnym rynkiem pracy. Wszystkie te miasta, oraz te o znaczeniu lokalnym borykają się z postępującym spadkiem liczby mieszkańców na rzecz okolicznych terenów wiejskich. Funkcje gmin wiejskich i obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich zmieniają swój charakter i stają się strefą mieszkalną miast. Szczególnie widoczne jest to w pierścieniu wokół Wrocławia oraz w gminach ościennych Legnicy, Lubina, Głogowa. Pomimo, iż miasta regionu borykają się z rokiem rocznym spadkiem liczby mieszkańców, sytuacja miast pierścienia wokół Wrocławia i samego Wrocławia jest odmienna. Miasta te: Kąty Wrocławskie, Siechnice, Środa śląska i Trzebnica znajdują się pod silnym oddziaływaniem stolicy województwa, podobnie jak okoliczne tereny wiejskie i również notują wzrosty liczby mieszkańców. Szczególne wyróżniają się Siechnice, które w 2022 roku zanotowały wzrost populacji o ponad 50% w stosunku do roku 2016. Południowa część województwa, strefa górską boryka się z najgłębszymi ubytkami ludności. Strefa Sudetów dotknięta jest depopulacją zarówno na terenach miejskich, jak i wiejskich i jest to problem zauważalny już w skali kraju.

**Struktura użytkowania gruntów.** Województwo dolnośląskie wyróżnia się wysokim syntetycznym wskaźnikiem stanu i postępów w rozwoju mierzonym udziałem terenów zabudowanych i zurbanizowanych w ogólnej powierzchni regionu. Z wartością 7,56% na zakończenie 2022 roku województwo dolnośląskie znajdowało się na drugim miejscu w kraju, za województwem śląskim, przy średniej dla kraju wynoszącej 5,83%. Pomimo już istniejącego wysokiego stopnia zurbanizowania przyrost terenów zabudowanych i urbanizowanych w latach 2016-2022 można uznać za powolny – wzrost o niespełna 6% stanowi trzecią najgorszą wartość wzrostu wśród województw. Niższy przyrost zanotowały jedynie województwa opolskie i warmińsko-mazurskie. Wewnętrzny poziom zurbanizowania powiatów Dolnego Śląska jest zróżnicowany. Największym odsetkiem terenów zabudowanych i zurbanizowanych cechują się miasta na prawach powiatu (Wrocław, Wałbrzych, Legnica, Jelenia Góra) oraz powiat wrocławski i świdnicki. Szczególnie wyróżnia się przy tym miasto Legnica, którego ponad połowa obszaru – prawie 52%, stanowi teren zurbanizowany i zabudowany. Najmniej zurbanizowane, ze wskaźnikiem poniżej średniej krajowej, są powiaty zachodnie oraz północno-centralne: górowski, milicki, lwówecki, wołowski, złotoryjski, strzebiński, bolesławiecki, kłodzki i średzki. Województwo dolnośląskie jest również, za województwem śląskim, jednym z regionów o najwyższym udziale terenów przemysłowych, zajmujących 0,80% ogólnej powierzchni, przy średniej Polski wynoszącej 0,44%. Do najbardziej uprzemysłowionych powiatów należą miasta na prawach powiatu, a także powiat lubiński. Niewielki wzrost nastąpił również w odniesieniu do terenów rolnych i leśnych – według danych na koniec 2022 roku stanowiły one 91,8% powierzchni województwa, co stawia region na równi ze średnią krajową.

**Obszary funkcjonalne** w przestrzeni województwa dolnośląskiego na poziomie regionalnym wyznaczone zostały w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (2020)*, który określa 4 miejskie obszary funkcjonalne (Wrocławski, Wałbrzyski, Legnicko-Głogowski i Jeleniogórski), przygraniczy obszar funkcjonalny, Sudecki Obszar Funkcjonalny z wyodrębnioną strefą górską, oraz obszar funkcjonalny cenny przyrodniczo. Wytypowanie tych obszarów miało swoje uzasadnienie w obowiązujących na czas uchwalania *Planu* zapisach ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz poparte zostało analizami faktycznych powiązań i oddziaływań regionalnych. Brak konsekwencji na poziomie krajowym w kierowaniu środkami w ramach funduszy europejskich dedykowanych instrumentom przestrzennym, sprawił że artykuły ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym odnoszące się do regionalnych obszarów funkcjonalnych zostały uchylone, a w ramach obowiązujących przepisów brak jest konieczności nawiązywania terytorialnego porozumienia zawieranego w ramach ZIT do miejskich obszarów funkcjonalnych wymienionych w *Planie*, co powodować może dysonans rozwojowy i niespójność w działaniach wspierających różnego szczebla. Najsilniejsze związki z otoczeniem ma stolica województwa – Wrocław,

**Obszary Strategicznej Interwencji.** Na poziomie krajowym wyznaczono dwa główne typy terytoriów stanowiących Obszary Strategicznej Interwencji (OSI), tj. obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje

społeczno-gospodarcze<sup>32</sup>. Obszary te wspierane będą z poziomu kraju oraz regionu za pomocą specjalnie dedykowanych instrumentów. Na obszarze województwa dolnośląskiego wskazanych zostało 17 spośród 139 polskich miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze<sup>33</sup>. Należą do nich: Kłodzko, Bolesławiec, Kamienna Góra, Bielawa, Lubań, Wałbrzych, Ząbkowice Śląskie, Złotoryja, Jelenia Góra, Zgorzelec, Dzierżoniów, Legnica, Nowa Ruda, Jawor, Świdnica, Świebodzice i Głogów<sup>34</sup>. Natomiast do kategorii obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tzw. gmin tracących funkcje społeczno-gospodarcze, zaliczono 27 gmin, w tym do programowania na lata 2021-2027 zakwalifikowano następujące gminy: Gromadka, Pęcław, Jemielno, Góra, Niechlów, Kowary, Duszniki-Zdrój, Nowa Ruda, Bystrzyca Kłodzka, Lądek-Zdrój, Lewin Kłodzki, Międzyzlesie, Radków, Stronie Śląskie, Świeradów-Zdrój, Leśna, Mirsk, Przemków, Przeworno, Boguszów-Gorce, Bardo, Kamieniec Ząbkowicki, Stoszowice, Ziębice, Złoty Stok, Zawidów, Pieńsk, Węgliniec i Świerzawa. Na poziomie regionalnym samorząd województwa może wyznaczyć swoje obszary strategicznej interwencji, warunkiem jest jednak zapewnienie konkretnych instrumentów wsparcia, do których zaliczyć należy Regionalne Programy Operacyjne (RPO) – w nowej perspektywie finansowej na Dolnym Śląsku jest to program Funduszy Europejskich Dolnego Śląska 2021-2027. W RPO wsparcie obligatoryjnie otrzymają znajdujące się na terytorium danego województwa OSI wskazane w KSRR.

**Współpraca.** Samorząd Województwa, zgodnie z zasadą wieloszczeblowego zarządzania, współpracuje w szczególności z jednostkami lokalnego samorządu terytorialnego z obszaru województwa, administracją rządową, innymi województwami, organizacjami pozarządowymi, szkołami wyższymi i jednostkami naukowo-badawczymi, a także z przedstawicielami sektora biznesu. Współpraca z partnerami Samorządu Województwa prowadzona jest w oparciu o ustalone formy i mechanizmy postępowania m.in. na podstawie podpisanych porozumień oraz poprzez zapewnienie możliwości formułowania postulatów, wniosków i opinii prowadzonych w ramach konferencji, konsultacji, warsztatów oraz spotkań. W regionie rozwijana jest również współpraca partnerstw jednostek samorządu terytorialnego w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych w oparciu o zintegrowane instrumenty terytorialne (ZIT) realizowane z programu Funduszy Europejskich Dolnego Śląska 2021-2027 (FEDŚ). W nowej perspektywie finansowej do realizacji podejścia terytorialnego w ramach ZIT wskazano: Wrocławski Obszar Funkcjonalny, Wałbrzyski Obszar Funkcjonalny, Południowy Obszar Funkcjonalny, Zachodni Obszar Funkcjonalny, Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny, Jeleniogórski Obszar Funkcjonalny oraz do realizacji w ramach innego instrumentu terytorialnego (IIT) Subregion Wrocławski. W ramach nowego programu FEDŚ, województwo otrzyma ponad 1,734 mld euro, plus dodatkowe 581 mln euro z nowego Funduszu Sprawiedliwej Transformacji (FST). Dofinansowane przedsięwzięcia i inwestycje muszą się wpisać w jeden z pięciu celów wspólnej polityki, czyli: Bardziej inteligentna Europa, Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa, Lepiej połączona Europa, Europa o silniejszym wymiarze społecznym, Europa bliżej obywateli. Natomiast cele i wyzwania FST, bezpośrednio związane są z procesem transformacji gospodarczej, społecznej i przestrzenno-środowiskowej i na Dolnym Śląsku skierowane będą do Subregionu Wałbrzyskiego.

W związku z usytuowaniem województwa dolnośląskiego na tle kraju i Europy duże znaczenie ma regionalna współpraca zagraniczna. Najsilniejsze relacje tworzone są z regionami graniczącymi: Wolnym Państwem Saksonia, Krajem Związkowym Brandenburgia, Wolnym Państwem Bawaria w Niemczech oraz regionami: Libereckim, Kralowohradeckim, Pardubickim i Ołomunieckim w Republice Czeskiej. Obok wymienionych wyżej kierunków w województwie rozwijana jest również współpraca z regionami innych krajów Europy wschodniej: Ukrainą, Gruzją oraz z krajami pozaeuropejskimi, tj.: Chiną, Koreą Południową. Nawiązywanie i rozwijanie współpracy odbywa się również poprzez kontakty z instytucjami Unii Europejskiej, w tym działalność Przedstawicielstwa Województwa Dolnośląskiego w Brukseli oraz spotkania w ramach korpusu dyplomatycznego.

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>STRUKTURA OSADNICZA I FUNKCJONALNA</b>	
Sieć osadnicza	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ Wrocław – stolica województwa, silny ośrodek w skali krajowej, miasto znaczące w Europie</li> <li>→ widoczne powiązania funkcjonalne i przestrzenne głównego ośrodka z otoczeniem, wzrost znaczenia ośrodka w kontekście całego obszaru metropolitarnego</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ odwrócenie procesów urbanizacji, postępujący ubytek mieszkańców w miastach, migracje ludności na tereny wiejskie okalające miasta, suburbanizacja</li> <li>→ zmiana charakteru i funkcji terenów wiejskich, zanikanie funkcji typowo rolniczej na rzecz wielofunkcyjności, z przewagą mieszkalnictwa jednorodzinnego – strefy mieszkalnej miast</li> </ul>

<sup>32</sup> Obszary strategicznej interwencji na poziomie krajowym zostały wyznaczone w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* oraz *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*.

<sup>33</sup> W odniesieniu do pierwszych analiz wykonanych w dekadzie 2004-2014 dotyczących delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze do roku 2018 w województwie dolnośląskim przybyły 3 miasta: Głogów, Legnica i Świdnica.

<sup>34</sup> Załącznik 2. Imienna lista 139 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*.



POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>STRUKTURA OSADNICZA I FUNKCJONALNA</b>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ „drenaż” kapitału ekonomicznego, demograficznego i akademickiego z ośrodków regionalnych (Legnica, Jelenia Góra, Wałbrzych) przez ośrodek wojewódzki</li> <li>→ głęboka depopulacja strefy górskiej (strefy sudeckiej) zarówno w odniesieniu do terenów miejskich, jak i wiejskich</li> </ul>
Struktura użytkowania gruntów	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wysoki wskaźnik rozwoju zagospodarowania przestrzennego mierzony udziałem terenów zabudowanych i zurbanizowanych</li> <li>→ zrównoważenie wysokiego odsetka terenów zabudowanych i zurbanizowanych, niską stopą przyrostu nowych tego typu terenów</li> <li>→ drugi największy w kraju udział terenów przemysłowych w powierzchni ogółem</li> </ul>	
Obszary funkcjonalne	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ zdiagnozowane w <i>Planie województwa</i> silnie oddziaływujące miejskie obszary funkcjonalne o faktycznych powiązaniach i oddziaływaniach, wyznaczone w ramach analiz</li> <li>→ sprawność JST w używaniu narzędzi do pozyskiwania funduszy europejskich związanych z podejściem terytorialnym</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ zmiany legislacyjne wykreślające obszary funkcjonalne wyznaczone w <i>Planie województwa</i> jako główne narzędzie do realizacji podejścia terytorialnego Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych</li> <li>→ niespójność podpisanych porozumień w formie ZITów, w ramach programu Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027, z obszarami funkcjonalnymi o realnych oddziaływaniach i powiązaniach przestrzennych</li> <li>→ Górski Obszar Funkcjonalny – jako obszar o największych potrzebach interwencji, rozpoznawalny w skali krajowej</li> </ul>
Obszary Strategicznej Interwencji	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ potrzeba szczególnego wsparcia polityką rozwoju obszarów zagrożonych marginalizacją</li> <li>→ przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych oraz niwelowanie sytuacji kryzysowych na obszarach zdegradowanych</li> </ul>
Współpraca	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ nawiązane dobrowolnie porozumienia w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych w oparciu o zintegrowane instrumenty terytorialne (ZIT) realizowane z programu Funduszy Europejskich Dolnego Śląska 2021-2027</li> <li>→ przyznane środki w ramach funduszy europejskich w nowej perspektywie 2021-2027</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ zacieśnianie poziomu współpracy JST w ramach realizacji działań programu Funduszy Europejskich Dolnego Śląska 2021-2027</li> <li>→ zacieśnianie poziomu współpracy poprzez realizację projektów o zasięgu transgranicznym, w tym projektów unijnych, oraz współpracę w ramach powołanych m.in. Komitetów i Grup Roboczych</li> </ul>

### 3.1.3. TRANSPORT

#### TRANSPORT KOLEJOWY

Pod względem długości sieci kolejowej, Dolny Śląsk plasuje się na drugim miejscu w kraju, ustępując jedynie województwu śląskiemu, gdzie duża liczba kopalń i zakładów przemysłu ciężkiego warunkuje dużą liczbę linii kolejowych. Gęstość dolnośląskiej sieci kolejowej w 2021 roku wynosiła 8,9 km/100 km<sup>2</sup>, co było wartością zdecydowanie większą od średniej dla Polski (6,2 km/100 km<sup>2</sup>). Warto podkreślić, że region prekursorsko powołał wojewódzkiego zarządcę sieci kolejowej, który sukcesywnie przejmuje linie kolejowe o znaczeniu regionalnym i doprowadza do ich rewitalizacji. Na terenie województwa dolnośląskiego w 2021 roku znajdowało się 1776 km czynnych linii kolejowych, z czego blisko 40 km znajdowało się pod zarządem wojewódzkim (docelowo będzie to około 400 km linii, w przeważającej części obecnie nieudostępnianych). Na całość sieci składają się magistrale międzynarodowe z sieci TEN-T, łączące region z Niemcami, Czechami, portami bałtyckimi i Ukrainą, połączenia o znaczeniu państwowym, łączące region ze wszystkimi województwami kraju oraz pozostałe linie kolejowe, w zarządzie państwowym i regionalnym, zapewniające właściwą dostępność kolei w regionie.

Mapa 35. Sieć czynnych linii kolejowych na Dolnym Śląsku [2023].



Źródło: opracowanie IRT.

#### TRANSPORT ZBIOROWY

Transport zbiorowy jest formą mobilności szczególnie preferowaną ze względu na małą presję wywieraną na środowisko, niski globalny koszt transportu, dużą wydajność, małą terenochłonność oraz zapobieganie zjawisku wykluczenia transportowego. Województwo dolnośląskie, zgodnie z przyjętym Planem Transportowym<sup>35</sup>, aktywnie rozbudowuje istniejącą sieć pasażerskich połączeń kolejowych, jednocześnie pozostawiając wolnemu rynkowi realizację połączeń transportem drogowym.

<sup>35</sup> Uchwała Nr LV/2107/14 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 października 2014 r.

Prowadzone w ostatnich latach, przy wsparciu funduszy europejskich, prace modernizacyjne na liniach kolejowych przyniosły znaczną poprawę jakości połączeń transportu zbiorowego poprzez skrócenie czasu podróży. Wzrost atrakcyjności podróży kolejowych w przypadku najdłuższych i najbardziej istotnych relacji w regionie osiąga się także poprzez rozbudowę sieci połączeń przyspieszonych (KD Sprinter). Podkreślić należy również inicjatywy lokalne, wspierające wykorzystywanie transportu zbiorowego na poziomie regionalnym. Należy zaliczyć do nich poprawę warunków dojazdu (budowa dróg rowerowych, autobusowe linie dowozowe, centra przesiadkowe) oraz integrację biletową, która została wdrożona m.in. w: aglomeracji wałbrzyskiej i dzierzoniowskiej, Legnicy, Kątach Wrocławskich, Strzelinie, Siechnicach, powiecie karkonoskim i kamiennogórskim, a także w dojazdach do Przemkowa. Powyższe działania w sposób istotny wpłynęły na wzrost liczby podróżnych w regionalnym ruchu pasażerskim. Dzięki znaczącym inwestycjom w kolejowe przewozy regionalne, na Dolnym Śląsku odnotowano największy w skali kraju wzrost liczby podróży dokonywanych koleją. W latach 2017-2022 łączna liczba korzystających z Kolei Dolnośląskich i Polregio wzrosła o 42,1%. W czasie trwania pandemii odnotowano znaczący spadek liczby pasażerów – w 2020 roku nieco ponad 17 milionów korzystających, który okazał się jednak krótkotrwały, bo już w 2022 roku łączna liczba osób przewiezionych przez obu przewoźników wzrosła do 28 milionów. Samorządowy przewoźnik Koleje Dolnośląskie dysponuje flotą nowoczesnych i klimatyzowanych pojazdów elektrycznych i spalinowych, które cieszą się uznaniem podróżnych. Pociągi regionalne kursują z prędkościami dochodzącymi do 160 km/h. Ruch pociągów regionalnych organizowany i finansowany jest przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, natomiast w obszarach aglomeracyjnych połączenia regionalne wspierane są poprzez pociągi podmiejskie, współfinansowane przez samorządy lokalne. Dzięki tym działaniom obecnie 63 miasta w województwie obsługiwane są regionalnym transportem kolejowym. W ostatnich latach połączenia Kolei Dolnośląskich powróciły do: Lubina, Bielawy, Milicza, Chocianowa i Sobótki, natomiast do Łądka-Zdroju, Stronia Śląskiego, Góry oraz Sycowa realizowane są zastępczą komunikacją autobusową.

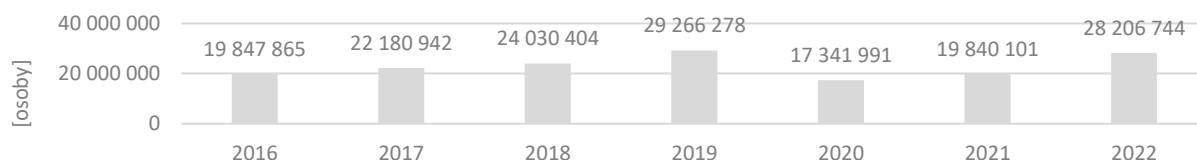
W ruchu międzynarodowym, Dolny Śląsk posiada bezpośrednie połączenia kolejowe z Berlinem i Wiedniem. Pociągi docierają także do Czech i na granicę ukraińską (Przemysł). W ruchu krajowym dostępne są połączenia ekspresowe Pendolino do Warszawy, a także szereg pociągów do innych regionów kraju: Białegostoku, Bydgoszczy, Gdańska, Katowic, Kielc, Krakowa, Lublina, Łodzi, Olszyna, Opola, Poznania, Rzeszowa, Szczecina, Torunia i Zielonej Góry.

Mapa 36. Dostępność kolejowych połączeń pasażerskich na Dolnym Śląsku [2022/23].



Źródło: opracowanie IRT.

Wykres 15. Liczba pasażerów przewiezionych przez Polregio (Przewozy Regionalne) i Koleje Dolnośląskie [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego.

## TRANSPORT DROGOWY

Sieć drogowa województwa dolnośląskiego należy do jednych z najdłuższych w kraju. Regionalna sieć dróg publicznych o twardej nawierzchni liczyła z końcem 2021 roku ponad 21,4 tys. km długości i była o 1,9 tys. km (tj. o 8,9 %) dłuższa niż w 2016 roku. Wskaźnik gęstości sieci, w stosunku do 2016 roku, zwiększył się o 9,6 km/100 km<sup>2</sup> i wyniósł w 2021 roku 107,4 km/100 km<sup>2</sup> (przy średniej krajowej wynoszącej 100,9 km/100 km<sup>2</sup>), co lokowało województwo dolnośląskie na 7 miejscu w kraju (po województwach: śląskim, małopolskim, świętokrzyskim, łódzkim, mazowieckim oraz kujawsko-pomorskim).

Podstawą sieć komunikacyjną na terenie Dolnego Śląska tworzy sieć dróg krajowych, zarządzanych przez Generalną Dyрекcyję Dróg Krajowych i Autostrad we Wrocławiu, których łączna długość z końcem 2021 roku wynosiła 1 386 km z czego 438 km stanowiły autostrady (A4, A8 i A18) i drogi ekspresowe (S3, S5 i S8) stanowiące element sieci TEN-T, łącząc region z Niemcami, Czechami, portami bałtyckimi i Ukrainą.

Mapa 37. Sieć dróg krajowych i wojewódzkich [2022].



Źródło: opracowanie IRT.

Poza autostradami i drogami ekspresowymi do najistotniejszych dróg krajowych na terenie Dolnego Śląska zaliczyć należy drogi krajowe: nr 3 Jakuszyce – Jelenia Góra – Bolków, nr 5 Bolków – Strzegom – Kostomłoty, nr 8 Kudowa Zdrój – Kłodzko – Wrocław, nr 30 Zgorzelec – Lubań – Gryfów Śląski – Jelenia Góra, nr 34 Świebodzice – Dobromierz, nr 35 Wałbrzych – Świdnica – Wrocław ora nr 94 Zgorzelec – Bolesławiec – Krzywa – Chojnów – Legnica – Prochowice – Wrocław – Oława – Brzeg.

Podstawowy układ drogowy województwa dolnośląskiego uzupełnia sieć dróg wojewódzkich zarządzanych przez Dolnośląską Służbę Dróg i Kolei we Wrocławiu. Drogi wojewódzkie stanowią istotne powiązania ośrodków miejskich będących znaczącymi generatorami ruchu w regionie. W ostatnich latach Samorząd Województwa Dolnośląskiego przeprowadził szereg inwestycji poprawiających wewnętrzną dostępność drogową, głównie z zakresu przebudów istotnych ciągów drogowych, budowy obwodnic miejscowości oraz budowy nowych przepraw mostowych na rzece Odrze. W 2021 roku przez obszar województwa dolnośląskiego przebiegało 2 384 km dróg wojewódzkich, co lokowało region dolnośląski na 3 miejscu w kraju po województwach mazowieckim i wielkopolskim.

Zgodnie z Generalnym Pomiarom Ruchu 2020/2021 w województwie dolnośląskim kolejny raz widoczny jest wzrost ruchu w porównaniu do poprzedniego pomiaru wykonanego w 2015 r., dla dróg krajowych jest to wzrost o prawie 30%, a dla dróg wojewódzkich jest to ponad 20 %. Średni ruch na drogach krajowych w 2020 i 2021 r. kształtował się na Dolnym Śląsku na poziomie 16 933 poj./dobę (średnia krajowa 13 574 poj./dobę), a na drogach wojewódzkich 4 176 poj./dobę (średnia krajowa 4 231 poj./dobę).

Mapa 38. Zmiana natężenia ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich [2015–2020/21].

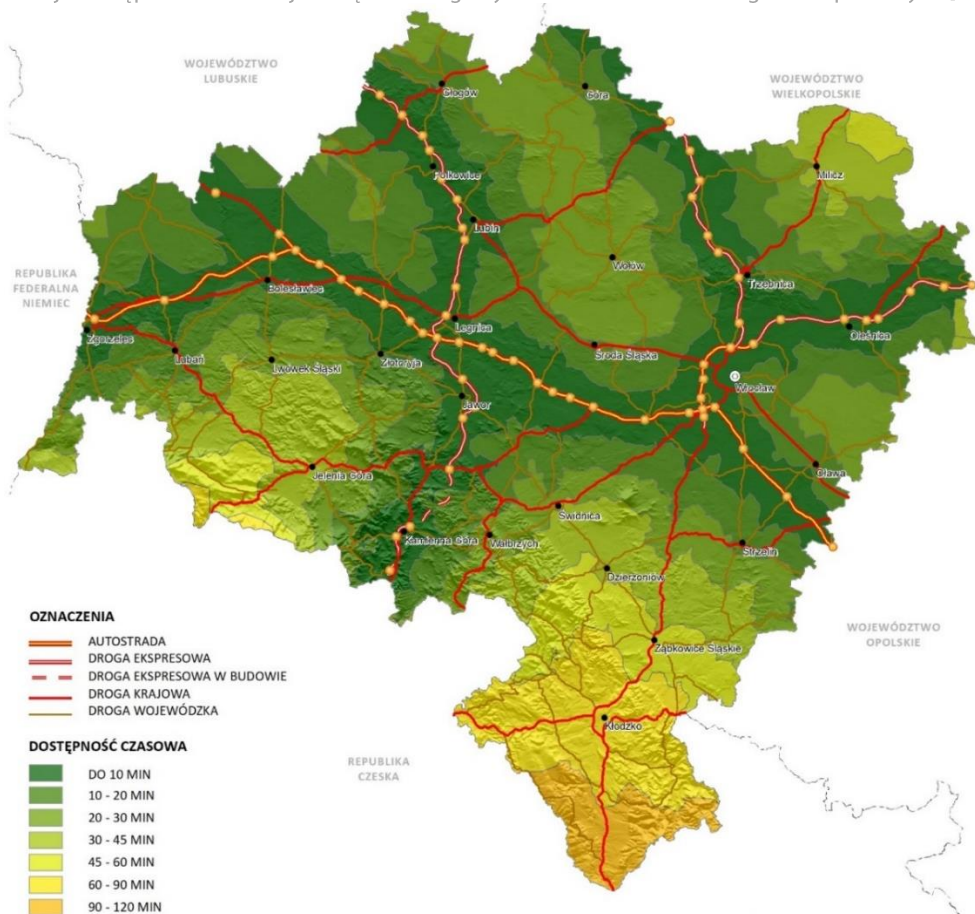


Źródło: opracowanie IRT na podstawie Generalnego Pomiaru Ruchu 2020/2021.

Wyniki te pozycjonują województwo dolnośląskie na 3 miejscu w kraju pod względem obciążenia sieci dróg krajowych oraz na 9 pod względem średniego obciążenia ruchem dróg wojewódzkich. Najbardziej obciążonym odcinkiem na sieci dróg zarządzanej przez GDDKiA była autostrada A8 pomiędzy węzłami Wrocław Lotnisko – Wrocław Zachód 85 832 poj./dobę, natomiast najmniej obciążony był odcinek drogi krajowej nr 35 pomiędzy granicą państwa, a ul. Sportową w Mioszowie 973 poj./dobę. Na drogach wojewódzkich najbardziej obciążona była droga wojewódzka nr 328 na odcinku Mirków – Długołęka 20 987 poj./dobę, a najmniej droga wojewódzka nr 389 na odcinku pomiędzy Mostowicami a Międzyzlesiem 211 poj./dobę.

Istotnym elementem rozwoju regionu w szczególności ośrodków miejskich jest dobra dostępność czasowa do węzłów na autostradach i drogach ekspresowych. Przeprowadzona symulacja zakłada analizę dostępności czasowej do węzłów drogowych zlokalizowanych na sieci TEN-T. W ramach wykonanej analizy stwierdzono, iż znaczna część obszaru województwa dolnośląskiego znajduje się w strefie dobrej i bardzo dobrej dostępności czasowej do węzłów autostradowych i dróg ekspresowych, zapewniając możliwość dojazdu w czasie do 30 min ok. 2,76 mln osób, co stanowi 82% mieszkańców województwa. Najgorzej pod tym względem wypada obszar Ziemi Kłodzkiej, z której potrzeba ok. 90-120 min, natomiast mieszkańcy miejscowości położonych w powiatach lwóweckim i karkonoskim oraz miasta Jelenia Góra, aby dotrzeć do najbliższego węzła potrzebują ok. 60 min. W analizie uwzględniono realizowany obecnie odcinek drogi ekspresowej S3 Bolków – Kamienna Góra – Lubawka, którego otwarcie nastąpi w latach 2023-2024.

Mapa 39. Symulacja dostępności czasowej do węzłów drogowych na autostradach i drogach ekspresowych [2022].



Źródło: opracowanie IRT.

## BEZPIECZEŃSTWO RUCHU DROGOWEGO

W 2022 roku na wszystkich kategoriach dróg w regionie odnotowano łącznie 1 869 wypadków drogowych, w których śmierć poniosło 138 osób, natomiast rannych zostało 2 151 osób. W porównaniu z 2021 r. zauważalny jest spadek liczby ofiar śmiertelnych aż o 41 osób, pomimo większej liczby wypadków (1 730 w 2021 r.), niestety nastąpił wzrost rannych w wypadkach drogowych o 204 osoby w porównaniu z rokiem wcześniej.

Na drogach wojewódzkich w roku 2022 wydarzyło się 339 wypadków drogowych, w których śmierć poniosło 29 osób, a rannych zostało 431 osób. W porównaniu z rokiem 2021, w którym wydarzyło się 359 wypadków drogowych nastąpił spadek o 27 ofiar śmiertelnych, niestety nastąpił wzrost rannych o 39 osób. Liczba wypadków na drogach zarządzanych przez Dolnośląską Służbę Dróg i Kolei we Wrocławiu stanowiła 18% wszystkich wypadków drogowych w 2022 roku na terenie województwa dolnośląskiego, natomiast liczba ofiar na drogach wojewódzkich stanowiła 21% wszystkich ofiar wypadków drogowych w regionie. Niestety niewielki wzrost liczby ofiar nastąpił na drogach krajowych z 61 w 2021 roku do 65 w 2022 roku, przy jednoczesnym spadku liczby rannych z 530 do 512 osób w 2022 roku.

Na podstawie danych z bazy SEWIK można stwierdzić, że najbardziej zagrożonymi ciągami komunikacyjnymi na terenie województwa dolnośląskiego pod względem liczby wypadków drogowych z ofiarami śmiertelnymi w 2022 roku był ciąg dróg krajowych DK3/5 odc. Wrocław – Jelenia Góra (14 ofiar), DK8 (11 ofiar), DK94 (9 ofiar) oraz drogi wojewódzkie DW384 (4 ofiary), DW292, DW382, DW395, gdzie odnotowano po 3 ofiary śmiertelne. Na terenie województwa

dolnośląskiego w latach 2021-2022 widoczny jest spadek liczby wypadków z ofiarami śmiertelnymi, natomiast liczba osób rannych nieznacznie wzrosła.

Na podstawie przedstawionych zdarzeń drogowych oraz ich przyczyn na obszarze województwa dolnośląskiego przy ogólnej ilości spadku wypadków drogowych oraz ofiar śmiertelnych nastąpił wzrost wypadków z udziałem rowerzystów. Analiza obejmuje lata 2021 i 2022 na wszystkich drogach województwa i uwzględnia dwa typy zdarzeń: wypadek z rannymi, wypadek ze skutkiem śmiertelnym. Obserwowany w analizowanych latach wzrost zdarzeń dotyczy przede wszystkim wypadków z osobami rannymi (wzrost o 96 zdarzeń). Ogólny wzrost zdarzeń przekłada się również na zwiększoną ogólną liczbę ich uczestników o 191 osób (z 489 osób w 2021 roku do 680 osób w 2022 roku). Liczba osób zabitych w zdarzeniach ze skutkiem śmiertelnym zmniejszyła o jedną osobę, natomiast odnotowano wzrost o 102 osoby dla zdarzeń z osobami rannymi (z 243 osób rannych w 2021 roku do 345 osób rannych w 2022 roku). Koncentracja przestrzenna zdarzeń w obu analizowanych latach obserwowana jest przede wszystkim w aglomeracjach miejskich Wrocławia, Legnicy, Lubina, Głogowa, Oławy, co spowodowane jest znaczenie większym natężeniem ruchu rowerowego w miastach, pozostałe zdarzenia mają równomierny rozkład przestrzenny. W analizowanym okresie utrzymują się stosunek liczby zdarzeń na drogach krajowych, wojewódzkich i pozostałych, ze stałą, znaczną przewagą zdarzeń na tych ostatnich, które obejmują drogi powiatowe, gminne i inne o charakterze lokalnym.

Tabela 6. Analiza wypadków z udziałem rowerzystów [2021-2022].

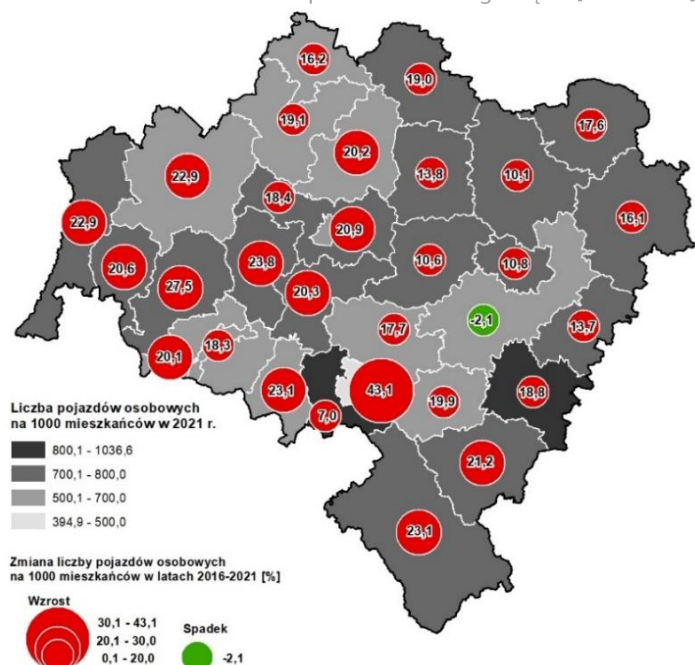
	2021				2022			
	Drogi krajowe	Drogi wojewódzkie	Drogi pozostałe	Ogółem	Drogi krajowe	Drogi wojewódzkie	Drogi pozostałe	Ogółem
<b>Liczba zdarzeń</b>	24	25	198	<b>247</b>	40	47	255	<b>342</b>
<b>Liczba zdarzeń ze skutkiem śmiertelnym</b>	1	3	4	<b>8</b>	2	-	5	<b>7</b>
<b>Liczba zdarzeń z rannymi</b>	23	22	194	<b>239</b>	38	47	250	<b>335</b>

Źródło: opracowanie własne IRT na podstawie bazy SEWIK (System Ewidencji Wypadków i Kolizji).

## POJAZDY OSOBOWE

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego w 2021 roku na 1000 mieszkańców Dolnego Śląska przypadało blisko 700 samochodów osobowych, przy średniej w kraju wynoszącej 682 samochody. W porównaniu z rokiem 2016 rokiem nastąpił wzrost o blisko 118 pojazdów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców.

Mapa 40. Liczba pojazdów osobowych [2021] i ich procentowy wzrost na 1000 mieszkańców w powiatach Dolnego Śląska [2016-2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

W ujęciu powiatowym największy przyrost procentowy (powyżej 20%) nastąpił w powiatach: bolesławieckim, jaworskim, kamiennogórskim, karkonoskim, kłodzkim, lubińskim, lubińskim, lwóweckim, ząbkowickim, zgorzeleckim, złotoryjskim oraz Legnicy będącej miastem na prawach powiatu. Szczególnie wysoka zmiana liczby pojazdów osobowych na 1000 mieszkańców w latach 2016-2021, sięgająca ponad 43%, nastąpiła w mieście Wałbrzych, jednak tak wysoki przyrost może być w dalszym ciągu konsekwencją odzyskania przez Wałbrzych prawa miasta na prawach powiatu. Jedyne procentowe spadki liczby pojazdów w województwie dolnośląskim odnotowano w powiecie wrocławskim. Widoczna jest duża korelacja badanego wskaźnika z analizą dostępności czasowej i infrastruktury kolejowej, tj. z terenami wykluczenia transportowego.

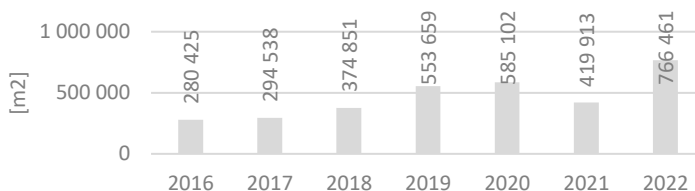
## CENTRA LOGISTYCZNE I MAGAZYNOWE

Województwo dolnośląskie jest jednym z krajowych liderów pod względem rynku przemysłowo-magazynowego, który tworzą deweloperzy lokalni jak i międzynarodowi, m.in. Panattoni, Hillwood oraz GLP. W latach 2016-2022 na Dolnym Śląsku oddano do użytku 3,27 mln m<sup>2</sup> powierzchni oraz 30,9 mln m<sup>3</sup> nowych budynków magazynowych, zbiorników

i silosów (PKOB 1252), stanowiących 10,7% (4. miejsce w kraju) tego typu powierzchni i kubatury budynków oddanych do użytku w Polsce.

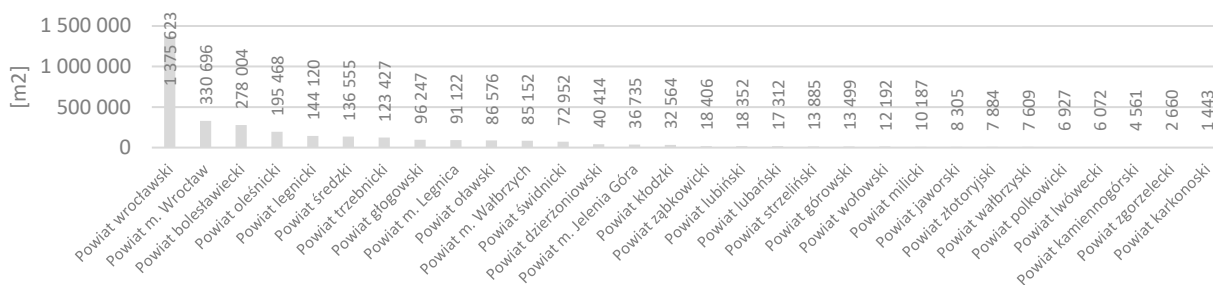
W analizowanym okresie czasu największa powierzchnia tego typu obiektów na Dolnym Śląsku została oddana do użytkowania w powiecie wrocławskim (1,37 mln m<sup>2</sup>, 42,0% powierzchni oddanej do użytkowania w województwie w latach 2016-2022), mieście Wrocław (330,7 tys. m<sup>2</sup>, 10,1%) oraz powiecie bolesławieckim (278,0 tys. m<sup>2</sup>, 8,5%).

Wykres 16. Powierzchnia nowych budynków magazynowych, zbiorników i silosów (PKOB 1252) oddanych do użytkowania [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

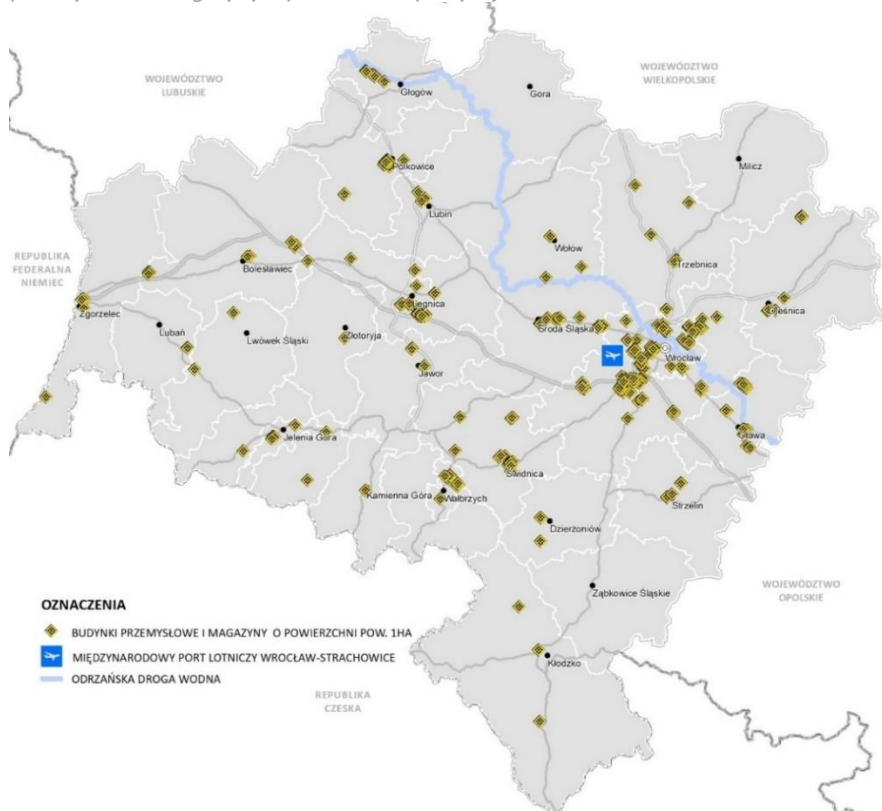
Wykres 17. Powierzchnia nowych budynków magazynowych, zbiorników i silosów (PKOB 1252) oddanych do użytkowania według powiatów [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

W związku z intensyfikacją zabudowy przemysłowej i magazynowej zidentyfikowano tego typu obszary na terenie województwa. Na podstawie bazy BDOT określono, iż największe zagęszczenie budynków przemysłowych i magazynowych powyżej 1ha występuje w bezpośrednim sąsiedztwie z Wrocławiem, szczególnie w pobliżu węzła Wrocław Południe (71 obiektów) oraz wzdłuż autostrady A8. Zaobserwowano również, iż tego typu obiekty najczęściej znajdują się na obszarach będących w bezpośrednim sąsiedztwie z drogami ekspresowymi S3 i S8, a także z autostradą A4, przede wszystkim w pobliżu Legnicy (26 obiektów), Polkowic (15 obiektów) i Oleśnicy (8 obiektów). Istotny wyjątek stanowią jedynie tereny w okolicy Wałbrzycha (15 obiektów) i Jelcza-Laskowic (11 obiektów).

Mapa 41. Budynki przemysłowe i magazyny o powierzchni powyżej 1ha [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z BDOT.



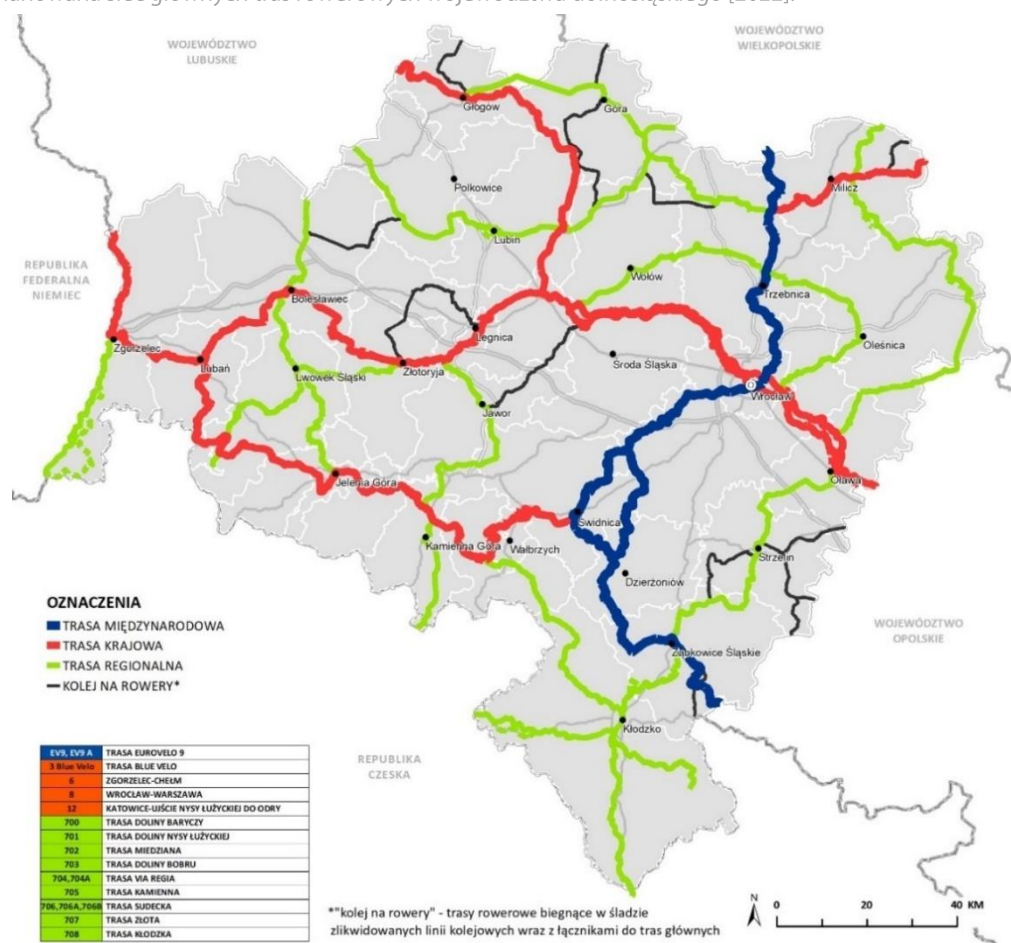
## MIEJSCA PRZEKRACZANIA GRANICY

Istotnym z punktu widzenia położenia Dolnego Śląska jest dostępność transportowa na pograniczu polsko-czeskim oraz polsko-niemieckim. Obecnie na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonuje 13 miejsc przekraczania granicy państwa zlokalizowanych w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich z czego zdecydowaną większość stanowią te położone na granicy z Republiką Czeską. Obecnie na styku Dolnego Śląska z Republiką Czeską zlokalizowane są 3 miejsca dopuszczające ruch pojazdów bez ograniczeń tonażowych, tj. Jakuszyce / Harrachov i Kudowa Słone / Nachod w ciągach dróg krajowych 3 i 8 oraz Kopaczów / Hradek nad Nisou w ciągu drogi wojewódzkiej 332, natomiast przy granicy z Republiką Federalną Niemiec są to Jędrzychowice / Ludwigsdorf w ciągu autostrady A4 oraz Sieniawka / Zittau Nord w ciągu drogi wojewódzkiej 332. Docelowo głównym miejscem przekraczania granicy pomiędzy Polską a Republiką Czeską w ruchu drogowym będzie Lubawka / Královec w ciągu realizowanej drogi ekspresowej S3 i autostrady D11 będących elementem sieci TEN-T. W odniesieniu do transportu kolejowego, w województwie dolnośląskim, na granicy z Republiką Czeską ruch odbywa się na 5 przejściach: pomiędzy stacjami Szklarska Poręba Górna / Harrachov (tylko pasażerski), Międzyzlesie / Lichkov (regularny ruch pasażersko-towarowy), Lubawka / Královec (regularny pasażerski i okazjonalny towarowy), Zawidów / Černousy (tylko ruch towarowy), a także Mieroszów / Meziměstí (tylko pasażerski sezonowy). Ruch transgraniczny z Republiką Federalną Niemiec opiera się na połączeniu Zgorzelec / Görlitz (pasażerski), Węgliniec / Horka (towarowy i okazjonalny pasażerski) oraz Görlitz / Zittau (transzytowy pasażerski). Należy zaznaczyć, że kolejowe przejścia graniczne do Niemiec (Węgliniec / Horka) oraz do Czech (Międzyzlesie / Lichkov) są położone na zelektryfikowanych liniach kolejowych i stanowią element sieci TEN-T.

## MOBILNOŚĆ ROWEROWA

Województwo dolnośląskie posiada doskonałe warunki dla rozwoju wszystkich możliwych form ruchu rowerowego. Na potencjał rowerowy regionu składają się zróżnicowane ukształtowanie terenu z przewagą obszarów nizinnych, gęsta sieć osadnicza silnie powiązana z siecią kolejową, walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe oraz łagodny klimat skutecznie wydłużający sezon rowerowy. Istotnym elementem jest także położenie w granicach polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego pogranicza.

Mapa 42. Planowana sieć głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego [2022].



Źródło: opracowanie IRT.

Jak dotychczas na Dolnym Śląsku nie powstała jednak spójna, regionalna sieć głównych tras rowerowych, którą można byłoby porównać do sieci kolejowej lub drogowej. W odpowiedzi na zapotrzebowanie turystyczne Samorząd Województwa Dolnośląskiego zaplanował sieć 11 tras głównych regionu o łącznej długości przekraczającej 2 tys. km z czego 277 km tras prowadzonych po nieczynnych liniach kolejowych (trasy „kolej na rowery”). Docelowa sieć tras rowerowych w województwie dolnośląskim, uwzględniająca zarówno turystyczną jak i komunikacyjną mobilność rowerową, kształtowana jest w regionie przez dwa dokumenty: *Koncepcję sieci głównych tras rowerowych w województwie dolnośląskim*<sup>36</sup> oraz *Koncepcję transportu zeroemisyjnego w województwie dolnośląskim. Mobilność rowerowa w codziennych dojazdach Dolnoślązaków*<sup>37</sup>. Trasy główne mają zapewniać przede wszystkim obsługę turystycznego ruchu rowerowego w relacjach międzynarodowych oraz międzyregionalnych, a także między większymi miejscowościami i ważnymi generatorami ruchu w regionie. Planowane trasy spójne będą ze *Standardami projektowymi i wykonawczymi dla infrastruktury rowerowej województwa dolnośląskiego*<sup>38</sup>, które opisują wytyczne do budowy i projektowania tras, w tym także tras głównych. Za tworzenie tras głównych odpowiedzialne są samorządy lokalne we współpracy z samorządem województwa.

Sieć tę uzupełniają będą krótsze połączenia, stanowiące wraz z koleją konkurencję dla samochodów, zakłada się, że uzupełnieniem szkieletu tras głównych będą trasy niższej rangi: powiatowe, lokalne, łącznikowe, tematyczne, dojazdowe. Trasy te winny być tworzone przez samorządy niższego szczebla i prowadzić np. do lokalnych atrakcji turystycznych, czy węzłów przesiadkowych. Mogą być również dedykowane specyficznym grupom użytkowników.

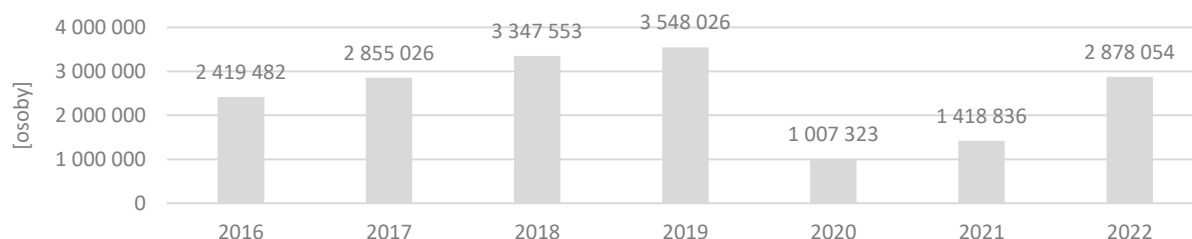
Należy zaznaczyć, iż regionalne trasy główne nie będą tożsame (choć w wielu miejscach mogą się pokrywać) z najbardziej obciążonymi szlakami rowerowymi służącymi do codziennych dojazdów. Ze względu na prędkość przemieszczeń rowerowych, połączenia długodystansowe mają znaczenie jedynie w turystyce. W dojazdach codziennych odległości pokonywane rowerem są natomiast na tyle niewielkie, że ograniczają się do poziomu gminy (ew. sąsiednich gmin), lub aglomeracji.

## TRANSPORT LOTNICZY

Na terenie województwa dolnośląskiego zlokalizowany jest jeden Międzynarodowy Port Lotniczy Wrocław-Strachowice im. Mikołaja Kopernika, umożliwiający prowadzenie przewozów pasażerskich i towarowych. Port położony jest w południowo-zachodniej części Wrocławia w bezpośrednim sąsiedztwie autostrady A8 (Autostradowa Obwodnica Wrocławia) pozwalając na skomunikowanie z drogami ekspresowymi S5 i S8 oraz autostradą A4. Dodatkowo na oddalony o ok. 10 km od centrum miasta terminal docierają autobusy komunikacji miejskiej linii 106, 129 i 206.

W ostatnich latach zauważalny jest ciągły wzrost liczby pasażerów korzystających z wrocławskiego lotniska, a w 2019 roku wartość ta wyniosła ponad 3,5 mln, osiągając tym samym wartość zbliżoną do maksymalnej przepustowości pasażerskiej terminala. Dotychczasowy wzrost liczby pasażerów był dość stabilny, jednakże pandemia COVID-19 spowodowała, iż w 2020 roku liczba ta spadła o ponad 70%. porównaniu z rokiem poprzednim. Trend ten szybko się odwrócił i już dwa lata później zaobserwować można ponad dwukrotny wzrost liczby pasażerów korzystających z wrocławskiego lotniska. Obecnie Port Lotniczy Wrocław-Strachowice plasuje się na 6. pozycji w kraju pod względem liczby obsłużonych pasażerów, ustępując lotniskom w Warszawie (Okęcie i Modlin), Krakowie, Gdańsku i Katowicach.

Wykres 18. Liczba pasażerów korzystających z Portu Lotniczego Wrocław [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Portu Lotniczego Wrocław.

Szybki rozwój portu lotniczego im. Mikołaja Kopernika we Wrocławiu związany jest z wzrostem siatki oferowanych połączeń lotniczych, co z kolei wpływa na wzrost znaczenia regionu. Na chwilę obecną wrocławskie lotnisko oferuje podróż w ponad 50 różnych kierunkach, do 21 krajów Europy, a ponad 25% lotów oferowanych z Wrocławia to połączenia z europejskimi stolicami, co stanowi atrakcyjną ofertę dla klientów biznesowych i turystów. Największym potencjałem charakteryzują się połączenia do: Warszawy, Frankfurtu nad Menem, Monachium, Londynu, Dublinu i Amsterdamu, ale warto także wspomnieć o połączeniach do Rzymu, Aten, Zurychu, Oslo czy Sztokholmu, gdyż hubowy charakter tych portów lotniczych, pozwala na planowanie lotów przesiadkowych i dalszą podróż w niemal każdy zakątek

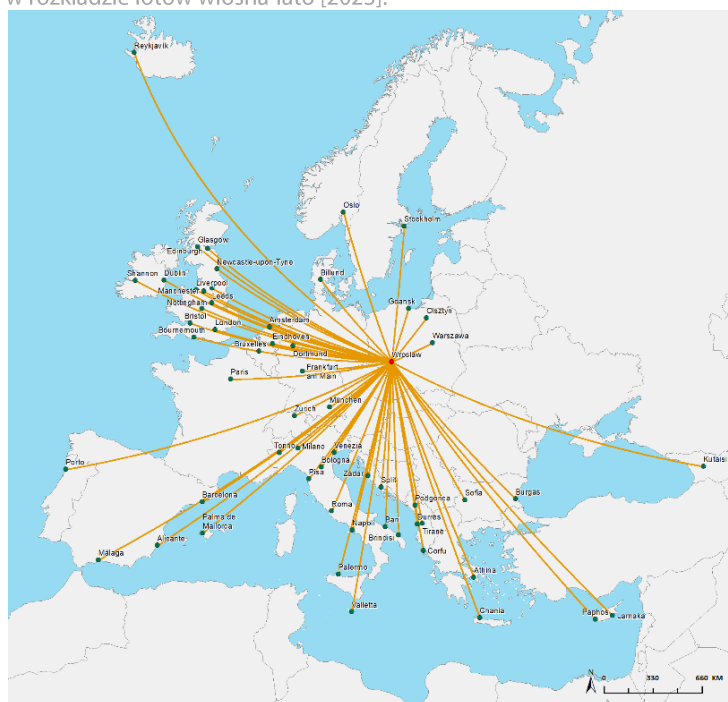
<sup>36</sup> Uchwała Nr 4422/VI/21 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 19 października 2021r.

<sup>37</sup> Uchwała Nr 5437/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 1 czerwca 2022 r.

<sup>38</sup> Uchwała nr 3597/VI/21 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 kwietnia 2021 r.

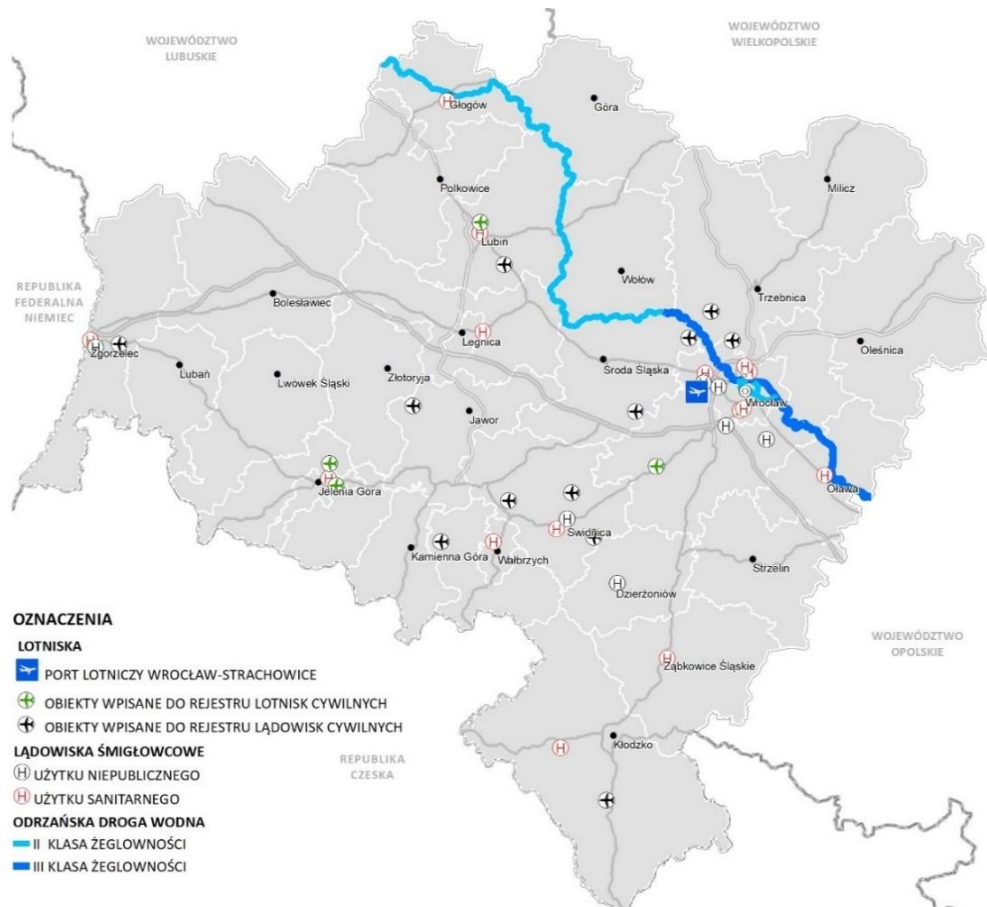
świata. Dodatkowo siatka połączeń rozszerzana jest o liczne połączenia czarterowe i turystyczne oferowane zarówno w sezonie letnim, jaki poza nim. Wakacyjne kierunki takie jak Gruzja, Cypr, Malta czy Kreta dość często pojawiają się wśród oferowanych destynacji, siatka połączeń jest również powiększana o połączenia czarterowe do Turcji, Egiptu, Tunezji, na wyspy Kanaryjskie czy też Madere.

Mapa 43. Siatka połączeń w rozkładzie lotów wiosna-lato [2023].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Portu Lotniczego Wrocław.

Mapa 44. Infrastruktura żeglugi powietrznej wraz z lądowiskami śmigłowcowymi oraz Odrzańska Droga Wodna [2023].



Źródło: opracowanie własne IRT.

Zgodnie z Rejestrem Lotnisk Cywilnych prowadzonym przez Urząd Lotnictwa Cywilnego, na terenie województwa dolnośląskiego poza portem lotniczym Wrocław-Strachowice zarejestrowanych jest 22 lądowisk dla helikopterów (15 przyszpitalnych lądowisk użytku sanitarnego i 7 użytku niepublicznego), a bazę lotniczą uzupełniają 8 prywatnych i 4 komunalne lądowiska samolotowe oraz 4 lotniska – 2 publiczne w Jeleniej Górze i Lubinie oraz 2 użytku wyłącznego w Jeżowie Sudeckim i Mirosławicach.

## TRANSPORT WODNY

Przez teren województwa dolnośląskiego przebiega Odrzańska Droga Wodna (ODW) E 30 będąca szlakiem żeglugi śródlądowej o znaczeniu międzynarodowym zgodnie z *Europejskim Porozumieniem w sprawie Głównych Śródlądowych Dróg Wodnych o Znaczeniu Międzynarodowym* (AGN)<sup>39</sup>. Głównym celem porozumienia, z punktu widzenia działalności transportowej, jest budowa lub zmodernizowanie śródlądowych dróg wodnych w celu uzyskania parametrów co najmniej IV klasy żeglowności oraz spełnienia wymogów infrastruktury transportu śródlądowego dla sieci TEN-T. Niestety w skutek wieloletnich zaniedbań inwestycyjnych w zakresie utrzymania żeglowności jak również zmian klimatycznych, w ostatnich latach zauważalny jest systematyczny spadek tonażu ładunków przewożonych żeglugą śródlądową. W 2021 roku zanotowano spadek przewozów ładunków o ok. 13,2%<sup>40</sup> w porównaniu z 2020 rokiem. Ponadto likwidacja Portu Miejskiego we Wrocławiu, będącego dotychczas jedynym funkcjonującym portem śródlądowym na Dolnym Śląsku, dodatkowo osłabiła znaczenie żeglugi śródlądowej jako faktycznej alternatywy dla transportu drogowego w regionie, pomimo uwzględnienia Odry w porozumieniach międzynarodowych w chwili obecnej na terenie województwa dolnośląskiego ma ona jedynie charakter regionalny (klasy II i III).

Z poziomu krajowego w celu ochrony przeciwpowodziowej, powstrzymania procesów erozyjnych w korycie rzeki, poprawy stosunków wodnych i gruntowo-wodnych, produkcji ekologicznej energii elektrycznej oraz poprawy warunków żeglugowych planowana jest budowa stopnia wodnego Lubiąż w rejonie Glinian wraz z infrastrukturą towarzyszącą oraz budowa stopnia wodnego Ścinawa w rejonie Ścinawy wraz z infrastrukturą towarzyszącą<sup>41</sup>. Dodatkowo w projekcie *Krajowego Programu Żeglugowego do roku 2030* wskazano potencjalne lokalizacje portów śródlądowych na ODW. Zgodnie z projektem planując inwestycje w porty śródlądowe i przystanie przeładunkowe, inwestorzy powinni uwzględnić możliwość zapewnienia statkom infrastruktury do obsługi paliw alternatywnych, w tym dostawy energii elektrycznej. Kluczowe znaczenie dla rozwoju tej infrastruktury mają postanowienia rozporządzenia AFIR<sup>42</sup> dotyczące portów śródlądowych w sieci TEN-T i ich wpływu na obniżenie emisyjności sektora poprzez wykorzystanie paliw alternatywnych. Na terenie województwa dolnośląskiego wskazano lokalizacje w Oławie, Czernicy, Wrocławiu, Malczycach, Lubiążu, Ścinawie oraz Głogowie, stąd istotnym jest utrzymanie przez samorządy lokalne rezerw terenowych na cele transportowe miejsc po byłych portach na Odrze wraz z prowadzącą do nich infrastrukturą transportu lądowego.

## PODSUMOWANIE Transport

**Transport kolejowy** w ruchu pasażerskim w województwie podlega głębokiej modernizacji polegającej na poprawie stanu technicznego istniejących odcinków oraz przywróceniu ruchu pociągów na wielu odcinkach od lat nieczynnych linii kolejowych. Połączenia te stanowią bardzo istotne powiązania zarówno w układzie wewnętrznym pomiędzy ośrodkami osadniczymi, ale również znacznie poprawiają dostępność zewnętrzną zapewniając coraz lepszą dostępność m.in. ośrodka wojewódzkiego dla mieszkańców. Dla osiągnięcia pełnej sprawności, system transportu kolejowego wymaga jeszcze wielu działań zmierzających do poprawy infrastruktury kolejowej, wraz z infrastrukturą towarzyszącą odpowiednio wyposażonych stacji kolejowych, dla rozwoju węzłów przesiadkowych. Bardzo ważnym uwarunkowaniem jest zła kondycja systemu przewozów autobusowych, które mają odgrywać istotną rolę w **zintegrowanym systemie transportu zbiorowego**, zapewniając dostępność w obszarach, gdzie infrastruktura kolejowa jest znacznie oddalona. Widoczną konsekwencją braku działań jest stale rosnący ruch indywidualny na sieci dróg w regionie oraz stale rosnący wskaźnik zmotoryzowania mieszkańców. Realizacja obsługi całości obszaru transportem zbiorowym obejmuje zarówno zapewnienie takich usług dla mieszkańców w komunikacji codziennej jak również obsługę odwiedzających Dolny Śląsk. Specyfika układu osadniczego Dolnego Śląska, stawia wiele wymagań technicznych i organizacyjnych dla zapewnienia wysokiej jakości dostępności transportowej i mobilności mieszkańców oraz przedsiębiorców tego obszaru. Jednocześnie atrakcyjność turystyczna obszaru, stanowiąca istotny potencjał gospodarczy, warunkuje duże wyzwania dla zapewnienia jak najlepszej dostępności transportowej dla stale rosnącej liczby turystów odwiedzających licznie rozmieszczone na całym obszarze atrakcje turystyczne. Bardzo ważnym czynnikiem warunkującym kształt poszczególnych sieci i przyjmowane rozwiązania techniczne w zakresie systemów transportu, są wysokie walory przyrodnicze obszaru, których ochrona i właściwe funkcjonowanie stanowi priorytet. Mocną stroną z całą pewnością

<sup>39</sup> <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/doc/2019/sc3/ECE-TRANS-120r4efr.pdf>

<sup>40</sup> Źródło danych Główny Urząd Statystyczny.

<sup>41</sup> Ustawa z dnia 13 lipca 2023 r. o rewitalizacji rzeki Odry.

<sup>42</sup> Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie rozwoju infrastruktury paliw alternatywnych i uchylające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/94/UE.

jest gęsta sieć infrastruktury zarówno drogowej jak i kolejowej, natomiast istotnym wyzwaniem jest zapewnienie dla nich odpowiedniej jakości stanu technicznego, właściwej organizacji zarządzania dążąc do zintegrowania poszczególnych systemów transportowych. Zrealizowane w ostatnich latach inwestycje w **sieć drogową** szczególnie rangi krajowej, znacząco poprawiły dostępność zewnętrzną tego obszaru poprawiając jego dostępność w skali województwa, ale również w ujęciu transgranicznym. Sieć dróg lokalnych ze względu na swoją gęstość jest silnie zróżnicowana pod względem stanu technicznego, gdzie na zły jej stan bardzo często wpływa ruch pojazdów ciężarowych. Wpływa na to nadal utrzymujący się duży problem skanalizowania ruchu towarów masowych wynikający w dużej mierze z wydobywaniem kruszyw oraz innych towarów wysokotonażowych, które pozyskiwane są lokalnie, a także z utrzymującego się dużego ruchu tranzytowego towarów masowych. Natomiast gęstość sieci drogowej zapewnia mieszkańcom dobrą dostępność ośrodków osadniczych o randze powiatowej, gdzie zlokalizowane są usługi o znaczeniu ponadlokalnym. W ścisłym powiązaniu dla rozwoju transportu zbiorowego, uwzględniając uwarunkowania środowiskowe, jest rozwój **mobilność zero emisyjnej**. Dynamiczny rozwój turystyki rowerowej jest silnym bodźcem dla rozwoju infrastruktury rowerowej również w ujęciu transportowym, zwiększającym właśnie mobilność zeroemisyjną mieszkańców, której wykorzystanie jest na zbyt niskim poziomie. Natomiast analizy w tym zakresie wskazują na duży potencjał dla rozwoju, ze względu na korzystny układ osadnictwa w relacji do możliwości obsługi transportem kolejowym (58% udziału mieszkańców w strefie dostępności 10 min. do stacji i przystanków kolejowych).

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>TRANSPORT</b>	
Transport kolejowy i transport zbiorowy	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wzrastające wykorzystanie potencjału transportu kolejowego w mobilności mieszkańców</li> <li>→ planowane przywrócenie połączeń kolejowych do znaczących ośrodków turystycznych (Świeradów-Zdrój, Karpacz, Kowary, Łądek-Zdrój, Stronie Śląskie) oraz ośrodków powiatowych (Złotoryja, Lwówek Śląski, Góra)</li> <li>→ dodatkowe punkty dostępu do kolei pasażerskiej w Jeleniej Górze, Wałbrzychu, Świdnicy i Bielawie</li> <li>→ istnienie zintegrowanej oferty biletowej kolejowo-autobusowej w aglomeracji wałbrzyskiej i dzierzoniowskiej, Legnicy, Kątach Wrocławskich, Strzelinie, Siechnicach, powiecie karkonoskim i kamiennogórskim, a także w dojazdach do Przemkowa</li> <li>→ wyprzedzające rewitalizację linii kolejowych uruchamianie połączeń autobusowych do Łądka-Zdroju i Stronia Śląskiego, Góry oraz Sycowa</li> <li>→ duży potencjał ludności zamieszkałej w atrakcyjnej odległości dla dostępności samochodem do infrastruktury kolejowej</li> <li>→ wykorzystanie położenia geograficznego na Trójstyku granic Polski, Niemiec oraz Czech do uruchomienia wspólnej oferty przewozowej w ramach biletu EURO-NYSA</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ przywrócenie połączeń kolejowych do znaczących ośrodków turystycznych</li> <li>→ rozbudowa niewystraczającej infrastruktury transportu kolejowego we Wrocławskim Węźle Kolejowym</li> <li>→ wzrost integracji transportu autobusowego z kolejowym</li> <li>→ rozwój oferty ponadlokalnego transportu autobusowego oraz zdegradowanej infrastruktury dworców autobusowych</li> <li>→ wzrost dostępności infrastruktury parkingowej do obsługi węzłów transportu zbiorowego - system węzłów przesiadkowych w codziennej mobilności mieszkańców oraz obsłudze turystycznej, w tym wzrost wyposażenia dla elektromobilności;</li> <li>→ poprawa powiązań transportu zbiorowego z ofertą turystyczną</li> <li>→ rozbudowa zintegrowanego systemu transportu publicznego o charakterze transgranicznym</li> </ul>
Transport drogowy	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ budowa drogi ekspresowej S3 oraz planowana budowa S8, które wpłyną znacząco na poprawę dostępności drogowej południowej części regionu do sieci TEN-T</li> <li>→ dobra dostępność czasowa do ośrodków o randze powiatowej</li> <li>→ zmniejszenie uciążliwości transportu drogowego poprzez plany budowy obwodnic miejscowości w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ poprawa dostępności do węzłów na drogach ekspresowych i autostradach, stanowiących element sieci TEN-T, zwłaszcza Ziemi Kłodzkiej i Kotliny Jeleniogórskiej</li> <li>→ zmniejszenie liczby ofiar śmiertelnych wypadków drogowych o co najmniej 50% do 2030 roku</li> <li>→ ograniczenie stale rosnącego wskaźnika zmotoryzowania mieszkańców regionu</li> <li>→ ograniczenie wzrostu ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich</li> <li>→ zmniejszenie ograniczeń tonażowych (DMC) dla pojazdów ciężarowych w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich w miejscach przekraczania granicy polsko-czeskiej dla celów lokalnych przedsiębiorców</li> <li>→ wprowadzenie rozwiązań w celu poprawy stanu technicznego lokalnej infrastruktury drogowej, m.in. z uwagi na wzmocniony transport towarów masowych</li> </ul>
Mobilność rowerowa	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ rozwój rekreacyjnej i turystycznej infrastruktury rowerowej (singletracki, długodystansowe trasy rowerowe)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ rozwój spójnej sieci ponadlokalnej infrastruktury rowerowej o charakterze turystycznym i transportowym</li> <li>→ rozwój lokalnych systemów infrastruktury pieszej i rowerowej</li> </ul>

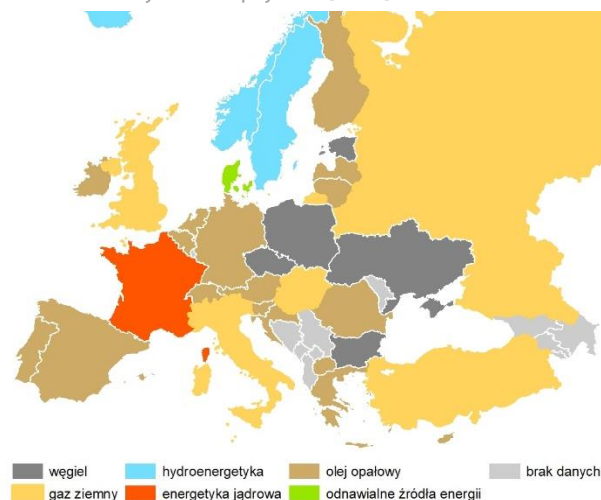
POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>TRANSPORT</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ duży potencjał ludności zamieszkałej w atrakcyjnej odległości dla dostępności rowerem (zeroemisyjnej) do infrastruktury kolejowej</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wzrost wykorzystania potencjału mobilności zeroemisyjnej</li> <li>→ rozwój spójnej i zintegrowanej z transportem zbiorowym infrastruktury rowerowej</li> </ul>
<b>Transport lotniczy</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ planowana rozbudowa portu lotniczego Wrocław-Strachowice</li> <li>→ lokalizacja w regionie wysokospecjalistycznych firm produkcyjnych, sektora nowoczesnych usług biznesowych oraz centrów badawczo-rozwojowych i IT o międzynarodowym charakterze</li> <li>→ lokalizacja lotnisk o charakterze lokalnym w Jeleniej Górze i Lubinie oraz w Jeżowie Sudeckim i Mirosławicach</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ dalszy rozwój siatki połączeń lotniczych w tym bezpośrednich połączeń międzykontynentalnych</li> </ul>
<b>Transport wodny</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ prowadzenie żeglugi uwzględniającej obecne i perspektywiczne warunki hydrologiczne na ODW</li> <li>→ rosnące zainteresowanie żeglugą o charakterze turystycznym</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ bieżące utrzymanie Odrzańskiej Drogi Wodnej</li> <li>→ dalszy rozwój żeglugi śródlądowej na ODW oparty o analizy ekonomiczne ze szczególnym uwzględnieniem analizy kosztów i korzyści (w szczególności środowiskowych) oraz uwzględniający analizy warunków wodnych w kontekście zmian klimatycznych i prognoz z tym związanych (wraz z wnioskami płynącymi z katastrofy ekologicznej na Odrze z 2022 r.)</li> </ul>
<b>Centra logistyczne i magazynowe</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wykorzystanie atrakcyjnego położenia regionu na styku trzech państw, korzystnego w stosunku do zagranicznych rynków zbytu</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ lokalizowanie centrów logistycznych poza obszarami o wyjątkowych walorach krajobrazowych i z zastosowaniem rozwiązań chroniących środowisko i krajobraz przed degradacją</li> </ul>

### 3.1.4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

#### BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE

Utrzymanie bezpieczeństwa energetycznego, w szczególności po agresji Rosji na terytorium Ukrainy w lutym 2022 roku, staje się obok przeciwdziałania negatywnym zmianom klimatu równoległym i strategicznym wyzwaniem zarówno dla krajowej polityki, jak i kierunku rozwoju regionalnego. Uniezależnienie od paliw kopalnych i dotychczasowych kierunków dostaw surowców energetycznych wymaga zaangażowania podmiotów publicznych w przeprowadzeniu dywersyfikacji źródeł energii. Niezbędne jest w związku z tym wykorzystanie lokalnych (regionalnych) uwarunkowań do produkcji energii, bazującej przede wszystkim na źródłach odnawialnych. Działania Samorządu Województwa Dolnośląskiego, które wspierają działania w obszarze bezpieczeństwa energetycznego dla zapewnienia właściwego długofalowego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu zostały określone w „Strategii Energetycznej Dolnego Śląska – kierunkach wsparcia sektora energetycznego”, przyjętej przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 25 października 2022 r.

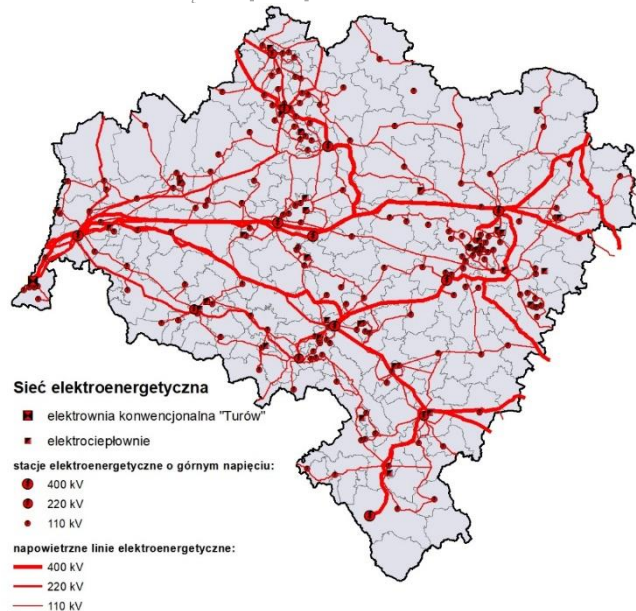
Mapa 45. Najczęściej wykorzystywane źródła energii w krajach europejskich [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie bp Statistical Review of World Energy 2021 (<https://obserwatorgospodarczy.pl/>)

#### ELEKTROENERGETYKA

Mapa 46. Sieć elektroenergetyczna w województwie dolnośląskim [2022].



Zasadniczym źródłem zaopatrującym odbiorców województwa dolnośląskiego w energię elektryczną jest krajowy system elektroenergetyczny, którego elementy (stacje i linie o napięciu 400 kV i 220 kV) umożliwiają wyprowadzenie mocy z Elektrowni Turów (gmina Bogatynia), dla której podstawowym paliwem jest węgiel brunatny dostarczany z Kopalni Węgla Brunatnego Turów (koncesja na wydobycie do 2044 r.) i Elektrowni Opole (województwo opolskie) oraz współpracę systemu krajowego z systemem międzynarodowym (niemieckim). Produkcja energii elektrycznej w województwie dolnośląskim w latach 2016-2021 utrzymywała się na poziomie zbliżonym do średniej produkcji w innych województwach. W 2021 roku wynosiła ok. 14 500 GWh (5. miejsce w kraju – 179 631 GWh) i była o 32% wyższa od poziomu produkcji energii elektrycznej w 2016 roku. Na tle regionów UE, Dolny Śląsk wyróżnia się wysokim poziomem produkcji energii elektrycznej ze źródeł konwencjonalnych. Zużycie energii elektrycznej ogółem na 1 mieszkańca na terenie województwa w 2021 roku wynosiło 5 280 kWh (5. miejsce w kraju, średnia dla Polski – 4 491 kWh) i od 2016 roku wzrosło o 13%.

#### ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII

W latach 2016-2021 nastąpił ok. 73% wzrost mocy zainstalowanej odnawialnych źródeł energii na Dolnym Śląsku. Na terenie województwa dolnośląskiego łączna moc odnawialnych źródeł energii w 2021 roku wynosiła 650,346 MW. Najdynamiczniej w tym okresie rozwinął się rynek energetyki fotowoltaicznej. Moc zainstalowana w farmach fotowoltaicznych zmieniła się w tym okresie z 2,624 MW do 148,081 MW. Dolny Śląsk należy do grupy województw

z najniższym udziałem OZE w produkcji energii elektrycznej, który wyniósł w 2021 r. 8,7% (10. miejsce w kraju) i jest niższy od średniej dla Polski (17,0%).

Wykres 19. Moc instalacji OZE w województwie dolnośląskim (MW) [2016, 2021].

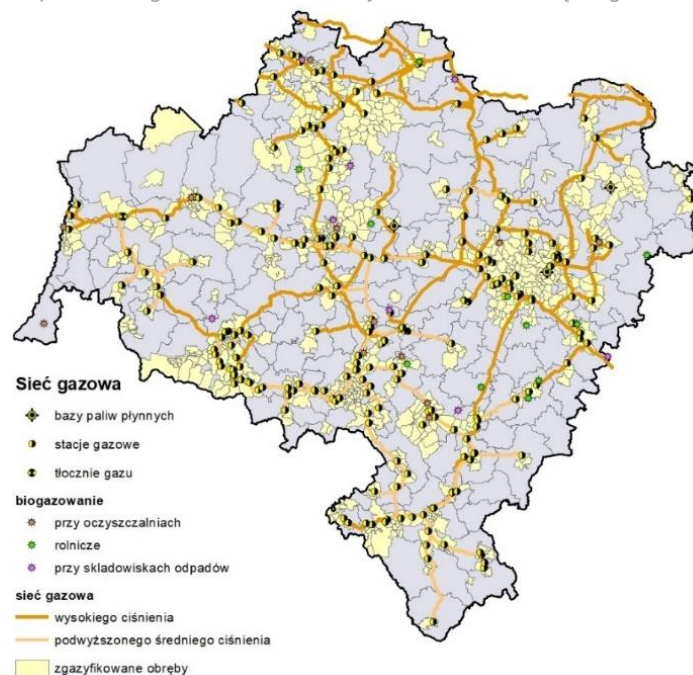


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

## SIEĆ GAZOWA

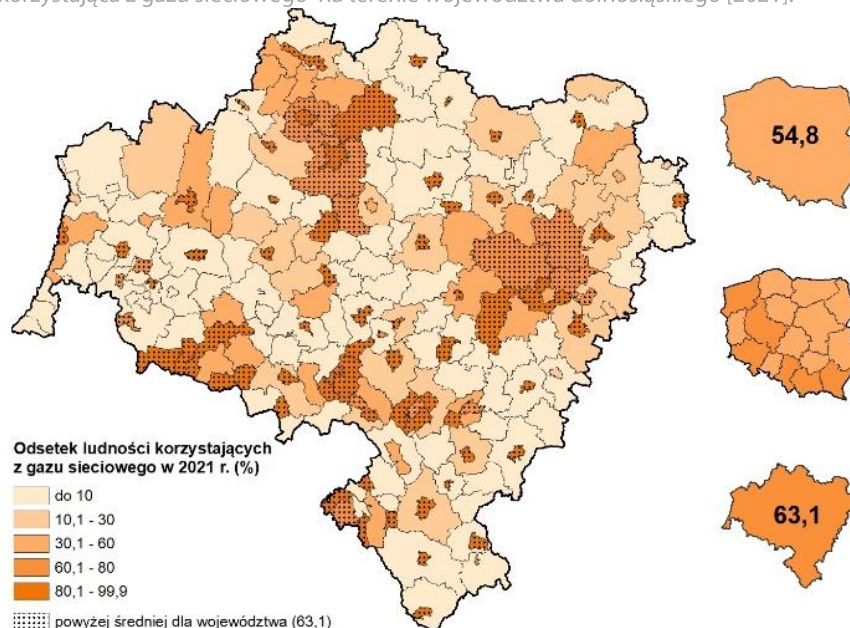
Zaopatrzenie odbiorców gazu w województwie dolnośląskim odbywa się poprzez krajowy system przesyłowy. Długość eksploatowanej sieci gazowej na terenie Dolnego Śląska w 2021 roku wynosiła 10 341,38 km, co stanowiło ok. 6% eksploatowanej sieci w Polsce, i wzrosła od 2016 roku o 12%. Najlepiej rozwiniętą sieć gazową, pod względem jej długości, posiadały miasta Jelenia Góra (313,1 km) i Wałbrzych (304,4 km) oraz gmina Długołęka (245,7 km). Dolny Śląsk znajduje się na 4. miejscu pod względem odsetka osób korzystających z sieci gazowej (63,1%), przy średniej dla Polski 54,8%, i wzrósł w stosunku do 2016 roku o 1.9 p.p. Największy odsetek występuje w gminie Trzebnica i wynosi 99,9%. Nadal jednak występują dysproporcje pomiędzy dostępem do sieci gazowej w miastach i na obszarach wiejskich. Należy mieć na uwadze, że w perspektywie długoterminowej konieczne i nieuniknione jest zastąpienie gazu ziemnego (który jest paliwem emisyjnym, a jego zasoby są ograniczone) źródłami nieemisyjnymi opartymi przede wszystkim na OZE. We wszystkich dokumentach strategicznych dotyczących energetyki i ochrony klimatu podkreśla się rolę gazu ziemnego jedynie jako paliwa przejściowego w transformacji energetycznej, wspomagającego bilansowanie zapotrzebowania na energię, z obniżającym się udziałem w strukturze wykorzystywanych paliw energetycznych.

Mapa 47. Sieć gazowa na terenie województwa dolnośląskiego [2022].



Źródło: opracowanie własne IRT.

Mapa 48. Ludność korzystająca z gazu sieciowego na terenie województwa dolnośląskiego [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.



## SIEĆ CIEPŁOWNICZA

System ciepłowniczy w województwie funkcjonuje w oparciu o potencjał źródeł wytwarzania ciepła oraz sieci ciepłowniczych. Obecnie scentralizowane systemy ciepłownicze funkcjonują w 30 miejscowościach Dolnego Śląska, a wykorzystywany rodzaj paliwa to głównie paliwa kopalne węglowe. Zgodnie z wytycznymi UE oraz dokumentami krajowymi i regionalnymi, należy dążyć do przeprowadzenia transformacji ciepłownictwa systemowego w kierunku zastępowania ograniczonych zasobów dotychczas wykorzystywanych paliw, źródłami niemisyjnymi. W 2021 roku w regionie zlokalizowanych było 3 378 kotłowni. Długość sieci ciepłej w jednostkach koncesjonowanych wynosiła 1090,8 km, co stanowiło 7% sieci w kraju. Jednostką koncesyjną, w której w 2021 roku nastąpił znaczący wzrost sieci ciepłowniczej był Wrocław (+ 24,8 km).

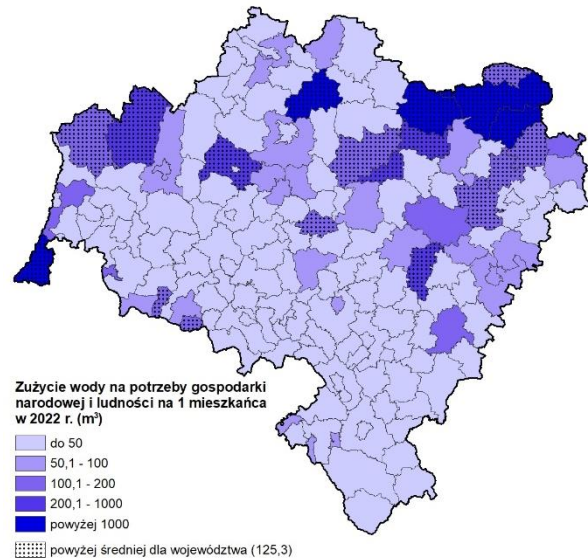
## SIEĆ WODOCIĄGOWA

Zaopatrzenie ludności w wodę oraz odprowadzanie ścieków jest jednym z obowiązków świadczonych na rzecz ludności przez samorządy lokalne. Woda dostarczana mieszkańcom musi spełniać wymogi jakościowe i ilościowe oraz odbywać się w sposób ciągły i niezawodny. Wymagania te dotyczą również zapewnienia odprowadzania ścieków. Długość eksploatowanej sieci wodociągowej (rozdzielczej i przesyłowej) na terenie województwa dolnośląskiego w 2022 roku wynosiła 21 086,5 km, co stanowiło ok. 6% eksploatowanej sieci w całym kraju.

Z dostępnych danych statycznych (od 2020 r.) wynika, że nastąpił nieznaczny wzrost w tym zakresie (ok. 2%). Najlepiej rozwiniętą sieć wodociągową pod względem długości posiadały gminy: miejska Wrocław (1 585 km), wiejska Oława (400,5 km) i wiejska Długołęka (396,1 km). Najmniej rozwinięta sieć wodociągowa występowała w obszarze wiejskim gmin: Lądek-Zdrój (6,2 km) i Pieszyce (6,7 km) oraz w mieście Międzybórz (8,9 km).

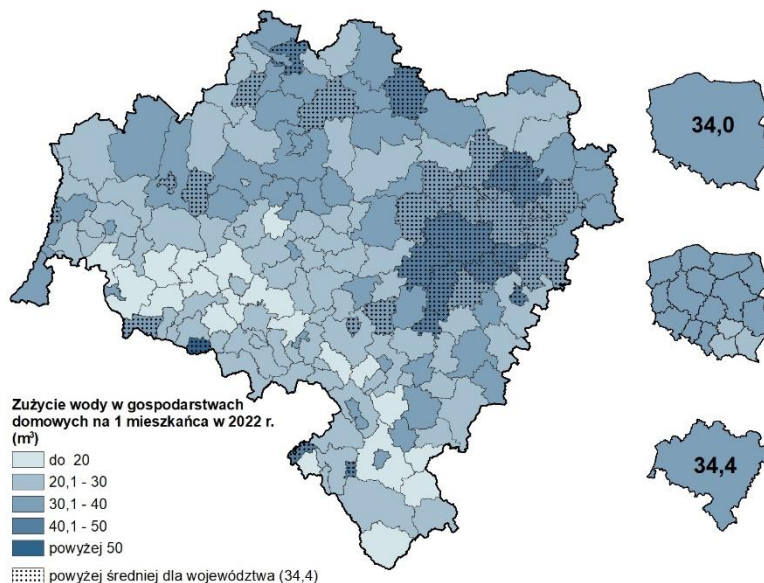
Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w latach 2019-2022 wzrosło w całym kraju o 1,5%, a w województwie dolnośląskim zmniejszyło się o 5%. Z danych GUS wynika ponadto, że najwyższy poziom tego wskaźnika w 2022 roku odnotowano w gminie miejskiej Wrocław (85052,7 dam<sup>3</sup>) oraz gminach miejsko-wiejskich: Milicz (68 808,7 dam<sup>3</sup>), Bogatynia (23 824,7 dam<sup>3</sup>) oraz Żmigród (22 448,4 dam<sup>3</sup>).

Mapa 49. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

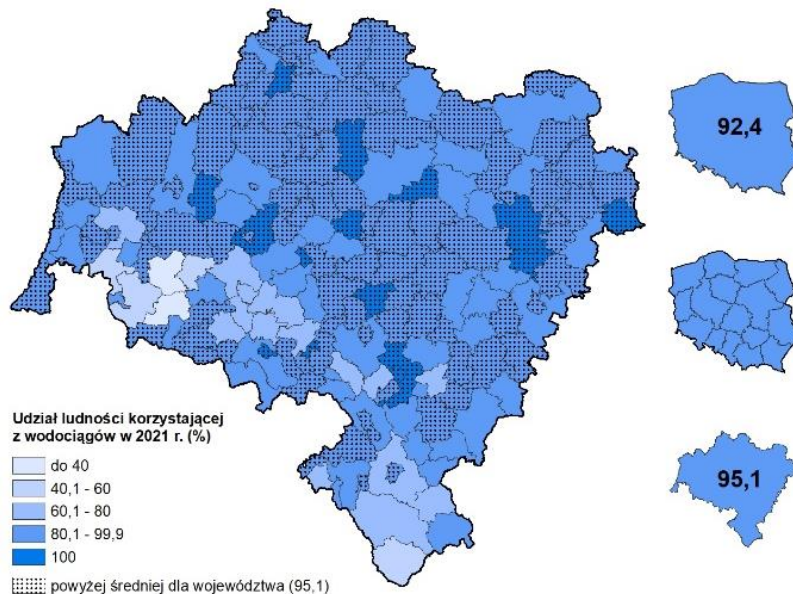
Mapa 50. Zużycie wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Natomiast zużycie wody w 2022 roku w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim wzrosło do 34,4 m<sup>3</sup> (zmiana o 1,8 m<sup>3</sup> do 2016 r.) i była to wartość porównywalna do średniej w Polsce. Największy wzrost zużycia wody w gospodarstwach domowych w latach 2016-2022 nastąpił w gminie miejskiej Karpacz o 33,1 m<sup>3</sup> (2016 r. - 91,7 m<sup>3</sup>, 2022 r. - 124,8 m<sup>3</sup>), wartość ta przekroczyła około trzykrotnie średnią województwa dolnośląskiego. Najniższe zużycie wody w 2022 roku odnotowano w obszarze wiejskim gmin Lądek Zdrój (3,9 m<sup>3</sup>).

Mapa 51. Udział ludności korzystającej z wodociągów w województwie dolnośląskim [2021].



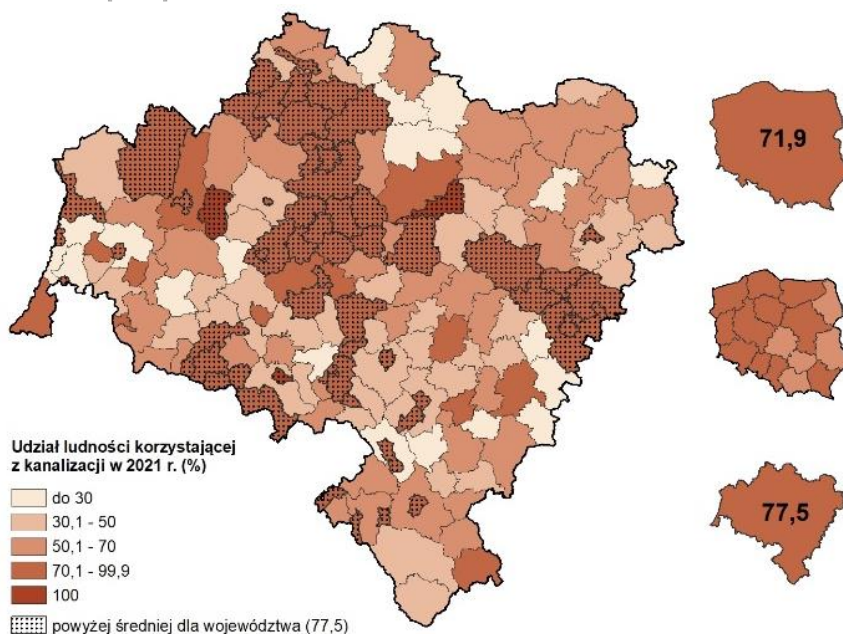
Liczba korzystających z instalacji wodociągowej w % ogółu ludności w latach 2016-2021 w województwie dolnośląskim zmieniała się nieznacznie. W 59 gminach nastąpił spadek korzystających z instalacji wodociągowej, największy na obszarze wiejskim w gminie Olszyna (-4,4 p.p.). W pozostałych gminach obserwowano wzrost lub brak zmiany w liczbie korzystających z wodociągu, przy czym największy wzrost nastąpił na obszarze wiejskim w gminie Pieszyce o 9,4 p.p.

Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

## SIEĆ KANALIZACYJNA I OCZYSZCZALNIE ŚCIEKÓW

Udział korzystających z instalacji kanalizacyjnej w stosunku do udziału korzystających z instalacji wodociągowej przedstawia się na znacznie niższym poziomie. W 2021 roku 95% ludności województwa dolnośląskiego korzystało z wodociągu, natomiast 78% z kanalizacji. Na Dolnym Śląsku udział korzystających zarówno z wodociągów, jak i z kanalizacji jest wyższy od wartości średniej dla kraju (72%). Do w pełni skanalizowanych obszarów należą: Warta Bolesławiecka (gm. wiejska), Kamienna Góra (gm. miejska), Żarów (miasto) oraz Brzeg Dolny (miasto). Wysoki udział korzystających z sieci kanalizacyjnej (powyżej 99%) występował również w Prochowicach (miasto), Rudnej (gm. wiejska), Polkowicach (gm. miejsko-wiejska), Brzegu Dolnym (obszar wiejski gm.), Lubinie (gm. miejska), Grębolicach (gm. wiejska) i Jaworze (gm. miejska). Obszary, w których udział korzystających z instalacji kanalizacyjnej w 2021 roku był na poziomie zerowym to: Kamieniec Ząbkowicki (obszar wiejski gm.), Pieszyce (obszar wiejski gm.), Jemielno (gm. wiejska), Wąsosz (obszar wiejski gm.), Łądek-Zdrój (obszar wiejski gm.), Szczytna (obszar wiejski gm.), Międzybórz (obszar wiejski gm.), Wiązów (obszar wiejski gm.), Złoty Stok (obszar wiejski gm.).

Mapa 52. Udział ludności korzystającej z kanalizacji w województwie dolnośląskim [2021].



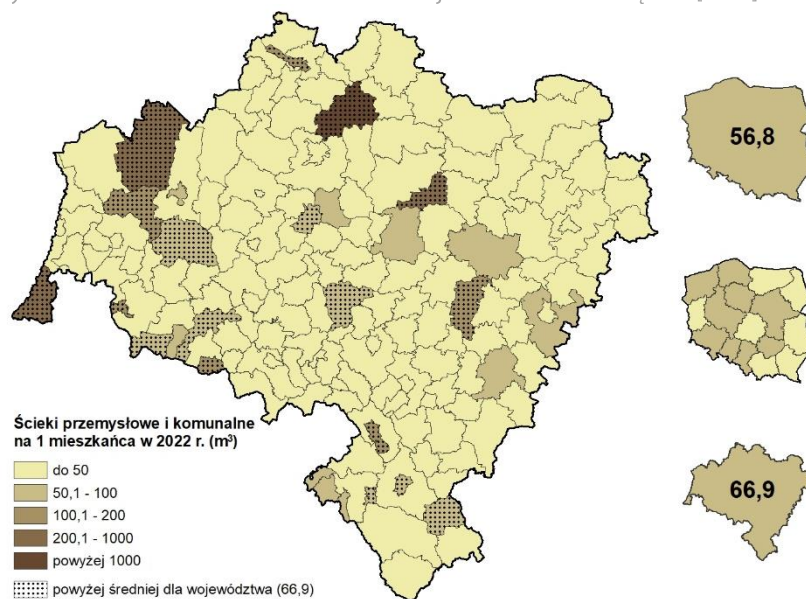
Największy wzrost ww. wskaźnika odnotowano w Dobromierzu (23,3 p.p.), Świeradowie-Zdroju (20,4 p.p.) i Czarnym Borze (18,7 p.p.), natomiast spadek – we Wleniu (- 4,4 p.p.). W latach 2016-2022 liczba przemysłowych i komunalnych oczyszczalni ścieków w województwie dolnośląskim nie zmieniła się i wynosiła 295 szt., co stanowiło 7% ogółu tych instalacji w całym kraju. Większość funkcjonujących na Dolnym Śląsku w 2022 roku instalacji to oczyszczalnie komunalne (225 szt.), w których stosowane było oczyszczanie biologiczne (metoda używana w 72% oczyszczalni komunalnych w województwie) oraz z podwyższonym usuwaniem biogenów.

Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

W 2022 roku ilość ścieków przemysłowych i komunalnych przypadająca na 1 mieszkańca na Dolnym Śląsku wynosiła 66,9 m<sup>3</sup> (4. miejsce w kraju) i przekraczała średnią wartość dla Polski (56,8 m<sup>3</sup>), przy czym ilość ta wzrosła w regionie

o ponad 10 p.p. od 2016 roku. Największe przekroczenia średniej występują w gminie wiejskiej Rudna (4 151,5 m<sup>3</sup>) i mieście Bogatynia (1 071 m<sup>3</sup>).

Mapa 53. Ścieki przemysłowe i komunalne na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2022]

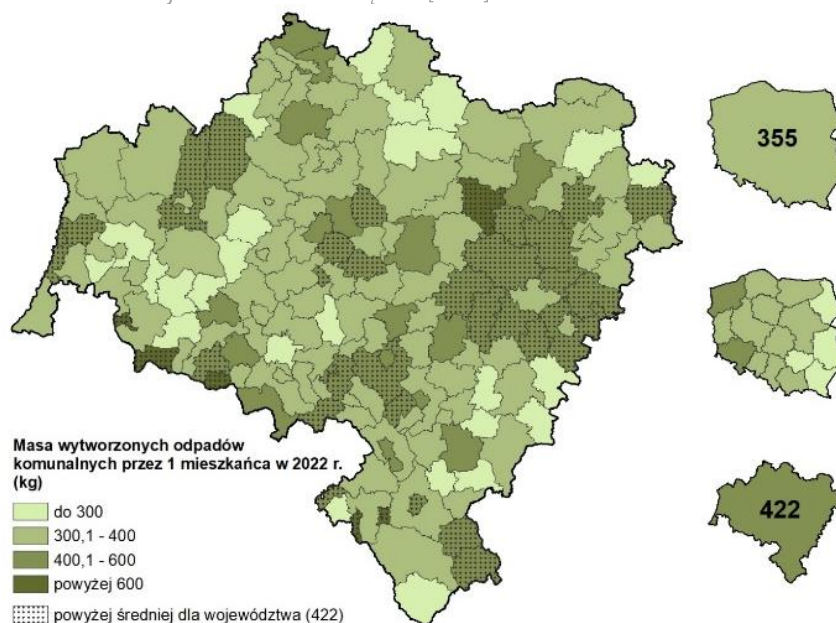


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

## GOSPODARKA ODPADAMI

Odpady stanowią jeden z głównych problemów środowiskowych, który powinien być ograniczany przy pomocy uregulowanej odpowiednimi przepisami hierarchii postępowania z odpadami, gdzie według obowiązujących zasad należy przede wszystkim zapobiegać powstawaniu odpadów, a następnie kolejno: przygotować do ponownego użycia, poddać recyklingowi lub innym procesom odzysku, a ostatecznie – unieszkodliwić. W województwie dolnośląskim w 2022 roku funkcjonowało 19 instalacji komunalnych, w tym 14 instalacji służy do składowania odpadów powstających w procesie mechaniczno-biologicznego przetwarzania niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych.

Mapa 54. Masa wytworzonych odpadów komunalnych przez 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

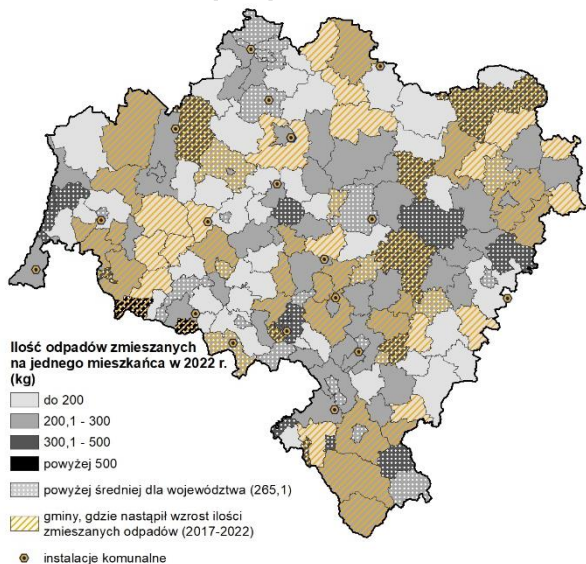
Według danych GUS masa wytworzonych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca Dolnego Śląska w latach 2016-2022 wzrosła o 17% (z 361 kg w 2016 r. do 422 kg w 2022 r.) i jednocześnie była to najwyższa wartość w porównaniu z innymi województwami, przy średniej dla Polski wynoszącej 355 kg. Wśród dolnośląskich gmin najbardziej wyróżniała się gmina Karpacz, gdzie masa wytworzonych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca wynosiła 1 215 kg.

W 2022 roku Dolny Śląsk znajdował się na 2. miejscu wśród województw z największą ilością zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku ogółem na jednego mieszkańca.

W latach 2016-2022 wartość ta nieznacznie zmniejszyła się o 6,8% (z 284,4 kg w 2016 r. do 265,1 kg w 2022 r.), natomiast największy spadek o blisko 50% wystąpił w mieście Ząbkowickie Śląskie. Wobec utrzymującego się wysokiego poziomu ilości powstających odpadów istotne znaczenie odgrywa ich selektywne zbieranie, którego celem jest osiągnięcie jak najwyższego poziomu recyklingu i umożliwienie ponownego użycia jak największej części odpadów. W województwie

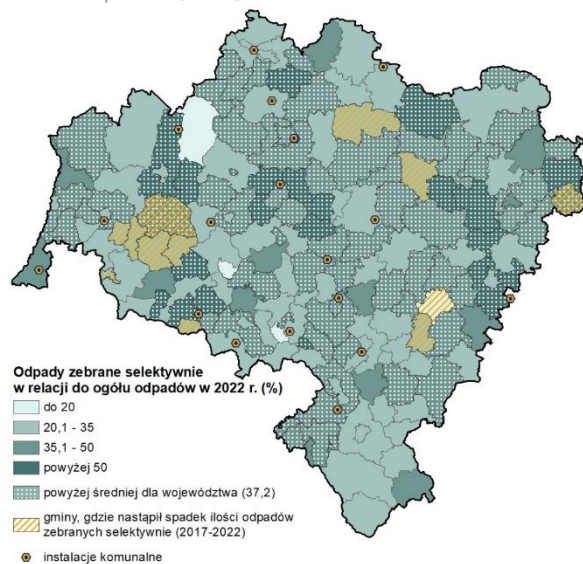
dolnośląskim odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów stanowiły w 2016 roku 21,3%, natomiast w 2022 roku już 37,2%, co świadczy o dobrej tendencji, niestety jeszcze poniżej średniej dla kraju (39,9%). Największa zmiana w latach 2017-2022 (o ponad 50 p.p.) nastąpiła w gminach wiejskich: Oława, Kunice, Krotoszyce oraz gminie miejskiej Jedlina-Zdrój. Niestety, w tym samym okresie, w 22 gminach nastąpił spadek udziału odpadów zebranych selektywnie, największy w gminach: Olszyna (-13,6 p.p.) i Świeradów Zdrój (-13,5 p.p.).

Mapa 55. Ilość odpadów zmieszanych na jednego mieszkańca [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 56. Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Dane GUS przedstawiają również informacje na temat liczby dzikich wysypisk (tj. miejsc nieprzeznaczonych do składowania odpadów, na których porzucane są odpady komunalne) znajdujących się na terenie poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego. Na terenie województwa w 2021 roku zlokalizowanych było 256 takich wysypisk, co stanowiło 12% wzrost w stosunku do 2016 roku. Najwięcej dzikich wysypisk zlokalizowanych było w gminie wiejskiej Oława (34 szt.).

## PRZESYŁANIE PALIW PŁYNNYCH

Na terenie województwa dolnośląskiego od 2011 roku używany jest dalekosiężny rurociąg produktowy relacji Ostrów Wielkopolski – Wrocław. Połączenie służy do transportu produktów przerobu ropy naftowej do bazy paliwowej PKN ORLEN S.A. we Wrocławiu.

## TELEKOMUNIKACJA I SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE

Istotną inwestycją dla województwa dolnośląskiego jest zakończona w grudniu 2015 roku budowa części aktywnej Dolnośląskiej Sieci Szerokopasmowej (DSS), zrealizowanej w ramach projektu „Likwidacja obszarów wykluczenia informacyjnego i budowa dolnośląskiej sieci szkieletowej”. Wykonana sieć przechodzi na terenie województwa dolnośląskiego przez tereny wszystkich powiatów i 139 gmin. Struktura sieci umożliwi rozszerzenie jej zasięgu na wszystkie gminy województwa. DSS umożliwi wszystkim zainteresowanym przedsiębiorcom telekomunikacyjnym dostarczenie usług szerokopasmowych bezpośrednio odbiorcom końcowym, tj. mieszkańcom, firmom i instytucjom z terenu Dolnego Śląska. DSS daje dostęp do Internetu o prędkości minimum 30 megabitów, co zapewnia realizację jednego z celów Europejskiej Agendy Cyfrowej.

**Wykorzystanie ITC w administracji.** Wraz ze wzrostem dostępności i możliwości wykorzystania mobilnego dostępu do Internetu, pojawia się potrzeba wyposażenia pracowników w odpowiednie urządzenia. Na Dolnym Śląsku odsetek pracowników administracji publicznej wyposażonych w urządzenia przenośne z dostępem do Internetu w 2021 roku mieścił się w przedziale 20,1-27,0%, i był niższy od średniej dla Polski, która wynosiła 29,7%. W Polsce 93,3% jednostek administracji publicznej posiadało stronę internetową przystosowaną do obsługi przez urządzenia mobilne (w % jednostek posiadających stronę internetową), natomiast w województwie dolnośląskim odsetek ten był wyższy i mieścił się w przedziale 95,1-98,5% (52,9% w 2016 r.). Na przestrzeni lat 2016-2021 nastąpił wzrost odsetka jednostek administracji publicznej udostępniających aplikacje możliwe do pobrania na urządzenia mobilne, w województwie dolnośląskim wartość ta mieści się w przedziale 34,1-43,0% (9,2% w roku 2016). W 2021 roku Dolny Śląsk, wraz z województwami lubelskim i kujawsko-pomorskim, odznaczał się wysokim odsetkiem jednostek administracji publicznej, które udostępniają dane przestrzenne 87,1-92,2%, przy średniej dla Polski 80,9%.

**Wykorzystanie ITC w przedsiębiorstwach.** Na Dolnym Śląsku odsetek przedsiębiorstw posiadających szerokopasmowy dostęp do Internetu w 2022 roku wyniósł 98,4%, przy średniej dla kraju na poziomie 98,5%. W stosunku do roku 2016 nastąpił wzrost o 5,2 p.p. W związku ze stale rosnącymi potrzebami przedsiębiorstw, w tym związanymi z możliwie najlepszym kontaktem z otoczeniem, istotny jest wskaźnik mówiący o odsetku zamówień otrzymywanych przez sieci komputerowe. W 2021 roku w województwie dolnośląskim odsetek ten wyniósł 17,7% (2016 r. 12,2%) i był wyższy od średniej krajowej wynoszącej 17,0%.

**Wykorzystanie ITC w gospodarstwach domowych.** W 2021 roku odsetek gospodarstw domowych z możliwością dostępu do Internetu przez stałe łącze szerokopasmowe w województwie dolnośląskim mieścił się w przedziale 93,0-97,0% (2017 r. 97,8%) i był wyższy niż średnia w Polsce (91,8%). Z roku na rok następowało zwiększenie liczby osób zamawiających lub kupujących przez Internet towary lub usługi do użytku prywatnego. W 2022 roku w województwie dolnośląskim odsetek takich osób znajdował się w przedziale 59,0-63,8% i był wyższy od średniej krajowej, która wynosiła 55,4%. Wraz ze wzrostem świadomości o możliwościach dostępu do informacji, wzrasta także liczba osób korzystających z usług administracji publicznej (e-administracji). W 2022 roku w województwie dolnośląskim odsetek osób korzystających z usług administracji publicznej za pomocą Internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy znajdował się w przedziale 59,0-63,8% (2018 r. 43,0-46,9%) i był wyższy niż średnio w kraju (55,4%).

## PODSUMOWANIE Infrastruktura techniczna

**Energetyka.** Samorząd Województwa Dolnośląskiego posiada opracowaną i przyjętą w październiku 2022 r. „Strategię energetyczną Dolnego Śląska – kierunki wsparcia sektora energetycznego”, gdzie określone zostały regionalne cele i kierunki działań wspierających transformację energetyczną. Aktualnie województwo dolnośląskie pod względem produkcji energii z OZE nie wyróżnia się na tle Polski, natomiast odznacza się wysokim poziomem produkcji energii elektrycznej ze źródeł konwencjonalnych. Należy zauważyć, że poziom produkcji energii elektrycznej w latach 2016-2021 utrzymywał się na poziomie zbliżonym do średniej w innych województwach, ale w porównaniu z 2016 roku wartość ta wzrosła o 32%. W latach 2016-2021 w regionie sukcesywnie rozbudowywano sieć gazową oraz wzrastał odsetek osób z niej korzystających, który w 2021 roku (63,1%) był wyższy od średniej dla Polski (54,8%). Obserwuje się znaczne dysproporcje pomiędzy dostępem do sieci gazowej w miastach i na obszarach wiejskich, należy jednak mieć na uwadze, że w perspektywie długoterminowej nieuniknione jest zastąpienie gazu ziemnego źródłami nieemisyjnymi, opartymi przede wszystkim na OZE. W latach 2016-2021 nieznacznie wzrosła długość sieci ciepłej w jednostkach koncesjonowanych, przy czym najbardziej intensywny rozwój nastąpił we Wrocławiu. Należy zwrócić uwagę, że w 30 miejscowościach Dolnego Śląska, gdzie funkcjonują scentralizowane systemy ciepłownicze dominującym paliwem jest węgiel kamienny lub brunatny oraz gaz ziemny, co również wymaga podjęcia działań na rzecz odejścia od paliw kopalnych, a tym samym zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego mieszkańcom regionu.

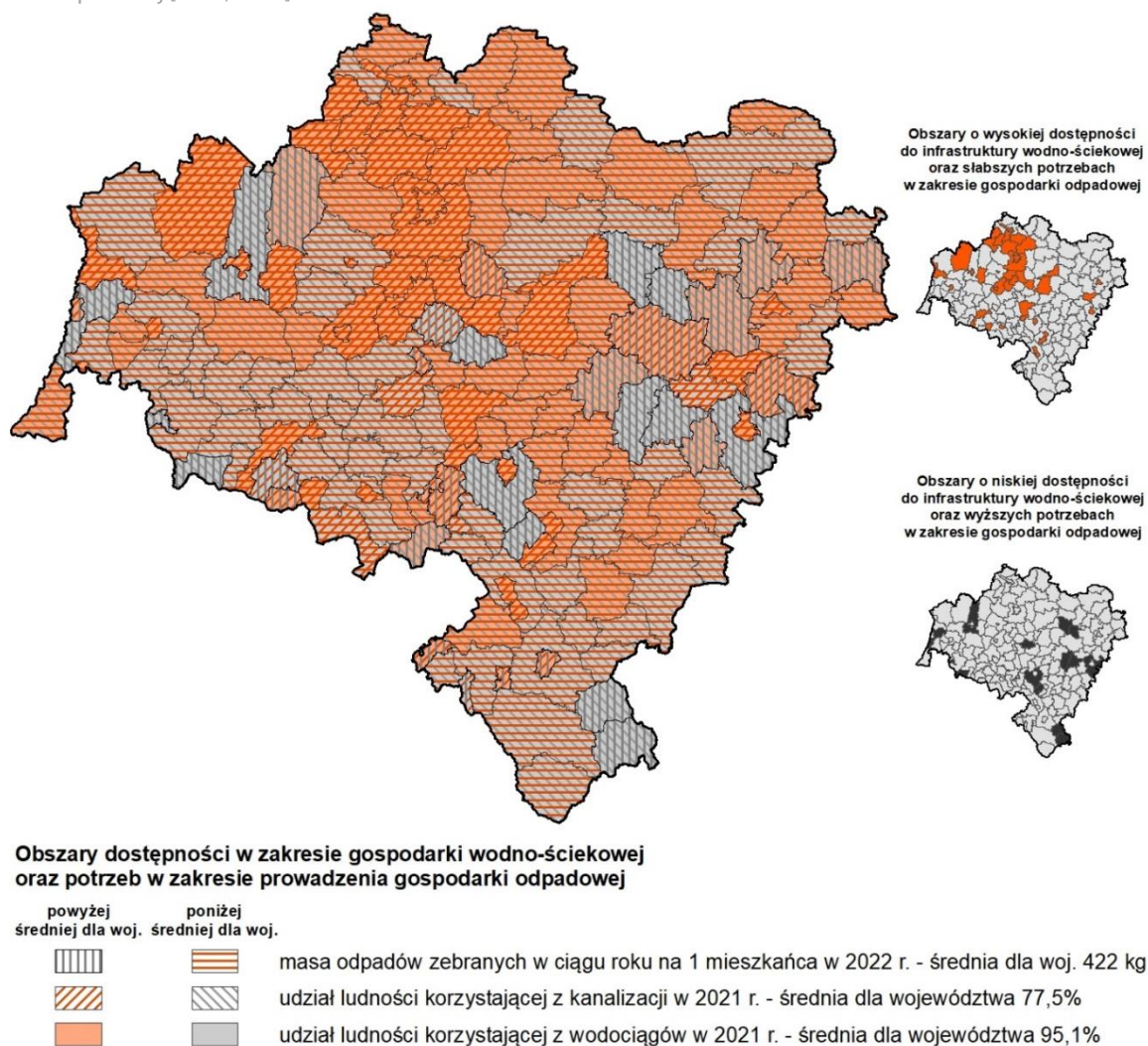
**Gospodarka wodno-ściekowa.** Zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim w latach 2016-2022 wzrosło i było porównywalne do średniej w kraju. Jednocześnie zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej oraz ludności w regionie spadło w tym okresie i utrzymywało się na szczególnie wysokim poziomie we Wrocławiu oraz w gminach: Milicz, Bogatynia i Żmigród. W 2021 roku udział korzystających z instalacji kanalizacyjnej w stosunku do udziału korzystających z instalacji wodociągowej znajdował się na niższym poziomie, przy czym 95% ludności województwa dolnośląskiego korzystało z wodociągu, a 78% z kanalizacji. Na Dolnym Śląsku udział korzystających zarówno z wodociągów, jak i z kanalizacji jest wyższy od wartości średniej dla kraju (72%). Brak wyposażenia w system kanalizacji zbiorczej w 2021 roku występował nadal na obszarach wiejskich gmin: Kamieniec Ząbkowicki, Pieszyce, Jemielno, Wąsosz, Łądek-Zdrój, Szczytna, Międzybórz, Wiązów oraz Złoty Stok. Według danych statystycznych ilość ścieków przemysłowych i komunalnych przypadających w 2022 roku na 1 mieszkańca województwa dolnośląskiego (66,9 m<sup>3</sup>), była wyższa od średniej dla Polski (56,8 m<sup>3</sup>) i wzrosła o ponad 10 p.p. w stosunku do 2016 roku, przy czym drastycznie wysokie wartości występowały w gminie wiejskiej Rudna oraz na terenie miasta Bogatynia.

**Gospodarka odpadami.** Masa wytworzonych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca Dolnego Śląska w latach 2016-2022 znacznie wzrosła i zdecydowanie przekracza średnią wartość dla Polski, pozostając przy tym województwem z najwyższą produkcją odpadów w kraju. Dane GUS wskazują również na jedną z najwyższych w Polsce ilość zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku przypadającą na 1 mieszkańca Dolnego Śląska, przy czym wartość ta w 2022 roku w porównaniu z 2016 roku nieznacznie spadła. Niestety według danych statystycznych stale rośnie również liczba tzw. dzikich wysypisk. Pozytywną tendencją jest natomiast wzrost ilości odpadów zebranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów, pomimo że dane dla województwa dolnośląskiego wskazują na utrzymujący się niższy poziom selektywnej zbiórki niż wskazuje średnia dla kraju. Warto dodać, że gmina Karpacz szczególnie wyróżnia się pod względem bardzo wysokiego zużycia wody w gospodarstwach domowych oraz masy wytworzonych odpadów komunalnych, przypadających na jednego mieszkańca, gdzie wartości ww. wskaźników kilkukrotnie przekraczają średnią dla województwa dolnośląskiego.

**Telekomunikacja i społeczeństwo informacyjne** Na przestrzeni lat 2016-2021 nastąpił zdecydowany wzrost poziomu dostępności do informacji i wykorzystania dostępu do usług cyfrowych na terenie Dolnego Śląska. Zauważalny wzrost nastąpił w przypadku: odsetka jednostek administracji publicznej udostępniających aplikacje możliwe do pobrania na urządzenia mobilne, odsetka jednostek administracji publicznej, które udostępniają dane przestrzenne oraz odsetka osób korzystających z usług administracji publicznej za pomocą Internetu.

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>INFRASTRUKTURA TECHNICZNA</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ realizacja celów i kierunków działań określonych w przyjętej przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego „Strategii Energetycznej Dolnego Śląska – kierunkach wsparcia sektora energetycznego”</li> <li>→ możliwość rozszerzenia zasięgu usług szerokopasmowych i zapewnienia dostępu do Internetu o parametrach określonych w Europejskiej Agendzie Cyfrowej, w oparciu o istniejącą infrastrukturę Dolnośląskiej Sieci Szerokopasmowej (DSS)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego regionu opartego na transformacji systemu energetycznego i odejściu od spalania ograniczonych zasobów paliw kopalnych (węgla oraz gazu ziemnego), ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania potencjału regionu do rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE) i wzrostu udziału OZE w produkcji energii</li> <li>→ ograniczenie zużycia wody i powstawania ścieków w gospodarstwach domowych oraz intensyfikacja rozbudowy instalacji kanalizacyjnej, w szczególności na terenach zwodociągowanych</li> <li>→ wspieranie realizacji zasad hierarchii postępowania z odpadami – zapobieganie powstawaniu odpadów i ograniczanie wytwarzania odpadów zmieszanych</li> </ul>

Mapa 57. Obszary dostępności w zakresie gospodarki wodno-ściekowej oraz potrzeb w zakresie prowadzenia gospodarki odpadowej [2021, 2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

### 3.1.5. STAN PLANISTYCZNY

Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz. U. z 2023 poz. 1688), wprowadza istotne zmiany w systemie planowania i zagospodarowania przestrzennego na poziomie gminnym. Jedną z nich jest zastąpienie dotychczasowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin planem ogólnym, mającym charakter aktu planu miejscowego. Jego ustalenia wiążące będą zarówno dla uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, jak i decyzji o warunkach zabudowy. Jednostki samorządu terytorialnego muszą obligatoryjnie uchwalić plan ogólny dla całej gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych do 31 grudnia 2025 r.

#### STUDIA UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin zachowują moc do dnia wejścia w życie w danej gminie planu ogólnego, jednak nie dłużej niż do 31 grudnia 2025 r. Stanowiąc będzie to niewątpliwie wyzwanie dla jednostek samorządu terytorialnego (JST) oraz okazję do weryfikacji założeń kierunków rozwoju przestrzennego gminy uchwalonych w dotychczas obowiązującym studium. Dodatkowym wyzwaniem dla JST jest również brak ostatecznych projektów rozporządzeń wprowadzających ww. regulacje, które znajdują się ciągle na etapie przygotowywania do konsultacji lub na wczesnym etapie konsultacji. Aktualnie wszystkie dolnośląskie gminy posiadają studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, niektóre nowelizacja ustawy o planowaniu zastała w trakcie procedury jego zmiany. Świeżo wprowadzone zmiany w systemie planowania oraz następujące po tym *vacatio legis*, sprawiły, że jeszcze, żadna gmina nie podjęła uchwały o przystąpieniu do uchwalenia planu ogólnego. Niewątpliwym atutem wprowadzanych regulacji jest położenie nacisku na utworzenie Rejestru Urbanistycznego i przygotowanie planów ogólnych w formacie danych przestrzennych, co zapewni większą dostępność do dokumentów planistycznych.

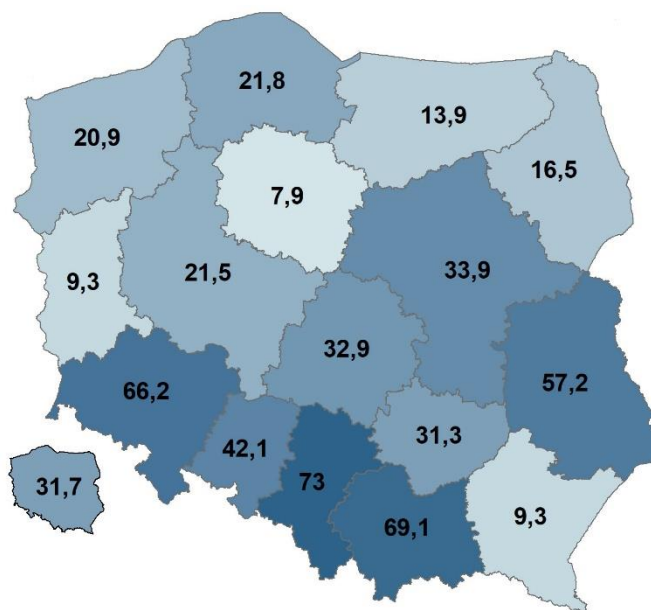
#### MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Art. 13b. znowelizowanej ustawy o planowaniu przestrzennym ustala, że w planie ogólnym określa się między innymi: politykę przestrzenną gminy określoną w strategii rozwoju gminy lub strategii rozwoju ponadlokalnego, ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym oraz krajobrazy priorytetowe. Omawiana już nowelizacja planowania przestrzennego zakłada, że dotychczasowe obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zachowują moc na danym obszarze do dnia wejścia w życie nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i mogą być zmieniane.

W województwie dolnośląskim w 2021 roku powierzchnia gmin objęta planami miejscowymi wynosiła 1,32 mln ha, co stanowiło 66,2% ogółu powierzchni województwa, przy średnim poziomie pokrycia planami w kraju wynoszącym 31,7%. Województwo dolnośląskie z ww. 66,2% udziałem znalazło się na 3. miejscu w kraju pod względem pokrycia powierzchni planami miejscowymi, po województwie śląskim 73% i małopolskim 69,1%. Ogólny poziom pokrycia planami miejscowymi obszaru województwa należy więc uznać za wysoki.

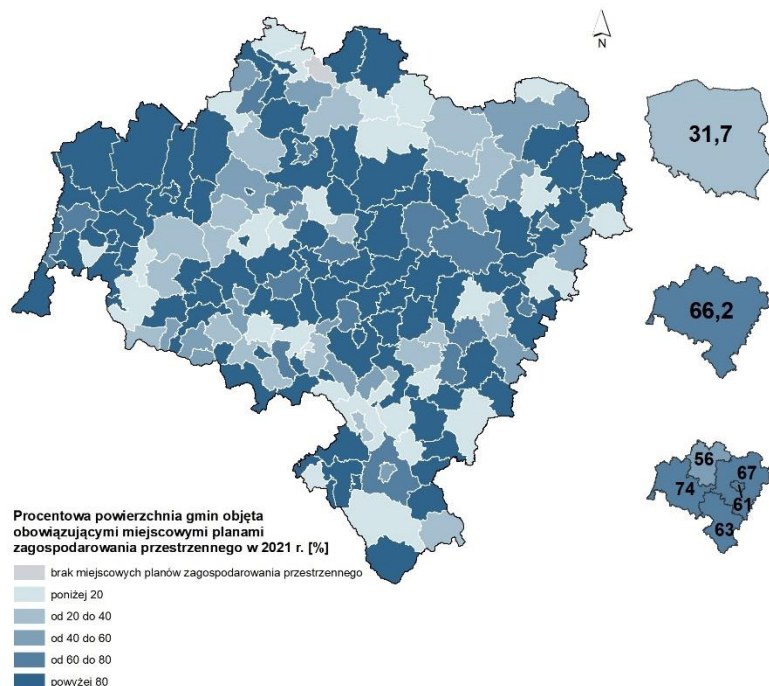
W odniesieniu do poszczególnych gmin stopień pokrycia planami jest zróżnicowany. W 2021 roku największe pokrycie – powyżej 95% – odnotowano w 71 gminach dolnośląskich, tj. w ponad 42% gminach w województwie. Na obszarze Dolnego Śląska jedna gmina w 2021 roku nie posiadała żadnego planu miejscowego – gmina Pęcław. Gminy o najmniejszym udziale powierzchni planów, tj. do około 1% powierzchni gminy, to: Kotla (0,3%), Wąsosz (0,6%), Jemielno (0,7%), Krotoszyce (1,1%). Można zatem zakładać, że działalność inwestycyjna w tych gminach odbywa się na mocy decyzji administracyjnych.

Mapa 58. Udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w ogólnej powierzchni województw (%) [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 59. Procentowa powierzchnia gmin objęta obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (%) [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

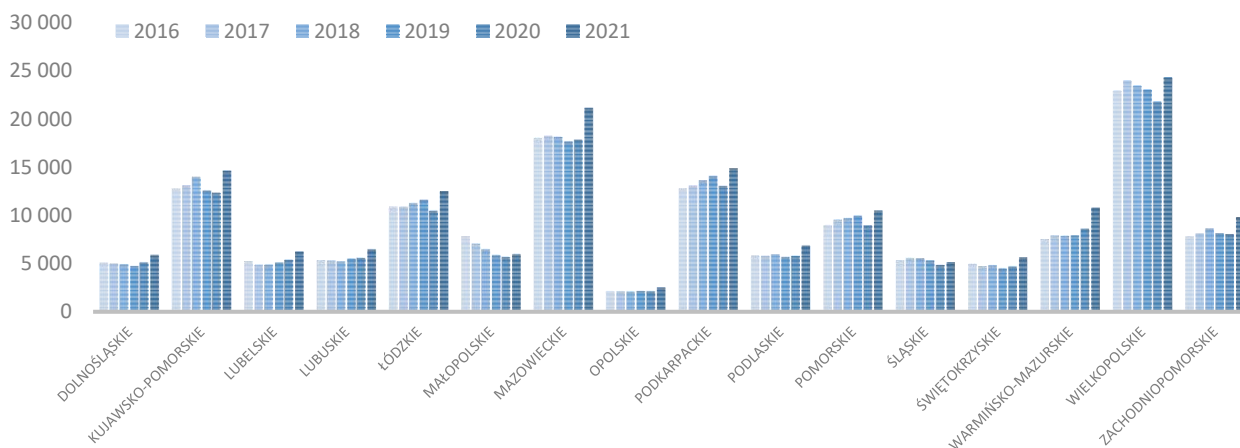
Połowa gmin (50%) ma pokrycie planami, które można uznać za wysokie – powyżej 80%. Jedynie około 18% gmin na Dolnym Śląsku posiadało plany obejmujące mniej niż 20% ich powierzchni. Przeciętna powierzchnia planu miejscowego w 2021 roku wynosiła 182 ha, przy średniej w kraju wynoszącej 167 ha, jednak statystyczna przeciętna powierzchnia dolnośląskich planów jest zawyżana przez gminy posiadające plany o dużej powierzchni. Natomiast do gmin o największej liczbie planów należały: Wrocław (489 mpzp), Kobierzyce (306), Kąty Wrocławskie (254), w. Świdnica (166), Kunice (156), Legnica (150). W latach 2016-2021 największa liczba nowych planów miejscowych została uchwalona w gminach: Wrocław (86 nowych mpzp), Kobierzyce (64), Głogów (51), Walim (50).

## DECYZJE ADMINISTRACYJNE

Na obszarach nieobjętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego działalność inwestycyjna opiera się na decyzjach administracyjnych. W przypadku inwestycji celu publicznego ta prowadzona jest w oparciu o decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, natomiast w pozostałych przypadkach w oparciu o decyzje o warunkach zabudowy. Nowelizacja ustawy o planowaniu przestrzennym wprowadza ograniczenie możliwości wydawania decyzji administracyjnych do obszaru uzupełniania zabudowy wyznaczonego w planie ogólnym gminy. Po 31 grudnia 2025 r., w przypadku gdy w gminie nie zostanie uchwalony plan ogólny, nie będzie możliwości wydania decyzji o warunkach zabudowy.

W województwie dolnośląskim utrzymuje się tendencja stosunkowo niskiego poziomu liczby wydawanych decyzji administracyjnych w porównaniu do innych województw. Dotyczyło to zarówno decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego jak i decyzji o ustaleniu warunków zabudowy (13. miejsce w kraju w 2021 roku w obu przypadkach). W 2021 roku wydano 861 decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, a ich liczba w stosunku do 2016 roku zmniejszyła się o 10% (965). Natomiast liczba decyzji o ustaleniu warunków zabudowy (5 905) wydanych w 2021 roku była o ponad 15% większa od liczby tego rodzaju decyzji z 2016 roku (5 106).

Wykres 20. Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy w województwach [2016-2021].

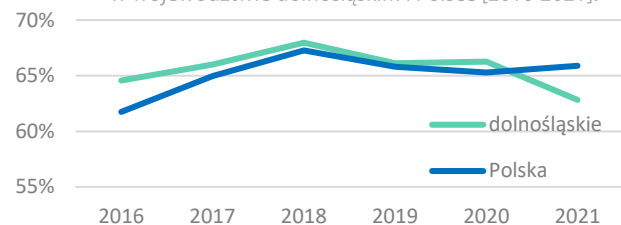


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

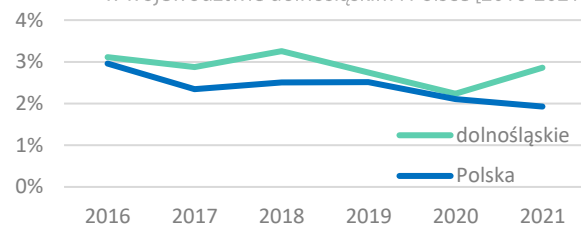


W ogólnej liczbie wydanych decyzji o warunkach zabudowy w 2021 roku największy odsetek stanowiła zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna (63%, spadek w stosunku do roku 2016, kiedy to wskaźnik ten wynosił 64,5%). W latach 2016-2021 nastąpiła ogólna powolna tendencja zmniejszającego się udziału zabudowy mieszkaniowej, zarówno jednorodzinnej i wielorodzinnej oraz zabudowy usługowej w ogólnej licznie decyzji wydanych na Dolnym Śląsku, przy jednoczesnym powolnym wzroście decyzji dotyczących zabudowy innej (wzrost z 23% do 29%), co pokrywa się z trendami ogólnopolskimi.

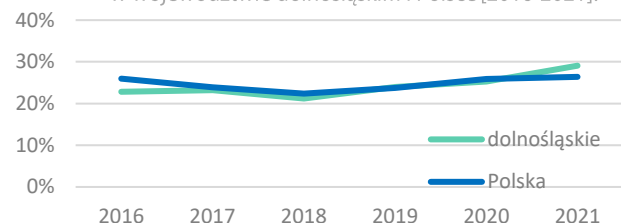
Wykres 21. Udział decyzji dotyczących zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w ogóle decyzji o warunkach zabudowy w województwie dolnośląskim i Polsce [2016-2021].



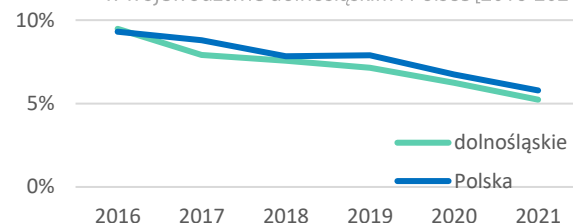
Wykres 22. Udział decyzji dotyczących zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej w ogóle decyzji o warunkach zabudowy w województwie dolnośląskim i Polsce [2016-2021].



Wykres 23. Udział decyzji dotyczących zabudowy innej w ogóle decyzji o warunkach zabudowy w województwie dolnośląskim i Polsce [2016-2021].



Wykres 24. Udział decyzji dotyczących zabudowy usługowej w ogóle decyzji o warunkach zabudowy w województwie dolnośląskim i Polsce [2016-2021].



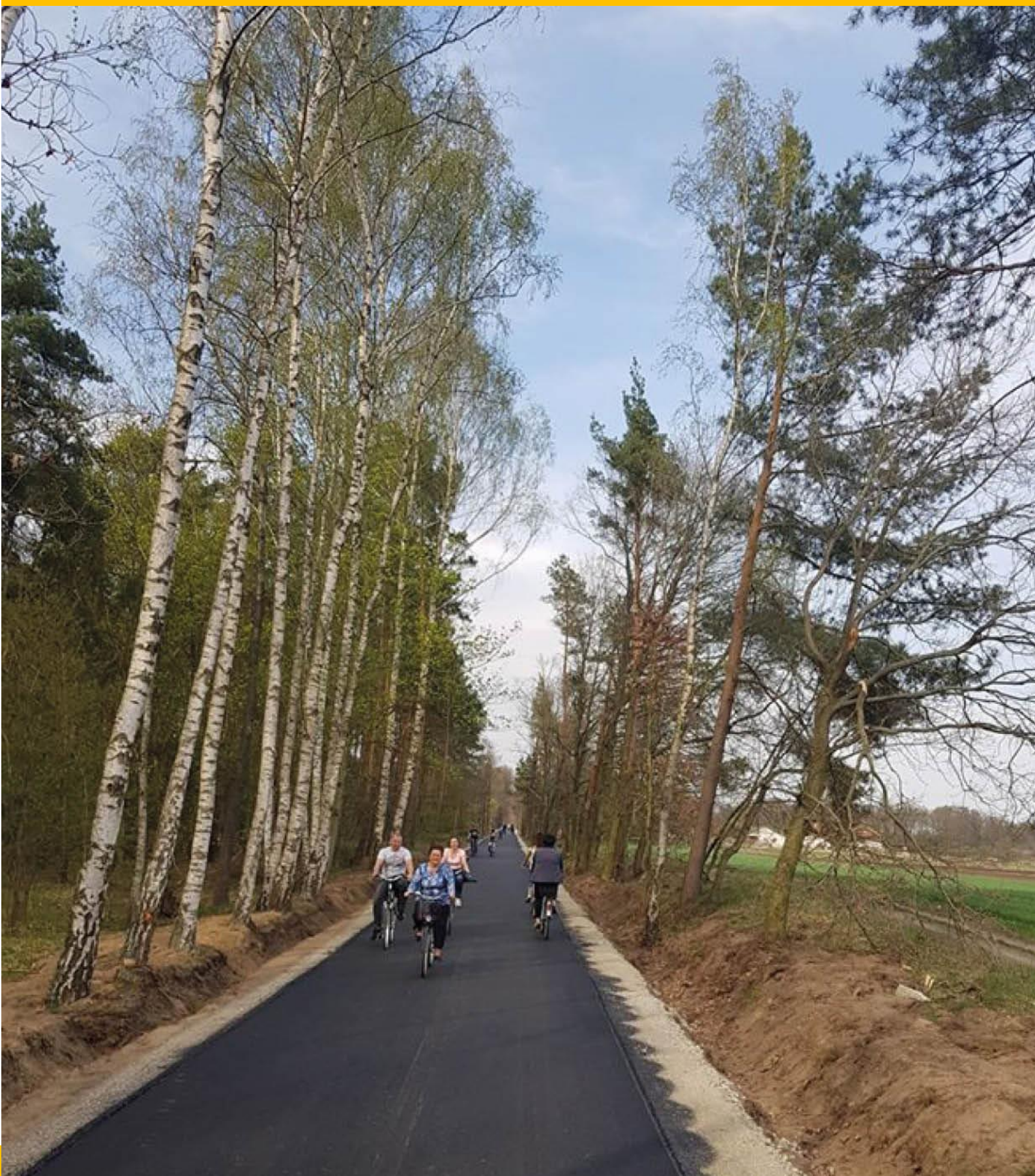
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

## PODSUMOWANIE Stan planistyczny

Władze jednostek samorządu terytorialnego stają przed koniecznością dostosowania lokalnych dokumentów planistycznych do zmian wprowadzonych w systemie zarządzania zagospodarowaniem przestrzennym przez ustawę z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, w tym koniecznością uchwalenia planu ogólnego gminy w formie danych przestrzennych do końca 2025 roku. Dodatkowym wyzwaniem jest brak obowiązujących rozporządzeń wykonawczy do ww. ustawy (na dzień sporządzania niniejszego dokumentu), a więc brak możliwości przygotowania się do zmian. Po tym czasie przestają obowiązywać studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a inwestycje dla terenach, dla których nie obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego możliwe będą jedynie w ramach obszaru uzupełnienia zabudowy wyznaczonej w planie ogólnym. Ww. nowelizacja przepisów wprowadza również cyfryzację w planowaniu przestrzennym, tworząc Rejestr Urbanistyczny, obejmujący wszystkie akty prawa miejscowego. Atutem województwa dolnośląskiego jest wysoki udział powierzchni planów miejscowych w ogólnej powierzchni województwa, tj. powyżej 66%. Połowa z wszystkich gmin województwa ma duże pokrycie, tj. powyżej 80%. Jednakże, 18% gmin posiada plany miejscowe o łącznej powierzchni mniejszej niż 20% powierzchni gminy, a jedna jednostka nie posiada żadnego miejscowego planu. W tych gminach terminowe uchwalenie planów ogólnych jest priorytetem dla zachowania ciągłości procesów inwestycyjnych i rozwojowych. Duże pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego przekłada się na stosunkowo małą liczbę decyzji administracyjnych. Dolny Śląsk znajduje się na 13 miejscu na 16 województw jeśli chodzi o liczbę wydanych decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji w warunkach zabudowy, a największy odsetek decyzji o warunkach zabudowy dotyczy zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej (63%).

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>STAN PLANISTYCZNY</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wysoki poziom pokrycia województwa miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego</li> <li>→ nowe rozwiązania legislacyjne prowadzące do stworzenia bazy danych aktów przestrzennych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ nowelizacja systemu planowania przestrzennego – konieczność uchwalenia planu ogólnego pod presją czasu, w celu zachowania ciągłości inwestycyjnej</li> <li>→ brak ostatecznych rozporządzeń wykonawczych do nowelizowanej ustawy, pozwalających przygotować się do planowanych zmian w systemie planowania przestrzennego</li> </ul>

## 3.2. SFERA SPOŁECZNA

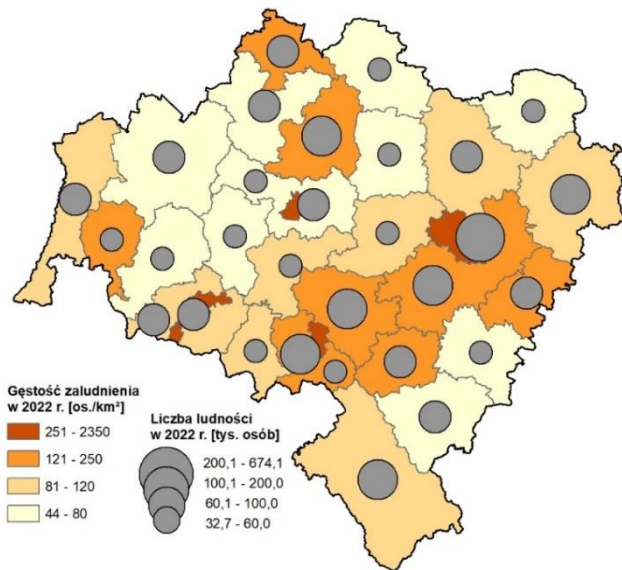


### 3.2.1. DEMOGRAFIA I MIESZKALNICTWO

#### DEMOGRAFIA

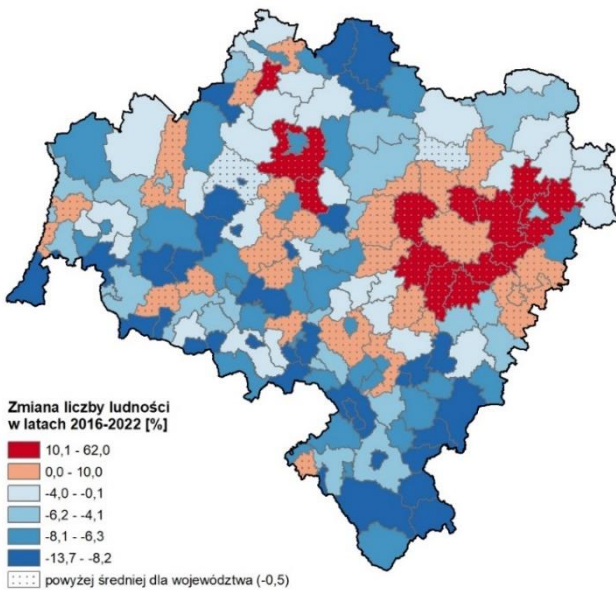
**Stan ludności.** Województwo dolnośląskie zamieszkiwało w 2022 roku 2 mln 888 tys. osób, co stanowiło 7,6% ludności Polski, klasyfikując region pod względem zaludnienia na 5. miejscu w kraju. Większość mieszkańców stanowiły kobiety – 51,9% ogółu ludności (w Polsce 51,7%). Na Dolnym Śląsku w 2022 roku największą liczbą mieszkańców (powyżej 100 tys. ludności) wyróżniły się powiaty: miasto Wrocław (674,1), wrocławski (182,8), świdnicki (151,2), kłodzki (146,7), oleśnicki (106,5), lubiński (103,4) i miasto Wałbrzych (101,9). Natomiast najsłabiej zaludnione (poniżej 50 tys. mieszkańców) były powiaty położone w szczególności w północnej części regionu: górowski (32,7), milicki (35,8) i wołowski (45,7), a ponadto: kamiennogórski (40,8), złotoryjski (40,9), strzeliński (42,0), lwówecki (43,2) i jaworski (47,6).

Mapa 60. Liczba ludności i gęstość zaludnienia w powiatach województwa dolnośląskiego [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 61. Zmiana liczby ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

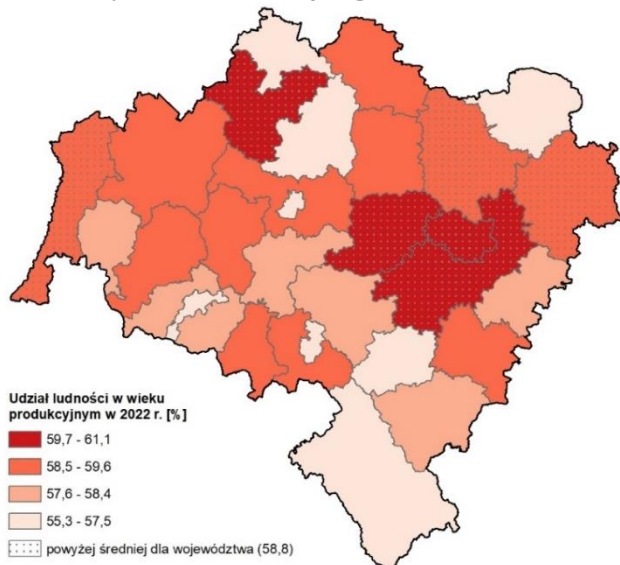
Stronie Śląskie (-10,2%), Ziębice (-10,1%), a także w gminie miejskiej Jawor (-11,2%) i gminie wiejskiej Jemielno (-10,1%). Natomiast największy wzrost liczby ludności (powyżej 10,0%) zanotowano w gminach usytuowanych wokół największego miasta Dolnego Śląska – Wrocławia: Czernica (61,1%), Długołęka (45,4%), Siechnice (43,5%), Miękinia (39,9%), Żórawina (30,2%), Kąty Wrocławskie (27,5%), Kobierzyce (23,4%), Oleśnica (21,0%) i Wisznia Mała (18,2%), a także w gminach wiejskich: Lubin (18,1%) Jerzmanowa (18,0%), Kunice (14,1%) i Dobroszyce (11,1%).

**Gęstość zaludnienia** na Dolnym Śląsku w 2022 roku wynosiła 145 osoby na 1 km<sup>2</sup> i była wyższa od średniej dla Polski (121), plasując region na 4. miejscu w kraju za województwami: śląskim (352), małopolskim (226) i mazowieckim (155). W ujęciu wewnątrzregionalnym najczęściej zaludnionymi powiatami (powyżej 150 osób na 1 km<sup>2</sup>) były miasta – powiaty grodzkie: Wrocław (2 301), Legnica (1 661), Wałbrzych (1 198) i Jelenia Góra (695) oraz powiaty: świdnicki (204), dzierzoniowski (200), głogowski (193) i wrocławski (163). Natomiast najmniejszą gęstością zaludnienia (poniżej 75 osób na 1 km<sup>2</sup>) cechowały się powiaty położone w północnej części województwa: górowski (44), milicki (50), wołowski (68), a także lwówecki (61), bolesławiecki (68), strzeliński (68), złotoryjski (71) i legnicki (74).

**Zmiana liczby ludności.** W latach 2016-2022 w województwie dolnośląskim nastąpił spadek liczby mieszkańców – przez okres 6 lat ubyło 15,7 tys. osób, co stanowiło 0,5% ogółu populacji (w Polsce spadek o 1,7%). Ten kierunek zmian liczby ludności dominował także w większości polskich regionów – w badanym okresie w 12 z nich liczba mieszkańców zmniejszyła się. Na Dolnym Śląsku zaznaczyły się jednak silne dysproporcje w zakresie zmian liczby ludności w układzie miasto-wieś. Na obszarach miejskich nastąpił spadek liczby mieszkańców o 2,6% (w Polsce w miastach spadek o 2,8%), natomiast w województwie dolnośląskim na obszarach wiejskich odnotowano wzrost liczby ludności o 4,0%, a w Polsce we wsiach spadek o 0,2%. W ujęciu wewnątrzregionalnym na Dolnym Śląsku w zmianach ludnościowych przeważał trend spadkowy – aż 131 gmin (78% ogółu gmin w województwie) zarejestrowało spadek liczby ludności. Największe ubytki mieszkańców (poniżej -10,0%) zaobserwowano w gminach miejskich położonych w południowej części regionu: Duszynki-Zdrój (-13,8%), Szklarska Poręba (-11,7%), Kowary (-11,4%), Wałbrzych (-11,1%), Kamienna Góra (-11,0%), Zawidów (-10,6%) oraz w gminach miejsko- wiejskich: Złoty Stok (-11,9%), Wleń (-10,2%), Kamieniec Ząbkowicki (-10,3%),

**Wskaźnik urbanizacji** w województwie dolnośląskim w 2022 roku wynosił 67,8%, przy 59,6% w Polsce, i należał do najwyższych wśród polskich regionów (3. miejsce za województwami: śląskim i zachodniopomorskim). W stosunku do 2016 roku, na Dolnym Śląsku odnotowano jednak spadek udziału ludności miejskiej o 1,4 p.p. Należy nadmienić, że jest to trend zbieżny z tendencjami obserwowanymi w większości polskich regionów – w analizowanym okresie jedynie w 4 województwach zarejestrowano wyraźny wzrost wartości wskaźnika urbanizacji (powyżej 0,1 p.p.): opolskim (1,0 p.p.), mazowieckim (0,4 p.p.), świętokrzyskim (0,3 p.p.) i podlaskim (0,2 p.p.). W układzie wewnątrzregionalnym największym udziałem ludności miejskiej (powyżej 65,0%) wyróżniły się powiaty<sup>43</sup>: dzierzoniowski (78,2%), głogowski (73,4%), lubiński (71,3%), świdnicki (67,4%) i zgorzelecki (67,0%), a najmniejszym (poniżej 40%) powiaty: wrocławski (13,6%), średzki (16,3%), legnicki (29,0%), milicki (30,3%), strzeliński (34,0%) i trzebnicki (35,6%).

Mapa 62. Udział ludności w wieku produkcyjnym w powiatach województwa dolnośląskiego [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

W układzie lokalnym najniższym udziałem ludności w wieku produkcyjnym (poniżej 58,0%) w 2022 roku odznaczały się powiaty: miasto Jelenia Góra (55,3%), miasto Wałbrzych (56,1%), lubiński (56,7%), głogowski (56,9%), kłodzki (57,0%), milicki (57,1%), miasto Legnica (57,1%), dzierzoniowski (57,2%), jaworski (57,8%) i widnicki (57,9%), natomiast najwyższy udział (powyżej 59,0%) cechował powiaty: miasto Wrocław (61,0%), wrocławski (60,1%), średzki (59,9%), polkowicki (59,7%) i zgorzelecki (59,2%).

O niekorzystnych zmianach demograficznych w regionie w analizowanych latach świadczy także wartość **współczynnika obciążeń demograficznych**<sup>44</sup>, który w 2016 roku wynosił 61 osób (w Polsce 62 osoby), natomiast w 2022 roku wskaźnik ten osiągnął wartość 70 osób (w Polsce także 70 osób) i klasyfikował województwo na 9. miejscu. W układzie wewnątrzregionalnym najmniej korzystną sytuacją demograficzną w 2022 roku, wyrażoną analizowanym współczynnikiem (wartość wyższa niż 78 osób), charakteryzowały się niemal wyłącznie gminy miejskie: Duszniki-Zdrój (86), Polanica-Zdrój (84), Lubin (82), Szczawno-Zdrój (81), Jelenia Góra (81), Dzierżonów (80), Głogów (79), Wałbrzych, Świdnica, Bolesławiec i Kowary oraz gmina miejsko-wiejska Bystrzyca Kłodzka (po 78). Najkorzystniejszą sytuację demograficzną w zakresie badanego współczynnika (wartość niższa niż 64 osoby) zarejestrowały w szczególności gminy wiejskie: Oleśnica (62), Domaniów (62), Osiecznica (63), Zgorzelec (63), Lubin (63), Jerzmanowa (63) i Lubań (63).

**Przyrost naturalny i migracje.** W województwie dolnośląskim w latach 2016-2022 **współczynnik przyrostu naturalnego**<sup>45</sup> (średnioroczny) wynosił -3,2‰ (w Polsce -2,3‰), niższe wartości współczynnika zarejestrowały województwa: łódzkie (-5,0‰), świętokrzyskie (-5,0‰), śląskie (4,0‰), opolskie (-3,7‰), zachodniopomorskie (-3,5‰) i lubelskie (-3,4‰). Ponadto na Dolnym Śląsku w badanym okresie zarysowały się silne dysproporcje w poziomie przyrostu naturalnego pomiędzy obszarami miejskimi a obszarami wiejskimi. W miastach przyrost naturalny w analizowanych latach był wyraźnie ujemny i wynosił ogółem 46,0 tys. osób (średnioroczny współczynnik przyrostu naturalnego osiągnął wartość -3,9‰; w Polsce w miastach -2,8‰). Natomiast we wsiach zanotował wartość -9,8 tys. osób (średnioroczny współczynnik przyrostu wyniósł -1,8‰; w Polsce we wsiach -1,4‰).

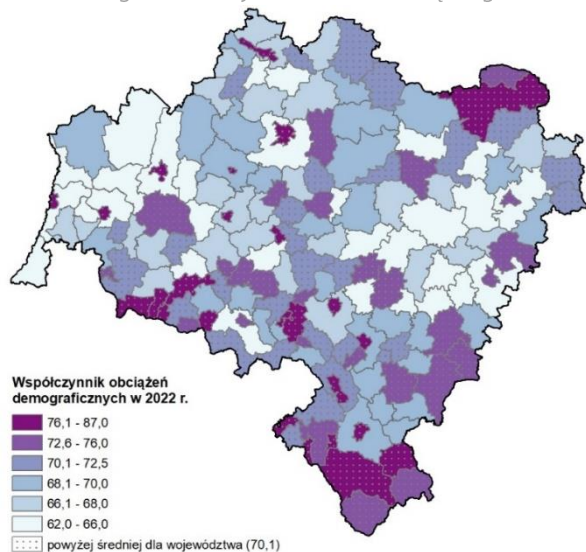
<sup>43</sup> Oprócz miast na prawach powiatu.

<sup>44</sup> Współczynnik obciążeń demograficznych wyraża liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym (przed- i poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym.

<sup>45</sup> Współczynnik przyrostu naturalnego wyraża różnicę między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów przeliczoną na 1000 mieszkańców.

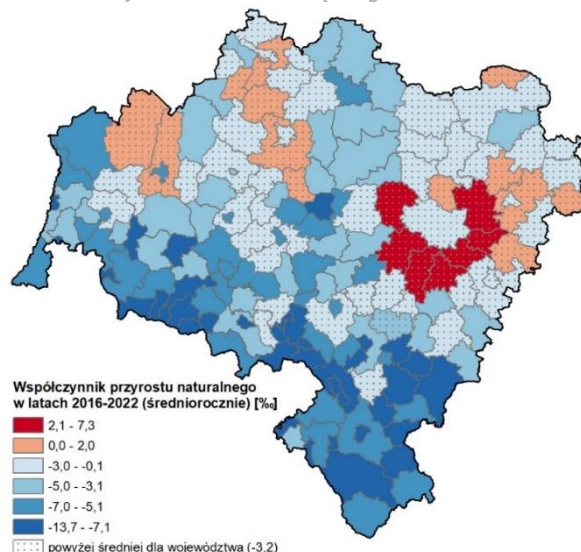
W układzie wewnątrzregionalnym niekorzystna sytuacja demograficzna w zakresie przyrostu naturalnego (wartość współczynnika była niższa niż  $-9,0\%$ ) zaznaczyła się w szczególności w gminach położonych w południowej części województwa - miejskich: Duszniki-Zdrój ( $-13,2\%$ ), Szczawno-Zdrój ( $-12,2\%$ ), Karpacz ( $-11,5\%$ ), Polanica-Zdrój ( $-10,5\%$ ), Nowa Ruda ( $-10,3\%$ ), Świeradów-Zdrój ( $-9,7\%$ ), Szklarska Poręba ( $-9,4\%$ ), Jedlina-Zdrój ( $-9,3\%$ ), Zgorzelec ( $-9,2\%$ ) i Wałbrzych ( $-9,2\%$ ), miejsko-wiejskich: Złoty Stok ( $-9,2\%$ ) i Niemcza ( $-9,1\%$ ) i w gminie wiejskiej Ciepłowody ( $-13,6\%$ ), a także w gminie wiejskiej Ruja ( $-12,9\%$ ). Korzystne zmiany demograficzne pod względem przyrostu naturalnego (wartość współczynnika wyższa niż  $1,5\%$ ) zarejestrowano w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich usytuowanych wokół Wrocławia: Siechnice ( $7,2\%$ ), Długołęka ( $6,6\%$ ), Czernica ( $6,2\%$ ), Kobierzyce ( $4,8\%$ ), Kąty Wrocławskie ( $3,6\%$ ), Miękinia ( $3,1\%$ ), Żórawina ( $2,8\%$ ) i Oleśnica ( $1,8\%$ ).

Mapa 63. Współczynnik obciążeń demograficznych w gminach województwa dolnośląskiego [2022].



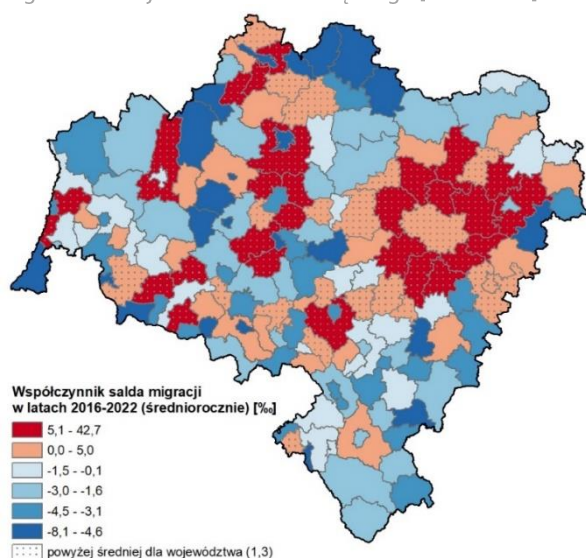
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 64. Współczynnik przyrostu naturalnego w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 65. Współczynnik przyrostu wędrownkowego w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

W województwie dolnośląskim w latach 2016-2022 współczynnik przyrostu wędrownkowego<sup>46</sup> (średnioroczny) osiągnął wartość dodatnią wynoszącą  $1,3\%$  (w Polsce  $0,1\%$ ) i była to jedna z najwyższych wartości wśród polskich regionów – wyższymi wartości współczynnika wyróżniały się tylko województwa: mazowieckie ( $2,6\%$ ), pomorskie ( $2,0\%$ ) i małopolskie ( $1,4\%$ ). Podobnie jak w przypadku przyrostu naturalnego, także saldo migracji na Dolnym Śląsku w analizowanym okresie odznaczało się dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym w układzie miasto-wieś. Na obszarach miejskich zanotowano ujemne saldo migracji wynoszące ogółem  $-13,3$  tys. osób (średnioroczny współczynnik przyrostu wędrownkowego był równy  $-1,1\%$ ; w Polsce w miastach  $-1,5\%$ ), natomiast na obszarach wiejskich zarejestrowano relatywnie duże dodatnie saldo migracji równe  $35,6$  tys. osób (średnioroczny współczynnik przyrostu wędrownkowego osiągnął wartość aż  $6,5\%$ ; w Polsce we wsiach  $2,5\%$ ).

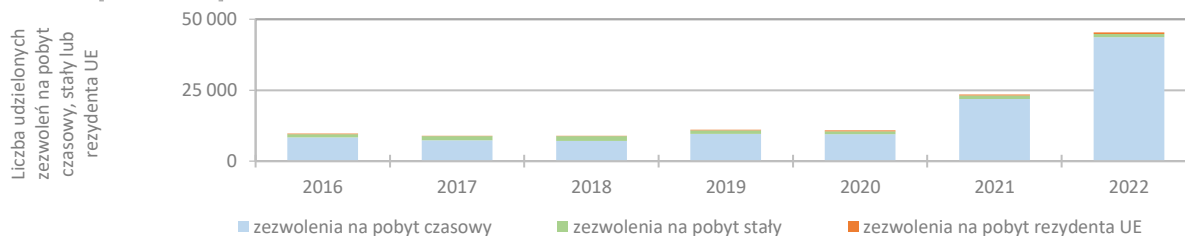
W układzie lokalnym korzystne tendencje w zakresie salda migracji (wartość współczynnika była wyższa niż  $10,0\%$ ) uwidoczniły się dobitnie w gminach podmiejskich Wrocławia: Czernica ( $42,6\%$ ), Miękinia ( $33,9\%$ ), Długołęka ( $29,5\%$ ), Siechnice ( $28,7\%$ ), Żórawina ( $21,8\%$ ), Kąty Wrocławskie ( $20,8\%$ ), Kobierzyce ( $19,1\%$ ), Wisznia Mała ( $12,6\%$ ), Oleśnica ( $17,7\%$ ) i Dobroszyce ( $13,9\%$ ), a także w gminach wiejskich: Jerzmanowa ( $21,3\%$ ), Lubin ( $19,0\%$ ), Kunice ( $17,7\%$ ), Jeżów Sudecki ( $12,6\%$ ), Miłkowice ( $10,9\%$ ), Zgorzelec ( $10,2\%$ ) i Bolesławiec ( $10,0\%$ ). Negatywne trendy rozwoju

<sup>46</sup> Współczynnik przyrostu wędrownkowego wyraża różnicę pomiędzy napływem wędrownkowym (liczba osób, które przybyły na stałe) i odpływem wędrownkowym (liczba osób, które wyjechały na stałe) przeliczoną na 1000 mieszkańców.

demograficznego rozpatrywane w aspekcie salda migracji (wartość współczynnik była niższa niż -5,0‰) zaobserwowano w szczególności w gminach usytuowanych w północnej części województwa: Niechlów (-6,4‰), Pęcław (-6,1‰), Wąsosz (-5,8‰), Góra (-5,6‰), i Przemków (-5,29‰) oraz w innych gminach wiejskich i miejsko-wiejskich: Udanin (-8,1‰), Kondratowice (-6,7‰), Bogatynia (-6,5‰), Kamieniec Ząbkowicki (-5,6‰), i Pielgrzymka (-5,2‰), a także w kilku gminach miejskich: Jawor (-8,0‰), Chojnów (-7,3‰), Głogów (-6,5‰), Kamienna Góra (-6,0‰), Świeradów-Zdrój (-5,8‰), Kowary (-5,6‰), Duszniki-Zdrój (-5,3‰) i Lubin (-5,3‰).

**Cudzoziemcy.** W województwie dolnośląskim w 2022 roku udzielono 45,4 tys. zezwoleń na pobyt czasowy, stały lub rezydenta długoterminowego WE/UE. Wśród cudzoziemców, którym wydano pozytywne decyzje dominowali obywatele Ukrainy (36,0 tys. zezwoleń, co stanowiło 79,4% ogółu decyzji), a następnie obywatele: Białorusi (2,7 tys., 6,0%), Gruzji (1,3 tys., 2,8%) i Korei Południowej (1,0 tys., 2,3%). Warto podkreślić, że liczba zezwoleń dla cudzoziemców z tych 4 państw łącznie obejmowała aż 90,5% ogółu wydanych pozytywnych decyzji. W strukturze zezwoleń według typu zdecydowanie przeważały zezwolenia na pobyt czasowy, wynosząc 43,6 tys. (96,1% ogółu zezwoleń), w dalszej kolejności: zezwolenia na pobyt stały (1,2 tys., 2,6%) i zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego WE/UE (0,6 tys., 1,3%). W latach 2016-2022 liczba udzielonych zezwoleń ogółem kształtowała się w przedziale od 8,9 tys. (w 2017 roku) do 45,4 tys. (w 2022 roku).

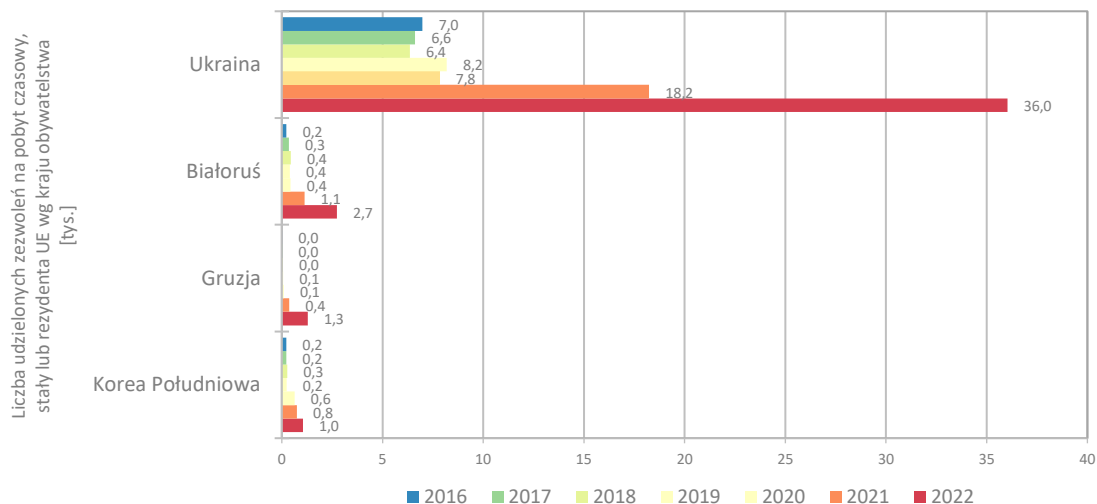
Wykres 25. Liczba udzielonych zezwoleń na pobyt czasowy, stały lub rezydenta UE w województwie dolnośląskim [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu.

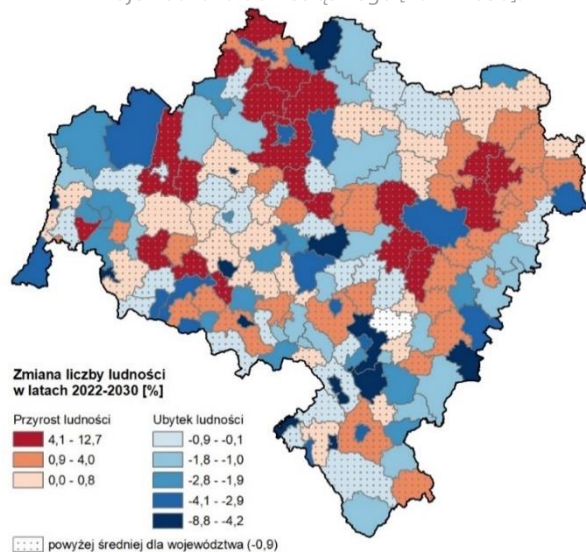
Analizując tendencję zmiany zjawiska, należy podkreślić jego gwałtowny wzrost w okresie ostatnich 2 lat. W 2021 roku liczba decyzji pozytywnych zwiększyła się w stosunku do roku poprzedniego aż o 117%, a w 2022 roku uwidocznił się kolejny znaczący wzrost – o 93%. We wszystkich analizowanych latach dominowały zezwolenia na pobyt czasowy, stanowiąc od 79,8% (w 2018 roku) do 93,1% (w 2022 roku) ogółu wydanych korzystnych decyzji. Pod względem liczby zezwoleń według kraju obywatelstwa w latach 2016-2022 każdorazowo przeważała ludność z Ukrainy, której udzielono od 6 351 (w 2018 roku) do 36 025 pozytywnych decyzji (w 2022 roku), a w dalszej kolejności obywatele: Białorusi (od 227 do 2 728 zezwoleń), Gruzji (od 20 do 1 287 zezwoleń) i Korei Południowej (od 217 do 1 042 zezwoleń). Szczególną wagę zwraca dynamiczny wzrost liczby zezwoleń udzielonych obywatelom Ukrainy w latach 2020-2022, co spowodowane jest napływem uchodźców wojennych przybywających do Polski z powodu trwającej inwazji Rosji na Ukrainę. Generalnie w analizowanych latach liczba korzystnych decyzji ogółem wydanych Ukraińcom wzrosła ponad 4-krotnie.

Wykres 26. Liczba udzielonych zezwoleń na pobyt czasowy, stały lub rezydenta UE według dominujących krajów obywatelstwa w województwie dolnośląskim [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu.

Mapa 66. Prognozowana zmiana liczby ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2022-2030].



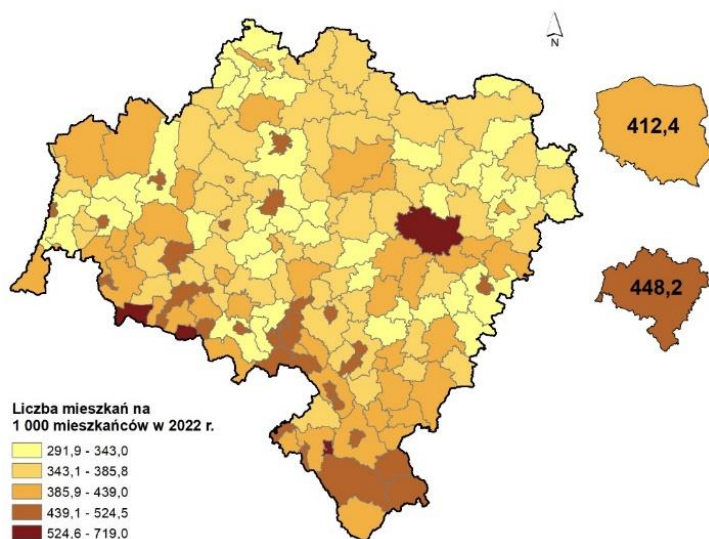
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

okresie), co jeszcze bardziej zarysuje występowanie stref przejściowych pomiędzy poszczególnymi zespołami miejskimi w województwie. W niektórych gminach przewiduje się spadki liczby ludności na poziomie poniżej -4,0%, tj.: w miastach: Zgorzelec (-8,7%), Chojnów (-6,5%), Świeradów-Zdrój (-6,0%), Nowa Ruda (-5,7%), Kamienna Góra (-5,7%), Wojcieszów (-5,0%), Kudowa-Zdrój (-4,7%), Polanica-Zdrój (-4,7%) i Karpacz (-4,0%), a także w gminach wiejskich: Dzierżoniów (-7,3%), Udanin (-5,6%), Niechlów (-5,3%), Stoszowice (-4,9%), Przeworno (-4,5%) i Dziadowa Kłoda (-4,0%). Ogólnie liczba mieszkańców województwa dolnośląskiego zmniejszy się do poziomu 2,86 mln osób w 2030 r. (czyli o 1,0%).

**Prognoza demograficzna** dla gmin województwa dolnośląskiego (Górecka, Szmytkie 2020) wykazała, że trendy zmian ludnościowych obserwowane w latach 2016-2022 utrwały się w perspektywie do 2030 roku. W korzystnej sytuacji demograficznej pozostaną w szczególności gminy podmiejskie w otoczeniu Wrocławia, Legnicko-Głogowskiego Obszaru Funkcjonalnego (LGOF) oraz innych miast w regionie (Bolesławca, Jeleniej Góry, Świdnicy i Kłodzka). Największy wzrost liczby mieszkańców (powyżej 6,0%) w skali województwa przewidywany jest w gminach wiejskich: Kobierzyce (o 12,6%), Jerzmanowa (10,1%), Miękinia (9,7%), Długołęka (8,2%), Rudna (8,0%), Lubin (7,1%), Kunice (6,7%), Dobroszyce (6,6%), Kotła (5,8%), Janowice Wielkie (5,7%), Gaworzyce (5,5%) i Zawonia (5,2%), a także w gminach miejsko-wiejskich: Lubomierz (8,8%) i Kąty Wrocławskie (5,4%). W przestrzeni Dolnego Śląska wciąż dominować będą gminy depopulacyjne (aż 94 gminy zanotują spadek liczny mieszkańców w analizowanym

## ZASOBY MIESZKANIOWE

Mapa 67. Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców w gminach w województwie dolnośląskim [2022].



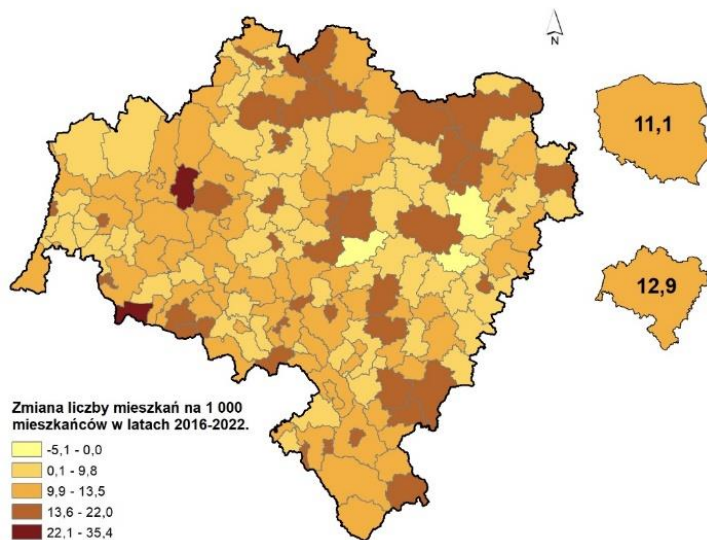
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Na **zasoby mieszkaniowe** województwa dolnośląskiego w 2022 roku składało się 1 294 214 mieszkań oraz 421 744 budynków mieszkalnych. Region dysponuje znaczącymi zasobami mieszkaniowymi, stanowiącymi 8,3% wszystkich mieszkań w Polsce i zajmującymi pod tym względem 5 miejsce w kraju. W latach 2016-2022 liczba mieszkań w województwie dolnośląskim zwiększyła się o 121,8 tys., co oznaczało wzrost zasobów mieszkaniowych o 12,3%, był to większy wzrost w porównaniu do przeciętnej w kraju, który wyniósł 9,1% i plasował Dolny Śląsk na 4. miejscu w kraju. Zdecydowana większość mieszkań, podobnie jak w całym kraju, znajdowała się w miastach (74,5%): Wrocław (378,8 tys.), Wałbrzych (51 tys.), Legnica (44,7 tys.), Jelenia Góra (37,5 tys.), Lubin (31,4 tys.), Głogów (27,2 tys.) oraz Świdnica (25,3 tys.) a pozostałe 25,5% zlokalizowanych było na obszarach wiejskich.

W województwie dolnośląskim przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w 2022 roku wynosiła 70,8 m<sup>2</sup> i była niższa niż średnio w Polsce (75,3 m<sup>2</sup>), plasując województwo na 14. pozycji w kraju<sup>47</sup>. W tym czasie mieszkania na obszarach wiejskich charakteryzowały się większą przeciętną powierzchnią użytkową niż w miastach, co jest związane z przewagą domów jednorodzinnych w gminach wiejskich nad budynkami wielorodzinnymi w gminach miejsko-wiejskich i miejskich. W latach 2016-2022 na Dolnym Śląsku zanotowano spadek przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania o 1,6 m<sup>2</sup>. Była to wartość o 3,1 m<sup>2</sup> mniejsza w odniesieniu do średniej kraju.

<sup>47</sup> Największą powierzchnią użytkową mieszkania charakteryzowały się gminy Wisznia Mała (129,6m<sup>2</sup>), Bolesławiec (119,5 m<sup>2</sup>), obszar wiejski Siechnice (119 m<sup>2</sup>), a najmniejszą m. Kamienna Góra (54,5m<sup>2</sup>), m. Wałbrzych, m. Stronie Śląskie (54,7m<sup>2</sup>).

Mapa 68. Zmiana liczby mieszkań na 1000 mieszkańców w gminach w województwie dolnośląskim (%) [2016-2022].

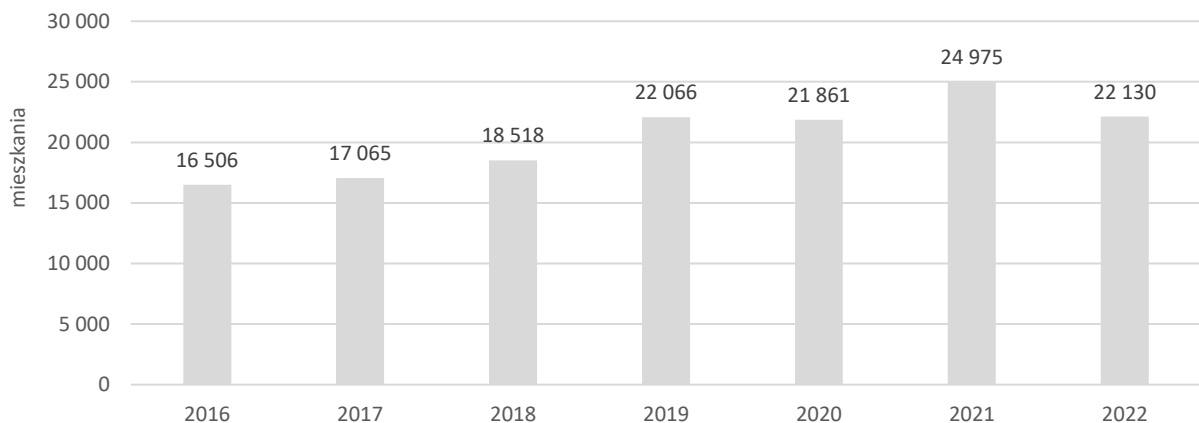


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

miejsce w kraju po zachodniopomorskim (wzrost o 14%). Liderem pod tym względem była gmina Szklarska Poręba notująca wzrost o ponad 35%. W badanym okresie w 4 gminach odnotowano spadek wskaźnika: Kostomłoty (-5,1%), Siechnice (-1,7%) oraz Długołęka (-1,1%).

W województwie dolnośląskim w 2022 roku **oddano do użytkowania** 22,1 tys. mieszkań, tj. o 34,1% więcej niż w 2016 roku. Mieszkania oddane do użytkowania w województwie dolnośląskim w 2022 r. stanowiły 9,3% mieszkań oddanych do użytkowania w kraju (4. lokata) zaraz za województwami: mazowieckim (18,1%), wielkopolskim (10,8%) oraz małopolskim (10,0%). W latach 2016-2022 najwięcej nowych mieszkań powstało we Wrocławiu (69,2 tys. mieszkań) oraz w jego strefie podmiejskiej w wyniku zachodzącego procesu suburbanizacji. Z kolei najmniejsza ich liczba powstała w gminach: m. Wleń (1) i m. Leśna (7).

Wykres 27. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w województwie dolnośląskim [2016-2022].



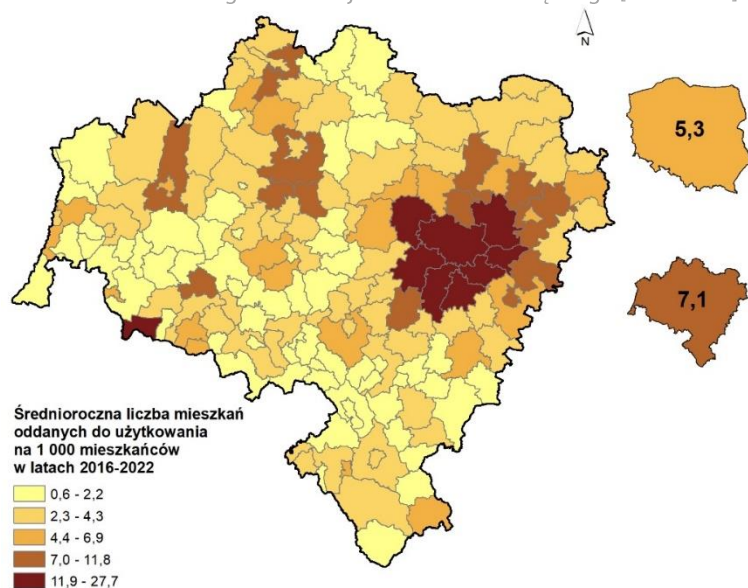
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Jednym z mierników **natężenia budownictwa** mieszkaniowego jest liczba mieszkań oddanych do użytkowania w przeliczeniu na 1000 ludności. W 2022 roku wskaźnik ten w województwie przyjął wartość 7,7 przy średnio 6,3 w kraju. Pod tym względem województwo zajęło 3. lokatę w kraju za województwami pomorskim (8,8) oraz mazowieckim (7,8). Najwięcej mieszkań na 1000 ludności przekazano do użytkowania w gminie Sobótka (38,5). Natomiast w miastach Bardo, Wleń, Leśna oraz Niemcza nie oddano do użytkowania żadnego mieszkania. W latach 2016-2022 aktywność budowlana wyrażona średnioroczną liczbą mieszkań oddanych do użytkowania w nowych budynkach mieszkalnych na 1000 mieszkańców osiągnęła dla województwa dolnośląskiego wartość 7,1 mieszkań i była zdecydowanie wyższa od wartości w skali całej Polski (5,3 mieszkania). Analizując rozkład przestrzenny, największą aktywnością budowlaną wyróżniała się strefa podmiejska Wrocławia, w szczególności gmina Czernica (27,7). Na uwagę zasługuje gmina Szklarska Poręba, gdzie wskaźnik osiągnął wartość 20,4. Do gmin o najmniejszej średniorocznej liczbie nowo powstałych mieszkań na 1000 ludności należą gminy: Wleń, Piława Górna, Boguszów-Gorce, Leśna (po 0,6).

**Poziom nasycenia mieszkaniami**, charakteryzowany jako liczba mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, w 2022 roku wyniósł 448,2 mieszkania, co było wynikiem wyższym od średniej krajowej (412,4) i pozwalało zająć regionowi 2. miejsce wśród województw, po mazowieckim (450,6). Widoczne jest zróżnicowanie regionalne wahające się od 284,3 na obszarze wiejskim w Prusicach do 719 w Szklarskiej Porębie. Ogółem największymi zasobami mieszkaniowymi dysponują mieszkańcy gmin miejskich, w szczególności turystycznych, do których należy zaliczyć, poza Szklarską Porębą, Karpacz (621,2), Polanicę-Zdrój (553,2) oraz Świeradów-Zdrój (524,5). Oprócz gmin turystycznych wysokie wartości wskaźnik ten osiągnął również w mieście Wrocław (561,9). W latach 2016-2022 liczba mieszkań na 1000 mieszkańców w województwie dolnośląskim wzrosła o 51,3 mieszkania (12,9%) – zajmując 2.

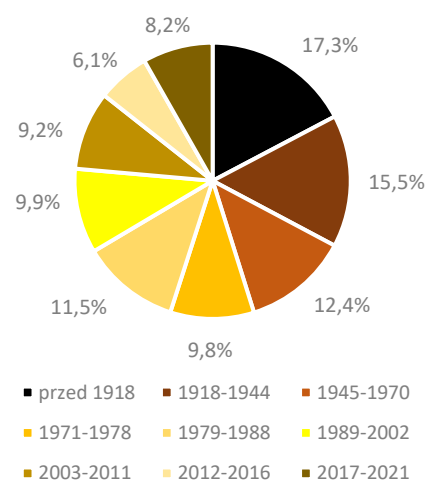


Mapa 69. Średnioroczna liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 mieszkańców w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 28. Struktura wieku zasobów mieszkaniowych w województwie dolnośląskim [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych wstępnych z NSP 2021.

Wstępne wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 roku wskazują na znaczący udział mieszkań zbudowanych ponad 100 lat temu, stanowiących ok. 17,3% ogółu zasobów mieszkaniowych województwa dolnośląskiego. Region pod tym względem wypadł niekorzystnie dysponując ich najwyższym udziałem w kraju (6,9%). Zabudowa z tego czasu dominowała w powiatach: m. Wrocław 37,9 tys. mieszkań, kłodzkim 17,8 tys. mieszkań, świdnickim 15 tys. mieszkań, m. Wałbrzych 14,5% mieszkań.

## WYPOSAŻENIE MIESZKAŃ

Istotnym elementem związanym z mieszkalnictwem jest struktura jakościowa zasobów mieszkaniowych, bezpośrednio związana z wyposażeniem zasobu mieszkaniowego w instalacje techniczno-sanitarne. Wartości w zakresie wyposażenia infrastrukturalnego odnotowane w województwie dolnośląskim przekraczały średnie krajowe (za wyjątkiem centralnego ogrzewania). Jak wynika z poniższego zestawienia sytuacja mieszkaniowa osób mieszkających na wsi jest gorsza niż w mieście.

Tabela 7. Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne w województwie dolnośląskim [2016-2021].

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<b>Mieszkania wyposażone w instalacje w miastach [% ogółu]</b>						
wodociąg	99,5	99,5	99,5	99,5	98,6	98,7
ustęp	95,9	96	96,1	96,1	95,8	95,9
łazienka	94,2	94,3	94,4	94,5	94,8	94,8
gaz sieciowy	81,7	81,5	80,9	80,4	77,5	79,0
centralne ogrzewanie	83,4	83,6	84,0	84,2	86,5	86,7
<b>Mieszkania wyposażone w instalacje na wsi [% ogółu]</b>						
wodociąg	95,9	96,0	96,1	96,1	96,8	96,8
ustęp	91,6	91,7	91,9	92	93,5	93,6
łazienka	87,8	87,9	88,2	88,4	90,8	90,9
gaz sieciowy	15,2	15,9	16,9	18,1	21,2	23,0
centralne ogrzewanie	75,2	75,5	75,9	76,4	79,0	79,3

Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

W 2021 roku w podstawową instalację, jaką jest **wodociąg** wyposażonych było 98,2% mieszkań Dolnego Śląska, tj. więcej niż przeciętnie w kraju (97,7%). W porównaniu do innych województw Dolny Śląsk uplasował się na 5. miejscu w kraju. W miastach dostęp do wodociągu miało 98,7% ogółu ludności, gdzie doprowadzenie kosztownej infrastruktury technicznej jest najbardziej uzasadnione ekonomicznie. Na terenach wiejskich wskaźnik ten kształtował się na poziomie 96,8%. Najlepiej wyposażone w wodociąg były mieszkania zlokalizowane w gminie Złotoryja (99,8%). Najniższy odsetek mieszkań odnotowano natomiast w Warcie Bolesławieckiej (84,8%). W latach 2016-2021 w województwie dolnośląskim można zauważyć nieznaczny spadek udziału mieszkań wyposażonych w wodociąg (0,4%).

Mieszkania wyposażone w **ustęp splukiwany** w stosunku do mieszkań wyposażonych w wodociąg przedstawia się na niższym poziomie. W 2021 roku było to 95,3% mieszkań wyposażonych w ustęp splukiwany (w Polsce 95,1%), a województwo zajęło 10. miejsce w kraju. Mieszkania wyposażone w ustęp splukiwany w miastach stanowiły 95,9%, natomiast na wsi 93,6%. W ustęp splukiwany podobnie, jak w wodociąg, najlepiej wyposażone były mieszkania w gminie Złotoryja (98,9%), natomiast w najniższym stopniu w gminie Głuszycza (80,9%). W porównaniu do 2016 roku liczba mieszkań z ustępem splukiwanym zwiększyła się o 0,5%.

**Dostępem do łazienki** w 2021 roku dysponowało 93,8% mieszkań (w Polsce 93,7%), co klasyfikowało województwo dolnośląskie na 10. miejscu w kraju. W województwie dolnośląskim 94,8% mieszkań w mieście miało dostęp do łazienki, a na wsi wskaźnik ten wyniósł 90,9%. Najlepiej wyposażenie w instalację sanitarną wygląda w Sycowie (98,2%), najgorzej w gminie Walim (74,5%). Od 2016 roku w regionie odnotowano wzrost w tym zakresie o 1,2 p.p.

W **centralne ogrzewanie** wyposażonych było w regionie 84,8% mieszkań, natomiast w kraju 85,4%. Wskaźnik ten pozycjonuje region na 10. miejscu w Polsce. Najwyższy wskaźnik w kategorii wyposażenie w centralne ogrzewanie posiada miasto Lubin (96,7%), na drugim biegunie jest gmina Pieszyce, gdzie wyposażenie w ww. instalację posiadało jedynie 65,5% mieszkań. W latach 2016-2021 w województwie dolnośląskim udział mieszkań wyposażonych w centralne ogrzewanie zwiększył się o 3,5 p.p.

Zdecydowanie gorzej prezentuje się **wyposażenie w gaz z sieci** – na Dolnym Śląsku posiadało go 64,7% mieszkań (w Polsce 58,2), co oznaczało 4. miejsce w kraju. Dysproporcja między miastem a wsią jest duża – w mieście udział mieszkań z dostępem do sieci gazowej wynosił 79,0%, a na wsi tylko 23,0%. W regionie występują gminy, w których w ogóle nie było możliwości korzystania z tego rodzaju instalacji m.in. Bolesławiec, Borów, Domaniów, Dziadowa Kłoda, Gromadka, Janowice Wielkie, Jemielno, Kondratowice, Kotla, Łagiewniki, Mietków, Mściwojów, Niechlów, Nowa Ruda, Pęcław, Pielgrzymka, Platerówka, Przeworno, Stara Kamienica, Stoszowice, Wądroże Wielkie, Wleń. Odsetek mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy wahał się od 0,1% w gminach takich jak: Świerzawa, Wojcieszów, Prusice, Lubomierz Bogatynia, Ciepłowody, Dobromierz do niemal pełnego dostępu (powyżej 98,2%) w gminie Bolków.

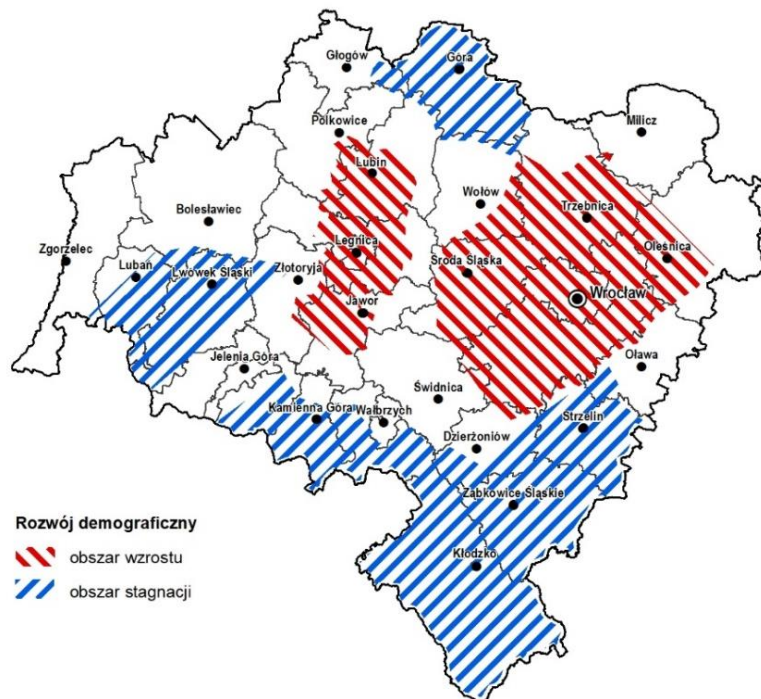
#### WYPOSAŻENIE MIESZKAŃ [2021]

<b>Wodociąg:</b>	ogółem: 98,2% mieszkań – 5. miejsce w kraju miasta: 98,7% mieszkań wieś: 96,38% mieszkań	<b>Centralne ogrzewanie:</b>	ogółem: 84,8% mieszkań – 10. miejsce w kraju miasta: 86,7% mieszkań wieś: 79,3% mieszkań
<b>Ustęp splukiwany:</b>	ogółem: 95,3% mieszkań – 10. miejsce w kraju miasta: 95,9% mieszkań wieś: 93,6% mieszkań	<b>Gaz sieciowy:</b>	ogółem: 64,7% mieszkań – 3. miejsce w kraju miasta: 79,0% mieszkań wieś: 23,0% mieszkań
<b>Łazienka:</b>	ogółem: 93,8% mieszkań – 10. miejsce w kraju miasta: 94,8% mieszkań wieś: 90,9% mieszkań		

## PODSUMOWANIE Demografia i mieszkalnictwo

**Demografia.** Województwo dolnośląskie zamieszkiwało w 2022 roku blisko 2,9 mln osób, co stanowiło 7,6% ludności Polski, klasyfikując region pod względem zaludnienia na 5. miejscu w kraju. Większość mieszkańców stanowiły kobiety – 51,9% ogółu ludności (w Polsce 51,7%). Gęstość zaludnienia na Dolnym Śląsku w 2022 roku wynosiła 145 osób na 1 km<sup>2</sup> i była wyższa od średniej dla Polski (121), plasując region na 4. miejscu. W latach 2016-2022 w województwie nastąpił spadek liczby mieszkańców – przez okres 6 lat ubyło blisko 16 tys. osób, co stanowiło 0,5% ogółu populacji (w Polsce spadek o 1,7%). Wskaźnik urbanizacji w 2022 roku wyniósł 67,8% (w Polsce 59,6%) i plasował region na 3. miejscu w Polsce (za województwami: śląskim i zachodniopomorskim). W stosunku do 2016 roku, w 2022 roku na Dolnym Śląsku odnotowano jednak spadek udziału ludności miejskiej o 1,4 p.p. W 2022 roku ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 17,4% ogółu mieszkańców (w Polsce 18,4%) – była to jedna z najniższych wartości spośród polskich regionów, klasyfikująca region na 12. miejscu w kraju. Ludność w wieku produkcyjnym stanowiła 58,8% populacji – 8. miejsce w kraju (58,7%), a ludność w wieku poprodukcyjnym obejmowała aż 23,9% mieszkańców, 7. miejsce w kraju (22,9%). Wskaźniki te wskazują na niekorzystną strukturę wieku ludności Dolnego Śląska w porównaniu do innych polskich województw. Również współczynnik przyrostu naturalnego (średnioroczny) w województwie dolnośląskim w latach 2016-2022 osiągnął jedną z najniższych wartości wśród polskich regionów wynosząc -3,2‰ (w Polsce -2,3‰). Ponadto w badanym okresie zarysowały się silne dysproporcje w poziomie przyrostu naturalnego pomiędzy obszarami miejskimi (-3,9‰) a obszarami wiejskimi (-1,8‰). W układzie wewnątrzregionalnym niekorzystna sytuacja demograficzna w zakresie przyrostu naturalnego zaznaczyła się w szczególności w gminach miejskich położonych w południowej części województwa, zaś korzystna w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich usytuowanych wokół Wrocławia. Saldo migracji (średnioroczne) na Dolnym Śląsku w analizowanym okresie osiągnęło wartość dodatnią wynoszącą 1,3‰ (w Polsce 0,1‰) i była to jedna z najwyższych wartości wśród polskich regionów. Ponadto zjawisko odznaczało się dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym w układzie miasto-wieś. Na obszarach miejskich zanotowano ujemne saldo migracji wynoszące -1,1‰, natomiast na obszarach wiejskich, w tym zwłaszcza w gminach podmiejskich Wrocławia, zarejestrowano relatywnie duże dodatnie saldo migracji o wartości 6,5‰.

Mapa 70. Obszary wzrostu i stagnacji w zakresie demografii w województwie dolnośląskim [2022].

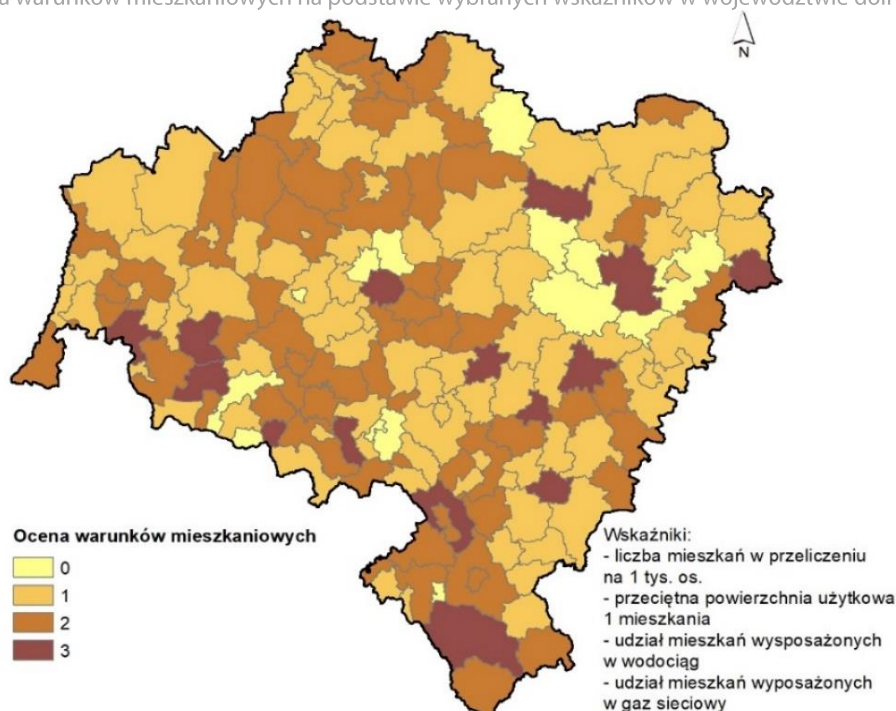


Źródło: opracowanie własne IRT.

**Zasoby mieszkaniowe.** Region dysponuje znaczącymi zasobami mieszkaniowymi, stanowiącymi 8,3% wszystkich mieszkań w Polsce i zajmuje pod tym względem 5 miejsce w kraju. Zasoby mieszkaniowe w województwie dolnośląskim w 2022 roku obejmowały 421 744 budynków mieszkalnych i 1 294 214 mieszkań. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w regionie wyniosła 70,8 m<sup>2</sup>, przy średnio 75,3 m<sup>2</sup> w kraju, i uplasowała województwo na 14. pozycji w kraju. Mieszkania na obszarach wiejskich charakteryzowały się większą przeciętną powierzchnią użytkową niż w miastach, co jest związane z przewagą domów jednorodzinnych w gminach wiejskich nad budynkami wielorodzinnymi w gminach miejsko-wiejskich i miejskich. Na kształtowanie zasobów mieszkaniowych (zwłaszcza w kontekście ruchu budowlanego oraz metrażu zasobów mieszkaniowych) bardzo duży wpływ wywiera Wrocław wraz ze swoją strefą podmiejską, gdzie rozwój budownictwa mieszkaniowego przebiega bardzo intensywnie. Zasoby mieszkaniowe w regionie ulegają stopniowej poprawie, jako pozytywny trend należy odczytywać wzrost poziomu nasycenia mieszkaniami, który w 2022 roku wyniósł on 448,2 mieszkania, co było wynikiem wyższym od średniej krajowej (412,4) i pozwalało zająć regionowi 2. miejsce wśród województw. Wstępne wyniki Narodowego Spisu Powszechnego (NSP) 2021 wskazują na znaczący udział zabudowy powstałej przed 1918 rokiem. W skali województwa takie mieszkania w 2021 roku stanowiły 17,3% zasobów ogółem (1 232,9 mln mieszkań). Zabudowa z tego czasu dominowała w powiatach: m. Wrocław 37,9 tys. mieszkań, kłodzkim 17,8 tys. mieszkań, świdnickim 15 tys. mieszkań, m. Wałbrzych 14,5 tys. mieszkań, głogowskim 1,2 tys. mieszkań. Województwo dolnośląskie cechuje się dobrym w skali kraju **wyposażeniem mieszkań** w instalacje techniczno-sanitarne (z wyjątkiem centralnego ogrzewania). W 2021 roku w wodociąg wyposażonych było 98,2% mieszkań – 5. miejsce w kraju (miasta – 98,7%, wieś – 96,8%), w ustęp spłukiwany wyposażonych było 95,3% mieszkań – 10. miejsce w kraju (miasta – 95,9%, wieś – 93,6%). Dostęp do łazienki posiadało 93,8% mieszkań - 10. miejsce w kraju (miasta – 94,8%, wieś – 90,9%). Mieszkania wyposażone w centralne ogrzewanie stanowiły 84,8% - 10. miejsce w kraju (miasta – 86,7%, wieś – 79,3%). Zdecydowanie gorzej prezentowały się mieszkania wyposażenie w gaz z sieci. Posiadało go 64,7% mieszkań, co oznaczało 4. miejsce w kraju. Najwyższą jakością wyposażenia zasobów mieszkaniowych charakteryzowały się gminy: Złotoryja (wodociąg - 99,8%, ustęp spłukiwany - 98,9%), Syców (łazienka – 98,2%), Lubin (centralne ogrzewanie – 96,7%), Bolków (gaz sieciowy – 98,2%). Słabo wyposażone są zasoby położone w gminach: Warta Bolesławiecka (wodociąg – 84,8%), Głuszyca (ustęp – 80,9%), Walim (łazienka – 74,5%), Pieszyce (centralne ogrzewanie – 65,5%). W regionie występują gminy, w których w ogóle nie było możliwości korzystania z gazu sieciowego, m.in. Bolesławiec, Gromadka, Łagiewniki, Kotła, Pęcław, Jemielno, Niechlów, Mściwojów, Wądroże Wielkie, Janowice Wielkie, Stara Kamienica, Nowa Ruda, Platerówka, Wleń, Dziadowa Kłoda, Mietków, Domaniów, Borów, Kondratowice, Przeworno, Mietków, Stoszowice, Pielgrzymka. Na podstawie analizy wskaźników określających dostępność mieszkań oraz standardy zamieszkania (1. liczba mieszkań w przeliczeniu na 1 tys. os.; 2. przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania; 3. udział mieszkań wyposażonych w wodociąg; 4. udział mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy) zidentyfikowano obszary o słabszych warunkach mieszkaniowych. Obszary te charakteryzowały się niższymi niż przeciętnie w regionie wartościami analizowanych wskaźników. Wyraźnie gorsza sytuacja ma miejsce

w 1 gminie miejskiej: Kowary, 10 gminach wiejskich: Stara Kamienica, Nowa Ruda, Legnickie Pole, Dziadowa Kłoda, Czarny Bór, Długołęka, Jordanów Śląski, Mietków, Żórawina, Ciepłowody oraz w 4 gminach miejsko-wiejskich: Bystrzyca Kłodzka, Leśna, Lubomierz, Prusice, gdzie gminy cechuje występowanie 3 wskaźników o wyraźnie niższych wartościach niż przeciętnie w regionie.

Mapa 71. Ocena warunków mieszkaniowych na podstawie wybranych wskaźników w województwie dolnośląskim [2021].



Źródło: opracowanie własne IRT.

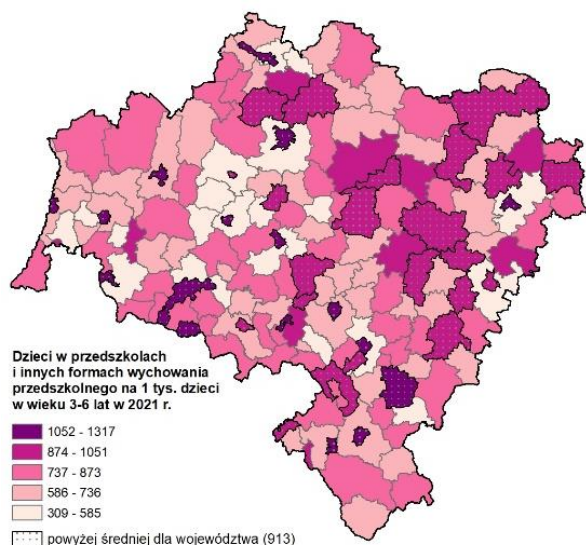
POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
Demografia	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ znaczny zasób ludnościowy województwa w skali kraju</li> <li>→ relatywnie wysoka gęstość zaludnienia regionu</li> <li>→ dynamiczny rozwój demograficzny Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego (WROF)</li> <li>→ rozwój ludnościowy stref suburbanalnych istotnych ośrodków miejskich sieci osadniczej</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wyraźne dysproporcje w poziomie zaludnienia w regionie</li> <li>→ pogłębiający się proces depopulacji województwa</li> <li>→ niekorzystne przekształcenia struktury ludności według wieku</li> <li>→ ujemne saldo migracji obserwowane w szczególności w północno-wschodniej i południowo-zachodniej części województwa</li> </ul>
Zasoby mieszkaniowe	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ znaczny wzrost zasobów mieszkaniowych w latach 2016-2022 w województwie dolnośląskim</li> <li>→ lokalizacja największych zasobów mieszkaniowych w gminach miejskich</li> <li>→ relatywnie dobre wyposażenie zasobów mieszkaniowych w urządzenia sieciowe na tle krajowym (za wyjątkiem centralnego ogrzewania)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ spadek przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania w relacji do średniej Polski</li> <li>→ duże inwestycje w budownictwie mieszkaniowym na obszarach o wysokich walorach krajobrazowych, w ośrodkach turystycznych, uzdrowiskowych</li> <li>→ potrzeba działań poprawiających stan techniczny budynków</li> <li>→ dekapitalizacja zasobów mieszkaniowych</li> <li>→ prowadzenie racjonalnej polityki remontowej, z wykorzystaniem gminnych programów rewitalizacyjnych</li> </ul>

## 3.2.2. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

### WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE

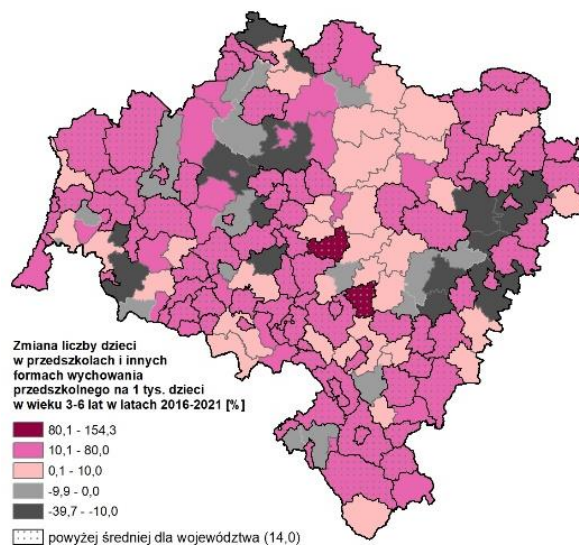
**Wychowanie przedszkolne.** W 2022 roku województwo dolnośląskie zamieszkiwało ponad 113,8 tys. dzieci w wieku 3-6 lat (wzrost o 1,5% względem 2016 roku). Liczba przedszkoli<sup>48</sup> zwiększyła się w latach 2016-2022 o 35 (z 1439 do 1474). Na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat w 2021 roku przypadało w regionie 913 dzieci w przedszkolach i innych formach wychowania przedszkolnego (w kraju 904), co dało Dolnemu Śląskowi 6. miejsce w Polsce. Najwyższe wartości wskaźnika osiągnęły gminy miejskie, z rekordowym wynikiem gminy Polanica-Zdrój, gdzie na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat aż 1 317 objętych było opieką w przedszkolach.<sup>49</sup> Najniższe wartości odnotowano w gminach wiejskich: Oleśnica (308), Paszowice (394) i Ruja (418). Największą zmianę liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w gminach Dolnego Śląska w latach 2016-2021 zanotowała gmina Marcinowice, gdzie wskaźnik wzrósł o 154%. Znaczny przyrost liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego miał miejsce również w gminach: Udantin (84%), Jeżów Sudecki (75%) oraz Mściwojów (62%). Około 30% gmin w latach 2016-2021 zanotowało spadek wartości tego wskaźnika. Były to m.in. wiejska gmina Oleśnica (-40%), Długoleka (-26%), Olszyna (-25%) i gmina wiejska Oława (-20%). Pod względem liczby dzieci w wieku 3-6 lat przypadających na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego Dolny Śląsk w 2022 roku<sup>50</sup> charakteryzował się zbliżoną wartością wskaźnika (1,28) do średniej w kraju (1,29). W odniesieniu do gmin, najkorzystniej prezentowały się pod tym względem gminy miejskie: Karpacz (0,58), Świeradów-Zdrój (0,62), Kudowa-Zdrój (0,64), Polanica-Zdrój (0,70) i Kłodzko (0,74). Ogółem w 31 gminach województwa na 1 miejsce przypadało mniej lub jedno dziecko. Najwyższe wartości wskaźnik osiągnął w gminach wiejskich, m.in. w gminie Wądroże Wielkie (6,28), Borów (5,97), Żórawina (4,92) i Chocianów (4,84)<sup>51</sup>.

Mapa 72. Liczba dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat w gminach województwa dolnośląskiego [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 73. Zmiana liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat w gminach województwa dolnośląskiego [2021].



## EDUKACJA

W 2021 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 866 **szkół podstawowych**, w których uczyło się 226,4 tys. uczniów, a mury szkoły opuściło ponad 25 tys. absolwentów, co względem 2016 roku oznaczało wzrost liczby uczniów o 39%

<sup>48</sup> Przedszkola w opracowaniu rozumiane są jako: przedszkola, przedszkola specjalne, zespoły wychowania przedszkolnego, punkty przedszkolne oraz oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych.

<sup>49</sup> Wskaźnik nie wskazuje bezpośrednio jaka część dzieci zamieszkujących daną gminę korzysta z opieki przedszkolnej. Zgodnie z informacją uzyskaną z BDL (GUS) wskaźnik prezentuje liczbę dzieci uczęszczających do wszystkich placówek wychowania przedszkolnego w danej gminie, którą odniesiono do liczby dzieci w określonej grupie wiekowej mieszkających w tej gminie.

<sup>50</sup> Bank Danych Lokalnych GUS od 2019 roku nie prezentuje danych o miejscach w placówkach wychowania przedszkolnego ze względu na niespójność informacji pochodzących z Systemu Informacji Oświatowej (SIO). Na potrzeby niniejszej analizy wykorzystano dane o miejscach w placówkach wychowania przedszkolnego pozyskane bezpośrednio z SIO Ministerstwa Edukacji i Nauki. Podczas analizy danych dot. dostępnych miejsc w placówkach wychowania przedszkolnego pochodzących z SIO należy pamiętać, iż mogą charakteryzować się one pewnym stopniem nieścisłości.

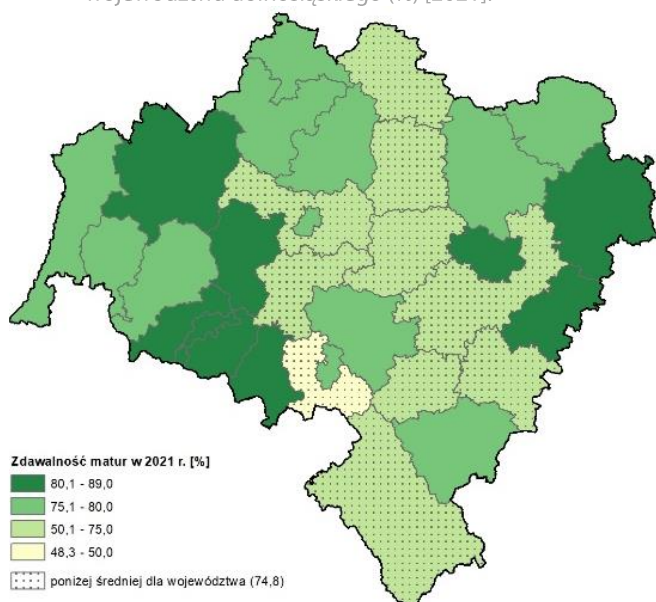
<sup>51</sup> Ze względu na brak wykazanych danych o miejscach w przedszkolach w bazie danych SIO, analizą nie objęto gmin: Jedlina-Zdrój, Legnickie Pole, Lubomierz, Mietków, Prusice, Stronie Śląskie, Sulików, Zagrodno i Zawidów.

o 10% absolwentów. Liderem pod względem liczby szkół był Wrocław, gdzie w 2021 roku działało 139 szkół podstawowych. 36% gmin regionu posiadało przynajmniej 1 lub 2 szkoły podstawowe. Na przestrzeni między 2016 a 2021 rokiem niewielkiej zmianie uległa średnia liczba uczniów przypadająca na jeden oddział (klasę), która w 2021 roku wynosiła 18 uczniów, a pięć lat wcześniej 19 osób.<sup>52</sup>

Szkoly ponadpodstawowe	liczba	2016		2021		
		uczniowie	absolwenci	liczba	uczniowie	absolwenci
licea ogólnokształcące	263	43,1 tys.	13,7 tys.	216	51,7 tys.	12,2 tys.
szkoly zawodowe	174	11,9 tys.	3,7 tys.	179	15,3 tys.	2,5 tys.
średnie zawodowe razem	134	34,2 tys.	7,6 tys.	143	45 tys.	7,0 tys.
<b>Szkoly policealne</b>	174	17,9 tys.	5,5 tys.	104	20,1 tys.	4,3 tys.

W sumie w 2021 roku funkcjonowało **538 szkół ponadpodstawowych**, z czego ponad 40% stanowiły licea ogólnokształcące, ponad 33% zasadnicze szkoły zawodowe, szkoły branżowe I stopnia i przysposabiające do pracy zawodowej oraz niecałe 27% średnie szkoły zawodowe (w tym technika oraz ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe). Pod względem liczby uczniów także dominowały licea, gdzie uczyło się ponad 46% uczniów szkół ponadpodstawowych w regionie. Około 40% uczniów wybrało średnie szkoły zawodowe, a niecałe 14% szkoły zawodowe. W sumie w 2021 roku uczyło się w takich placówkach prawie 112 tys. uczniów, a ukończyło ponad 21,6 tys. uczniów, z czego ponad 56% absolwentów ukończyło licea ogólnokształcące, ok. 32% średnie szkoły zawodowe oraz nieco ponad 11% szkoły zawodowe.

Mapa 74. Zdawalność egzaminu maturalnego w powiatach województwa dolnośląskiego (%) [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

W latach 2016-2021 szczególnie dużą zmianę liczby szkół zanotowano w przypadku liceów, gdzie ich liczba zmniejszyła się o 47 placówek. W przypadku pozostałych typów szkół liczba wzrosła: o 5 w przypadku szkół zawodowych i o 9 w przypadku średnich szkół zawodowych.

Zdawalność **egzaminu maturalnego** w województwie dolnośląskim w 2021 roku wyniosła 74,8% (względem 77% w 2016 roku) i była wartością poniżej średniej dla Polski (78,2%). Niestety była to również najniższa zdawalność spośród wszystkich województw. Najlepszymi wynikami matury charakteryzował się powiat: bolesławiecki (89%), miasto Wrocław (85%) i kamiennogórski (84%). Najstąbiej wypadły natomiast powiaty wałbrzyski (48%) i legnicki (66%).

## SZKOLNICTWO WYŻSZE<sup>53</sup>

**Uczelnie.** Województwo dolnośląskie, dzięki jednemu z największych ośrodków akademickich w kraju jakim jest Wrocław, odgrywa istotną rolę w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce. W 2021 roku w regionie funkcjonowały 33 uczelnie (macierzyste), z czego 13 było uczelniami publicznymi. Zdecydowana większość z nich znajdowała się we Wrocławiu (25 uczelni). Pozostałe mieściły się w ważnych ośrodkach miejskich regionu takich jak: Legnica (2), Wałbrzych (2), Głogów (1), Jelenia Góra (1), Kłodzko (1) i Polkowice (1). W ostatnich latach ich liczba utrzymuje się na stabilnym poziomie. Pod opisywanym względem Dolny Śląsk uplasował się na 2. miejscu w kraju, za województwem mazowieckim. Poza uczelniami macierzystymi na Dolnym Śląsku w 2021 roku działalność prowadziło także 13 filii uczelni wyższych zlokalizowanych we Wrocławiu (4), Jeleniej Górze (2), Świdnicy (2), Kłodzku, Legnicy, Lubinie, Wałbrzychu i Zgorzelcu (po 1). W rankingu uczelni akademickich miesięcznika edukacyjnego Perspektywy<sup>54</sup> w 2022 roku Politechnika Wroclawska zajęła 7. miejsce w Polsce, Uniwersytet Wroclawski 10. miejsce, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu 20. miejsce, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu 25. miejsce a Uniwersytet

<sup>52</sup> W wyniku reformy oświaty z 2017 r., zaczęto stopniowo wygaszać szkoły gimnazjalne. W 2019 r. zaprzestano nauki w gimnazjach. W 2018 r. działało 141 szkół gimnazjalnych, gdzie uczyło się 23,4 tys. uczniów, a mury opuściło 22,4 tys. absolwentów. W 2018 r. w ponad 61% gmin nie funkcjonowały już gimnazja.

<sup>53</sup> Dane w poniższym podrozdziale prezentowane są według faktycznej lokalizacji uczelni/jednostki zamiejscowej.

<sup>54</sup> <http://ranking.perspektywy.pl/2022/ranking/ranking-uczelni-akademickich>

Ekonomiczny we Wrocławiu 45. miejsce. Pozostałe uczelnie akademickie, zarówno publiczne i niepubliczne, uplasowały się na niższych pozycjach w 2. pięćdziesiątce wspomnianego rankingu. Pomimo zajmowania przez niektóre wrocławskie publiczne uczelnie wysokich miejsc w rankingu krajowym, pozostają one na bardzo odległych lokatach w rankingach globalnych. Jest to problem widoczny w przypadku całego szkolnictwa wyższego w Polsce. Dla przykładu w rankingu przygotowanym przez *Center for World University Rankings*<sup>55</sup> (CWUR; edycja 2023) na 2000 sklasyfikowanych uczelni znalazły się 4 wrocławskie uczelnie. Były to: Uniwersytet Wrocławski (870 miejsce), Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu (899), Politechnika Wrocławska (1005.) oraz Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu (1783). Według *Akademickiego Rankingu Uniwersytetów Świata*<sup>56</sup> (Lista Szanghajska) z 2022 roku, uwzględniającej 1000 uczelni, odnotowane zostały tylko dwie uczelnie dolnośląskie: Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich (miejsca 801-900) oraz Politechnika Wrocławska (901-1000).

**Studenci.** Według danych z 2021 roku w województwie dolnośląskim studiowało 116,3 tys. osób, które stanowiły 9,6% studentów w kraju. Pod względem wspomnianej wartości Dolny Śląsk uplasował się na 3. miejscu za województwem mazowieckim i małopolskim. Ze wspomnianej powyżej wartości aż 91,6% (106,5 tys. osób) podejmowało naukę we Wrocławiu, natomiast pozostałe 8,4% (9,8 tys.) w mniejszych ośrodkach regionu. W latach 2016-2021 liczba studentów w regionie spadła o 14,0 tys. osób. W ujęciu procentowym zmniejszyła się ona o 10,8%, co stanowiło wartość o 1,0 p.p. wyższą w odniesieniu do wartości krajowej. Obserwowany trend występuje współcześnie w całej Polsce i jest spowodowany w głównej mierze niekorzystnymi zmianami demograficznymi w strukturze wiekowej ludności. Objawiają się one między innymi spadkiem liczby osób w wieku 19-24 lata, w porównaniu do sytuacji sprzed kilku lub kilkunastu lat, które najczęściej podejmują edukację na poziomie szkolnictwa wyższego. Na 100 osób w wieku 19-24 lata w województwie dolnośląskim przypadało 72,3 studentów, zdecydowanie więcej w porównaniu do wartości krajowej (54,5 studentów). Dolny Śląsk uplasował się pod tym względem na 2. pozycji w kraju ustępując jedynie województwu mazowieckiemu. Z kolei wskaźnik przedstawiający liczbę studentów na 10 000 ludności ukształtował się w regionie na poziomie 402 studentów i także wyraźnie przewyższał wartość krajową (321 studentów). Dolny Śląsk pod tym względem zajął 3. miejsce w kraju za województwem mazowieckim i małopolskim. W 2021 roku kobiety stanowiły większy odsetek osób studiujących niż mężczyźni – 56,5% do 43,5%. Podobna sytuacja wystąpiła w pozostałych regionach, przy czym w zdecydowanej większości z nich udział procentowy kobiet był jeszcze wyższy niż na Dolnym Śląsku. Większa grupa osób studiujących w regionie podejmowała naukę na uczelniach publicznych (68,6%; 79,8 tys.) w porównaniu do uczelni niepublicznych (31,4%; 36,5 tys.). Od roku 2016 nastąpił wyraźny spadek, w ujęciu bezwzględny i procentowy, studentów w uczelniach publicznych (-22,1%; -22,6 tys.) przy jednoczesnym wzroście w uczelniach niepublicznych (+30,6%; +8,5 tys.). Wspomniany trend uwidocznił się także na poziomie krajowym. Wpływ na taki stan rzeczy mogła mieć reforma szkolnictwa wyższego wprowadzająca zmiany w finansowaniu uczelni publicznych. Premiowały one stan, w którym na 1 nauczyciela akademickiego przypadało od 11 do 13 studentów. Osobom, którym nie udało się dostać na uczelnie publiczne mogły rozpocząć edukację w uczelniach niepublicznych. W pewnym stopniu sytuacja ta może być również spowodowana częstszym wybieraniem przez cudzoziemców w ostatnich latach studiów w uczelniach niepublicznych, a trend ten zaczyna coraz bardziej przybierać na sile. Dla przykładu w 2021 roku, według danych dla całego kraju, w uczelniach publicznych kształciło się 41,0 tys. studentów z zagranicy, a na uczelniach niepublicznych około 44,6 tys. W uczelniach niepublicznych ich udział ukształtował się na poziomie 11,8%, a w uczelniach publicznych był ponad dwukrotnie niższy osiągając wartość 5,0%<sup>57</sup>. W latach 2016-2021 nastąpił zauważalny wzrost udziału cudzoziemców wśród dolnośląskich studentów z wartości 4,8% do 7,2%. Dla porównania w roku 2010 stanowili oni jedynie 1,2% ogółu studiujących. Z grona 8,4 tysiąca studentów z zagranicy zdecydowanie najliczniejszą grupę stanowili Ukraińcy (48,4% ogółu cudzoziemców). Wzrastający poziom umiędzynarodowienia polskich, w tym dolnośląskich, uczelni może nieść za sobą zarówno pozytywne jak i negatywne konsekwencje w ujęciu krótko i długoterminowym. W gronie studiujących w województwie dolnośląskim w 2021 roku 64,1% (74,6 tys. osób) uczyło się w trybie stacjonarnym (dziennym) natomiast 35,9% (41,7 tys. osób) w trybie niestacjonarnym. W latach 2016-2021 liczba studentów podejmujących naukę w trybie stacjonarnym spadła o 15,2% (13,4 tys. osób), natomiast w trybie niestacjonarnym spadek był nieznaczny i wyniósł tylko 1,6% (682 osoby). Zmiany te spowodowały wzrost odsetka osób kształcących się w trybie niestacjonarnym uwzględniając wspomniany przedział czasowy.

**Absolwenci.** W 2021 roku liczba absolwentów na Dolnym Śląsku wyniosła 29,7 tys. osób. Stanowili oni 10,0% absolwentów w kraju zajmując pod tym względem 3. miejsce za województwem mazowieckim i małopolskim. W stosunku do 2016 roku nastąpił spadek liczby absolwentów o 3,7 tys. osób, czyli o 11,2%. W ujęciu procentowym był to najniższy spadek wśród województw. Absolwenci cudzoziemcy w 2021 roku stanowili 6,2% ogółu absolwentów w województwie dolnośląskim. Ich udział wzrósł zdecydowanie od 2015 roku kiedy to wynosił 1,6%. Na 10 000 ludności

<sup>55</sup> <https://cwur.org/2023.php>

<sup>56</sup> <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2022>

<sup>57</sup> Cudzoziemcy na uczelniach w Polsce, Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, 2022.

w regionie przypadało 103 absolwentów, przy 78 absolwentach średnio w Polsce, a wyższe wartości po raz kolejny stwierdzono jedynie w województwie małopolskim i mazowieckim.

**Nauczyciele akademicki**<sup>58</sup>. W województwie dolnośląskim w 2021 roku, w przeliczeniu na pełne etaty, było zatrudnionych 8 444,3 nauczycieli akademickich. Stanowili oni 9,0% kadry akademickiej w Polsce, a Dolny Śląsk pod wspomnianym względem zajął 4. miejsce za województwami: mazowieckim, małopolskim i wielkopolskim. Od roku 2016 liczba nauczycieli akademickich nieznacznie spadła z poziomu 8 573,7 osób (-1,5%). Spadek był również zauważalny na poziomie krajowym. Przy jednoczesnym zdecydowanie wyższym spadku liczby studentów i doktorantów zmniejszyła się ich liczba przypadająca na 1 nauczyciela akademickiego. W grupie nauczycieli akademickich regionu najwięcej było adiunktów (3 835,2; 9,5% wartości krajowej), którzy przewyższali liczebnie zarówno profesorów (2 175,8; 8,1%) oraz asystentów (1 267,6; 8,5%).

**Uczestnicy studiów doktoranckich i szkół doktorskich**<sup>59</sup>. Według danych z 2021 roku na Dolnym Śląsku było 2 689 uczestników studiów doktoranckich i szkół doktorskich. Stanowili oni 9,7% tego typu studentów w kraju. Ich liczba od 2016 roku spadła aż o 1 374 osoby, czyli 33,8%. Podobny bardzo dynamiczny trend spadkowy był odnotowany również na poziomie krajowym. Wpływ na to miała w głównej mierze reforma szkolnictwa wyższego, która swoimi postanowieniami wprowadziła szkoły doktorskie funkcjonujące od roku akademickiego 2019/2020. Wprowadzane zmiany w szkolnictwie wyższym miały się w założeniu przyczynić m.in. do wzrostu wśród doktorantów tych, którym udało się obronić dysertację doktorską i uzyskać stopień naukowy doktora. Widoczny bardzo duży spadek liczby doktorantów pomimo przypuszczalnego w przyszłości procentowego wzrostu pozytywnie zakończonych obron może się przyczynić do braków kadrowych zarówno w sektorze publicznym jak i prywatnym, w działach gdzie jest wymagane tego typu wykształcenie.

**Uczestnicy studiów podyplomowych**. Na Dolnym Śląsku w 2021 roku było 10 264 uczestników studiów podyplomowych. Wartość ta uplasowała region na 5. miejscu w kraju. W porównaniu do roku 2016 ich liczba zmniejszyła się o 11,3% (1 311 osób). Spadki wystąpiły w zdecydowanej większości województw, przy czym wartość krajowa zwiększyła się, głównie za sprawą dużego wzrostu w województwie mazowieckim.

<b>SZKOLNICTWO WYŻSZE W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM</b>	<b>2016</b>	<b>2021</b>	<b>zmiana 2016-2021 [%]</b>
<b>Uczelnie macierzyste [jednostki]</b>	33	33	–
<b>Filie uczelni wyższych [jednostki]</b>	14	13	-7,1% ↓
<b>Studenci [osoby]</b>	130 425	116 342	-10,8% ↓
<b>Absolwenci [osoby]</b>	33 458	29 727	-11,2% ↓
<b>Nauczyciele akademicki [osoby]</b>	8 574	8 444	-1,5% ↓
<b>Uczestnicy studiów doktoranckich i szkół doktorskich [osoby]</b>	4 063	2 689	-33,8% ↓
<b>Uczestnicy studiów podyplomowych [osoby]</b>	11 575	10 264	-11,3% ↓

## KULTURA

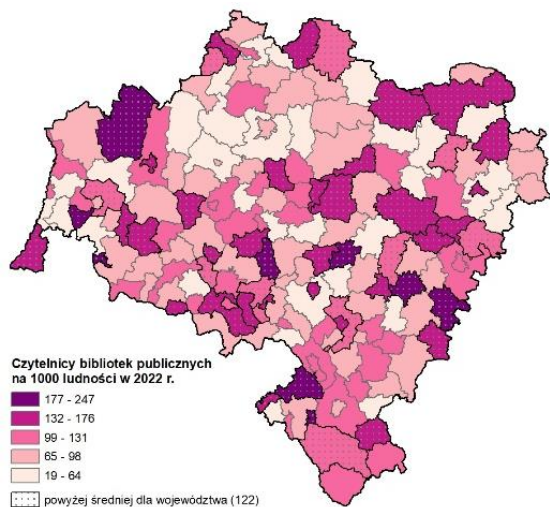
**Biblioteki**. W 2022 roku na Dolnym Śląsku działalność prowadziły 574 biblioteki i ich filie, co stanowiło 7,5% ogólnej liczby tego typu placówek w kraju (o 19 mniej względem 2016 r.). Najwięcej bibliotek działało we Wrocławiu (40), a w pozostałych gminach regionu funkcjonowało co najmniej po jednej placówce. Biorąc pod uwagę **dostępność bibliotek**, średnio na 1 placówkę biblioteczną w 2022 roku przypadało 4 591 mieszkańców regionu przy 4 473 średnio w kraju. W najmniej korzystnej pod tym względem sytuacji znaleźli się mieszkańcy Bielawy (ponad 28 tys. osób na placówkę) oraz Trzebnicy (ponad 25 tys.). Najlepszy dostęp do placówek bibliotecznych mieli mieszkańcy gmin wiejskich Pęcław (704), Platerówka (756) i Żukowice (862). W 2022 roku na Dolnym Śląsku na 1000 ludności przypadało 122 **czytelni bibliotek publicznych**, czyli mniej niż przeciętnie w kraju (135). W niecałej jednej trzeciej gmin regionu odnotowano wartości wskaźnika wyższe od średniej w regionie, a najwyższe w gminach: Polanica-Zdrój (247), Dobromierz (232), Borów (228), Platerówka (225) oraz Mietków (222). Na najniższym poziomie aktywnym czytelnictwem wykazała się gmina: wiejska Głogów (19), Krośnice (27) oraz Sulików (29). Przeciętnie na Dolnym Śląsku w 2022 roku przypadało 2 860 woluminów na 1000 mieszkańców, a więc czytelnicy bibliotek i filii w regionie mogli korzystać z mniejszego **zasobu bibliotecznego** niż przeciętnie w kraju (3 293). W przeliczeniu na liczbę mieszkańców najzasobniejsze okazały się zbiory biblioteczne w gminie Platerówka (13 578) oraz Jemielno (10 881), natomiast najmniej zasobne w gminie wiejskiej Oleśnica (646).

<sup>58</sup> Dane dotyczące nauczycieli akademickich uwzględniają pełnozatrudnionych i niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na pełne etaty.

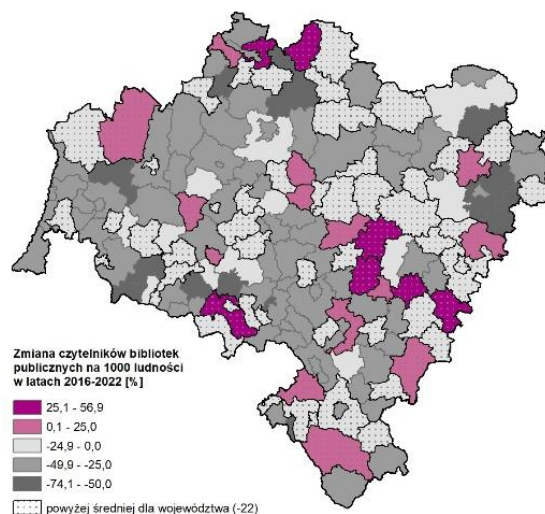
<sup>59</sup> Do 2019 roku w zestawieniu uwzględniono uczestników studiów doktoranckich a od 2019 roku zarówno uczestników studiów doktoranckich jak i szkół doktorskich



Mapa 75. Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2022].



Mapa 76. Zmiana liczby czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Kina.** W 2022 roku Dolnoślązacy mogli korzystać z ofert 49 kin (o 7 więcej względem 2016 r.). Kina zlokalizowane były w miastach, a większość z nich (33) pozostawała własnością samorządu lokalnego. Obiekty należące do prywatnych właścicieli mieściły się jedynie w największych ośrodkach: we Wrocławiu, Legnicy, Jeleniej Górze, Zgorzelcu, Lubinie oraz Kłodzku. Choć sektor publiczny jest właścicielem większości obiektów to dysponuje ok. 27% miejsc ogółem na widowni. Największą bazą kinową dysponował Wrocław z 9 kinami, oferującymi ponad 16 tys. miejsc, wyprzedzając daleko drugą pod tym względem Jelenią Górę, gdzie działały 3 kina z ok. 1,5 tys. miejsc. Najbardziej kameralne były obiekty w Bolkowie, Kamiennej Górze, Kowarach i Wleniu, gdzie oferowano widzom po 20 miejsc na widowni, czy Dziadowej Kłodzie – ok. 30 miejsc. Ogólna liczba miejsc na widowni kinowej w regionie w latach 2016-2022 wzrosła o około 41,7%, z 28,8 tys. miejsc w 2016 roku do 32,3 tys. miejsc w 2022 roku, a liczba seansów została zwiększona o 8,1% – z 191,3 tys. do 206,7 tys.

**Działalność sceniczna.** W 2022 roku w województwie dolnośląskim działało 17 teatrów i instytucji muzycznych, co dawało 4. miejsce wśród województw w kraju. Instytucje te dysponowały ponad 9 tys. miejsc na widowniach w salach stałych, a zorganizowano w nich ponad 5,3 tys. przedstawień i koncertów. Wydarzenia te obejrzało w sumie blisko 759 tys. widzów (8,2% widzów przedstawień w Polsce), czyli o 218,7 tys. mniej osób niż w 2016 roku. Na 1 miejsce w teatrach i instytucjach muzycznych na Dolnym Śląsku przypadało ok. 318 osób, przy 385 średnio w kraju, co dało regionowi 4. pozycję w kraju. **Aktywność mieszkańców województwa dolnośląskiego** mierzona ich uczestnictwem w wydarzeń teatralnych i muzycznych była w 2022 roku nieznacznie niższa od tej w 2016 roku i wynosiła 319 uczestników na 1000 ludności, co jednak pozostawało poziomem wyższym niż przeciętnie w kraju (246 osób). W regionie czynnych było 6 teatrów dramatycznych działających w miastach na prawach powiatu (3 we Wrocławiu, po 1 w Jeleniej Górze, Legnicy i Wałbrzychu). W 2022 roku teatry te zrealizowały 1 104 przedstawienia (najwięcej wrocławskie – 698), które obejrzało prawie 157,5 tys. widzów. Względem 2016 roku liczba zarówno liczba widzów, jak i przedstawień zmniejszyła się (odpowiednio: -15%; -29%). W największych miastach regionu działały również teatry lalkowe (we Wrocławiu, Wałbrzychu i Jeleniej Górze), które wystawiły 700 przedstawień, a każde z nich gromadziło na widowni średnio 117 widzów (łącznie 82,2 tys.), co oznaczało wzrost liczby przedstawień o 14% oraz minimalny wzrost liczby widzów (o 0,1%). **Filharmonie** we Wrocławiu, Jeleniej Górze i Wałbrzychu zagrały w 2022 roku 517 koncertów, których wysłuchało 148,8 tys. osób (w 2016 r. 413 koncertów, 164,2 tys. widzów). Zlokalizowany w stolicy Dolnego Śląska jedyny w regionie teatr operowy oraz dwa teatry muzyczno-rozrywkowe, zrealizowały w 2022 roku odpowiednio 120 i 232 przedstawień, w których uczestniczyło 67,1 tys. widzów (opera) i 96,7 tys. (teatry). W 2016 roku opery zrealizowały o 35% więcej przedstawień, które obejrzało o 16% więcej widzów. W przypadku teatrów muzycznych, liczba przedstawień w latach 2016-2022 wzrosła o 14%, a liczba widzów o 3%.

**Muzea.** W 2022 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 68 muzeów wraz z oddziałami (o 4 mniej względem w 2016 r.), które stanowiły ok. 7% muzeów w Polsce. Blisko połowa z nich – 34 obiekty, znajdowała się w gestii samorządów lokalnych. Na tle pozostałych województw Dolny Śląsk plasował się na 6. pozycji pod względem liczby muzeów, a na 4. pod względem liczby zwiedzających. We Wrocławiu działało 21 muzeów (wraz z oddziałami), a w innych 37 gminach swoje siedziby miało średnio od 1 do 4 instytucji. W latach 2016-2022 nieznacznie zmniejszyła się liczba odwiedzających muzea: z 6,9 tys. do 6,5 tys. osób na 10 000 mieszkańców. Niekwestionowanym liderem w 2022 roku

okazała się gmina Duszniki-Zdrój z prawie 139 tys. osób odwiedzających na 10 tys. mieszkańców. W czołówce znalazły się też gminy: Kudowa-Zdrój (95,8 tys.), Karpacz (81,6 tys.) i Bolków (73,8 tys.).

**Galerie i salony sztuki.** Między 2016 a 2022 rokiem zmniejszyła liczba galerii i salonów sztuki z 23 do 19. We Wrocławiu działało aż 15 z nich, 2 w Wałbrzychu i po 1 w Jeleniej Górze i Legnicy. Ponad 60% wystaw i ekspozycji organizowana była w stolicy Dolnego Śląska, które odwiedziło ponad 70% wszystkich osób korzystających z tego rodzaju instytucji. W latach 2016-2022 zarówno liczba krajowych wystaw jak i ekspozycji zmalała o ok. 65%. Rekordowo zmalała również liczba zwiedzających, bo aż o 95% (w kraju spadła o 60%).

**Domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice.** W 2022 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 280 instytucji społeczno-kulturalnych. Około 16% gmin regionu nie posiadało domu kultury, a w około 19% gmin działała więcej niż 1 taka instytucja (najwięcej w gminach miejsko-wiejskich: Miękinia (16), Strzegom (15), Wrocław (13), Męcinka (12), czy Warta Bolesławiecka (11)). W latach 2016-2022 odnotowano rosnący trend pod względem liczby **impresz organizowanych w domach kultury**: z 18,8 tys. w 2016 roku do 20,5 tys. w 2022 roku. Przeciętnie na jeden dom kultury przypadały w ciągu roku 73 imprezy, przy czym niekwestionowanym liderem był Wrocław z prawie 2,5 tys. imprez. W 2022 roku w ramach działalności ośrodków i domów kultury, klubów oraz świetlic funkcjonowały na Dolnym Śląsku 884 **grupy artystyczne** skupiające 15,2 tys. członków, co oznacza wyraźny spadek względem 2016 roku (1058 grup artystycznych oraz 17 tys. członków). Największą liczbą członków w 2022 roku dysponowały grupy artystyczne w gminie miejskiej Bolesławiec (753), Bogatynia (705), Wrocław (702) i Świdnica (652), najmniejszą zaś w Jedlinie-Zdroju (5), Niemczy i Zawidowie (po 7), Cieszkowie (8) oraz Wleniu (9). Od 2016 roku zmalała również na Dolnym Śląsku liczba **kół, klubów i sekcji**: z 2,4 tys. do 1,9 tys., a także liczba uczestników tych zajęć: z 46,6 tys. do 37,8 tys. osób. Domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice w przeważającej większości prowadzone były w 2022 roku przez sektor publiczny. Tylko 12 z nich było w posiadaniu sektora prywatnego (w gminach miejskich: Bielawa, Dzierżoniów, Legnica, Lubin, Oleśnica, Oława, Wałbrzych oraz Wrocław).

**Imprezy masowe.** W 2022 roku na Dolnym Śląsku odbyło się w sumie 501 imprez masowych, z czego blisko połowę z nich stanowiły imprezy o charakterze artystyczno-rozrywkowym. Ponad 40% (216) ze wszystkich zorganizowanych w 2022 roku w regionie imprez odbyło się we Wrocławiu, a około 12% (61) zorganizowana została w Lubinie. W 62,7% (106) gmin województwa dolnośląskiego nie odbyła się w 2022 roku żadna impreza masowa. W odniesieniu do 2016 roku, w 2022 roku zorganizowano w regionie w sumie o 13% imprez mniej, a liczba ich uczestników wzrosła o 3%.

## SPORT I REKREACJA

W 2022 roku w województwie dolnośląskim baza sportowa<sup>60</sup> obejmowała 181 stadionów, 835 boisk piłkarskich, 114 boisk do koszykówki, 20 boisk do piłki ręcznej, 82 boiska do piłki siatkowej oraz 375 boisk uniwersalno-wielozadaniowych. W sumie obiekty te stanowiły ponad 10% obiektów Polsce. W latach 2014-2022 liczba tego typu obiektów wzrosła w regionie o 11% (w kraju o 18%). W gminach regionu zlokalizowane były 93 hale sportowe (o wymiarach od 36x19 m) oraz 92 sale gimnastyczne (o wymiarach poniżej 36x19 m) i sale pomocnicze, które stanowiły ok. 8% takich obiektów w Polsce. W latach 2014-2022 ich liczba w regionie wzrosła o 22% (w kraju o 15%). W województwie dysponowano także 200 kortami tenisowymi, 56 krytymi pływalniami, 29 strzelnicami, 23 sztucznymi lodowiskami, 2 skoczniami narciarskimi, 59 skateparkami oraz 1 046 siłowniami zewnętrznymi. W 2022 roku w województwie zarejestrowanych było 1 381 klubów sportowych (łącznie z klubami wyznaniowymi i uczniowskimi klubami sportowymi), co dawało 5. pozycję wśród regionów. Względem 2018 roku nastąpił spadek o 65 klubów. W 2022 roku wykazano prawie 98,9 tys. członków klubów, co oznaczało 3% wzrost ich liczby względem 2018 roku i 3. miejsce pod względem wartości wzrostu liczby członków klubów w kraju. Najwięcej klubów działało we Wrocławiu – 166 (21,5 tys. członków), a najmniej w powiecie górowskim – 14 (831 członków).

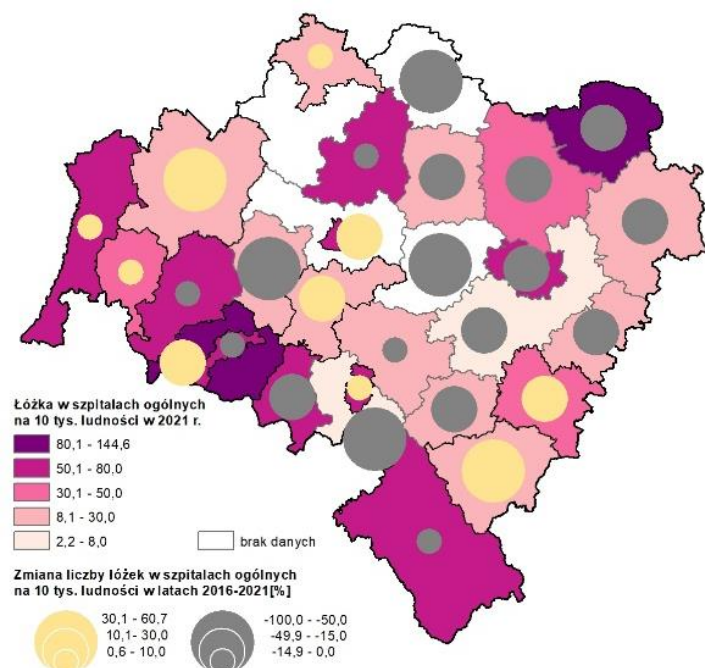
## OCHRONA ZDROWIA

**Przychodnie.** W 2022 roku na Dolnym Śląsku działało 1 608 **przychodni lekarskich** (6. miejsce wśród województw), a względem 2016 roku ich liczba zwiększyła się o 93. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców regionu w latach 2016-2022 liczba przychodni wzrosła z 5 do 6. Największa ich liczba funkcjonowała we Wrocławiu (607). W siedmiu gminach województwa dolnośląskiego w 2022 roku nie działała żadna przychodnia<sup>61</sup>. Po przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców najlepszą dostępnością przychodni lekarskich charakteryzowały się gminy uzdrowiskowe: Polanica-Zdrój i Świeradów-Zdrój (po 13), Duszniki-Zdrój (12), a także miasta: Kłodzko (11) i Dzierżoniów (10). We Wrocławiu na 10 tys. mieszkańców przypadało 9 przychodni. Względem roku 2016 liczba udzielonych **porad lekarskich** wzrosła o 5,5% (z 21,2 mln do 22,3 mln). Liczba udzielonych porad w 2022 roku uplasowała Dolny Śląsk na 5. miejscu wśród regionów.

<sup>60</sup> Dane nie obejmują obiektów przyszkolnych.

<sup>61</sup> Gminy wiejskie: Dzierżoniów, Głogów, Lewin Kłodzki, Lubań, Platerówka, Rudna i Stoszowice.

Mapa 77. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności w powiatach województwa dolnośląskiego [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Apteki.** Pod względem dostępności do aptek województwo dolnośląskie w 2022 roku zajmowało 7. miejsce wśród regionów z 3 202 osobami przypadającymi na aptekę. W 2016 roku wskaźnik wynosił 2 732 osób na aptekę, co oznacza zmniejszenie dostępności tego typu placówek.

**Uzdrowiska.** W 2022 roku w województwie dolnośląskim działalność prowadziło 11 uzdrowisk statutowych<sup>63</sup> stanowiących 24,4% wszystkich uzdrowisk działających w Polsce (45), plasując region na 1. miejscu w kraju. Największa ich liczba (5) działała w powiecie kłodzkim: Duszniki-Zdrój, Długopole-Zdrój, Kudowa-Zdrój, Lądek-Zdrój, Polanica-Zdrój. W powiatach lubańskim i wałbrzyskim funkcjonowały po 2 uzdrowiska: odpowiednio Świeradów-Zdrój i Czerniawa-Zdrój oraz Jedlina-Zdrój i Szczawno-Zdrój. Kolejne uzdrowiska zlokalizowane były w Kotlinie Jeleniogórskiej (Jelenia Góra Cieplice) oraz w obszarze Przedgórze Sudeckiego (Przerzeczyn-Zdrój). W 2022 roku w regionie funkcjonowało 51 **zakładów lecznictwa uzdrowiskowego** (w sumie 40 szpitali i sanatoriów oraz 11 zakładów przyrodolecznictwa i przychodni uzdrowiskowych), co również plasowało Dolny Śląsk na 1. miejscu w kraju. Pod koniec 2022 roku w województwie dolnośląskim dostępnych były 5,7 tys. łóżek w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych, co stanowiło 12,4% zasobów krajowych, dając regionowi 4. miejsce w kraju. W latach 2016-2022 liczba łóżek w zakładach lecznictwa uzdrowiskowego w regionie zmniejszyła się o 8%. W 2022 roku ze szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych na Dolnym Śląsku skorzystało 94,6 tys. **kuracjuszy stacjonarnych**, z czego 8,1 tys. (8,5%) stanowili kuracjusze zagraniczni. Województwo dolnośląskie zajęło 3. miejsce w kraju pod względem liczby leczonych kuracjuszy stacjonarnych oraz 2. miejsce (za województwem zachodniopomorskim) pod względem liczby cudzoziemców leczonych w uzdrowiskach. W latach 2016-2022 liczba kuracjuszy stacjonarnych zmniejszyła się o 8% (w kraju wzrost o niecały 1%), a liczba cudzoziemców o 35% (w kraju spadek o 18%).

**Opieka długoterminowa i paliatywno-hospicyjna.** W 2021 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 6 oddziałów opieki paliatywnej, 8 hospicjów, 19 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych oraz 52 zakłady opiekuńczo-lecznicze. W instytucjach tych dysponowano w sumie 4,4 tys. łózkami, z których skorzystało prawie 9,2 tys. pacjentów. W latach 2016-2021 liczba instytucji oferujących opiekę długoterminową i paliatywno-hospicyjną zanotowała wzrost: liczba zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych wzrosła o 6%, zakładów opiekuńczo-leczniczych o 8%, hospicjów o 19%, a liczba oddziałów opieki paliatywnej nie uległa zmianie. Zwiększyła się również o 10% liczba dostępnych łóżek, zmalała natomiast o 8% liczba pacjentów. W przeliczeniu na 100 tys. ludności w województwie dolnośląskim w 2021 roku dostępnych było średnio 146 łóżek w hospicjach, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych, przy

**Szpitale.** W 2021 roku w szpitalach ogólnych na 10 tys. mieszkańców regionu dostępnych było średnio 46 łóżek (przy średnio 45 w kraju), czyli o blisko 5 łóżek mniej niż w 2016 roku. Najkorzystniej sytuacja przedstawiała się w powiecie karkonoskim, gdzie na 10 tys. mieszkańców przypadało prawie 145 łóżek. W latach 2016-2021 największym przyrostem liczby łóżek charakteryzował się powiaty ząbkowicki (61%) i bolesławiecki (52%). Najdotkliwszy spadek natomiast odnotowano w powiatach górowskim i średzkim, gdzie zlikwidowano szpitale<sup>62</sup> oraz wałbrzyskim (-62%) i złotoryjskim (-57%). W 2022 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 16 **szpitalnych oddziałów ratunkowych (SOR)** – o 1 więcej niż w 2016 roku. W ślad za tym wzrosła również liczba łóżek, którymi dysponowano na SOR-ach – z 134 w 2016 roku do 178 w 2022 roku, co dawało regionowi 4. pozycję w kraju.

**Pomoc doraźna i ratunkowa 2016 / 2022:**

zespoły ratownictwa medycznego (razem) – 113 / 117  
szpitalne oddziały ratunkowe – 15 / 16 ↑  
lotnicze zespoły ratownictwa – 1 / 1  
izby przyjęć – 2 / 6 ↑

<sup>62</sup> W 2022 r. w powiecie górowskim, legnickim, polkowickim i średzkim nie działały szpitale.

<sup>63</sup> Status uzdrowiskowy przyznany jest w trybie obowiązującej Ustawy z 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz gminach uzdrowiskowych (Dz. U. z 2023 r. poz. 151.).

średnio 100 w kraju i była to najwyższa wartość wśród polskich regionów. Względem roku 2016 odnotowano wzrost wartości wskaźnika z 132 łóżek na 100 tys. ludności.

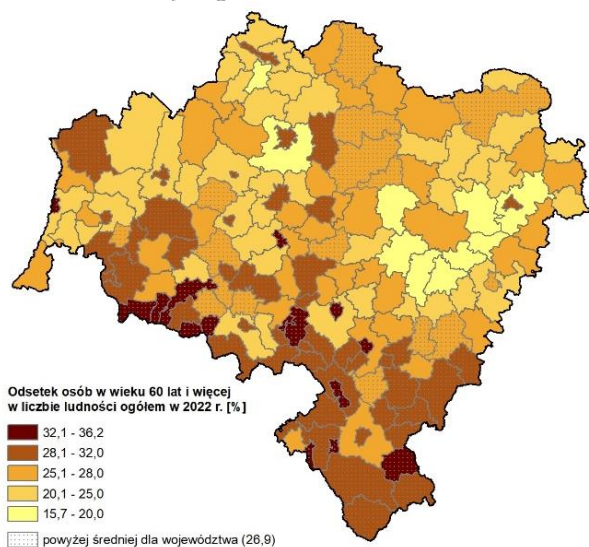
**Stan zdrowia mieszkańców.** W 2021 roku w województwie dolnośląskim na grypę zachorowało ponad 15,8 tys. osób, co stanowiło ponad 5% zachorowań w kraju. W latach 2016-2021 odnotowano spadek liczby zachorowań na grypę o ponad 21%. Drugą grupę chorób pod względem liczby infekcji stanowiły biegunki u dzieci do lat 2, w przypadku których odnotowano 765 przypadków, w porównaniu do 1 513 w 2016 roku. Stanowiły one ok.4% odnotowanych przypadków w kraju. Kolejną grupą było zapalenie jelit wywołane przez *Clostridium difficile* z 664 przypadkami (w 2016 r. brak przypadków), salmonelloza z 519 przypadkami (wzrost o 7,5% od 2016 r.) oraz borelioza z 470 przypadkami (w 2016 r. brak przypadków). W 2021 roku potwierdzono też 1 przypadek odry, 2 różyczki, 3 czerwionki bakteryjnej oraz 4 krztuśca. Pod względem liczby zachorowań odnotowanych w województwie dolnośląskim w stosunku do ogółu przypadków w kraju, sporym udziałem charakteryzowała się czerwionka bakteryjna (17%), HIV (13%) oraz AIDS (11%). W 2021 roku w województwie dolnośląskim 279 osób zachorowało na gruźlicę (7,5% przypadków w kraju), co w stosunku do 2016 roku oznaczało spadek o 36%. W tym samym roku zarejestrowano 143 przypadki chorób wenerycznych, z czego 120 przypadków dotyczyło kiły. W latach 2016-2021 liczba zachorowań na tego typu choroby wzrosła o 17% (w kraju o 20%). Ponadto w 2021 roku w regionie stwierdzono ponad 102,4 tys. zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania, ok. 8,1 tys. zaburzeń spowodowanych używaniem alkoholu, 92 tys. wywołanych używaniem tytoniu oraz ok. 4,8 tys. spowodowanych używaniem środków psychoaktywnych. W tym czasie wykonano też ok. 1,8 tys. obserwacji. W latach 2016-2021 odnotowano wzrost o prawie 10% zdiagnozowanych zaburzeń ogółem, który szczególnie widoczny jest w przypadku obserwacji (o 162%) oraz zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania bez uzależnień (o 13%).

**Przyczyny zgonów.** W 2021 roku w województwie dolnośląskim zmarło ponad 40,3 tys. osób, co stanowiło ok.8% zgonów w Polsce. W latach 2016-2021 liczba zgonów wzrosła o ponad 30%, co było spowodowane przede wszystkim pandemią COVID-19 (trend ogólnokrajowy). Najwięcej zgonów w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców zanotowano w Wałbrzychu (20), powiecie kłodzkim (18), Jeleniej Górze (17) oraz powiecie wałbrzyskim (17). Rozkład udziałów zgonów wg poszczególnych przyczyn w województwie dolnośląskim jest bardzo zbliżony do struktury w kraju. Najczęstszymi przyczynami zgonów w województwie dolnośląskim zarówno w 2016 jak i 2021 roku były choroby układu krążenia (odpowiednio: 42% i 43%) oraz nowotwory (29% i 20%). Od 2020 roku do przyczyn zgonów dodany został COVID-19, który w 2021 roku stanowił ponad 16% zgonów w regionie, a ok. 8% w 2020 roku.

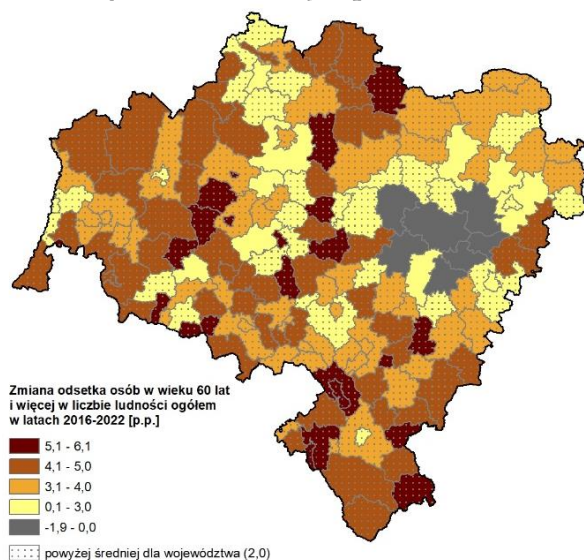
## SENIORZY<sup>64</sup>

W 2022 roku liczba osób w wieku 60 lat i więcej mieszkająca w województwie dolnośląskim wynosiła ponad 777,5 tys., co stanowiło prawie 27% ogólnej liczby ludności w regionie i prawie 8% liczby ludności w tym wieku w kraju (5. miejsce w kraju). W stosunku do 2016 roku liczba osób w wieku senioralnym wzrosła w regionie o 8% (blisko 55 tys. osób).

Mapa 78. Odsetek osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w gminach województwa dolnośląskiego [2022].



Mapa 79. Zmiana odsetka osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

<sup>64</sup> Osoby w wieku 60 lat i więcej.

Najwyższe odsetki osób w wieku senioralnym charakteryzowały gminy południowej i zachodniej części regionu, a najniższe gminy podmiejskie największych ośrodków miejskich województwa. Podobnym rozkładem przestrzennym charakteryzowała się zmiana odsetka osób w wieku 60 lat i więcej w latach 2016-2022. W grupie osób 60 lat i więcej najliczniejszą podgrupę stanowiły osoby z przedziału wieku 65-69 lat (ponad 26%) oraz 60-64 (24%). Najmniej liczną grupę stanowiły osoby w grupie wieku 80-84 lata (7,5%) oraz 85 i więcej (8%). W populacjach osób starszych większość stanowią kobiety. W 2022 roku w grupie osób 60 lat i więcej na Dolnym Śląsku stanowiły one 58,5% tej populacji, co było udziałem zbliżonym do średniej w kraju wynoszącej 58,1%. Wskaźnik feminizacji<sup>65</sup> w województwie dolnośląskim w 2022 roku wynosił 108 kobiet na 100 mężczyzn (w kraju 107), a w przypadku osób w wieku 60 lat i więcej 141 kobiet na 100 mężczyzn, przy 139 średnio w Polsce.

**Przeciętne dalsze trwanie życia** nowonarodzonego dziecka płci męskiej w 2021 roku w województwie dolnośląskim wynosiło 71,4 roku (71,8 roku w kraju), a żeńskiej 79,5 roku (79,7 w kraju). W przypadku kobiet, które osiągnęły 60 rok życia w 2021 roku przeciętne dalsze trwanie życia oceniono na 22,5 lat (22,4 w kraju), a w przypadku mężczyzn w województwie na 17,1 lat (17,3 w kraju). W latach 2016-2021 wartości przeciętnego dalszego trwania życia malała dla obu płci w każdej grupie wiekowej. Zgony osób w wieku 60 lat i więcej w przeliczeniu na 1 tys. ludności w grupie seniorów wyniosła w 2021 roku 40, tak jak w kraju.

W IV kwartale 2022 roku w województwie dolnośląskim było 192 tys. osób **aktywnych zawodowo** w wieku 55-64 lata (wchodzących w wiek emerytalny) oraz 44 tys. osób w wieku 65-89. Stanowili oni ok. 18% ludności aktywnej zawodowo w województwie w tym czasie<sup>66</sup>, a podobny udział odnotowano dla całego kraju. Względem roku 2016 liczba ludności aktywnej zawodowo w wieku 55-64 zanotowała spadek o 15%, a ludności w wieku 65-89 wzrost o 69%. **Wskaźnik zatrudnienia**<sup>67</sup> w IV kwartale 2022 roku w grupie wiekowej 55-64 lata wyniósł w województwie dolnośląskim 58,3% (57,3% w kraju), a w grupie wiekowej 55-89 lat 26,6% (26,3% w kraju). W latach 2016-2022 wartość wskaźnika w grupie wiekowej 55-64 lata wzrosła o 8,6 p.p., a w grupie 55-89 lat spadła o 0,4 p.p. Wyraźne różnice zaznaczają się pod względem płci, ponieważ w obu grupach wiekowych wyraźnie wyższe wartości wskaźnika zatrudnienia dotyczą mężczyzn. W grupie wiekowej 55-65 wśród mężczyzn wynosił 74%, a wśród kobiet 45%. W grupie wiekowej 55-89 lat natomiast wśród mężczyzn 36,3% i 19,4% wśród kobiet. Ogólna liczba osób **bezrobotnych** w wieku 55 i więcej pozostający bez pracy przez okres dłuższy niż 1 rok w województwie dolnośląskim w 2022 roku wynosiła 5 470 osób, co stanowiło ponad 7% bezrobotnych ludzi w tym wieku w kraju. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w wieku 45-54 lata w liczbie ludności w tym wieku w 2022 roku w województwie dolnośląskim wynosił 2,9% i był niższy od średniego udziału w kraju wynoszącego 3,2%. W grupie wiekowej 55-59/64 lata w liczbie ludności w tym wieku, wartość średnia dla województwa (4,3%) była zbliżona do wartości średniej w kraju (4,2%). Zarówno w jednej jak i drugiej grupie wiekowej w latach 2016-2022 odnotowano spadek wartości udziału bezrobotnych zarejestrowanych o 1,7 p.p. (45-54 lata) oraz o 2 p.p. (55-59/64 lata). W układzie powiatowym najwyższymi wartościami udziału osób bezrobotnych w obu grupach wiekowych charakteryzowały się: powiat wołowski (5,4% - 45-54 lata; 7,9% - 55-59/64 lata), złotoryjski (6,4%; 7,7%), kłodzki (5,6%; 6,8%), jaworski (4,7%; 6,6%), strzebiński (5,2%; 6,2%), karkonoski (4,5%; 6,0%), legnicki (4,5%; 5,8%) górowski (6,1%; 5,5%) i ząbkowicki (4,4%; 5,5%). Najniższym udziałem bezrobotnych w obu grupach wiekowych charakteryzowały się powiaty wrocławski (1,0% - 45-54 lata; 2,1% - 55-59/64 lata), lubiński (1,8%; 2,3%), miasto Wrocław (1,9%; 3,1%) oraz Wałbrzych (2,3%; 3,2%).

Głównym źródłem dochodów osób w wieku senioralnym są świadczenia społeczne w postaci emerytur i rent. Przeciętna liczba **emerytów i rencistów** w województwie dolnośląskim w 2022 roku wynosiła 676,8 tys. osób, co stanowiło ponad 7% emerytów i rencistów w Polsce. Prawie 95% emerytów i rencistów na Dolnym Śląsku to osoby pobierające świadczenia z pozarolniczego systemu ubezpieczeń, z czego ponad 504,2 tys. osób pobierało emerytury, ok. 42,7 tys. osób pobierało renty z tytułu niezdolności do pracy, ok. 92,7 tys. renty rodzinne, a ok. 37,2 tys. osób emerytury i renty, rolnicy indywidualni. Przeciętna miesięczna wysokość świadczeń społecznych wypłacanych seniorom (emerytury i renty) w województwie dolnośląskim w 2022 roku wynosiła 2 839 zł brutto, przy 2 870 zł brutto przeciętnie w kraju. Najwyższe świadczenia pobierały osoby w ramach emerytur (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych) – 2 916 zł brutto. Kolejną kategorią były renty rodzinne – 2 615 zł brutto, renty z tytułu niezdolności do pracy – 2 416 zł brutto oraz świadczenia na rzecz rolników indywidualnych – 1 543 zł brutto. W latach 2016-2022 w przypadku wszystkich rodzajów świadczeń odnotowano wzrost wartości – średnio o ponad 39% w regionie, przy średnim wzroście w kraju o ok. 38%. Najwyższy wzrost wartości świadczeń odnotowano w przypadku renty z tytułu niezdolności do pracy (o ok. 39%), najniższy zaś w przypadku świadczeń dla rolników indywidualnych (o ok. 21%).

Oprócz świadczeń społecznych w postaci emerytur i rent, seniorzy korzystają również ze **świadczeń z pomocy społecznej**. W 2021 roku z usług środowiskowej pomocy społecznej skorzystało w województwie dolnośląskim prawie

<sup>65</sup> Liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn.

<sup>66</sup> Ludności aktywnej zawodowo w wieku 15-89 lat.

<sup>67</sup> Udział pracujących danej kategorii w ogólnej liczbie ludności danej kategorii.

15,9 tys. osób w wieku poprodukcyjnym, co stanowiło ok. 7% korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej osób w tej grupie wiekowej w Polsce. W latach 2016-2021 roku odnotowano spadek liczby osób w wieku poprodukcyjnym korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej zarówno w regionie (o 8%), jak i kraju (o ok. 7%). Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej przez osoby w wieku poprodukcyjnym wyniósł w 2021 roku 2,3%, przy 2,7% w kraju. W odniesieniu do powiatów, najwyższy udział wartości wskaźnika odnotowano w powiecie górowskim (5,1%), polkowickim (4,8%), legnickim i Legnicy (po 3,5%). Najniższe udziały odnotowano w powiecie lubińskim (1,3%), Wrocławiu (1,4%), średzkim (1,5%) i wrocławskim (1,6%). W latach 2016-2021 wartość wskaźnika uległa zmniejszeniu o 0,5 p.p. – zarówno w regionie jak i kraju.

W 2021 roku w dolnośląskich szpitalach dostępnych było 5 **oddziałów geriatrycznych** (o 1 więcej od 2016 r.), co dawało 4. miejsce wśród pozostałych regionów i stanowiło ok. 10% wszystkich oddziałów geriatrycznych w kraju. Oddziały te dysponowały 54 łóżkami, co stanowiło niewiele ponad 5% dostępnych łóżek w oddziałach geriatrycznych w kraju. Względem 2016 roku liczba łóżek w tego typu oddziałach spadła o ok. 13%. W 2021 roku w dolnośląskich oddziałach geriatrycznych leczeniem objętych było 828 pacjentów, czyli o ponad 34% mniej niż w 2016 roku.

W 2022 roku na Dolnym Śląsku ponad 2,5 tys. osób w podeszłym wieku mieszkało w **placówkach stacjonarnej pomocy społecznej** (wraz z filiami), co stanowiło prawie 30% mieszkańców tego typu placówek ogółem. W latach 2016-2022 liczba mieszkańców w podeszłym wieku wzrosła na Dolnym Śląsku aż o 139%. Przeciętnie na 1 miejsce w tego typu placówkach przypadało prawie 80 osób w wieku 60 i więcej lat. (6. miejsce wśród regionów), co było wartością wyższą od średniej dla kraju, która wynosiła 75 osób na miejsce. Biorąc pod uwagę powiaty, najwyższą wartość charakteryzował się powiat polkowicki (ponad 902), lubański (329) i strzeliński (ponad 265). Najniższe wartości odnotowano w powiecie ząbkowickim (27), legnickim (28), milickim (34) i karkonoskim (37).

## POMOC SPOŁECZNA

W 2022 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało **146 placówek stacjonarnej pomocy społecznej** (o 35 więcej niż w 2016 roku), tym samym o 19% wzrosła liczba miejsc dostępnych w tego typu placówkach (z 8,2 tys. do 9,8 tys.). W przypadku liczby samych domów pomocy społecznej zanotowano w latach 2016-2022 wzrost z 60 do 65. Ponad połowa (92) placówek stacjonarnej pomocy społecznej prowadzona była przez podmioty niepubliczne, 42 przez samorząd powiatowy, 6 przez samorząd gminny.

**Korzystający z pomocy społecznej.** W 2021 roku świadczenia pomocy społecznej przyznano prawie 58 tys. osób<sup>68</sup> (o 38% osób mniej niż w 2016 roku), na kwotę ponad 231 mln zł (7. miejsce w kraju). Ogólna liczba osób<sup>69</sup>, którym zostały udzielone świadczenia wyniosła w 2021 roku ponad 88,2 tys. osób, z czego ponad 70% otrzymało pomoc w formie pieniężnej. Względem 2016 roku nastąpił spadek o 36%, czyli o prawie 49,7 tys. świadczeniobiorców. Na 10 tys. mieszkańców regionu świadczenia pomocy społecznej otrzymało w 2021 roku 200 osób (2. miejsce wśród regionów z najniższą wartością, poniżej średniej dla Polski – 257 osób). Co istotne wartość wskaźnika obniżyła się względem 2016 roku o ponad 38%, kiedy wynosił on 322 osoby.

### Rodzaj świadczeń: 2016/2021

#### pieniężne

- zasiłki celowe – 48 753 / 32 341 ↓
- zasiłki okresowe – 28 305 / 16 458 ↓
- zasiłki stałe – 16 591 / 13 126 ↓

#### niepieniężne

- posiłki – 31 874 / 13 592 ↓
- usługi opiekuńcze – 8 919 / 9 130 ↑
- schronienie – 1 135 / 1 658 ↑
- ubranie – 653 / 11 ↓

**Ubóstwo.** Odsetek gospodarstw domowych w województwie dolnośląskim znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa<sup>70</sup> w 2019 roku<sup>71</sup> wyniósł 8,4% przy 13% przeciętnie w kraju, co było jednym z najniższych odsetków spośród polskich regionów (3. miejsce). Względem 2016 roku wartość wskaźnika obniżyła się na Dolnym Śląsku o 2,1 p.p. W 2019 roku odsetek gospodarstw domowych znajdujących się poniżej granicy skrajnego ubóstwa<sup>72</sup> na Dolnym Śląsku wyniósł 2,7% (4,2% w kraju), co pozycjonowało region na 4. miejscu w kraju. W latach 2016-2019 wskaźnik zmalał o 0,2 p.p. Poniżej „ustawowej” granicy ubóstwa<sup>73</sup> znalazło się natomiast 5,9% dolnośląskich gospodarstw domowych (9% w kraju), co dało 4. miejsce wśród pozostałych regionów, a wobec 2016 roku zanotowano spadek o 3,3 p.p. Wprowadzony w 2019

<sup>68</sup> Rzeczywista liczba osób korzystających ze świadczeń, która wykazuje korzystających tylko raz, niezależnie od liczby i rodzaju świadczeń przyznanych decyzjami.

<sup>69</sup> Osoby korzystające ze świadczeń ogółem to suma osób, którym przyznano decyzją poszczególne rodzaje świadczeń. W podziale według form świadczeń korzystający mogą być wykazywani kilkakrotnie.

<sup>70</sup> Kwota równa 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych.

<sup>71</sup> Wskaźnik monitorowany do 2019 r. GUS nie opublikował danych dotyczących zasięgów ubóstwa za 2020 i 2021 rok według województw, ponieważ zostały one pozyskane w ramach reprezentacyjnego badania ankietowego, realizowanego w trudnych warunkach panującej pandemii COVID – 19, tym samym charakteryzują się one niższą precyzją niż w latach poprzednich, co negatywnie wpłynęło na ich wiarygodność.

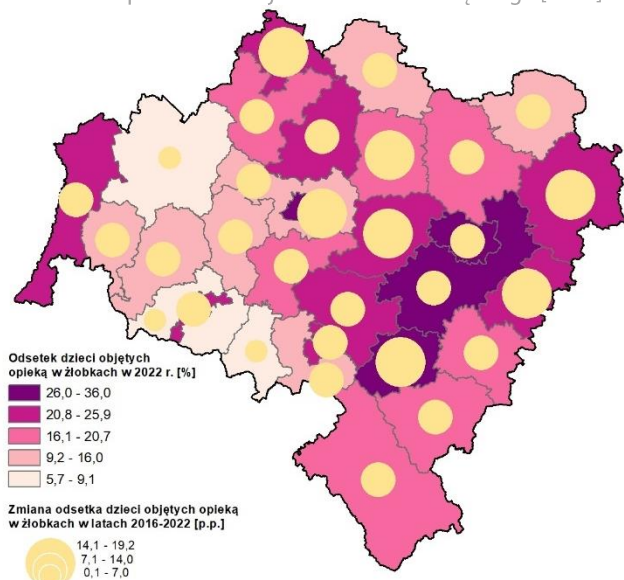
<sup>72</sup> Poziom minimum egzystencji obliczany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPISS) - jako granica ubóstwa skrajnego. Minimum egzystencji wyznacza poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka.

<sup>73</sup> Tzw. ustawowa granica ubóstwa - kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia z pomocy społecznej.

roku wskaźnik zasięgu ubóstwem po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych<sup>74</sup> w 2021 roku w województwie dolnośląskim wyniósł 9,9% przy 14,8% w kraju, co było najniższą wartością wśród polskich województw. W latach 2019-2021 wskaźnik zanotował niewielkie spadek z 11%.

**Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny** na 1 osobę w regionie w 2021 roku wynosił 2 213 zł brutto, co było drugą najwyższą wartością w kraju po województwie mazowieckim. W stosunku 2016 roku wartość wskaźnika wzrosła o 40% (tak samo średnio w kraju). W ramach reprezentacyjnego badania gospodarstwa domowe w Polsce zostały zapytane o **ocenę sytuacji materialnej**. W 2021 roku 35% gospodarstw z Dolnego Śląska oceniło swoją sytuację jako „dobrą” (26% w kraju). Co ciekawe, w województwie dolnośląskim aż 1,3% gospodarstw oceniło swoją sytuację jako „złą”, co było jednym z wyższych udziałów w kraju (0,9%). **Bezdomność**. Według *Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (edycja 2019)*<sup>75</sup> w 2019 roku w województwie dolnośląskim w kryzysie bezdomności było ponad 2,8 tys. osób (ponad 9% takich osób w kraju). Względem 2017 roku, kiedy to miała miejsce wcześniejsza edycja badania, liczba osób bezdomnych w województwie dolnośląskim zmalała o 113 osób, a względem 2015 roku o ponad 370 osób. Zgodnie z danymi GUS, w 2021 roku z powodu bezdomności przyznano pomoc w postaci **świadczeń z pomocy społecznej** 2,8 tys. rodzin (ponad 7,5% rodzin w kraju). W latach 2016-2021 liczba rodzin, którym przyznano świadczenia z powodu bezdomności zmalała o prawie 5%. W 2022 roku na Dolnym Śląsku dysponowano 2 noclegowniami oraz 21 schroniskami dla bezdomnych, w których dostępnych było ok. 1,4 tys. miejsc (7,7% miejsc w kraju). Z placówek tych skorzystało w sumie ok. 1,2 tys. osób (8,5% osób w kraju), co względem 2016 roku oznaczało spadek liczby korzystających o 138 osób.

Mapa 80. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach w powiatach województwa dolnośląskiego [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Opieka nad dziećmi i młodzieżą**. W 2022 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 508 placówek oferujących opiekę nad dziećmi do 3 lat<sup>76</sup> (o 218 więcej od 2016 r.), które dysponowały 20,5 tys. miejsc (10,2 tys. miejsc w 2016 – wzrost o 113%), co dawało 2. miejsce wśród pozostałych województw. Region zamieszkiwało ok. 72,3 tys. dzieci w wieku żłobkowym (do 3 lat), a opieką w żłobkach objętych było 25,8% z nich (12,5% w 2016 r.), co było najwyższym udziałem w kraju. Odsetek odznaczał się dość dużą dysproporcją na linii miasto-wieś, gdzie w miastach wynosił 33,1%, a na wsi 11,6%. Wśród powiatów najwyższym udziałem dzieci objętych opieką w żłobkach charakteryzowały się Wrocław (36%) i Legnica (35%), najniższym zaś powiaty karkonoski (6%) i bolesławiecki (7%). Największy wzrost liczby dzieci objętych opieką w żłobkach w latach 2016-2022 nastąpił w powiatach: wałbrzyskim (443%), wołowskim (409%) i górowskim (280%).

Jedynym powiatem w regionie, w którym zanotowano spadek odsetka dzieci objętych opieką w żłobkach był powiat karkonoski (-22%). W latach 2016-2022 odnotowano również pokaźny wzrost liczby dzieci przebywających w ciągu roku w żłobkach, oddziałach lub klubach dziecięcych z 14,2 tys. do 28,9 tys. (wzrost o 104%). W przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku do 3 lat, w dolnośląskich żłobkach i klubach dziecięcych w 2022 roku opieką otoczonych było 258 dzieci (wzrost o ponad 100% względem 2016 roku).

**OPIEKA NAD DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ** rodzaj placówki – liczba placówek / liczba miejsc / wychowankowie

2016:	2022:
– placówki interwencyjne: 5/62/50	– placówki interwencyjne: 6/65/76
– placówki łączące zadania: 18/378/356	– placówki łączące zadania: 22/548/320
– placówki socjalizacyjne: 94/1532/1399	– placówki socjalizacyjne: 95/1282/1342
– placówki rodzinne: 31/209/197	– placówki rodzinne: 32/237/238
– placówki specjalistyczno-terapeutyczne: 3/42/40	– placówki specjalistyczno-terapeutyczne: 3/42/49
– placówki wsparcia dziennego: 173/5351/6496	– placówki wsparcia dziennego: 140/4087/5366
– rodzinne domy dziecka: 52/-/330	– rodzinne domy dziecka: 86/-/621
– rodziny zastępcze: 3899/-/5239	– rodziny zastępcze: 3906/-/5361

<sup>74</sup> Procent osób, których dochód ekwiwalentny do dyspozycji (po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych) jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany rocznych ekwiwalentnych dochodów do dyspozycji w danym kraju.

<sup>75</sup> Badanie zostało przeprowadzone w nocy z 13 na 14 lutego 2019 r. Realizację badania koordynowana była przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

<sup>76</sup> Formy opieki 2016/2022: żłobki – 243/417 ↑ (5. miejsce w kraju), kluby dziecięce – 32/91 ↑ (3. miejsce w kraju).

## OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Według danych zebranych podczas Narodowego Spisu Powszechnego (NSP) 2021 w województwie dolnośląskim mieszkało ogółem 405,4 tys. osób z niepełnosprawnością<sup>77</sup> (ok. 7,5% osób w kraju), z czego ponad 255,6 tys. stanowiły osoby z niepełnosprawnością prawną<sup>78</sup>, a niecałe 150 tys. tylko z niepełnosprawnością biologiczną. Województwo dolnośląskie pod względem udziału osób z niepełnosprawnością (prawną i biologiczną) zajęło 5. miejsce w kraju. Według danych NSP 2011 na Dolnym Śląsku mieszkało 383,8 tys. osób z niepełnosprawnością (8,2% osób niepełnosprawnych w kraju), w tym 253,5 tys. z niepełnosprawnością orzeczoną prawnie. W latach 2011-2021 liczba osób niepełnosprawnych wzrosła o niecałe 6%. Wyraźnie wyższy wzrost odnotowano w przypadku osób z niepełnosprawnością tylko biologiczną: o 15%.

W sumie w dolnośląskich urzędach pracy w 2022 roku zarejestrowanych było 4 tys. osób z niepełnosprawnością, co stanowiło ponad 8% takich osób w kraju. Względem 2016 roku liczba ta o ponad 30% (o 28% średnio w kraju). 58% osób z niepełnosprawnością zarejestrowanych w urzędzie pracy stanowili mężczyźni. W przeliczeniu 1000 osób bezrobotnych zarejestrowanych w systemach powiatowych urzędów pracy, na Dolnym Śląsku prawie 91 osób posiadało orzeczoną niepełnosprawność (73 osoby na 1000 w kraju). Najwyższym udział analizowanego wskaźnika odnotowano w powiatach: miasto Wałbrzych (137), dzierzoniowski (134), lubiński (129), miasto Jelenia Góra (123), zgorzelecki (117) i lubański (116). Najniższe wartości wskaźnika zanotowano natomiast w powiecie wołowskim (41) i legnickim (52).

Współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku 16-89 lat<sup>79</sup> w 2022 roku w województwie dolnośląskim wynosił 23,3% (20,1% w kraju), co dawało 2. miejsce wśród regionów. Względem roku 2016 zanotowano spadek wartości wskaźnika o 4,7 p.p. Równie wysoką pozycję zajmował Dolny Śląsk pod względem wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-89, który w 2022 roku wynosił 21,8% (19% w kraju). Względem 2016 roku wzrost wskaźnika o 5,2 p.p.

W 2021 roku w szkołach podstawowych i gimnazjach dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej (bez szkół specjalnych) uczyło się w województwie dolnośląskim ok. 6,8 tys. uczniów (ok. 7% uczniów w kraju), co względem roku 2016 oznaczało wzrost aż o 122% (w kraju o 110%). Nauczaniem indywidualnym objętych było w 2021 roku 103 uczniów z niepełnosprawnością (ok. 6% takich uczniów w kraju). W tym przypadku zmiana w latach 2016-2021 charakteryzowała się spadkiem liczby dzieci objętych takim rodzajem nauczania o 57% (tak samo w kraju).

### Liczba uczniów w szkołach ponadgimnazjalnych i ponadpodstawowych dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej (bez szkół specjalnych):

	2016	2021
<b>Licea ogólnokształcące:</b>	334	676 uczniów
<b>Technika:</b>	190	561 uczniów
<b>Branżowe szkoły I stopnia:</b>	70	363 osoby <sup>80</sup>

## EKONOMIA SPOŁECZNA

W 2020 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 6,9 tys. podmiotów ekonomii społecznej<sup>81</sup>, co stanowiło 7,3% tego typu organizacji w Polsce i plasowało Dolny Śląsk na 5. miejscu wśród polskich regionów.

**Organizacje pozarządowe.** W 2020 roku w Polsce działało w sumie ponad 95 tys. organizacji non-profit, z czego ponad 7% takich organizacji działało w województwie dolnośląskim. Między rokiem 2016 a 2020 liczba organizacji w regionie nie zmieniła się i wynosiła 6,9 tys. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców na Dolnym Śląsku liczba organizacji wynosiła 2,4 (2,5 w kraju). Wśród organizacji, zarówno w 2016 jak i w 2020 roku przeważały stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (71%) oraz fundacje (22%). W 2020 roku w statystyce zostały ujęte również koła gospodyń wiejskich, które stanowiły ponad 4% organizacji ogółem. W sumie w województwie dolnośląskim w 2020 roku w organizacjach non-profit było zrzeszonych około 0,5 mln członków (podobnie w 2016 r.), z czego aż 97,4% osób to osoby fizyczne. Pod względem płci, wśród członków organizacji non-profit dominowali mężczyźni. Kobiety stanowiły zaledwie 35,4% członków (o 2,6 p.p. mniej niż w 2016 roku).

<sup>77</sup> Osoba, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony lub osoba, która takiego orzeczenia nie posiada, lecz odczuwa ograniczenie sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku. Niepełnosprawność badana jest w oparciu o 2 kryteria: 1. prawne (formalne) - niepełnosprawność prawna 2. subiektywne (samoocena) - niepełnosprawność biologiczna.

<sup>78</sup> Osoba, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2021 poz. 573, z późn. zm.).

<sup>79</sup> Udział osób aktywnych zawodowo osób niepełnosprawnych w wieku 16-89 lat w liczbie ludności niepełnosprawnej w wieku 16-89 lata ogółem.

<sup>80</sup> Tak duży wzrost spowodowany jest przede wszystkim reformą w szkolnictwie, którego skutkiem było m.in. powołania szkół branżowych.

<sup>81</sup> Podmiotami ekonomii społecznej są m.in. organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy, przedsiębiorstwa społeczne czy jednostki reintegracyjne.

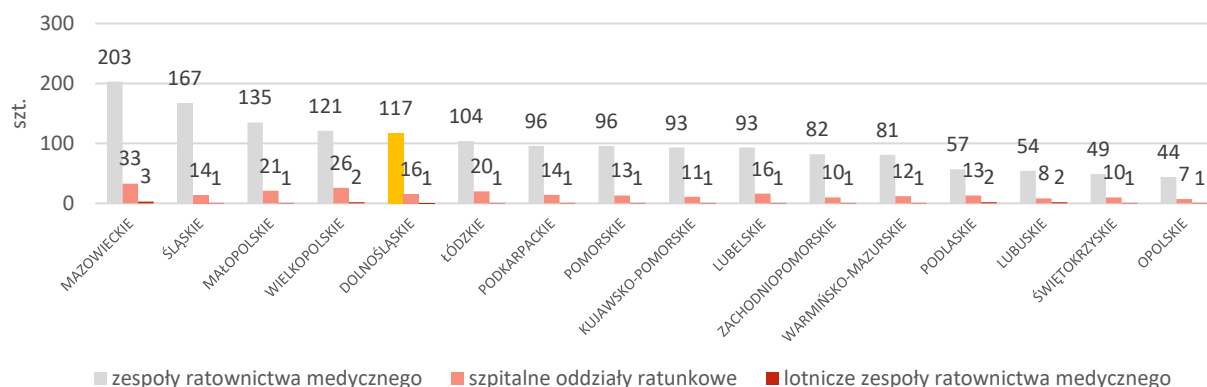


**Jednostki reintegracyjne**<sup>82</sup>. W 2021 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało w sumie 67 jednostek reintegracyjnych, co stanowiło ponad 5% tego typu jednostek w kraju. Najwięcej, bo aż 48 funkcjonowało w formie warsztatów terapii zajęciowej. Zakładów aktywności zawodowej było 8, centrów integracji społecznej 6, a klubów integracji społecznej 5. Wartości charakteryzujące województwo dolnośląskie w 2021 roku pod względem liczby poszczególnych form jednostek reintegracyjnych były znacznie niższe niż przeciętna liczba tego typu jednostek w pozostałych regionach. Po przeliczeniu liczby działających w województwie dolnośląskim jednostek reintegracyjnych na 100 tys. mieszkańców, okazuje się, że w 2021 roku działały 2,1 centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej przy przeciętnie 2,8 w kraju. Była to jedna z najniższych wartości w wśród polskich regionów, która uplasowało województwo dolnośląskie na 15. miejscu (ex aequo z województwem łódzkim).

## BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE I ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE

**Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne.** W 2022 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 117 zespołów ratownictwa medycznego (4 więcej niż 2016 r.), 16 szpitalnych oddziałów ratunkowych (1 więcej niż 2016 r.), 1 lotniczy zespół ratownictwa medycznego. Województwo dolnośląskie pod względem ilości zespołów ratownictwa medycznego jak i szpitalnych oddziałów ratunkowych znalazło się na 5. pozycji wśród innych województw. Spośród 117 zespołów ratownictwa medycznego przeważają jednostki podstawowe (90) w stosunku do jednostek specjalistycznych (27). W 2016 roku udział procentowy jednostek specjalistycznych i podstawowych wynosił: 34,5% i 65,5%, a w 2022 roku odpowiednio 23,1% i 76,9%.

Wykres 29. Jednostki systemu ratownictwa medycznego według województw [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z GUS.

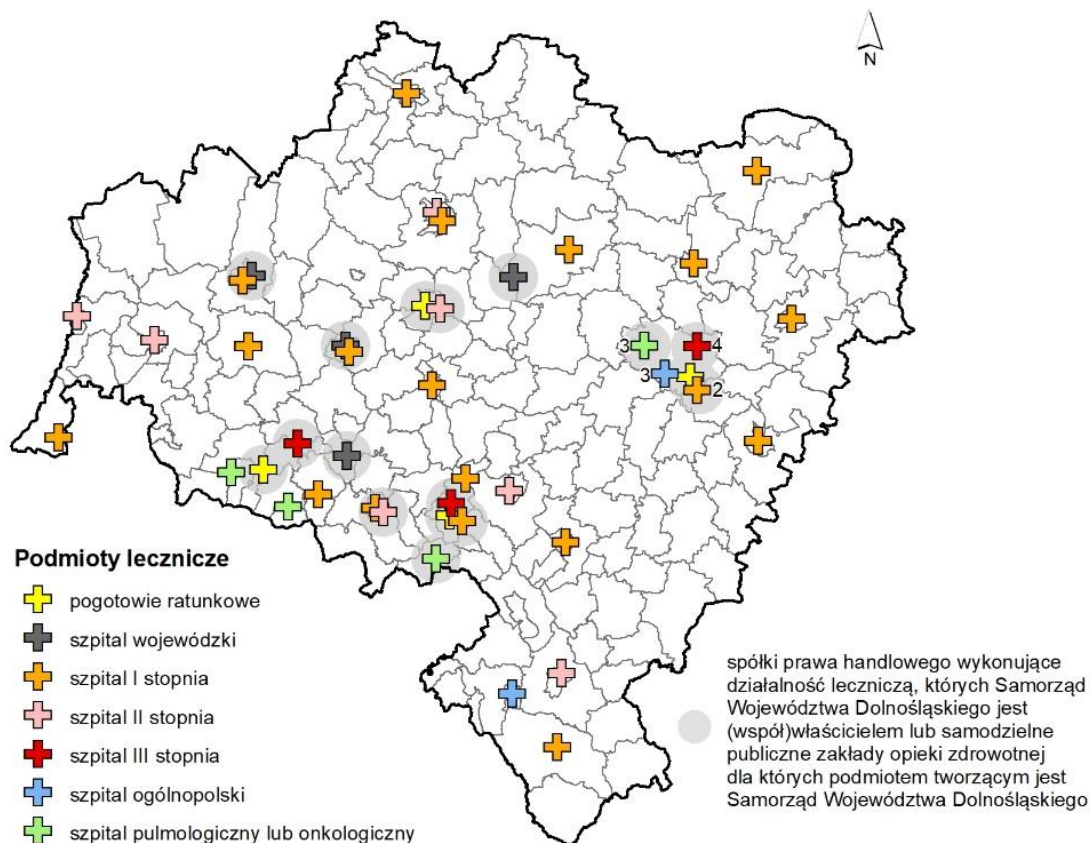
Liczba personelu medycznego wchodząca w skład zespołów ratownictwa medycznego w 2022 roku wynosiła 1 412 pracowników i ulokowała województwo dolnośląskie również na 5. pozycji, a w stosunku do 2016 roku zmniejszyła się o 5%. W 2022 roku wykonano ponad 265 tys. wyjazdów zespołów ratownictwa medycznego, a ich liczba ulokowała region na 3 miejscu w kraju, po województwie mazowieckim (435 tys.) i śląskim (412 tys.), a w stosunku do 2016 roku zmniejszyła się o 10,8%, podczas gdy w Polsce spadek ten wyniósł 2,6%. Wskaźnik udzielonych pomocy na 1 000 ludności w województwie dolnośląskim w 2022 roku wynoszący 92,1 zakwalifikował województwo na 4. miejscu, a w stosunku do 2016 roku zmniejszył się z poziomu 102,2. Liczba osób przypadających na 1 Szpitalny Oddział Ratunkowy (SOR) w województwie dolnośląskim w 2022 roku wynosiła 180 502 osoby, przy średniej w kraju wynoszącej 154 780 osób/SOR, co dało regionowi dalekie 13. miejsce wśród innych województw. Jednocześnie była ona niższa o 6,8% niż w 2016 roku, kiedy wynosiła 193 581 os./SOR.

Na poniższej mapie zlokalizowano wybrane podmioty lecznicze wymienione w *Wykazie świadczeniodawców zakwalifikowanych do poszczególnych poziomów systemu podstawowego szpitalnego zabezpieczenia świadczeń opieki zdrowotnej na terenie województwa dolnośląskiego* (wykaz obowiązuje od dnia 1 stycznia 2023 r. do dnia 30 czerwca 2027 r.)<sup>83</sup> oraz wybrane podmioty wymienione na stronie internetowej UMWD jako samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej, dla których podmiotem tworzącym jest Samorząd Województwa Dolnośląskiego lub spółki prawa handlowego wykonujące działalność leczniczą, których Samorząd Województwa Dolnośląskiego jest (współ)właścicielem.

<sup>82</sup> Ich głównym działaniem jest reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

<sup>83</sup> Wykaz stworzony na podstawie przepisu art. 95n ust 1 – 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2021 r., poz. 1285 z późn. zm.), przez Dyrektora Dolnośląskiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu, działającego w imieniu Prezesa NFZ, na podstawie stosownego pełnomocnictwa.

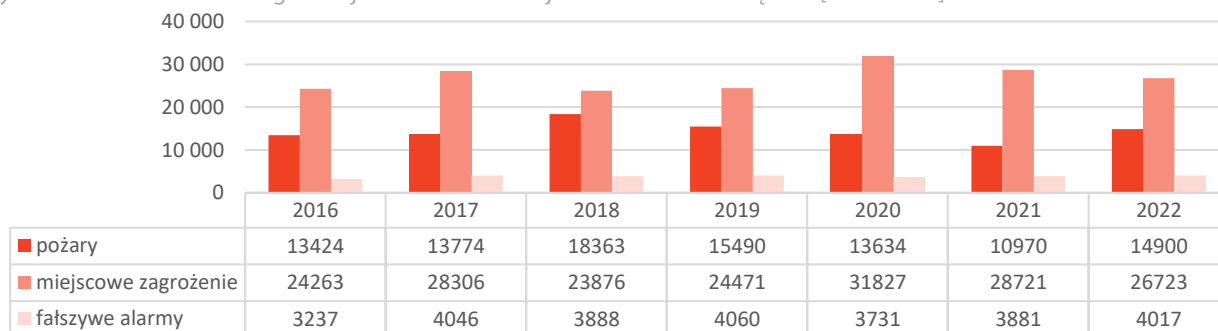
Mapa 81. Wybrane podmioty lecznicze biorące udział w pomocy doraźnej i ratownictwie medycznym [2023].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych ze strony <https://bip.dolnyslask.pl/m,1647,jednostki-organizacyjne-województwa.html> i Wykazu świadczeniodawców zakwalifikowanych do poszczególnych poziomów systemu podstawowego szpitalnego zabezpieczenia świadczeń opieki zdrowotnej na terenie województwa dolnośląskiego.

**System ratowniczo-gaśniczy.** W województwie dolnośląskim funkcjonują: 22 Komendy Powiatowe Państwowej Straży Pożarnej, 4 Komendy Miejskie Państwowej Straży Pożarnej, 23 Jednostki Ratunkowo-Gaśnicze<sup>84</sup>. W 2022 roku strażacy interweniowali 45 640 razy, czyli o 11,5% (4,7 tys. razy) więcej niż w 2016 roku. Jednak analiza poszczególnych lat pomiędzy rokiem 2016 a 2022 nie wskazuje stałego trendu zarówno w liczbie pożarów jak i miejscowych zagrożeń czy fałszywych alarmów.

Wykres 30. Zdarzenia według rodzaju i wielkości w województwie dolnośląskim [2016-2022].

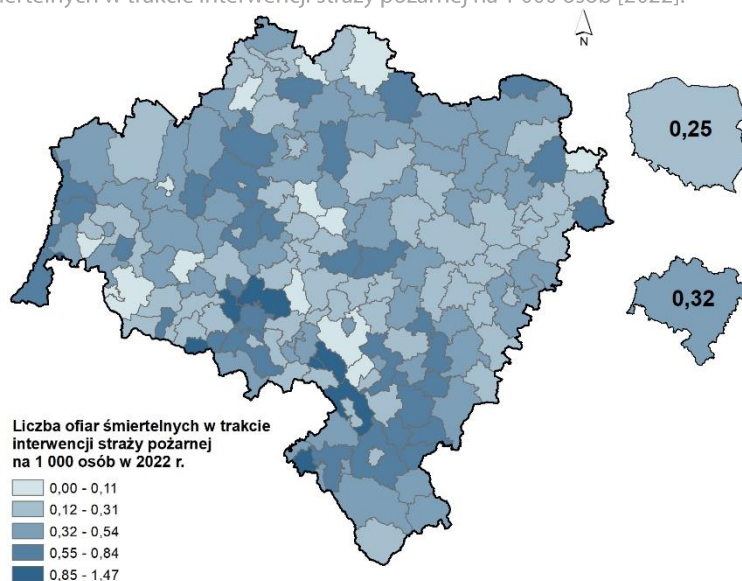


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych ze <https://www.gov.pl/web/kgpsp/interwencje-ppsp>

Analiza liczby ofiar śmiertelnych na 1 000 mieszkańców w 2022 roku klasyfikuje województwo dolnośląskie na niechlubnym 2. miejscu ze wskaźnikiem wynoszącym 0,32, wyższy wskaźnik zanotowało jedynie województwo opolskie (0,36), znacznie powyżej średniej dla Polski wynoszącej 0,25. Pod względem liczby rannych na 1 000 mieszkańców w 2022 roku województwo dolnośląskie uplasowało się na 3. miejscu (1,49), za województwem warmińsko-mazurskim (1,66) i pomorskim (1,64), również powyżej przeciętnej wartości wskaźnika dla Polski wynoszącej 1,22.

<sup>84</sup> <https://www.gov.pl/web/kwpsp-wroclaw/dane-adresowe-kpkm>

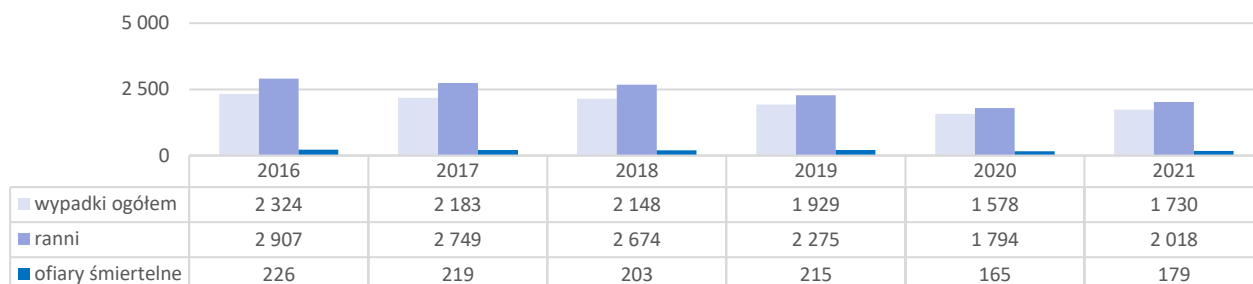
Mapa 82. Liczba ofiar śmiertelnych w trakcie interwencji straży pożarnej na 1 000 osób [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych ze <https://www.gov.pl/web/kgpsp/interwencje-ppsp>

**Bezpieczeństwo drogowe.** W 2021 roku w województwie dolnośląskim doszło do 1 730 wypadków, życie straciło 179 osób, a 2 018 zostało rannych. Wskaźniki liczby wypadków i rannych w przeliczeniu na 100 tys. ludności w 2021 roku ułożyły nasze województwo na 7. pozycji wśród regionów, a na 10. miejscu pod względem liczby ofiar na 100 tys. ludności. W analizowanym okresie, w porównaniu do 2016 roku odnotowano tendencję spadkową w przypadku każdego z wyżej wymienionych wskaźników.

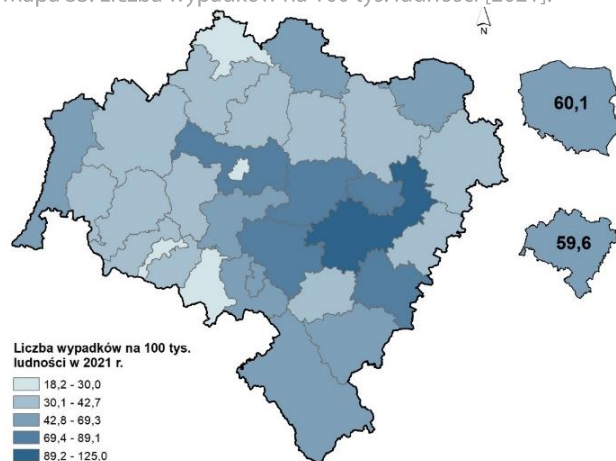
Wykres 31. Wypadki drogowe, ranni i ofiary śmiertelne w województwie dolnośląskim [2016-2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z GUS.

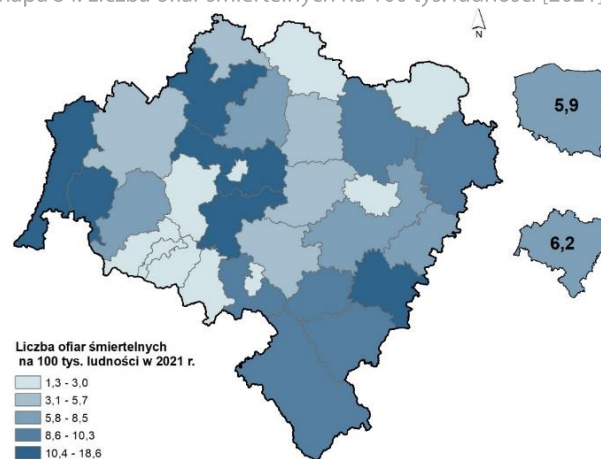
Analiza wartości wskaźnika liczby wypadków na 100 tys. ludności w odniesieniu do powiatów, wyróżnia jeden powiat z najwyższym wskaźnikiem – powiat wrocławski (125). Nie przekłada się to na wysoki wskaźnik ofiar śmiertelnych, który najwyższy zanotowano w powiatach: jaworskim (18,6), strzelińskim (16,5), legnickim (16,4), lubańskim (15,2), zgorzeleckim (14,9) i polkowickim (13,0).

Mapa 83. Liczba wypadków na 100 tys. ludności [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z GUS.

Mapa 84. Liczba ofiar śmiertelnych na 100 tys. ludności [2021].

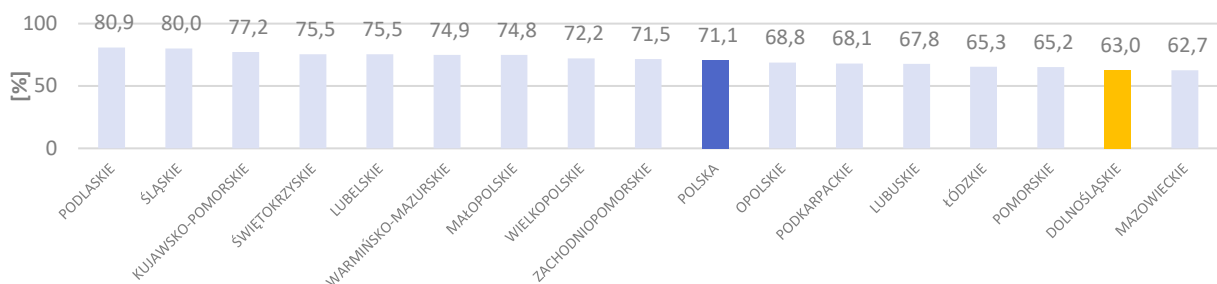


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z GUS.

**Przestępczość.** W województwie dolnośląskim funkcjonują: 1 Komenda Wojewódzka Policji, 4 Komendy Miejskie Policji, 22 Komendy Powiatowe Policji, 2 Komisariaty specjalistyczne: Komisariat Kolejowy KWP we Wrocławiu, Komisariat Wodny KWP we Wrocławiu oraz Samodzielny Pododdział Prewencji Policji w Legnicy, Oddział Prewencji Policji we Wrocławiu, Samodzielny Pododdział Kontrterrorystyczny Policji we Wrocławiu<sup>85</sup>.

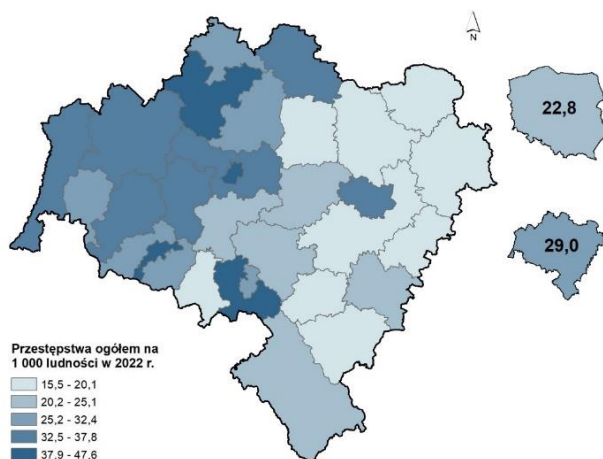
W 2022 roku w województwie dolnośląskim odnotowano 83 954 wszystkich przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych (o 12,4% więcej niż w roku 2016 roku), w tym 56 601 o charakterze kryminalnym. Stanowiło to 9,7% wszystkich przestępstw w Polsce w 2022 roku i ulokowało województwo dolnośląskie na 3. pozycji, wyższy udział miały województwa: śląskie (17,7%) i mazowieckie (14,9%). Analiza wskaźnika liczby przestępstw ogółem stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w 2022 roku na 1 000 ludności, w podziale na powiaty wyraźnie wskazuje na podział województwa na część wschodnią z niskimi wartościami wskaźnika i część zachodnią z wyższymi jego wartościami. Najwyższy wskaźnik osiągnęły 2 miasta na prawach powiatu: Jelenia Góra (47,6) i Legnica (42,6) oraz 2 powiaty: polkowicki (41,0) i wałbrzyski (40,1). Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw ogółem w 2022 roku uplasował województwo dolnośląskie na przedostatnim miejscu, podobna sytuacja miała miejsce w 2016 roku.

Wykres 32. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję ogółem [2022].



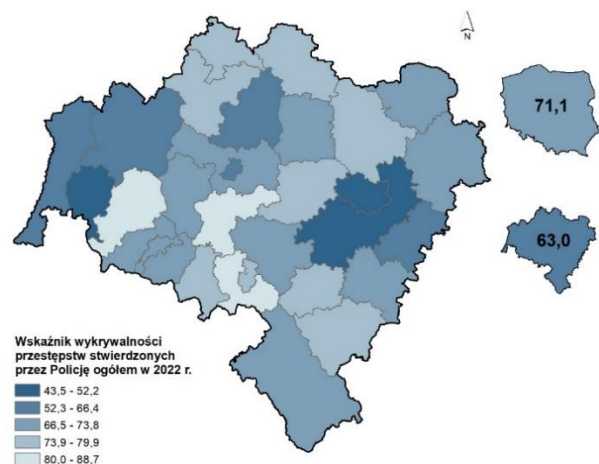
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z GUS.

Mapa 85. Liczba przestępstw ogółem stwierdzona przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1 000 ludności [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z GUS.

Mapa 86. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję w powiatach [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z GUS.

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE I ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE	DANE/ WSKAŹNIKI 2016/ 2022
<b>Zespoły ratownictwa medycznego</b>	117 / 113 ↑
<b>Szpitalne oddziały ratunkowe</b>	15 / 16 ↑
<b>Lotnicze zespoły ratownictwa medycznego</b>	1 / 1
<b>Personel medyczny zespołów ratownictwa medycznego</b>	1 485 / 1 412 ↓
<b>Interwencje Państwowej Straży Pożarnej</b>	40 924 / 45 640 ↑
<b>Wypadki drogowe</b>	2 324 / 1 730 ↓ (2021 r.)
<b>Przestępstwa stwierdzone przez Policję</b>	74 705 / 83 954 ↑

<sup>85</sup> <https://dolnoslaska.policja.gov.pl/wr1/o-nas/struktura-organizacyjna/20306,Struktura-organizacyjna-Policji-dolnoslaskiej.html>

## PODSUMOWANIE Infrastruktura społeczna

Obserwowane w ostatnich latach liczne zmiany zachodzące w sferze społecznej są głównie pokłosiem postępujących procesów demograficznych. Spadek liczby ludności, zmiany w strukturze ludności oraz wydłużająca się długość życia ludności, oddziałują na każdy z wymiarów życia społecznego, wymuszając też jednocześnie zmiany w polityce społecznej. Na sferę społeczną oddziałują też inne ważne zjawiska i trendy obserwowane zarówno globalnie jak i lokalnie, tj. zmiany klimatyczne i gospodarcze, a także rewolucja technologiczna. Województwo dolnośląskie pod wieloma względami charakteryzuje się jednymi z najlepszych wskaźników opisujących sytuację społeczną w Polsce. Jest tak na przykład w przypadku udziału dzieci objętych opieką w żłobkach czy zasięgu ubóstwa. Pod względem wielu innych charakterystyk, region nie odstawał od średnich wartości charakteryzujących pozostałe regiony Polski.

**Wychowanie przedszkolne i edukacja.** Wysoka jakość infrastruktury edukacyjnej oraz powszechny do niej dostęp, jest podstawowym warunkiem rozwoju kapitału społecznego, budowy stabilnej pozycji gospodarczej i wysokiej jakości życia mieszkańców regionu. Pomimo wyraźnych objawów kryzysu demograficznego, region wciąż boryka się z problemami związanymi z równą dostępnością do infrastruktury opiekuńczo-edukacyjnej, chociaż w latach 2016-2022 wzrosła liczba przedszkoli, a na 1 miejsce w placówce wychowania przedszkolnego, podobnie jak średnio w kraju, przypadało 1,28 osoby. W analizowanym okresie nieznacznie wzrosła też liczba dzieci w wieku 3-6 lat. Pod względem jakości nauczania, wyrażonej wynikami egzaminu maturalnego, województwo dolnośląskie w 2021 roku zajęło niestety ostatnie miejsce w kraju, ze średnim wynikiem egzaminu na poziomie 74,8%. Co gorsze, jest to od dłuższego czasu utrzymujący się wynik egzaminu poniżej średniego wyniku w kraju.

**Szkolnictwo wyższe.** Województwo dolnośląskie w przeważającej mierze za sprawą Wrocławia będącego głównym ośrodkiem akademickim południowo-zachodniej Polski charakteryzuje się wysokimi wartościami cech opisujących szkolnictwo wyższe. Poza Wrocławiem pojedyncze uczelnie wyższe i ich filie zlokalizowane są także w innych ważniejszych ośrodkach miejskich regionu. Wspomniane mniejsze ośrodki skupiają jedynie 8,4% studentów w województwie, podczas gdy pozostała ich część przypada na Wrocław potwierdzając jego dominującą pozycję w tym względzie. Część publicznych uczelni publicznych z Wrocławia zajmuje wysokie miejsca w krajowym rankingu uczelni akademickich. Odmienne sytuacja przedstawia się w przypadku rankingów globalnych uczelni wyższych, w których to uczelnie wrocławskie podobnie jak inne polskie szkoły wyższe są klasyfikowane od wielu lat na bardzo odległych pozycjach. Zarówno biorąc pod uwagę liczbę studentów i absolwentów w ujęciu bezwzględny jak również w przeliczeniu na 10 000 ludności województwo dolnośląskie plasowało się za każdym razem w pierwszej trójce regionów wraz z województwem mazowieckim i małopolskim. Podobnie przedstawiała się sytuacja w przypadku liczby studentów przypadającej na osoby w wieku 19-24 lata. W związku z niekorzystną sytuacją demograficzną, w kraju jak i w regionie, w latach 2016-2021 spadła liczba studentów. Wyraźny spadek w uczelniach publicznych nie został zrekompensowany mniejszym wzrostem w uczelniach niepublicznych. Jednocześnie w ostatnich latach dynamicznie wzrasta, w ujęciu procentowym jak i bezwzględny, liczba studentów zagranicznych w regionie, co może nieść za sobą zarówno pozytywne jak i negatywne następstwa w ujęciu krótko jak i długoterminowym. Dolnośląscy doktoranci stanowią około 10,0% tego typu studentów w całym kraju, co również podkreśla silną pozycję regionu w skali kraju w tym aspekcie. Należy jednak zwrócić uwagę na obserwowany w ostatnich latach bardzo wyraźny spadek ich liczby, o 33,8 w latach 2016-2021, co związane jest w dużej mierze z przeprowadzoną reformą szkolnictwa wyższego oraz wspomnianymi już wcześniej niekorzystnymi trendami demograficznymi. Pod względem liczby nauczycieli akademickich region uplasował się na 4. miejscu w kraju ustępując jedynie województwu mazowieckiemu, małopolskiemu i wielkopolskiemu. Od 2016 roku wielkość kadry akademickiej pozostaje na podobnym poziomie. Jednocześnie wyraźny spadek liczby studentów i doktorantów przyczynia się do zmniejszenia ich liczby przypadającej na 1 nauczyciela akademickiego.

**Kultura.** Dla kształtowania wysokiej jakości kapitału społecznego niezwykle istotny jest także dostęp instytucji kultury, także tych lokalnych tj. bibliotek, domów kultury czy świetlic. W 2022 roku na Dolnym Śląsku działały 574 biblioteki, których zasób na 1 tys. mieszkańców wynosił prawie 2,9 tys. woluminów. Niestety, poziom czytelnictwa wyrażony liczbą czytelników na 1 tys. mieszkańców był niższy od średniej wartości dla kraju (122 do 135 w Polsce). Poniżej średniej wartości dla kraju była również dostępność placówek bibliotecznych, gdzie na 1 placówkę przypadało na Dolnym Śląsku ok. 4,6 tys. mieszkańców (niecałe 4,5 tys. w kraju). Do niekorzystnych zjawisk zaliczyć należy również brak dostępu do domów i ośrodków kultury oraz klubów i świetlic we wszystkich gminach regionu, bowiem ok. 16% gmin nie posiadało tego typu instytucji. O wiele korzystniej województwo dolnośląskie wypada pod względem liczby kin, teatrów czy muzeów oraz liczby organizowanych przez nich wydarzeń. Instytucje te prowadzą aktywną działalność, która wyraża się np. wzrostem liczby seansów. Niestety, z powodu ograniczeń pandemicznych zanotowały one w ostatnich latach spadek liczby widzów i uczestników wydarzeń.

**Sport i rekreacja.** Pod względem wyposażenia gmin województwa w infrastrukturę sportową, można zauważyć postępujący z roku na rok wzrost liczby obiektów sportowych. W ciągu ostatnich lat zwiększyła się również liczba członków klubów sportowych (3. miejsce w kraju pod względem wzrostu).

**Ochrona zdrowia.** Ze względu na potrzebę podnoszenia jakości życia mieszkańców regionu niezwykle istotne jest zwiększanie dostępności do wysokiej jakości infrastruktury zdrowotnej. W 2022 roku na Dolnym Śląsku działało ponad 1,6 tys. przychodni lekarskich (6. miejsce w kraju). W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców regionu w latach 2016-2022 liczba przychodni wzrosła z 5 do 6. Niestety, w 7 gminach województwa dolnośląskiego w 2022 roku nie działała żadna przychodnia. W 2021 roku w szpitalach ogólnych na 10 tys. mieszkańców dostępnych było średnio 46 łóżek, co było wartością zbliżoną do średniej wartości w kraju (45 łóżek). Pod względem dostępności do aptek województwo dolnośląskie w 2022 roku zajmowało 7. miejsce wśród regionów z 3,2 tys. osób przypadającymi na aptekę. Dolny Śląsk jest wyjątkowy pod względem liczby występujących w nim miejscowości uzdrowiskowych. W sumie w 2022 roku funkcjonowało 11 uzdrowisk statutowych stanowiących 24,4% wszystkich uzdrowisk działających w Polsce (45), plasując region na 1. miejscu w kraju. Na tle pozostałych regionów Polski plasuje się również w czołówce pod względem liczby oddziałów opieki paliatywnej, hospicjów, zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych oraz zakładów opiekuńczo-leczniczych, a także dostępnej w nich liczby łóżek. Ostosunkowo dobrej sytuacji regionu świadczyć może fakt, że w przeliczeniu na 100 tys. ludności w województwie dolnośląskim dostępnych było średnio w 2021 roku 146 łóżek w tego typu instytucjach (100 łóżek na 100 tys. ludności w kraju).

**Seniorzy.** Nasilające się zmiany demograficzne powodują wzrost odsetka osób starych w społeczeństwie. Proces demograficznego starzenia się społeczeństwa jest zatem zjawiskiem, z którego wyzwaniem musi mierzyć się polityka społeczna. Na Dolnym Śląsku w 2022 roku mieszkało ponad 777,5 tys. osób w wieku 60 lat i więcej, co stanowiło prawie 27% ogólnej liczby ludności regionu. W stosunku do 2016 roku liczba osób w wieku senioralnym w regionie wzrosła o prawie 55 tys. osób. Podobnie jak w kraju, większość w tej grupie wiekowej stanowiły kobiety (58,5%). Urodzona w województwie dolnośląskim 2021 roku osoba płci męskiej przeciętnie osiągnie wiek 71,4 lata, płci żeńskiej natomiast 79,5 lat. W analizowanym okresie (2016-2021) wartość przeciętnego dalszego trwania życia malała, na co wpływ niewątpliwie miała pandemia COVID-19. Pod względem obecności osób w wieku 55-64 lata i 55-89 lat na rynku pracy (IV kwartał 2022 r.), województwo dolnośląskie w obu przypadkach charakteryzowało się wskaźnikami powyżej średniej dla kraju: 58,3% (w kraju 57,3%) oraz 26,6% (w kraju 26,3%). Jako główne źródło dochodów osób w wieku senioralnym uznać należy świadczenia społeczne w postaci emerytur i rent. Przeciętna liczba emerytów i rencistów w województwie w 2022 roku wynosiła 676,8 tys. osób, a przeciętna miesięczna wysokość świadczeń społecznych wypłacanych seniorom opiewała na 2 839 zł brutto (2 870 zł brutto w kraju). W latach 2016-2022 odnotowano wzrost wartości wypłacanych świadczeń o ponad 39%. Co ważne, zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej przez osoby w wieku poprodukcyjnym był niższy od średniego w kraju i w 2021 roku wyniósł 2,3%. Pod względem opieki zdrowotnej, w 2021 roku w dolnośląskich szpitalach dostępnych było 5 oddziałów geriatrycznych (4. miejsce w kraju), co stanowiło ok. 10% wszystkich oddziałów geriatrycznych w Polsce. Dysponowały one 54 łóżkami, które stanowiły niewiele ponad 5% dostępnych łóżek na oddziałach geriatrycznych w kraju.

**Pomoc społeczna.** W 2022 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 146 placówek stacjonarnej pomocy społecznej, w których względem 2016 roku wzrosła o 19% liczba dostępnych miejsc. W tym samym roku świadczenia pomocy społecznej przyznano prawie 58 tys. osób (rzeczywista liczba osób), czyli o 38% osób mniej niż w 2016 roku. Na 10 tys. mieszkańców regionu świadczenia pomocy społecznej otrzymało w 2021 roku 200 osób (2. miejsce wśród regionów z najniższą wartością). Równie korzystnie wypada województwo dolnośląskie pod względem zasięgu ubóstwa po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych, bowiem w 2021 roku wskaźnik na poziomie 9,9% był najniższym w kraju. Jednocześnie przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę wynosił 2 213 zł, co było drugą najwyższą wartością w kraju po województwie mazowieckim.

W 2022 roku na Dolnym Śląsku działało 508 placówek oferujących opiekę nad dziećmi do 3 lat (o 218 więcej od 2016 r.), które dysponowały 20,5 tys. miejscami (2. miejsce w kraju). Pod względem odsetka dzieci objętych opieką w żłobkach, region charakteryzował się najwyższym udziałem w kraju (25,8%).

**Osoby z niepełnosprawnością.** Według danych Narodowego Spisu Powszechnego 2021 w województwie dolnośląskim mieszkało ogółem 405,4 tys. osób z niepełnosprawnością (5. miejscu w kraju), a w 2022 roku zarejestrowanych w urzędzie pracy było 4,9 tys. W przeliczeniu 1 tys. osób bezrobotnych zarejestrowanych w systemach powiatowych urzędów pracy, średnio w regionie na 1 tys. osób prawie 91 to osoby niepełnosprawne (73 w kraju). Z drugiej strony wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-89 lat w 2022 r. w województwie wynosił 21,8%, co była drugą najwyższą wartością w kraju.

**Ekonomia społeczna.** W 2020 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 6,9 tys. podmiotów ekonomii społecznej (5. miejscu w kraju). W przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców na Dolnym Śląsku liczba organizacji wynosiła 2,4 przy 2,5 przeciętnie w regionach w kraju. W sumie w organizacjach non-profit było zrzeszonych około 0,5 mln członków. W 2021 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało w sumie 67 jednostek reintegracyjnych. Na 100 tys.

mieszkańców, w regionie działały 2,1 centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej (2,8 w kraju), co było jedną z najniższych wartości wśród polskich regionów (2. miejsce w kraju).

**Pomoc doraźna i ratownictwo medyczne** w województwie dolnośląskim, na tle innych województw, wypada dobrze, zajmując wysoką 5. pozycję zarówno pod względem liczby zespołów ratownictwa medycznego, szpitalnych oddziałów ratunkowych i liczby personelu medycznego zespołów ratownictwa medycznego. Na Dolnym Śląsku funkcjonują 4 szpitale ogólnopolskie – 3 we Wrocławiu i 1 w Polanicy-Zdroju. Niepokojący jest wysoki wskaźnik liczby osób przypadająca na 1 Szpitalny Oddział Ratunkowy (SOR) dający regionowi słabe 13 miejsce wśród województw i zdecydowanie wyższy od wskaźnika dla Polski, co może powodować niezapewnienie należytej opieki w nagłych wypadkach czy sytuacjach kryzysowych. Uwagę należy również zwrócić na bardzo wysoki wskaźnik ofiar śmiertelnych w trakcie interwencji straży pożarnej (2. pozycja wśród województw), czy wskaźnik liczby rannych (3. Pozycja). Korzystniej prezentuje się sytuacja związana z bezpieczeństwem drogowym, gdzie wskaźnik liczby wypadków i rannych na 100 tys. mieszkańców daje regionowi 7. pozycję wśród województw i 10. pozycję pod względem liczby osób śmiertelnych. W województwie dolnośląskim jeden powiat wyróżnia się najwyższym wskaźnikiem liczby wypadków – jest to powiat wrocławski, co jednak nie przekłada się na wysoki wskaźnik ofiar śmiertelnych. Niepokoi jednak fakt, że powiaty ze wskaźnikiem liczby wypadków o wartości poniżej średniej znalazły się w przedziale o najwyższym wskaźniku ofiar śmiertelnych: powiat polkowicki i lubański. Należy również wskazać na wzrost liczby przestępstw w stosunku do 2016 roku, która w 2022 roku zakwalifikowała województwo dolnośląskie na 3. pozycji. Analiza wskaźnika liczby przestępstw ogółem na 1 000 ludności podzieliła województwo na część wschodnią z niskim wskaźnikiem i zachodnią z wysokim wskaźnikiem. W województwie dolnośląskim odnotowano również bardzo niski wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw (63,0%), słabiej wypadło tylko województwo mazowieckie (62,7%), przy średniej dla Polski wynoszącej 71,1%.

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA</b>	
Wychowanie przedszkolne i edukacja	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wzrost liczby dzieci zamieszkujących województwo</li> <li>→ najwyższy w kraju udział dzieci objętych opieką w żłobkach oraz dobrze rozwinięta sieć placówek opieki nad dziećmi</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ utrzymująca się niższa niż w kraju zdawalność egzaminu maturalnego</li> </ul>
Szkolnictwo wyższe	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ istnienie dużego ośrodka akademickiego we Wrocławiu wpływające pozytywnie na gospodarkę regionu</li> <li>→ wchłanianie przez regionalny rynek pracy wysoko wykwalifikowanych pracowników, którzy zdobyli wykształcenie na dolnośląskich uczelniach</li> <li>→ przejmowanie przez wrocławskie uczelnie części studentów z obszarów ościennych województw nie posiadających tak silnych ośrodków akademickich lub posiadających je w większej odległości w porównaniu do Wrocławia</li> <li>→ rozwijanie potencjału badawczo-rozwojowego Dolnego Śląska w oparciu o regionalną kadrę naukową oraz studentów i absolwentów dolnośląskich uczelni</li> <li>→ poprawa jakości kształcenia dzięki zmniejszającej się w ostatnich latach liczbie studentów i doktorantów przypadającej na 1 nauczyciela akademickiego</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ spadkowy trend liczby studentów związany z niżem demograficznym, szczególnie widoczny w przypadku uczelni publicznych</li> <li>→ działania mające na celu poprawę pozycji wrocławskich uczelni w rankingach światowych</li> <li>→ wzrost kooperacji pomiędzy szkolnictwem wyższym, przedsiębiorcami i całym otoczeniem biznesowym</li> <li>→ zmniejszająca się liczba doktorantów mogąca się przyczynić do braków kadrowych w wybranych działach gospodarki</li> </ul>
Kultura	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ bardzo duża liczba instytucji muzealnych, scenicznych z atrakcyjnymi dla widzów ekspozycjami i organizowanymi wydarzeniami kulturalnymi</li> <li>→ wzrost liczby kin oraz widzów zainteresowanych ich repertuarem</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ obniżająca się liczba bibliotek, a także znacznie niższe niż przeciętne dla kraju wartości wskaźników opisujących poziom czytelnictwa, dostępności i zasobów bibliotek</li> <li>→ brak równego dostępu do domów i ośrodków kultury spowodowany brakiem tego typu instytucji w niektórych gminach regionu</li> </ul>
Sport i rekreacja	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wzrastająca liczba klubów sportowych oraz wzrost liczby korzystających z nich osób</li> </ul>	

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA</b>	
Ochrona zdrowia i bezpieczeństwo	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wzrost liczby przychodni lekarskich</li> <li>→ rozwinięta sieć instytucji oferujących opiekę długoterminową paliatywno-hospicyjną</li> <li>→ najwyższa w kraju liczba uzdrowisk wraz z rozwiniętą bazą leczniczą i pobytową</li> <li>→ 4 szpitale ogólnopolskie; 3 we Wrocławiu, 1 w Polanicy-Zdroju</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ spadek liczby łóżek dostępnych w szpitalach ogólnych, pogłębiający problem z dostępnością do opieki zdrowotnej</li> <li>→ malejąca liczba personelu medycznego wchodząca w skład zespołów ratownictwa medycznego</li> <li>→ wysoka liczba osób przypadająca na jeden SOR</li> <li>→ utrzymujący się nierównomierny dostęp do służby zdrowia w regionie – polaryzacja na linii miasto-wieś</li> <li>→ wzrost liczby osób w wieku senioralnym (60 lat i więcej), a co za tym idzie potrzeba rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb osób starszych, a także instytucji opieki i wsparcia dla seniorów</li> </ul>
Pomoc społeczna	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ spadek liczby osób, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej</li> <li>→ najniższy w kraju odsetek osób zagrożonych ubóstwem</li> </ul>	
Bezpieczeństwo	
	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wysoki wskaźnik ofiar śmiertelnych i rannych w trakcie interwencji straży pożarnej</li> <li>→ wysoka liczba przestępstw ogółem (3 pozycja w Polsce) oraz niski wskaźnik wykrywalności sprawców, poniżej średniej w kraju</li> </ul>



## 3.3. SFERA GOSPODARCZA

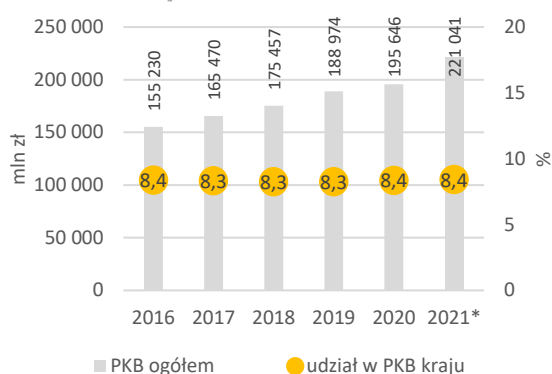


### 3.3.1. GOSPODARKA

#### RACHUNKI REGIONALNE

**Produkt Krajowy Brutto (PKB)** generowany w województwie dolnośląskim, podobnie jak w pozostałych regionach w kraju, zwiększa się z roku na rok. Na Dolnym Śląsku wzrósł on z poziomu 155 230 mln zł w 2016 roku do 221 041 mln zł w 2021 roku (szacunki wstępne), tj. o 42,4%, czyli podobnie jak średnio w Polsce. Udział województwa w tworzeniu PKB kraju utrzymuje się na relatywnie stałym poziomie 8,4% lokującym go na 4. miejscu wśród województw. Natomiast wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca od lat klasyfikuje Dolny Śląsk na wysokim 2. miejscu w kraju. W 2021 roku kształtowała się ona na poziomie 76 186 zł (110,3% średniej krajowej), po regionie warszawskim stołecznym, gdzie uzyskany wynik był blisko dwukrotnie wyższy (141 362 zł)<sup>86</sup>.

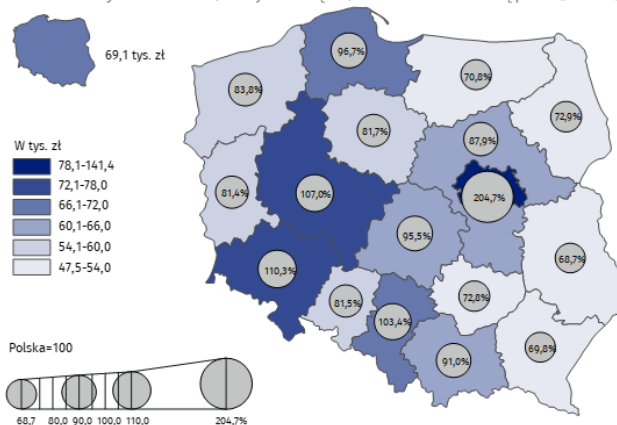
Wykres 33. Produkt krajowy brutto ogółem województwa dolnośląskiego i jego udział w tworzeniu PKB kraju [2016-2021].



2021\* – szacunki wstępne

Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

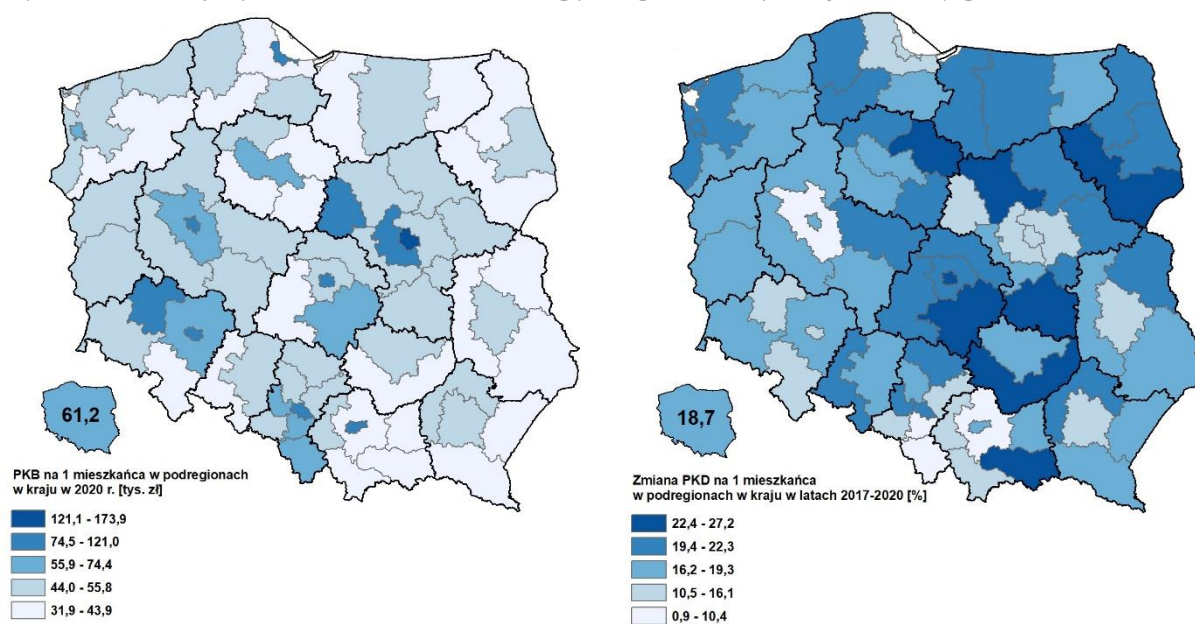
Mapa 87. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według województw (ceny bieżące) – szacunki wstępne [2021].



Źródło: Wstępne szacunki produktu krajowego brutto w przekroju regionów w 2021 r., GUS, Warszawa 2022.

Dostępne za 2020 rok dane dotyczące produktu krajowego brutto wytworzonego w podregionach na 1 mieszkańca, wskazują, że Wrocław (100 131 zł) zajął trzecią lokatę w Polsce (po miastach Warszawa 173 885 zł i Poznań 120 985 zł), z poziomem znacznie przekraczającym średnią 163,5% w kraju i 149,2% na Dolnym Śląsku. Pozostałe dolnośląskie podregiony uplasowały się na następujących miejscach wśród 73 podregionów w kraju: legnicko-głogowski (79 725 zł) – 10, wrocławski (63 115 zł) – 15, jeleniogórski (47 978 zł) – 41, wałbrzyski (43 460 zł) – 53.

Mapa 88. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według podregionów (ceny bieżące) [2020] i jego zmiana [2016-2020].

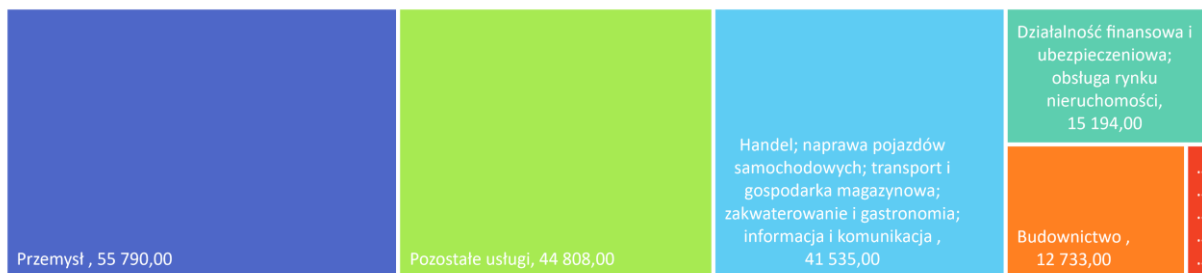


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

<sup>86</sup> Dane dotyczące regionalnego PKB zawarte w niniejszym opracowaniu mają charakter wstępny i będą przedmiotem rewizji, zgodnie z polityką rewizji stosowaną w rachunkach narodowych i regionalnych. Dane ostateczne za 2021 rok będą dostępne we wrześniu 2023 r.

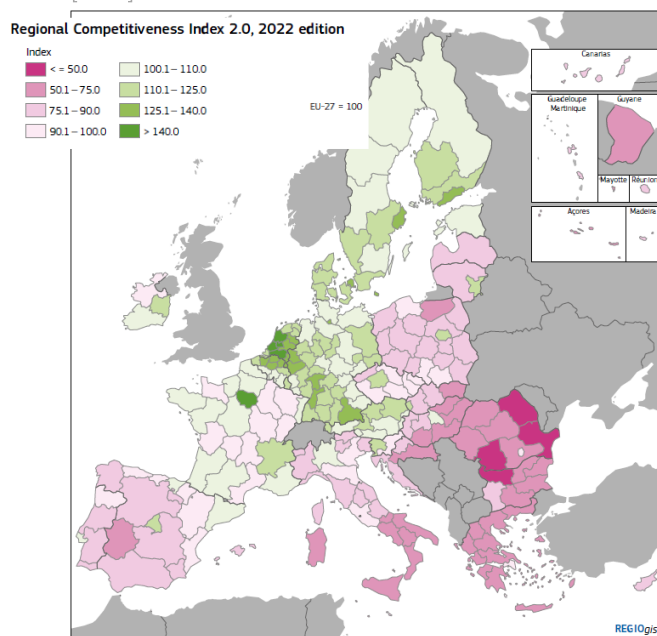
Wstępne szacunki **wartości dodanej brutto (WDB)**, czyli miernika oceny efektywności wykorzystania czynników produkcji, wskazują, że na Dolnym Śląsku w 2021 roku wytworzone zostało 8,4% krajowej WDB, tj. 192 281 mln zł, co również plasowało region na 4. miejscu w Polsce, po województwach: mazowieckim, śląskim i wielkopolskim, a ich wyniki były wyższe od WDB osiągniętej na Dolnym Śląsku odpowiednio o: 169,6%, 41,9% i 17,1%. Analiza danych za 2020 rok, pozwalająca na szerszą charakterystykę tematu, wskazuje, że 32,4% regionalnej wartości dodanej brutto wypracowały podmioty przemysłowe. Znaczący udział miały również podmioty prowadzące działalność w usługach, obejmujących: handel, naprawę pojazdów samochodowych, transport i gospodarkę magazynową, zakwaterowanie i gastronomię, informację i komunikację – 25,2% oraz pozostałe usługi – 25,6%. Jednostki prowadzące działalność finansową i ubezpieczeniową, obsługę rynku nieruchomości w 2020 roku wypracowały 8,4% regionalnej WDB, związane z budownictwem 7,1% (, a z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem – 1,3%. Struktura wartości dodanej brutto według rodzajów działalności w regionie była zbliżona do krajowej, jedynie udział przemysłu był wyższy niż przeciętnie w kraju (o 7,1 p.p.), a niższy handlu, naprawy pojazdów samochodowych, transportu i gospodarki magazynowej, zakwaterowania i gastronomii oraz informacji i komunikacji (o 4,1 p.p.). Analiza wartości dodanej brutto według podregionów wskazuje, że w 2020 roku najwyższa jej wartość w regionie wytworzona została w mieście Wrocław (34,3% w WDB na Dolnym Śląsku). Znaczący udział w jej tworzeniu miały również podregiony: wrocławski (20,2%) i legnicko-głogowski (17,8%). Najniższy jej poziom osiągnięty został w podregionie jeleniogórskim (13,4%). Na Dolnym Śląsku najwyższa wartość dodana brutto w zakresie przemysłu, w tym przetwórstwa przemysłowego, wytworzona została w podregionie legnicko-głogowskim (odpowiednio 29,8% i 26,3%) oraz wrocławskim (odpowiednio 26,1% i 31,4%).

Wykres 34. Wartość dodana brutto według rodzajów działalności na Dolnym Śląsku (ceny bieżące) (mln zł) [2020].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 89. Regionalny Indeks Konkurencyjności (RCI) dla regionów UE-27 [2022].



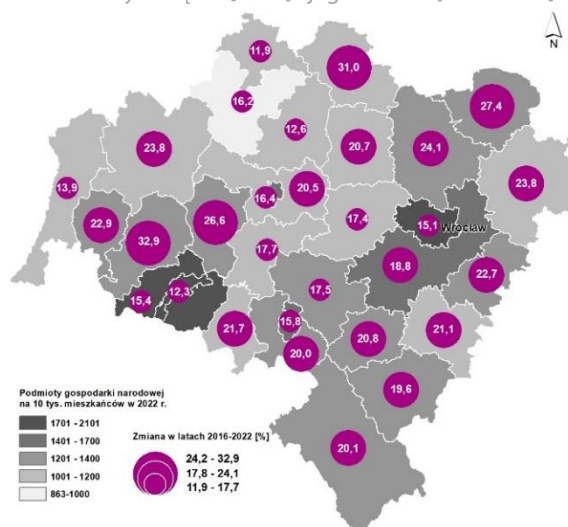
Źródło: www.ec.europa.eu

**Konkurencyjność.** Od 2010 roku Regionalny Indeks Konkurencyjności (*Regional Competitiveness Index RCI*) zapewnia unikalną i porównywalną miarę konkurencyjności wszystkich regionów NUTS-2 w Unii Europejskiej. RCI przyjmuje szerokie podejście do konkurencyjności, obejmując wiele istotnych wymiarów, z których nie wszystkie są ściśle powiązane z produktywnością i efektywnością przedsiębiorstw, ale także z dobrobytem społecznym i długoterminowym potencjałem regionalnym. Wyniki RCI 2022 są zgodne z poprzednimi edycjami. Najwyższy poziom regionalnego indeksu konkurencyjności (RCI 2.0) w 2022 roku w kraju osiągnął warszawski region stołeczny (118,1). Na kolejnych miejscach znalazły się województwa: śląskie (97,4), małopolskie (94,9) oraz pomorskie (90,2) i dolnośląskie (87,6).

## PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

W regionie zarejestrowanych jest ponad 427,1 tysiąca podmiotów gospodarczych, czyli 8,6% przedsiębiorstw w kraju (5. miejsce wśród województw). Ośrodkami z największą zarejestrowaną liczbą podmiotów są miasta na prawach powiatu: Wrocław (141,6 tys.), Legnica (14,6 tys.), Wałbrzych (14,2 tys.), Jelenia Góra (13,4 tys.) i Świdnica (8,9 tys.). Od 2016 roku największa ich liczba zarejestrowana została we Wrocławiu (+25,1 tys.) i w sąsiadujących z nim gminach powiatu wrocławskiego: Długołęka (+2,5 tys.), Kobierzyce (+1,7 tys.), Siechnice (+1,7 tys.) i Kąty Wrocławskie (+1,6 tys.). Gminy sąsiadujące z Wrocławiem odznaczały się również największą dodatnią dynamiką zmiany ich liczby: Czernica (+83,3%), Długołęka (+65,2%), Miękinia (+60,5%), Siechnice (+59,3%) i Żurawina (+58,3%). Poziom przedsiębiorczości, mierzony liczbą podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na 10 tys. mieszkańców, jest w województwie dolnośląskim (1479) wyższy niż przeciętnie w kraju (1323).

Mapa 90. Poziom przedsiębiorczości według powiatów na Dolnym Śląsku [2022] i jego zmiana [2016-2022].



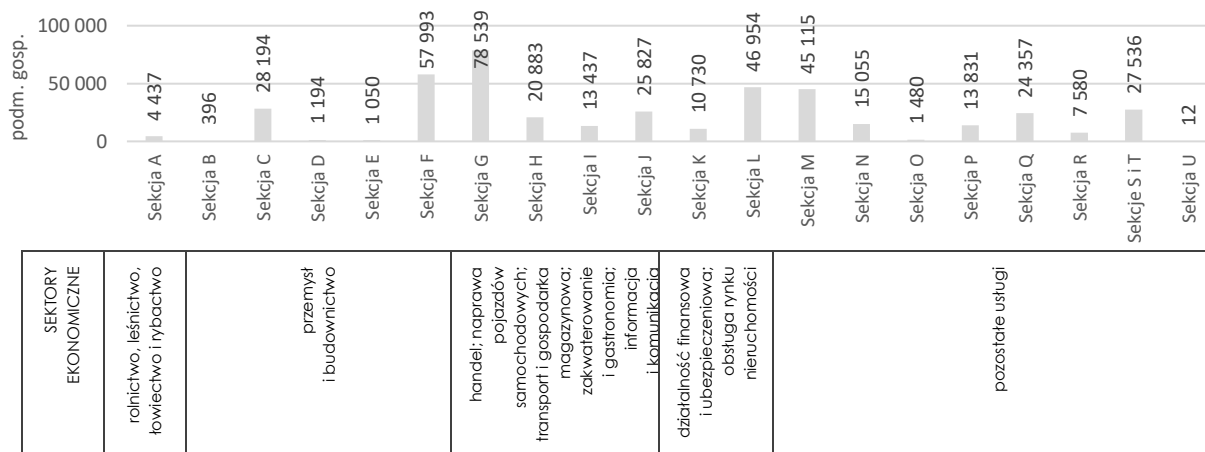
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Krajowym i regionalnym liderem pod względem przedsiębiorczości od lat pozostają gminy: Karpacz (9005 podmiotów na 10 tys. mieszkańców, 1. miejsce w kraju) z poziomem blisko 7-krotnie przekraczającym średnią w kraju oraz Szklarska Poręba (2 279, 21. miejsce), Szczawno-Zdrój (2 163, 26. miejsce), Wrocław (2 101, 27. miejsce) i Kobierzyce (2 018, 33. miejsce). W 2022 roku w 25,4% dolnośląskich gmin poziom przedsiębiorczości był wyższy niż przeciętnie w kraju, a w 11,1% wyższy niż średnio na Dolnym Śląsku.

Aż 97,2% podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON na Dolnym Śląsku stanowią mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające do 9 osób, co jest udziałem wyższym niż przeciętnie w Polsce (96,7%). Region zajmuje 4. miejsce w kraju pod względem liczby dużych i bardzo dużych przedsiębiorstw. W analizowanym okresie od 2016 roku liczba małych przedsiębiorstw, zatrudniających do 9 osób, zwiększyła się o 19,2%, a zmniejszyła w pozostałych kategoriach wielkości – o -7,8% w przypadku podmiotów zatrudniających od 10 do 49 osób, -4,6% od 50 do 249 osób, o -2,7% podmiotów deklarujących zatrudnienie od 250 do 999 osób oraz aż o -11,1% w przypadku podmiotów zatrudniających powyżej 1000 osób, co było największym spadkiem ze wszystkich województw.

Około 78,2% podmiotów na Dolnym Śląsku prowadzi działalność usługową, 20,8% związaną z przemysłem i budownictwem, a 1,0% z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem. Co piąte zarejestrowane przedsiębiorstwo związane jest z handlem oraz naprawą pojazdów samochodowych (18,4% podmiotów w regionie), co siódme z budownictwem (13,6%), co dziewiąte prowadzi działalność związaną z obsługą rynku nieruchomości (11%) lub działalność profesjonalną, naukową i techniczną (10,6%). Przedsiębiorstwa z wyżej wymienionych sekcji stanowią aż 53,5% przedsiębiorstw zarejestrowanych w regionie. Na Dolnym Śląsku do rejestru REGON wpisanych jest aż 16% podmiotów gospodarczych w kraju związanych z obsługą rynku nieruchomości i 9,9% podmiotów związanych z informacją i komunikacją.

Wykres 35. Podmioty gospodarcze wg sektorów ekonomicznych i sekcji PKD [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

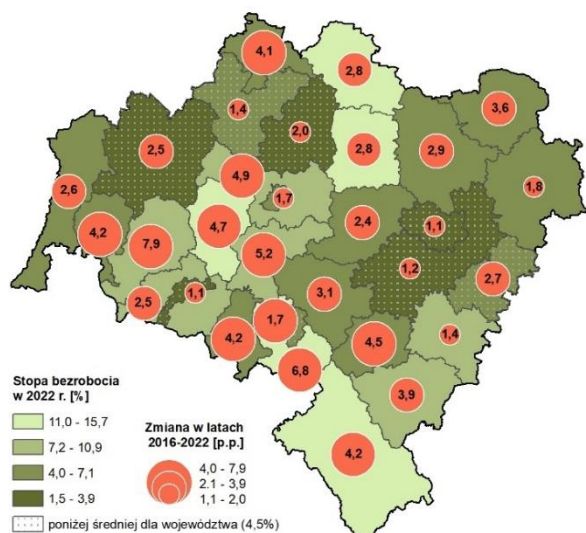
Najważniejszą rolę w gospodarce Dolnego Śląska odgrywa eksploatacja rud miedzi i srebra w Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedziowym. Prowadząca ją spółka KGHM „Polska Miedź” S.A. jest jednym ze światowych liderów w produkcji miedzi elektrolitycznej, srebra oraz renu. Również pod względem wydobywania węgla brunatnego województwo dolnośląskie plasuje się na wysokiej pozycji. Województwo dolnośląskie to także potentat w wydobyciu kruszyw drogowych i budowlanych (łamanych i blocznych), glin ogniotrwałych oraz kruszyw naturalnych. W regionie zlokalizowana jest zdecydowana większość zasobów kamieni łamanych i blocznych biorąc pod uwagę skały magmowe i metamorficzne. Poza opisanym powyżej przemysłem wydobywczym Dolny Śląsk charakteryzuje się także bardzo dobrze rozwiniętym i zróżnicowanym pod względem prowadzonej produkcji przetwórstwem przemysłowym. Produkcja sprzedana przemysłu w 2021 roku wyniosła na Dolnym Śląsku 192 530,2 mln zł, co stanowiło 9,9% produkcji tego typu w kraju (4. miejsce wśród województw). Na każdego dolnoślązaka przypadało tym samym 66 360 zł produkcji sprzedanej przemysłu, czyli o 29,4% więcej niż średnio w kraju (51 266 zł). Była to jednocześnie 2. najwyższa wartość wśród regionów za województwem mazowieckim (73 849 zł na mieszkańca). Udział sektora małych i średnich przedsiębiorstw w produkcji sprzedanej przemysłu na Dolnym Śląsku w 2021 roku wyniósł 29,5% i, po województwie mazowieckim, był on jednym z najniższych w kraju. Według rankingu 2000 największych firm w Polsce (Edycja 2022) opublikowanym przez dziennik „Rzeczpospolita” największym przedsiębiorstwem, pod względem produkcji sprzedanej w województwie dolnośląskim, w przypadku przetwórstwa przemysłowego, jest LG Energy Solution Wrocław z siedzibą w podwrocławskich Biskupicach Podgórnym – spółka należąca do koreańskiego konglomeratu LG zajmująca się produkcją baterii litowo-jonowych do samochodów elektrycznych. Bardzo silną reprezentację wśród największych firm przetwórstwa przemysłowego posiadają na Dolnym Śląsku firmy motoryzacyjne zaliczające się do produkcji pojazdów samochodowych, przyczep i naczep. Stolica regionu to także jeden z najważniejszych ośrodków rozwoju sektora nowoczesnych usług biznesowych w Polsce. Stolica Dolnego Śląska wraz z Krakowem i Warszawą stanowią trzy główne ośrodki sektora nowoczesnych usług biznesowych w kraju. Swoje centra posiadają we Wrocławiu m.in.: 3M, Atos, BNY Mellon, Capgemini, EY, Google, Hewlett Packard Enterprise, Kyndryl (dawniej IBM), McKinsey & Company, Nokia Networks, Smith and Nephew, UBS, UPS. Ponadto, na Dolnym Śląsku działalność prowadzi kilkadziesiąt instytucji i firm otoczenia biznesu, stanowiących wsparcie dla przedsiębiorców, szerzej omówionych w podrozdziale dotyczącym IOB.

## RYNEK PRACY

**Pracujący.** W 2021 roku województwo dolnośląskie było piątym w kolejności największym rynkiem pracy w Polsce. Liczba pracujących wyniosła tu ponad 808,6 tys. osób (8,2% pracujących w kraju). Powiatami, które miały największy udział w tworzeniu regionalnego rynku pracy były: miasto Wrocław (36,2% ogółu pracujących na Dolnym Śląsku), wrocławski (7,4%) oraz świdnicki (4,8%). Liczba pracujących w przeliczeniu na 1000 ludności ogółem w 2022 roku w województwie dolnośląskim oraz średnio w kraju była taka sama i wyniosła 402 osoby. Do powiatów, dla których wartość wskaźnika była najwyższa, należały: miasto Wrocław (491 pracujących), oławski (464), wrocławski (441), miasto Legnica (423), średzki (422), oleśnicki (415) i trzebnicki (407). Z kolei najniższą wartością wyróżniały się jednostki położone na obszarach przygranicznych województwa. Mowa o powiatach: zgorzeleckim i kłodzkim (po 299 pracujących), lubańskim (318), wałbrzyskim (321), kamiennogórskim (323) oraz lwóweckim (324). Analizując zmianę liczby pracujących w latach 2016-2021, można zauważyć, iż na Dolnym Śląsku nastąpił wzrost tej liczby o 6,2%. Pozytywne zmiany w tym zakresie zaobserwowano również w 16 z 30 powiatów regionu. Dotyczyły one w szczególności powiatu legnickiego (+53,2%), wrocławskiego (+30,8%) i średzkiego (+26,8%). W pozostałych 14 powiatach nastąpił spadek liczby pracujących, przy czym największy miał miejsce w powiecie zgorzeleckim (-8,6%), lubińskim (-7,8%), mieście Wałbrzych (-7,2%), karkonoskim (-6,7%) oraz w kamiennogórskim (-6,2%). W województwie dolnośląskim w 2021 roku, najsilniejszymi **sektorami ekonomicznymi** z punktu widzenia wpływu na krajowy rynek pracy, były przemysł i budownictwo, gdzie pracujący stanowili 8,7% ogółu pracujących w tej grupie sekcji PKD w kraju oraz pozostałe usługi z 7,9% udziałem dolnośląskich pracowników. Wartości te ulokowały Dolny Śląsk kolejno na 4 i 5 pozycji wśród wszystkich województw. Struktury pracujących w poszczególnych grupach sekcji PKD w województwie dolnośląskim oraz w Polsce w 2022 roku wyglądały podobnie. Jedynie udział pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie w województwie dolnośląskim wyniósł 4,5%, natomiast średnio w Polsce było to 10,3%. Najliczniejszą grupę wśród dolnośląskich pracowników stanowiły osoby pracujące w pozostałych usługach – 34,8% (Polska 32,7%) oraz w przemyśle i budownictwie – 33,9% (Polska 30,1%), dalej w handlu, naprawie pojazdów samochodowych, transporcie, gospodarce magazynowej, zakwaterowaniu, gastronomii, informacji i komunikacji – 23,7% (Polska 23,4%). Z kolei najmniejszym udziałem wyróżniały się osoby pracujące w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz w obsłudze rynku nieruchomości – 3,1% (Polska 3,6%). W 2022 roku na Dolnym Śląsku zostało utworzonych 40,0 tys. **nowych miejsc pracy** (7,5% nowych miejsc pracy w Polsce), przy czym warto zaznaczyć, iż w tym samym okresie czasu w regionie nastąpiła likwidacja 23,8 tys. miejsc pracy. **Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto** w województwie dolnośląskim w 2021 roku wyniosło 5,9 tys. zł (w Polsce 5,7 tys. zł) i był to drugi najlepszy wynik wśród województw. Najwyższe średnie wynagrodzenie brutto w regionie dotyczyło pracujących w informacji i komunikacji (sekcja J) – 9,7 tys. zł, a najniższe pracujących w działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (sekcja I) – 4,0 tys. zł.

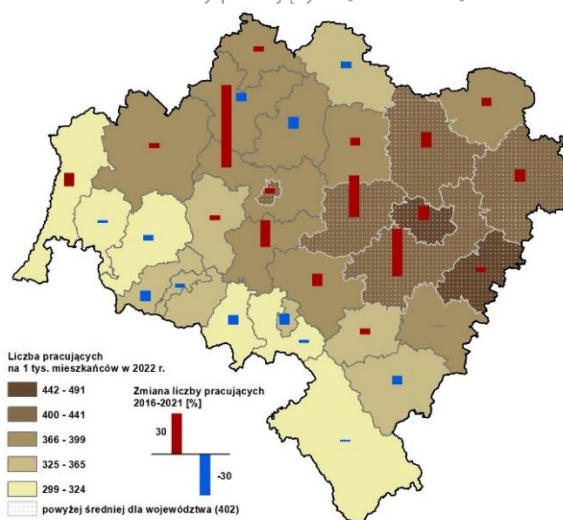
**Bezrobotni.** Ważnym wskaźnikiem do oceny sytuacji na rynku pracy jest liczba zarejestrowanych bezrobotnych, która pod koniec 2022 roku w województwie dolnośląskim wyniosła ponad 53,9 tys. osób (6,6% bezrobotnych w kraju). Analiza zmiany liczby zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2016-2022 wykazała spadek wartości wskaźnika o 37,3% (w kraju o 39,2%). W 2022 roku stopa bezrobocia rejestrowanego na Dolnym Śląsku wyniosła 4,5% (w Polsce 5,2%). Był to piąty najniższy wynik wśród województw. Ponadto w regionie w latach 2016-2022 nastąpił spadek tego wskaźnika o 2,7 p.p. Analiza terytorialnego zróżnicowania wysokości stopy bezrobocia w powiatach województwa dolnośląskiego wykazała znaczne dysproporcje w tym zakresie. Do powiatów, w których sytuacja była najkorzystniejsza można zaliczyć: wrocławski (1,5%), miasto Wrocław (1,6%), bolesławiecki (3,2%), miasto Jelenia Góra (3,5%), lubiński (3,9%), miasto Wałbrzych (4,2%), oławski (4,3%) i polkowicki (4,4%). Z kolei najwyższe wartości wskaźnika dotyczyły powiatów: górowskiego (15,7%), złotoryjskiego (14,2%), wałbrzyskiego (12,5%), kłodzkiego (11,8%), wołowskiego (11,6%), strzelińskiego (10,9%) i jaworskiego (10,6%). Warto nadmienić, iż analiza wielkości stopy bezrobocia w latach 2016-2022 uwidoczniała pozytywny charakter dynamiki zmian we wszystkich powiatach Dolnego Śląska. W 2022 roku najliczniejszą grupę zarejestrowanych bezrobotnych w województwie dolnośląskim stanowiły osoby w wieku 35-44 lata (26,7%, 2016 r. - 22,4%), kolejno osoby w wieku 25-34 lata (22,2%, 2016 r. - 25,2%), osoby w wieku 45-54 (21,5%, 2016 r. - 17,8%) oraz osoby w wieku 55 i więcej (19,5%, 2016 r. - 15,6%). Najmniejszy udział wśród wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły osoby w wieku do 24 roku życia (10,0%, 2016 r. - 10,5%). Odsetek długotrwale bezrobotnych w województwie dolnośląskim w 2022 roku wyniósł 39,1% i był niższy niż średnio w kraju (40,5%). Największy udział w tej grupie stanowiły osoby, które pozostawały bez pracy ponad 24 miesiące (66,0%). W województwie problem bezrobocia dotyczył głównie osób z wykształceniem najniższego poziomu – gimnazjalnym i niższym (30,0%) oraz z zasadniczym zawodowym/branżowym (25,9%), następnie policealnym i średnim zawodowym (20,7%), wyższym (12,9%) i średnim ogólnokształcącym (10,5%).

Mapa 91. Stopa bezrobocia [2022] i jej zmiana [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 92. Liczba pracujących na 1 tys. mieszkańców [2022] i zmiana liczby pracujących [2016-2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Cudzoziemcy.** W 2022 roku w Dolnośląskim Urzędzie Wojewódzkim wydano 18 350 zezwoleń na pracę dla cudzoziemców. Były to głównie zezwolenia typu A<sup>87</sup> (94,8% wszystkich zezwoleń na pracę). Zezwolenia typu B<sup>88</sup> stanowiły 1,0%, typu C<sup>89</sup> 1,6%, typu D<sup>90</sup> 1,7%, a typu E<sup>91</sup> 0,9%. Cudzoziemcy, którzy otrzymali zezwolenia na pracę pochodzili z 89 różnych krajów. Największy odsetek zezwoleń został przyznany obywatelom Ukrainy (26,9%), Indii (13,9%) oraz Uzbekistanu (10,1%). Na Dolnym Śląsku w latach 2016-2022 największy przyrost liczby wydanych zezwoleń

<sup>87</sup> Cudzoziemiec wykonuje pracę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie umowy z podmiotem, którego siedziba lub miejsce zamieszkania albo oddział, zakład lub inna forma zorganizowanej działalności znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

<sup>88</sup> Cudzoziemiec w związku z pełnieniem funkcji w zarządzie osoby prawnej wpisanej do rejestru przedsiębiorców lub będącej spółką kapitałową w organizacji albo w związku z prowadzeniem spraw spółki komandytowej lub komandytowo-akcyjnej jako komplementariusz, albo w związku z udzieleniem mu prokury przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres przekraczający łącznie 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy.

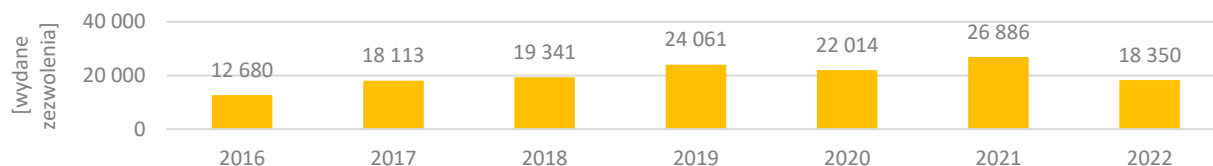
<sup>89</sup> Cudzoziemiec wykonuje pracę u pracodawcy zagranicznego i jest delegowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na okres przekraczający 30 dni w roku kalendarzowym do oddziału lub zakładu podmiotu zagranicznego albo podmiotu powiązanego, w rozumieniu ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, z pracodawcą zagranicznym.

<sup>90</sup> Cudzoziemiec wykonuje pracę u pracodawcy zagranicznego nieposiadającego oddziału, zakładu lub innej formy zorganizowanej działalności na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i jest delegowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w celu realizacji usługi o charakterze tymczasowym i okazjonalnym (usługa eksportowa).

<sup>91</sup> Cudzoziemiec wykonuje pracę u pracodawcy zagranicznego i jest delegowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na okres przekraczający 30 dni w ciągu kolejnych 6 miesięcy w innym celu niż wskazany w typach B,C,D.

miał miejsce w okresie od 2016 do 2021 roku (o 112,0%). Z kolei w 2022 roku, w porównaniu z 2021, nastąpił spadek ich liczby o 31,7%.

Wykres 36. Liczba wydanych zezwoleń na pracę dla cudzoziemców [2016-2022].



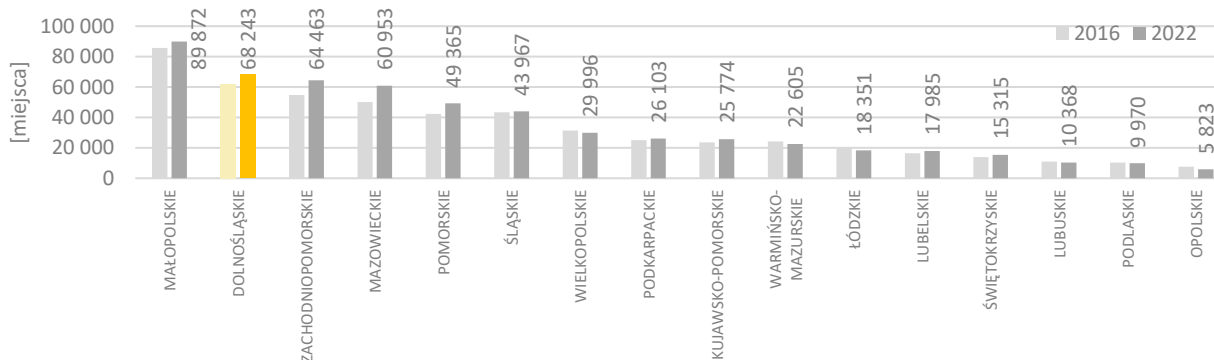
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

## TURYSTYKA I UZDROWISKA

**Potencjał turystyczny.** Województwo dolnośląskie posiada bardzo wysoki potencjał turystyczny o dużym zróżnicowaniu w skali regionu. Atrakcyjność wynika m.in. z położenia geograficznego na polsko-czesko-niemieckim pograniczu oraz bogatych i zróżnicowanych walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych. Główne obszary turystyczne województwa koncentrują się w trzech pasmach: górskim paśmie Sudetów z Pogórzem Sudeckim, równinnym paśmie Nizin Śląskiej i Śląsko Łużyckiej z Doliną Odry oraz leśnymi kompleksami Borów Dolnośląskich i Dolinie Baryczy z Wałem Trzebnickim.

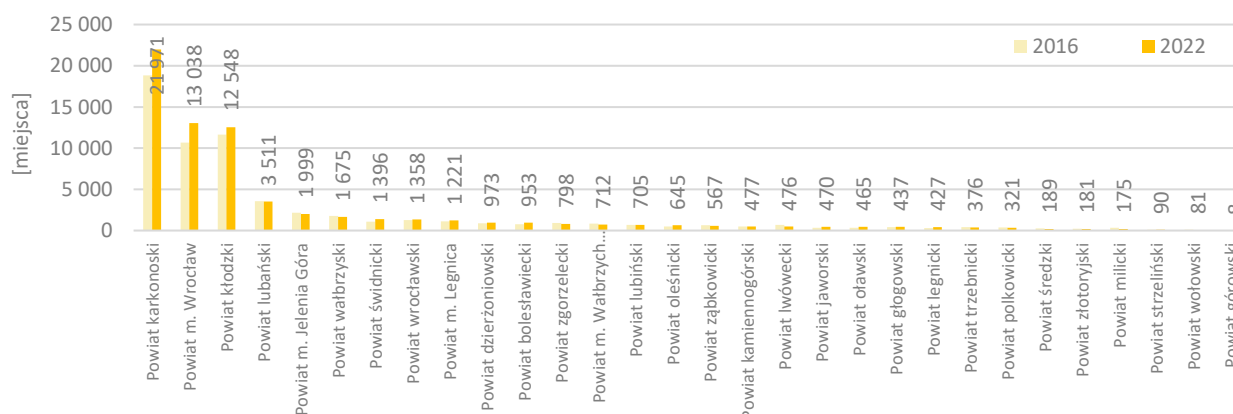
**Miejsca noclegowe.** Dolny Śląsk w 2022 roku znajdował się na 4 miejscu w kraju pod względem ogólnej liczby miejsc noclegowych (72,5 tys.), za województwami: zachodniopomorskim, pomorskim i małopolskim oraz na drugiej pozycji (za województwem małopolskim) uwzględniając jedynie całoroczne miejsca noclegowe (68,2 tys.). Stopień zagospodarowania turystycznego w województwie jest bardzo zróżnicowany. Większość bazy noclegowej skupia się w stolicy województwa i obszarze górskim, przede wszystkim w powiecie karkonoskim oraz kłodzkim. Ogromną dysproporcję podkreśla fakt, że w 2022 roku ponad połowa całorocznych miejsc noclegowych województwa dolnośląskiego znajdowała się w 4 gminach tj.: Wrocław (13,04 tys.), Karpacz (10,96 tys.), Szklarska Poręba (7,18 tys.), Świeradów-Zdrój (3,02 tys.).

Wykres 37. Całoroczne miejsca noclegowe według województw [2016, 2022].



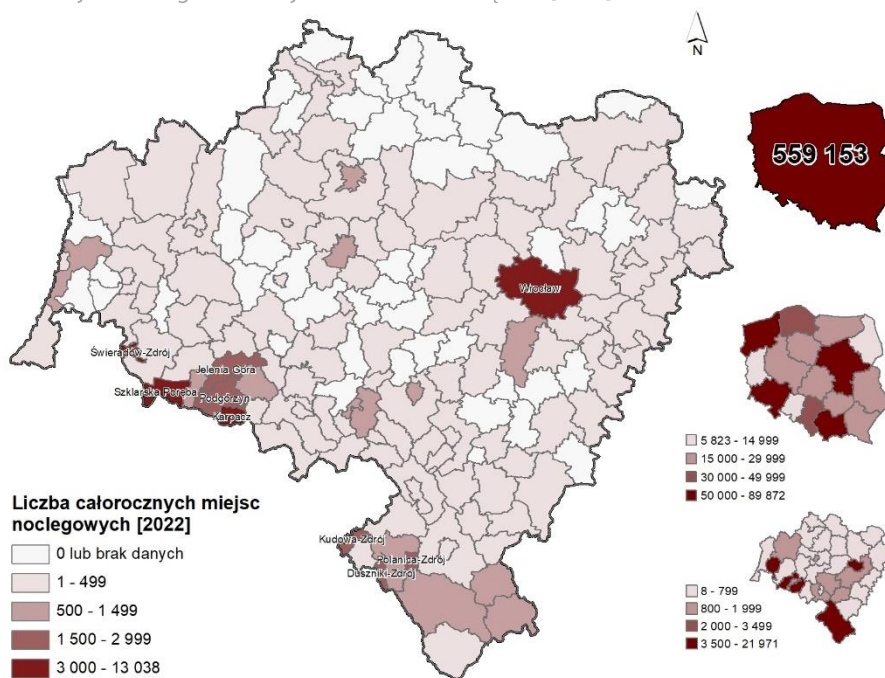
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 38. Całoroczne miejsca noclegowych w powiatach województwa dolnośląskiego [2016, 2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

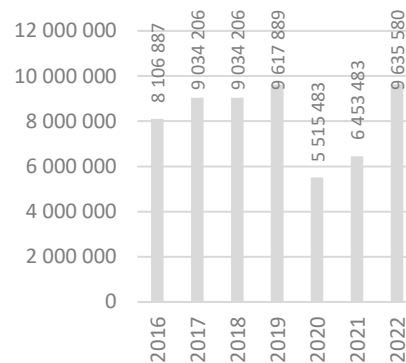
Mapa 93. Całoroczne miejsca noclegowe w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

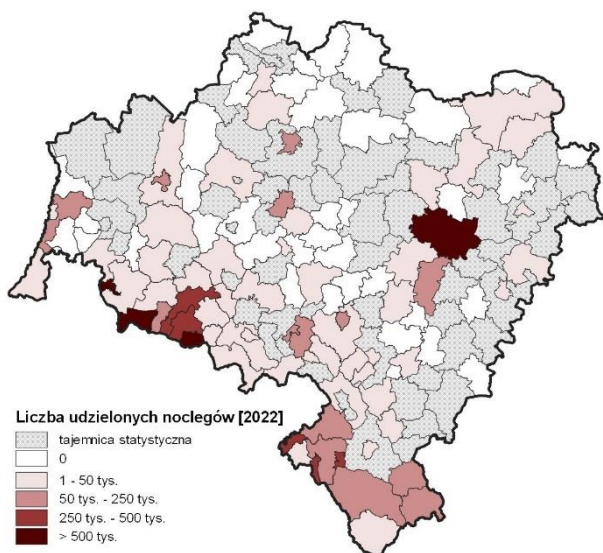
**Udzielone noclegi.** W 2022 roku w województwie dolnośląskim udzielono 9,64 mln noclegów, w tym 1,24 mln turystom zagranicznym (nierezydentom). Odsetek udzielonych noclegów ogółem plasował województwo na 5. miejscu i wynosił 10,7% w skali kraju. W latach 2016-2022 liczba udzielonych noclegów ogółem w województwie dolnośląskim wzrosła o 1,5 mln (19%), co było 3. najwyższym wzrostem w kraju (za województwami: mazowieckim i zachodniopomorskim uwzględniając wartości bezwzględne). Należy zaznaczyć, że w tym okresie miała miejsce nadzwyczajna sytuacja związana z pandemią COVID-19, która wiązała się z licznymi ograniczeniami, w tym okresami lockdownów, podczas których działalność gospodarcza w sektorze usług związanych z zakwaterowaniem nie mogła być prowadzona. Co przełożyło się na spadek udzielonych noclegów w latach 2020 i 2021. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego (Schneidera) prezentujący faktyczne wykorzystanie miejsc noclegowych w relacji do liczby stałych mieszkańców danej gminy przedstawia obciążenie ze strony turystów dostrzegane głównie w obszarze górskim.

Wykres 39. Noclegi udzielone turystom w turystycznych obiektach noclegowych w województwie dolnośląskim [2016-2022].

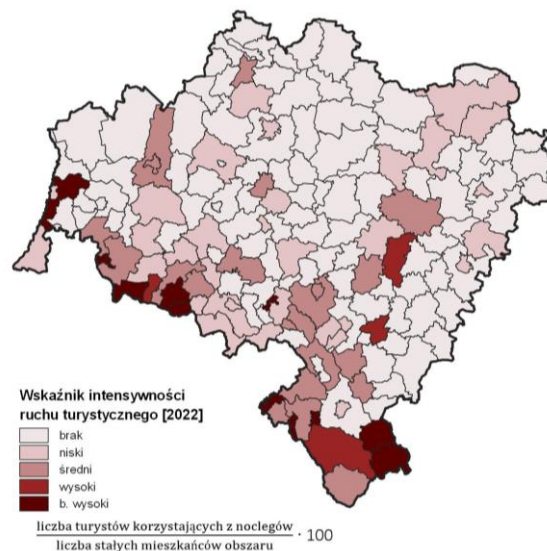


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 94. Liczba udzielonych noclegów [2022].



Mapa 95. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego (Schneidera) [2022].

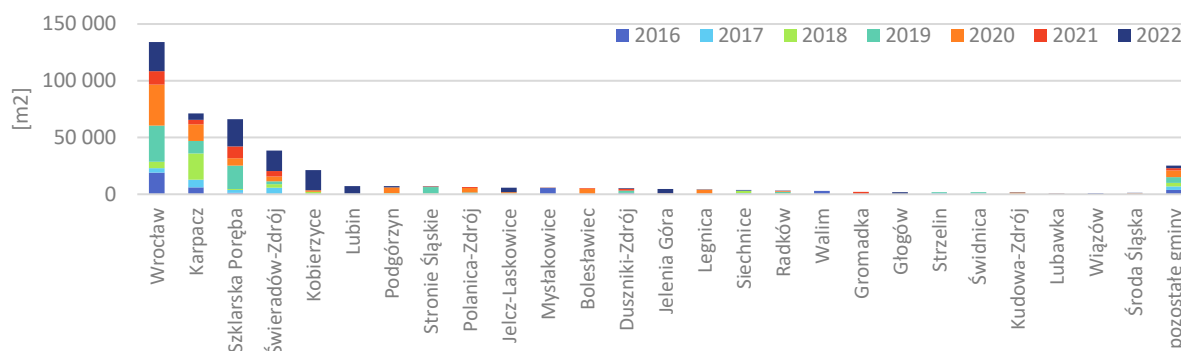


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.



**Rozwój bazy noclegowej.** W latach 2016-2022 w województwie dolnośląskim powierzchnia użytkowa budynków hoteli i pozostałych budynków zakwaterowania turystycznego wzrosła o 427,5 tys. m<sup>2</sup>, plasując Dolny Śląsk na 4 pozycji i stanowiąc 12,5% nowej powierzchni użytkowej tego typu w Polsce. Tego rodzaju ruch inwestycyjny we wspomnianym okresie dominował we Wrocławiu, gdzie przybyło 134 tys. m<sup>2</sup>. Bardzo wysokie wartości, powyżej 10 000 m<sup>2</sup>, odnotowano również w Karpaczu (71,3 tys. m<sup>2</sup>), Szklarskiej Porębie (66,3 tys. m<sup>2</sup>), Świeradowie-Zdroju (38,5 tys. m<sup>2</sup>) oraz Kobierzycach (21,2 tys. m<sup>2</sup>). Wysokie wartości, powyżej 5 000 m<sup>2</sup>, stwierdzono ponadto w następujących gminach: Lubin, Podgórzyn, Stronie Śląskie, Polanica-Zdrój, Jelcz-Laskowice, Mysłakowice, Bolesławiec i Duszniki-Zdrój. Z drugiej strony w 79 gminach województwa w latach 2016-2022 nie odnotowano żadnej nowej powierzchni użytkowej budynków hoteli oraz pozostałych budynków zakwaterowania turystycznego. Podsumowując opisywane zjawisko można zauważyć, że większość oddawanej powierzchni użytkowej w budynkach o charakterze turystycznym kumuluje się w ośrodkach już identyfikowanych jako turystyczne, ze szczególnym uwzględnieniem stolicy województwa oraz położonych u podnóża Karkonoszy Karpacza oraz Szklarskiej Poręby, a także zlokalizowanego w Górach Izerskich Świeradowa-Zdroju, wyjątek stanowi gmina Kobierzyce.

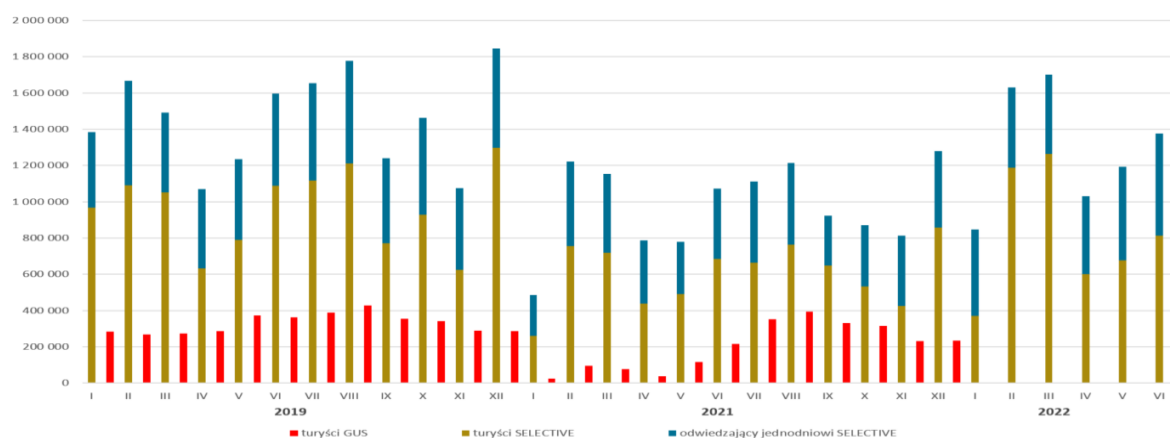
Wykres 40 .Powierzchnia użytkowa budynków hoteli oraz pozostałych budynków zakwaterowania turystycznego w dolnośląskich gminach oddana w latach [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z GUS

**Koncentracja ruchu turystycznego** występuje głównie we Wrocławiu oraz w Sudetach (powiat karkonoski i kłodzki). Jest ona ściśle powiązana z atrakcjami turystycznymi, atrakcyjnymi obszarami chronionymi i bazą noclegową. Należy jednak zaznaczyć, że statystyczne ujęcie, prezentuje liczbę turystów bazując na udzielonych noclegach, pomijając odwiedzających jednodniowych, którzy również generują duży ruch. Na podstawie danych zbieranych przez Selectiv bazujących na urządzeniach mobilnych szacuje się, że faktyczna liczba turystów może być okresowo nawet 4 razy większa.

Wykres 41. Liczba turystów i odwiedzających jednodniowych w poszczególnych miesiącach [2019-2022].

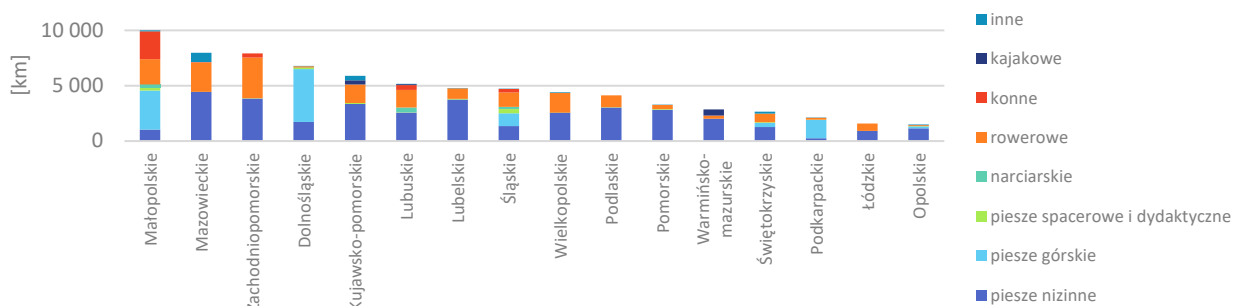


Źródło: UMWD, Wydział Turystyki.

W ostatniej dekadzie szczególną popularnością cieszy się **turystyka aktywna**. Województwo dolnośląskie posiada ogromny potencjał rozwojowy w tym zakresie. Składa się na niego zarówno zróżnicowane ukształtowanie terenu – umożliwiające tworzenie wyspecjalizowanych, produktów turystycznych (np. singletracków, tras downhillowych, narciarskich, itp.), gęsta sieć osadnicza silnie powiązana z siecią kolejową, walory kulturowe, krajobrazowe i przyrodnicze, a także położenie w granicach polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego pogranicza.

Bardzo istotnym elementem infrastruktury turystycznej służącej uprawianiu turystyki aktywnej są znakowane **szlaki turystyczne**. W 2022 roku województwo dolnośląskie (z długością 6,8 tys. km szlaków) znajdowało się na 4. miejscu (za województwami: małopolskim, mazowieckim i zachodniopomorskim) pod kątem długości znakowanych szlaków turystycznych (PTTK) oraz na pierwszym uwzględniając jedynie piesze szlaki górskie (4,8 tys. km). Najwięcej, najbardziej atrakcyjnych szlaków znajduje się w obszarze Sudetów na terenie parków narodowych.

Wykres 42. Znakowane szlaki turystyczne (PTTK) wg typów i województw [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Uzdrowiska.** Dolny Śląski, to obszar o bogatej tradycji lecznictwa uzdrowiskowego bazujący na walorach klimatycznych Sudetów oraz zasobach wód leczniczych i termalnych. Na terenie województwa dolnośląskiego w 2022 roku znajdowało się 11 statutowych uzdrowisk o zróżnicowanych profilach leczniczych i wielowiekowym rodowodzie. Najwięcej uzdrowisk (5) działało w powiecie kłodzkim: Duszniki-Zdrój, Długopole-Zdrój, Kudowa-Zdrój, Łądek-Zdrój, Polanica-Zdrój. W powiatach lubańskim i wałbrzyskim funkcjonowały po dwa uzdrowiska: odpowiednio Świeradów-Zdrój i Czerniawa-Zdrój oraz Jedlina-Zdrój i Szczawno-Zdrój. Kolejne uzdrowiska zlokalizowane były w Kotlinie Jeleniogórskiej (Jelenia Góra Cieplice Śląskie-Zdrój) oraz w obszarze Przedgórze Sudeckiego (Przerzeczn-Zdrój). Turystyka uzdrowiskowa stanowi specyficzną formę turystyki, miejscowości uzdrowiskowe m.in. z racji organizacji przez cały rok tumusów dla kuracjuszy charakteryzują się mniejszą sezonowością niż w przypadku innych typów turystyki. Jednym z problemów z którymi zmagają się uzdrowiska jest w wielu przypadkach zły stan infrastruktury. Szczegółowy wykaz dolnośląskich uzdrowisk wraz z kierunkami leczniczymi zawarty został w tabeli poniżej.

**Baza uzdrowiskowa** województwa liczyła łącznie 40 szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych, w latach 2016-2022 liczba zmniejszyła się o 10 i w 2022 roku stanowiła 17,8% obiektów w kraju. W 2022 roku w województwie dolnośląskim z obiektów w ciągu roku skorzystało 94,6 tys. pacjentów/kuracjuszy (13% w skali kraju), w tym 25 tys. leczonych w opiece ambulatoryjnej (32% w skali kraju). W szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych w 2022 roku znajdowało się 5,7 tys. łóżek (12,5% bazy kraju) i odnotowano zmniejszenie ich liczby o 500 łóżek w stosunku do 2016 roku. Średni czas pobytu dolnośląskich pacjentów leczonych stacjonarnie wyniósł 16,2 dnia (o 0,1 dnia więcej od średniej krajowej).

Tabela 8. Rejestr uzdrowisk i obszarów ochrony uzdrowiskowej wraz z kierunkami leczniczymi [2022].

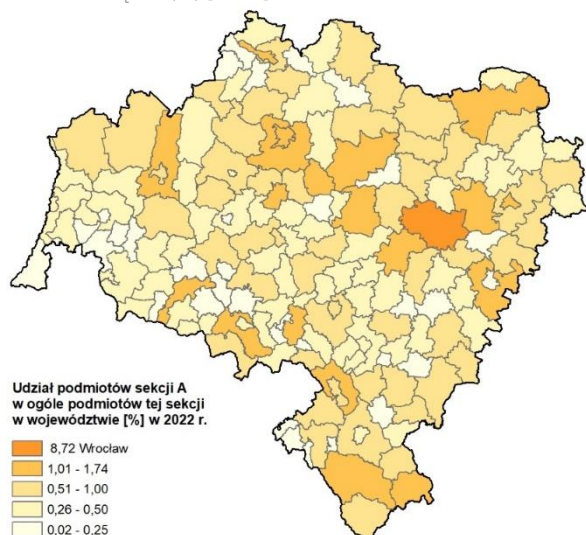
Nazwa uzdrowiska	Kierunki lecznicze (decyzje)	Naturalne surowce lecznicze	Powierzchnia łączna uzdrowiska i stref uzdrowiskowych A, B, C (ha)
<b>Cieplice</b> (gm. Jelenia Góra)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby układu nerwowego, choroby reumatologiczne, osteoporoza, choroby nerek i dróg moczowych, choroby oka i przydatków oka	1) woda lecznicza, słabo zmineralizowana, swoista, 0,07%, siarczanowo-wodorowęglanowo-sodowa, krzemowa, fuorkowa ze źródła nr 1 „MARYSIENKA” 2) woda lecznicza, słabo zmineralizowana, swoista, 0,057%, siarczanowo-wodorowęglanowo-sodowa, krzeowa, fluorkowa, hipertermalna z odwiertu „C-1”	A - 111 B - 240 C - 1043 powierzchnia uzdrowiska – 1394,00
<b>Czerniawa-Zdrój</b> (gm. Świeradów-Zdrój)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby reumatologiczne, choroby dolnych dróg oddechowych, choroby górnych dróg oddechowych, choroby kardiologiczne i nadciśnienie, osteoporoza, cukrzyca	woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,25% wodorowęglanowo-magnezowo-wapniowa, szczawa, krzemowa, z ujęcia „Jan II”	A - 99 B - 1350,46 C - 1306,54 powierzchnia uzdrowiska – 2756,00
<b>Długopole-Zdrój</b> (gm. Bystrzyca Kłodzka)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby reumatologiczne, choroby naczyń obwodowych, choroby układu trawienia, choroby krwi i układu krwiotwórczego, cukrzyca	1) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,13% szczawa, wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowo-sodowo, krzemowa z ujęcia „Renata” 2) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,092% szczawa, wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowa-radonowa z ujęcia „Kazimierz” 3) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,1% szczawa, wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowa z ujęcia „Emilia”	A - 40,1 B - 592 C - 1574,1 powierzchnia uzdrowiska - 2206,20
<b>Duszniki-Zdrój</b>	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby reumatologiczne,	1) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,21%, wodorowęglanowo-wapniowo-sodowa, krzemowa, żelazista, szczawa, z odwiertu	A - 210 B - 475

Nazwa uzdrowiska	Kierunki lecznicze (decyzje)	Naturalne surowce lecznicze	Powierzchnia łączna uzdrowiska i stref uzdrowiskowych A, B, C (ha)
(gm. Duszniki-Zdrój)	choroby kardiologiczne i nadciśnienie, choroby naczyń obwodowych, choroby dolnych dróg oddechowych, choroby układu trawienia, osteoporoza, choroby kobiece	„PIENIAWA CHOPINA” 2) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,15%, wodorowęglanowo-wapniowo-sodowa, szczawa, z odwiertu „JAN KAZIMIERZ” 3) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,25%, wodorowęglanowo-wapniowo-sodowa, krzemowa, żelazista, szczawa, z odwiertu „B-4” AGATKA 4) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,12%, wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowa, szczawa, z odwiertu „B-3” JACEK 5) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,18%, wodorowęglanowo-wapniowo-sodowa, krzemowa, szczawa, z odwiertu „Nr 39”	C - 1541 powierzchnia uzdrowiska – 2226,00
<b>Jedlina-Zdrój</b> (gm. Jedlina-Zdrój)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby reumatologiczne, choroby kardiologiczne i nadciśnienie, choroby dolnych dróg oddechowych, choroby górnych dróg oddechowych, choroby układu trawienia, choroby nerek i dróg moczowych	woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,097% szczawa wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowa-sodowa, żelazista z odwiertu „J-300”	A - 81,58 B - 147,45 C - 1510,82 powierzchnia uzdrowiska - 1739,85
<b>Kudowa-Zdrój</b> (gm. Kudowa-Zdrój)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby reumatologiczne, choroby kardiologiczne i nadciśnienie, choroby naczyń obwodowych, choroby układu trawienia, choroby endokrynologiczne, choroby krwi i układu krwiotwórczego, otyłość	1) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,18% wodorowęglanowo-sodowo-wapniowa, szczawa z ujęcia „GÓRNE” 2) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,31% wodorowęglanowo-sodowo-wapniowa, szczawa z odwiertu nr 2 „MONIUSZKO” 3) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,13% wodorowęglanowo-sodowo-wapniowa, szczawa z odwiertu nr 3 „MARCHLEWSKI” 4) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,37% wodorowęglanowo-sodowo-wapniowa, krzemowa, szczawa z odwiertu „K-200”	A - 92,99 B - 367,49 C - 2938,52 powierzchnia uzdrowiska - 3399,00
<b>Lądek-Zdrój</b> (gm. Lądek-Zdrój)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby układu nerwowego, choroby reumatologiczne, choroby naczyń obwodowych, osteoporoza, choroby skóry, choroby kobiece	1) woda lecznicza, swoista (słabo zmineralizowana), fluorkowa, siarczkowa, radonowa, termalna z ujęcia „Zdzisław” (L-2) 2) woda lecznicza, swoista (słabo zmineralizowana), fluorkowa, radonowa, termalna z ujęcia „Jerzy” 3) woda lecznicza, swoista (słabo zmineralizowana), fluorkowa, siarczkowa, radonowa, termalna z ujęcia „Wojciech” 4) woda lecznicza, swoista (słabo zmineralizowana), fluorkowa, radonowa, termalna z ujęcia „Curie-Skłodowska” 5) woda lecznicza, swoista (słabo zmineralizowana), fluorkowa, siarczkowa, radonowa, termalna z ujęcia „Chrobry” 6) woda lecznicza, swoista (słabo zmineralizowana), fluorkowa, siarczkowa, radonowa, termalna z ujęcia „Dąbówka”	A - 294,92 B - 1402,52 C - 5053,34 powierzchnia uzdrowiska - 6750,78
<b>Polanica-Zdrój</b> (gm. Polanica-Zdrój)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby reumatologiczne, choroby kardiologiczne i nadciśnienie, choroby górnych dróg oddechowych, choroby układu trawienia	1) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,25% wodorowęglanowo-wapniowa, szczawa z ujęcia „P-300A” 2) woda lecznicza, mineralna, swoista, 0,14% wodorowęglanowo-wapniowa, szczawa z ujęcia „WIELKA PIENIAWA” 3) woda lecznicza, swoista słabo zmineralizowana, 0,062% wodorowęglanowo-wapniowa, kwasowęglowa z ujęcia „PIENIAWA JÓZEF I” 4) woda lecznicza, swoista słabo zmineralizowana, 0,07% wodorowęglanowo-wapniowo, kwasowęglowa z ujęcia „PIENIAWA JÓZEF II”	A - 188 B - 505 C - 1029 powierzchnia uzdrowiska – 1722,00
<b>Przerzeczyn-Zdrój</b> (gm. Niemcza)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby układu nerwowego, choroby reumatologiczne	1) woda lecznicza, swoista, (słabo zmineralizowana) 0,0387%, siarczkowa, radonowa z odwiertu nr II 2) woda lecznicza, swoista (słabo zmineralizowana) 0,0478%, siarczkowa, radonowa z odwiertu nr VIII 3) woda lecznicza, swoista (słabo zmineralizowana) 0,04%, siarczkowa, radonowa z odwiertu nr IX	A - 60,1 B - 259,9 C - 1636,81 powierzchnia uzdrowiska - 1956,81
<b>Szczawno-Zdrój</b> (gm. Szczawno-Zdrój)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby reumatologiczne, choroby dolnych dróg oddechowych, choroby górnych dróg oddechowych, choroby układu trawienia, choroby nerek i dróg moczowych, cukrzyca, otyłość, osteoporoza	1) woda mineralna lecznicza, swoista 0,41% wodorowęglanowo-sodowa (szczawa), z ujęciem „Mieszko” 2) woda mineralna lecznicza, swoista 0,27% wodorowęglanowo-sodowo-magnezowo-wapniowa (szczawa), z ujęciem „Młynarz” 3) woda mineralna lecznicza swoista 0,27% wodorowęglanowo-sodowa, radonowa (szczawa), z ujęciem „Marta” 4) woda mineralna lecznicza swoista 0,23% wodorowęglanowo-sodowo-wapniowa (szczawa) z ujęciem „Dąbówka”	A - 84,06 B - 359,30 C - 1037,73 powierzchnia uzdrowiska - 1481,09
<b>Świeradów-Zdrój</b> (gm. Świeradów-Zdrój)	choroby ortopedyczno-urazowe, choroby układu nerwowego, choroby reumatologiczne, choroby dolnych dróg oddechowych, choroby górnych dróg oddechowych, choroby naczyń obwodowych, choroby skóry, osteoporoza, choroby kardiologiczne i nadciśnienie, cukrzyca, choroby kobiece	1) woda lecznicza, słabo zmineralizowana, swoista 0,04% szczawa, radonowa, z ujęcia „Górne” 2) woda lecznicza, mineralna, swoista 0,12% wodorowęglanowo-magnezowo-wapniowa, szczawa, krzemowo, fluorkowa, z ujęcia „1A”	A - 219,85 B - 1229,61 C - 1306,54 powierzchnia uzdrowiska – 2756,00

źródło: Ministerstwo Zdrowia.

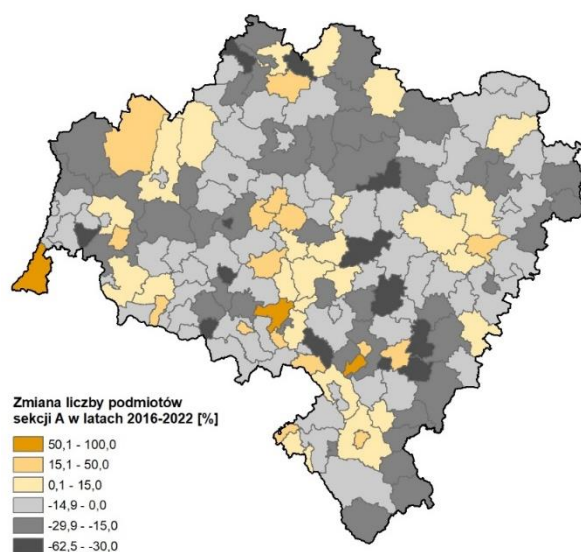
Działalność gospodarczą związaną z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem (sekcja A) w 2022 roku na Dolnym Śląsku prowadziło 4 437<sup>92</sup> podmiotów gospodarczych, czyli 1,0% przedsiębiorstw zarejestrowanych w regionie. Stanowiły one 6,2% ogółu podmiotów działających w Polsce w tym sektorze, plasując region na 5. miejscu. Największą koncentrację zarejestrowanych podmiotów gospodarczych sekcji A odnotowano we Wrocławiu (387 podmiotów, czyli 8,7% ogółu podmiotów prowadzących działalność na Dolnym Śląsku w sekcji A), kolejno w: Legnicy, Miliczu (gm. miejsko-wiejska), Lubinie (gm. miejska), Wałbrzychu, Bystrzycy Kłodzkiej (gm. miejsko-wiejska), Lubinie (gm. wiejska), Prochowicach (gm. miejsko-wiejska) i Kamiennej Górze (gm. wiejska). W latach 2016-2022 liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w sekcji A zmniejszyła się o 5,0%, z 4760 podmiotów gospodarczych do 4437. Największy spadek odnotowano w gminach: Pęcław (-62,5%), Piława Górna (-50,0%), Ciepłowody (-50,0%), Złotoryja (-44,4%; gm. miejska) oraz Kondratowice (-37,9%). Największy wzrost natomiast nastąpił w gminach: miejskiej Bielawa (100,0%), Stare Bogaczowice (69,2%), Bogatynia (66,7%), Legnickie Pole (44,4%) oraz Niemcza (36,4%).

Mapa 96. Udział podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w sekcji A w gminach w ogóle podmiotów gospodarczych tej sekcji na Dolnym Śląsku (%) [2022].



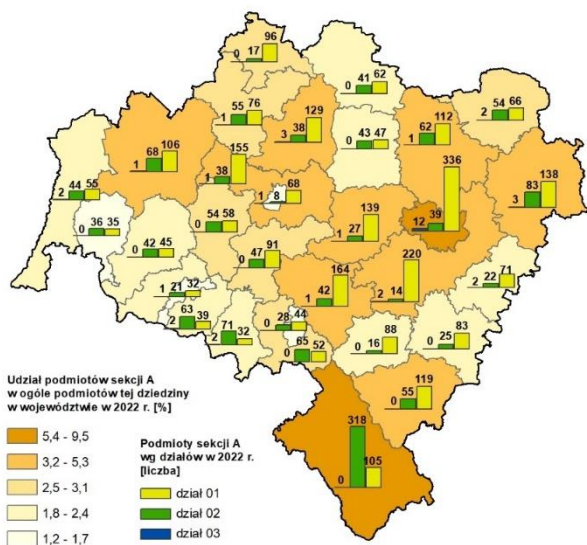
Źródło: opracowanie IRT na podstawie GUS.

Mapa 97. Zmiana liczby podmiotów gospodarczych sekcji A PKD 2007 wpisanych do rejestru REGON na Dolnym Śląsku (%) [2016-2019].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie GUS.

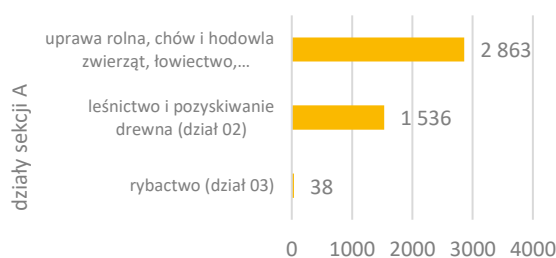
Mapa 98. Struktura podmiotów sekcji A PKD 2007 na Dolnym Śląsku wg działów w powiatach [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie GUS.

**Struktura podmiotów.** Podmioty gospodarcze tworzące sekcję A na Dolnym Śląsku prowadzą głównie działalność związaną z uprawą rolną, chowem, hodowlą zwierząt, łowiectwem, włączając działalność usługową (dział 01 – 2 863 podmiotów) oraz leśnictwem i pozyskiwaniem drewna (dział 02 – 1 536 podmiotów). Najmniejsza liczba zarejestrowanych działalności w ramach tej sekcji związana jest z rybactwem (dział 03 – 38 podmiotów).

Wykres 43. Struktura podmiotów sekcji A PKD 2007 na Dolnym Śląsku wg działów [2022].



<sup>92</sup> Bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie.

Największa ilość podmiotów związanych z uprawą rolną i hodowlą zwierząt, łowiectwem, włączając działalność usługową (dział 01) zarejestrowana była w powiatach: Wrocław (336), wrocławskim (220), świdnickim (164) oraz legnickim (155). Wśród podmiotów związanych z działalnością w zakresie leśnictwa i pozyskiwania drewna (dział 02) dominował powiat kłodzki, gdzie zarejestrowanych było 318 podmiotów, czyli 20,7% ogółu podmiotów w tym dziale w regionie. Natomiast miasto Wrocław było główną siedzibą podmiotów związanych z rybactwem (12 podmiotów).

**Struktura użytkowania gruntów.** Powierzchnia użytków rolnych w województwie dolnośląskim w 2020 roku wynosiła 913,6 tys. ha, co stanowiło 6,1% ogólnej powierzchni użytków rolnych w Polsce i dawało regionowi 9. pozycję w kraju. Na Dolnym Śląsku użytki rolne stanowiły 95,0% ogólnej powierzchni gruntów w gospodarstwach rolnych i był to najwyższy udział w kraju. Grunty pod zasiewami zajmowały 82,7%, a łąki i pastwiska trwale 15,1%. Zarówno grunty ugorowane, jak i uprawy trwale oraz ogrody przydomowe stanowiły niewielki odsetek gruntów, tj. odpowiednio: 0,9%, 1,1% i 0,1%. Użytki rolne w dobrej kulturze rolnej zajmowały powierzchnię 905,1 tys. ha i stanowiły aż 99,1% ogółu użytków rolnych. W porównaniu do stanu z 2016 roku powierzchnia ogólna użytków rolnych w województwie zwiększyła się o 12 397 ha.

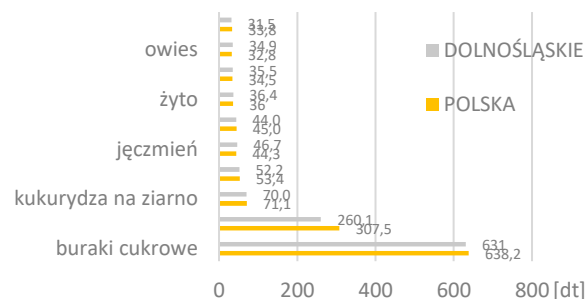
**Ekologiczne gospodarstwa rolne.** W latach 2016-2021 odnotowano spadek liczby ekologicznych gospodarstw rolnych z 813 do 724, niemniej jednak powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w 2021 roku w regionie wynosiła 30 653ha, czyli o 5,0% (1 453 ha) więcej niż w 2016 roku. Udział ekologicznych gospodarstw rolnych w ogólnej powierzchni użytków rolnych w województwie w 2021 roku wyniósł 3,4%, co klasyfikowało region na 5. miejscu w kraju. W tym czasie odnotowano spadek ich liczby (z 813 gospodarstw do 724). Powierzchnia dolnośląskich ekologicznych gospodarstw rolnych stanowiła 5,6% ogólnej powierzchni tego typu gospodarstw w kraju, co uplasowało Dolny Śląsk na 6. pozycji.

**Produkcja roślinna** jest jedną z dominujących funkcji obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego. **Powierzchnia zasiewów** podstawowych ziemiopłodów, tj.: pszenicy, jęczmienia, żyta, pszenżyta, mieszanek zbożowych, owsa, rzepaku i rzepiku, ziemniaków, buraków cukrowych oraz kukurydzy na ziarno w województwie dolnośląskim w 2022 roku wyniosła 557,2 tys. ha, co stanowiło 7,6% ogółu zasiewu tych ziemiopłodów – 5 miejsce w kraju (średnia pow. zasiewów w kraju wyniosła 460, 2 tys. ha). W latach 2016-2022 odnotowano spadek areálu tych upraw o 14,7% (tendencja spadkowa dotyczy właściwie wszystkich województw<sup>93</sup>. Średnia wielkość spadku to 15,4%.

**Plony.** W 2022 roku uzyskane w województwie plony zboża z 1 ha wyniosły 52,6 dt i dały regionowi 4. pozycję w kraju. Średnia dla kraju wyniosła 49,5 dt/ha. W stosunku do roku 2016 odnotowano wzrost uzyskanych z 1 ha plonów zbóż ogółem o 2,7%. **Zbiory** zbóż ogółem w województwie dolnośląskim w 2022 roku stanowiły 8,6% zbiorów krajowych (5. miejsce wśród województw), rzepaku i rzepiku 12,3% (2. miejsce), buraków cukrowych 8,7% (4. miejsce) i ziemniaków 6,0% (7. miejsce). **Zbiory warzyw gruntowych** w województwie dolnośląskim w 2021 roku wyniosły 930 244 dt, co stanowiło 2,4% ogólnej produkcji krajowej (9. miejsce w kraju). **Zbiory owoców z drzew owocowych** w województwie wyniosły 359 165 dt (0,8% zbiorów krajowych; 10 miejsce w kraju), z których około 64,9% to jabłka, 16,3% śliwki a 7,6% to wiśnie.

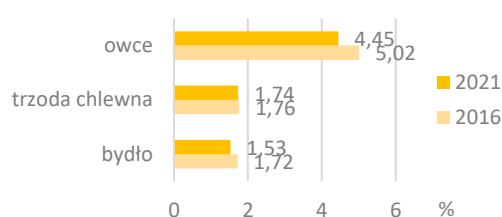
**Produkcja zwierzęca** na Dolnym Śląsku od lat jest zdecydowanie słabiej rozwinięta niż przeciętnie w kraju. W 2021 roku dolnośląskie było jednym z województw z najmniejszą liczbą pogłowia bydła – 177,9 tys. sztuk (14. lokata w kraju). Na 100 ha użytków rolnych przypada tu więc najniższa ilość bydła wśród regionów. Obsada bydła w przeliczeniu na 100 ha w roku 2021 w województwie dolnośląskim wynosiła 21,7 szt./100 ha użytków rolnych (przy średniej krajowej 77,3 szt./100 ha UR). W przypadku trzody chlewnej województwo dolnośląskie zajmuje przedostatnią lokatę z wynikiem 19,5 szt./100 ha UR (przy średniej 68,5 szt./100 ha UR).

Wykres 44. Plony wybranych ziemiopłodów z 1 ha użytków rolnych w województwie dolnośląskim [2022].



Źródło: opracowania IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 45. Udział województwa dolnośląskiego w krajowym pogłowie bydła, trzody chlewnej i owiec (%) [2016, 2021].



Źródło: opracowania IRT na podstawie danych GUS.

<sup>93</sup> Wyjątek – województwo śląskie – wzrost powierzchni zasiewu wybranych upraw o 1,0%.

**Mięso i mleko.** Niski poziom obsady inwentarza przekłada się na wysokość udziału w produkcji krajowej żywca rzeźnego (1,9% produkcji krajowej) oraz mleka (1,2% produkcji krajowej). Produkcja żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso przypadająca na 1 ha użytków rolnych w 2021 roku wynosiła w województwie dolnośląskim 73,0 kg, co przy średniej krajowej na poziomie 359,2 kg dawało województwu ostatnią lokatę w kraju. Natomiast produkcja mleka w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w ilości 191 l, dawała, przy średniej krajowej wynoszącej 967 l, przedostatnie miejsce. W 2021 roku produkcja **jaj kurzych** na Dolnym Śląsku wyniosła 666,6 mln sztuk, co stanowiło 6,1% ogólnej produkcji krajowej. Wynik ten dał województwu 3 lokatę. Analiza za lata 2016-2021 wskazuje tendencję spadkową produkcji jaj w województwie dolnośląskim (-13,4%). Produkcja **wełny** wyniosła w województwie 44,6 ton, co stanowiło 5,0% produkcji krajowej. Wynik ten dał województwu 9 miejsce. Bezkonkurencyjne, pod tym względem, okazało się województwo małopolskie, którego produkcja wełny stanowiła 24,8% produkcji krajowej. Analiza z lat 2016-2021 wskazuje na tendencję wzrostową produkcji wełny w województwie dolnośląskim (+10,4%).

**Produkcja globalna i towarowa.** W 2021 roku udział województwa dolnośląskiego w globalnej produkcji rolniczej wynosił 4,3% (9. miejsce w kraju), a udział w produkcji towarowej 4,0% (9. pozycja w kraju). Udział towarowej produkcji rolniczej w produkcji końcowej wyniósł 85,7% przy średniej w kraju na poziomie 91,6%. W porównaniu do 2016 roku w strukturze towarowej produkcji rolniczej nie odnotowano znaczących zmian. Nadal największy udział zajmuje produkcja roślinna – 73,2%, natomiast udział produkcji zwierzęcej w stosunku do 2016 roku zwiększył się o 1,4 pkt %.

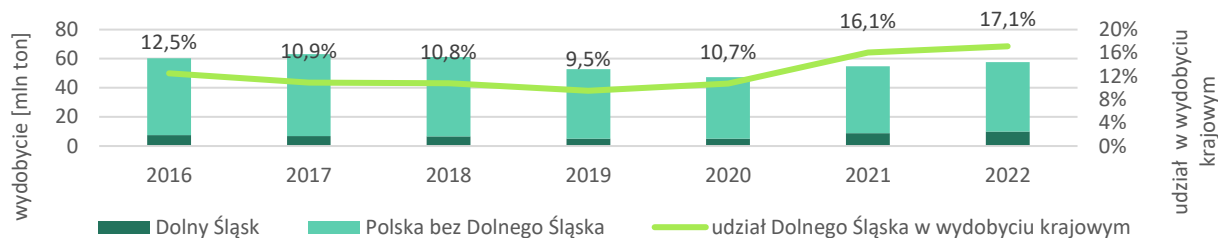
**Skup produktów rolnych** jest zasadniczym elementem produkcji towarowej decydującym o jej wielkości i zachodzących zmianach. W 2022 roku skup ziarna zbóż podstawowych łącznie z mieszkankami zbożowymi w województwie dolnośląskim stanowił 11,6% skupu ogólnokrajowego (994,3 tys. t, 2. miejsce w kraju), a udział skupu ziemniaków jadalnych w krajowym skupie tego surowca 8,2% (134,2 tys. t, 4. miejsce w kraju). Pod względem **skupu ważniejszych produktów zwierzęcych** – żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso ogółem – województwo dolnośląskie w 2022 roku uplasował się na przedostatnim miejscu, tj. 15. z wynikiem 50,8 tys. t, co stanowiło 1,0% skupu krajowego. Skup mleka krowiego w tym czasie wyniósł 174 550 tys. litrów, co dało województwu 12. lokatę (1,4% skupu krajowego).

**Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto** w sekcji A na Dolnym Śląsku w 2021 roku było o 3,5% wyższe niż przeciętnie w kraju i wynosiło 6 222,06 zł, co klasyfikowało województwo na 3. miejscu w kraju, po województwach podlaskim (6 699,40 zł) i świętokrzyskim (6 393,72 zł). Od 2016 roku zwiększyło się ono o 1 682,60 zł, czyli 37,1%.

## GÓRNICTWO I WYDOBYWANIE

**Surowce energetyczne** eksploatowane na Dolnym Śląsku to węgiel brunatny i gaz ziemny. Wydobycie **węgla brunatnego**, prowadzone jest ze złoża Turów, przede wszystkim na potrzeby sąsiadującej elektrowni Turowskiej (ponad 90%). W 2022 roku pozyskano 9 881 tys. ton wobec 7 533 tys. ton w 2016 roku. Stanowiło to odpowiednio 17,1% oraz 12,5% produkcji krajowej (wzrost o 4,6% p.p.). W ostatnich kilku latach wydobycie ze złoża Turów i jego udział w produkcji krajowej wzrasta. Wielkość wydobycia w latach 2016-2022 pokazano na wykresie poniżej.

Wykres 46. Wydobycie węgla brunatnego w Polsce i w województwie dolnośląskim [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

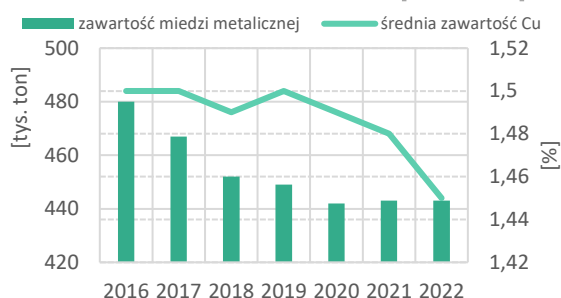
Działalność kopalni węgla brunatnego Turów, jak zdecydowanej większości odkrywkowych zakładów górniczych, może wiązać się z zagrożeniami takimi jak: przekształcenia krajobrazu, deformacje powierzchni terenu oraz zaburzenie warunków wodnych w górotworze. Jest to powodem protestów krajów sąsiadujących oraz organizacji społecznych.

Złoża **gazu ziemnego** eksploatowane są przez Polskie Górnictwo Nafty i Gazu S.A. (Grupa Orlen). Gaz ziemny przesyłany jest bezpośrednio do systemu gazu ziemnego zaazotowanego, odazotowany i przesyłany do krajowego systemu gazu wysokometanowego, a także, w mniejszej ilości, sprzedawany lokalnym odbiorcom. Wydobycie ze złóż zlokalizowanych w całości lub częściowo w województwie dolnośląskim wyniosło w 2022 roku 490,62 mln m<sup>3</sup>, co stanowi spadek o blisko 32% w stosunku do roku 2016.

Surowce metaliczne eksploatowane w województwie dolnośląskim to **miedź** oraz towarzyszące jej **srebro** i inne pierwiastki metaliczne. Eksploatację prowadzi KGHM Polska Miedź S.A na podstawie koncesji wydanych dla złóż: „Lubin-Małowice”, „Polkowice”, „Sieroszowice”, „Radwanice Wschodnie”, „Rudna” oraz „Gogów Głęboki Przemysłowy”. Wydobycie w 2022 roku wyniosło 30 452 tys. ton rudy miedzi i srebra zawierającej 443 tys. ton miedzi metalicznej oraz

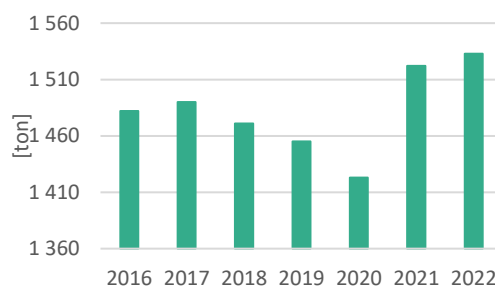
1 533 ton srebra. W 2016 roku było to odpowiednio 480 tys. ton i 1 482 ton (PIG-PIB, 2023). Wydobycie i produkcja są relatywnie stabilne, w analizowanym okresie zmiany rok do roku wynoszą kilka punktów procentowych. Średnia zawartość Cu w wydobywanej rudzie zmniejszyła się z 1,50% w 2016 roku do 1,45% w 2022 roku (patrz wykres poniżej). Przekłada się to na wzrost wydobycia rudy miedzi do uzyskania tej samej ilości miedzi metalicznej. Produkcja hutnicza miedzi elektrolitycznej w 2022 roku wyniosła 586,0 tys. ton, w tym z wsadów własnych 381,5 tys. ton, a z wsadów obcych 204,5 tys. ton. Produkcja miedzi elektrolitycznej w stosunku do roku 2021 zwiększyła się o 8 400 ton (1,5%). Zwiększona produkcja miedzi elektrolitycznej wynika ze wzrostu podaży wsadów obcych. W 2022 roku w KGHM S.A. wyprodukowano także łącznie 5 520, 87 kg metali szlachetnych takich jak złoto, platyna i pallad z własnych jak i z obcych koncentratów (KGHM, 2023).

Wykres 47. Zawartość miedzi metalicznej w wydobytej rudzie i średnia zawartość Cu [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

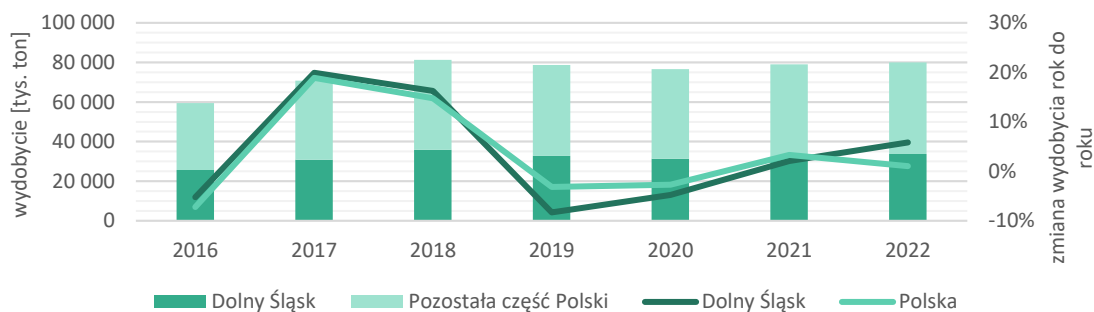
Wykres 48. Zawartość srebra w wydobytej rudzie [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

**Surowce skalne.** Wydobycie wszystkich typów **kamieni łamanych i blocznych** (kłęb) na Dolnym Śląsku wyniosło w 2022 roku 33 775 tys. ton w porównaniu do 30 784 tys. ton w 2016 roku (zmiana +9,7%). W tym samym czasie łączne wydobycie w Polsce wyniosło odpowiednio 79 940 tys. ton i 70 793 tys. ton (zmiana +12,9%). Udział województwa dolnośląskiego w wydobyciu krajowym kłęb to 42,3% (-0,8 p.p. w stosunku do 2016 roku). Wydobycie kłęb w latach 2016-2022 pokazano na wykresie poniżej.

Wykres 49. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych w Polsce i na Dolnym Śląsku [2016-2022].

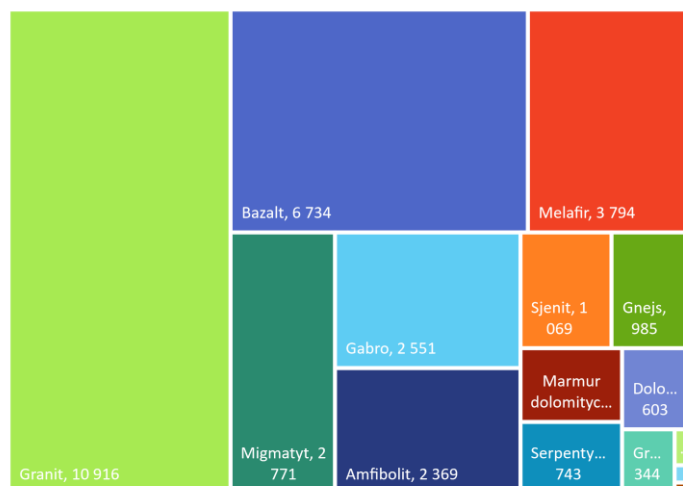


Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

Udział **magmowych i metamorficznych** typów kamieni łamanych i blocznych w wydobyciu na Dolnym Śląsku to 97,9% (33 061 tys. ton), a udział województwa w wydobyciu krajowym to 92,7%. Wśród wszystkich typów kamieni łamanych i blocznych największy udział w wydobyciu na Dolnym Śląsku mają: granit (32,3 %), bazalt (19,9 %) oraz melafir (11,2 %). Istotny jest także udział migmatytu (8,2%), amfibolitu (7,0%), i gabro (7,6%).

Dolny Śląsk odpowiada za 100% krajowej produkcji: gabro, granodiorytu, sjenitu, melafiru, amfibolitu, serpentynitu, migmatytu, łupka krystalicznego oraz marmuru dolomitycznego, a ponadto za większość wydobycia: bazaltu (89%), granitu (99%), gnejsu (90%) i marmuru (86 %).

Wykres 50. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych Dolnym Śląsku w podziale na typy litologiczne skał [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

Tabela 9. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych w Polsce i na Dolnym Śląsku [2022].

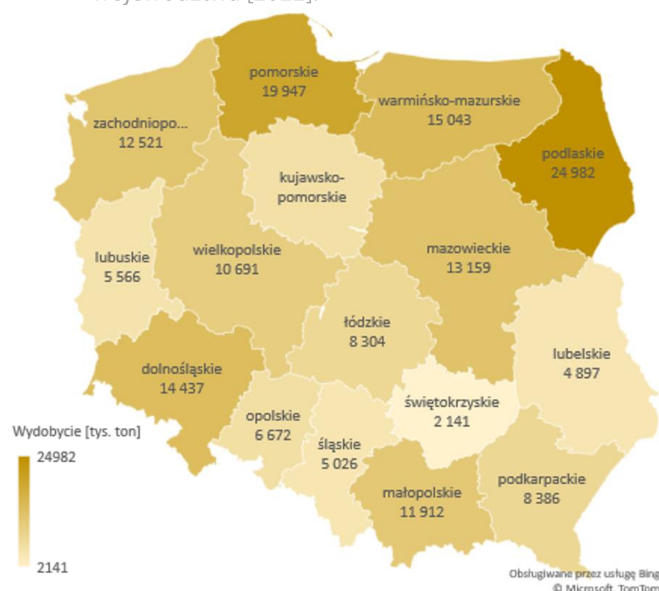
Typ skał	Wydobycie na Dolnym Śląsku	Wydobycie w Polsce*	Udział Dolnego Śląska w wydobyciu krajowym [%]	Typ skał	Wydobycie na Dolnym Śląsku	Wydobycie w Polsce*	Udział Dolnego Śląska w wydobyciu krajowym [%]	Typ skał	Wydobycie na Dolnym Śląsku	Wydobycie w Polsce*	Udział Dolnego Śląska w wydobyciu krajowym [%]
Magmowe				Metamorficzne				Osadowe			
Bazalt	6 734	800	89	Amfibolit	2 369	0	100	Dolomit	603	14 961	4
Diabaz	0	114	0	Serpentynit	743	0	100	Margiel	0	0	-
Gabro	2 551	0	100	Zieleniec	0	0	-	Trawertyn	0	0	-
Granit	10 916	132	99	Gnejs	985	110	90	Wapień	0	12 405	0
Granodioryt	344	0	100	Migmatyt	2 771	0	100	Wapień i dolomit	0	6 528	0
Sjenit	1 069	0	100	Hornfels łupkowy	0	0	-	Szarogłaz	36	337	10
Melafir	3 794	0	100	Łupek krystaliczny	1	0	100	Piaskowiec	75	7 437	1
Porfir	0	1 424	0	Marmur	24	4	86	Piaskowiec kwarcytowy	0	1 875	0
				Marmur dolomityczny	761	0	100				

\* wydobycie bez Dolnego Śląska

Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB, 2022.

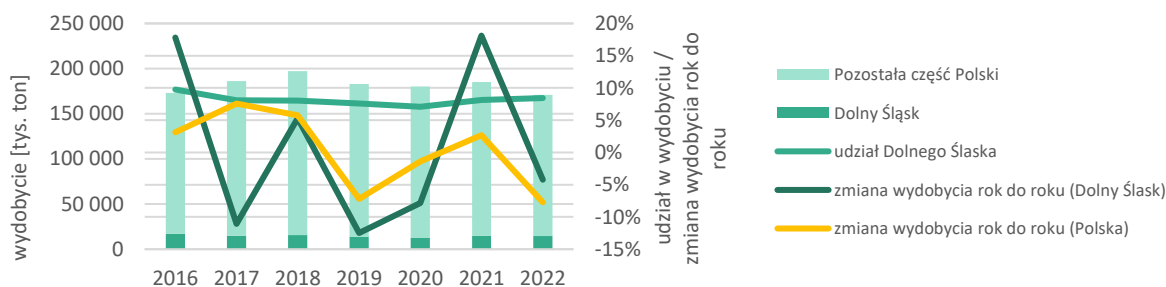
W 2022 roku w województwie prowadzono wydobycie piasków i żwirów ze 103 złóż, w tym z 1 złoża z wydobyciem pow. 1 mln ton, 8 złóż z wydobyciem 500-1000 tys. ton, 10 z wydobyciem 200-500 tys. ton, 18 z wydobyciem 100-200 tys. ton, 7 z wydobyciem 50-100 tys. ton oraz 59 złóż z wydobyciem do 50 tys. ton. Obecni na rynku producenci piasków i żwirów działają w różnych formach działalności gospodarczej. Prowadzą eksploatację w pojedynczych lub w kilku zakładach górniczych, a w przypadku największych przedsiębiorstw nawet w kilkunastu lokalizacjach. Udział wydobycia piasków i żwirów ze złóż dolnośląskich w całkowitej krajowej produkcji w okresie ostatnich 7 lat oscyluje w zakresie 7,1-9,8%. W 2022 roku wydobyto 14 437 tys. ton w stosunku do 156 339 tys. ton w pozostałych województwach (8,45% i 4. miejsce w kraju).

Mapa 99. Wydobycie piasków i żwirów w Polsce w podziale na województwa [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

Wykres 51. Wydobycie piasków i żwirów w Polsce i na Dolnym Śląsku [2016-2022].



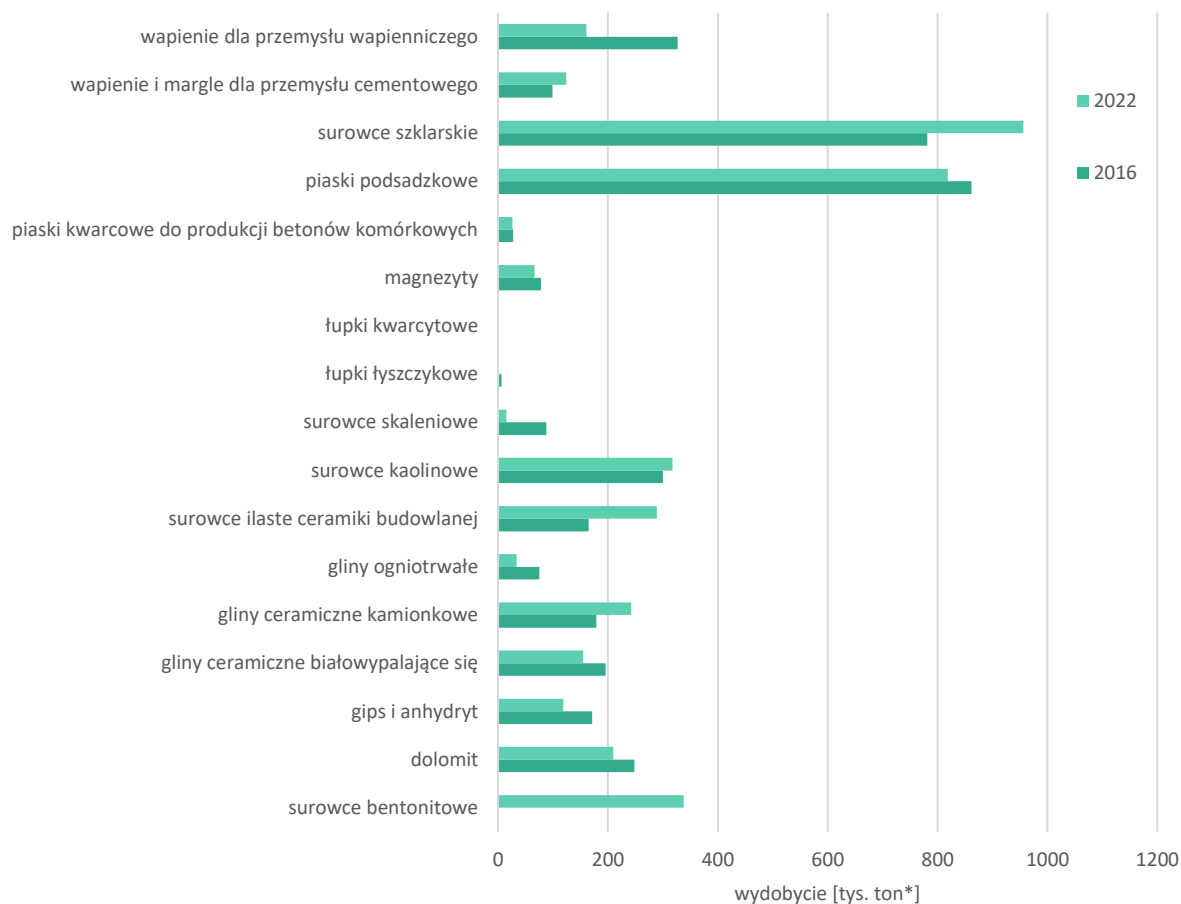
Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

Województwo dolnośląskie jest także ważnym krajowym producentem: surowców szklarskich (30,4% produkcji krajowej), glin ogniotrwałych (38,7%) oraz glin ceramicznych kamionkowych (98,2%). Kopaliny takie jak: gliny ceramiczne białowypalające się, surowce bentonitowe, surowce kaolinowe, surowce skaleniowe, łupki tyszczkowe, magnezyty wydobywane są tylko na Dolnym Śląsku. Na mniejszą skalę wydobywane są piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych (7,0 % produkcji krajowej), dolomit (7,8%), gips i anhydryt (11,5%) i surowce ilaste ceramiki



budowlanej (16,0%). W okresie 2016-2022 w dziesięciu grupach surowców zanotowano spadek wydobycia, m.in.: dolomit, gips i anhydryt, gliny ceramiczne białowypalające się, gliny ogniotrwałe, surowce skaleniowe, łupki łuszczkowe, magnezyty, piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych, wapienie dla przemysłu wapienniczego. Z kolei wzrost dotyczy sześciu grup: surowce bentonitowe, gliny ceramiczne kamionkowe, surowce ilaste ceramiki budowlanej, surowce kaolinowe, surowce szklarskie, wapienie i margle dla przemysłu cementowego. Piaski podsadzkowe wydobywane są z jednego złoża w rejonie podziemnej eksploatacji rud miedzi na potrzeby przygotowania podsadzki hydraulicznej. W poprzednich latach zaprzestano wydobywania łupków fyllitowych, łupków kwarcytowych, piasków formierskich, piasków kwarcowych do produkcji cegły wapienno-piaskowej.

Wykres 52. Wydobycie wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim [2016, 2022].



\* tys. m<sup>3</sup> (piaski podsadzkowe, surowce ilaste ceramiki budowlanej)

Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

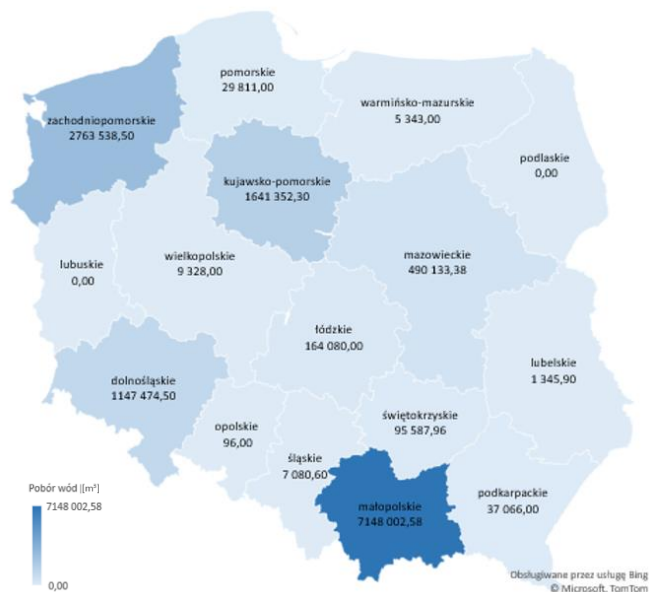
Tabela 10. Wydobycie wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim oraz udział w produkcji krajowej [2016-2022].

Kopalina	Jednostka	Zmiana wydobycia [2016-2022]	Udział w wydobyciu krajowym [2022]
surowce bentonitowe	tys. ton	337,18	100,0%
dolomit	tys. ton	-38,23	7,8%
gips i anhydryt	tys. ton	-52	11,5%
gliny ceramiczne białowypalające się	tys. ton	-41,02	100,0%
gliny ceramiczne kamionkowe	tys. ton	63,44	98,2%
gliny ogniotrwałe	tys. ton	-41,47	38,7%
surowce ilaste ceramiki budowlanej	m <sup>3</sup>	124	16,0%
surowce kaolinowe	tys. ton	17,74	100,0%
surowce skaleniowe	tys. ton	-73,11	100,0%
łupki łuszczkowe	tys. ton	-5,63	100,0%
magnezyty	tys. ton	-11,54	100,0%
piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych	tys. ton	-1,39	7,0%
piaski podsadzkowe	m <sup>3</sup>	-43,59	37,6%
surowce szklarskie	tys. ton	174,43	30,4%
wapienie i margle dla przemysłu cementowego	tys. ton	25	0,4%
wapienie dla przemysłu wapienniczego	tys. ton	-166	0,8%

Źródło: opracowanie na podst. PIG-PIB.

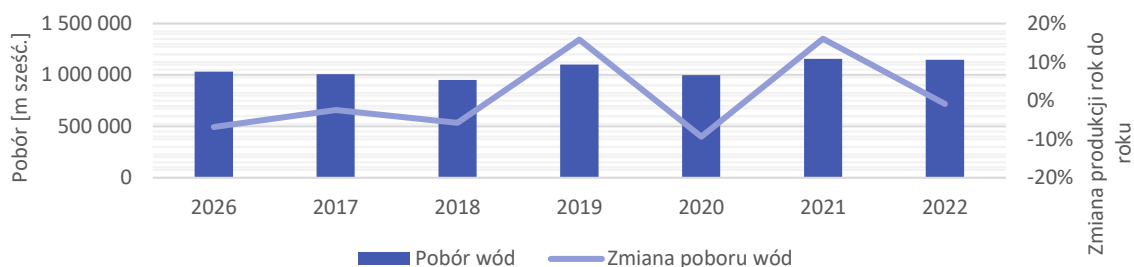
Wody **lecnicze i termalne** wykorzystywane są w lecznictwie sanatoryjnym (uzdrowiska), a także w rozlewnictwie (produkcja różnego rodzaju wód), rekreacji oraz do produkcji dwutlenku węgla. Pobór wód leczniczych i termalnych na Dolnym Śląsku kształtuje się na poziomie 0,95-1,15 mln m<sup>3</sup> rocznie co stanowi około 7,4-8,5% całkowitej ich produkcji w kraju. W 2022 roku pobór ze źródeł dolnośląskich wyniósł 1 147 474,50 m<sup>3</sup>, co stanowiło 7,4% produkcji krajowej. Wydobyte w 2022 roku ujęciu wojewódzkim przedstawiono na obok, a pobór ze źródeł dolnośląskich w latach 2016-2022 na wykresie poniżej. Największa eksploatacja prowadzona jest z ujęć w Dusznikach-Zdroju oraz Polanicy-Zdroju. Na terenie Polski funkcjonuje łącznie 45 uzdrowisk statutowych, z czego największa ich liczba (11) zlokalizowana jest w województwie dolnośląskim. Najwięcej uzdrowisk zlokalizowanych jest w powiecie kłodzkim (5), lubańskim (2) oraz wałbrzyskim (2). Pozostałe funkcjonują na obszarze Kotliny Jeleniogórskiej i Przedgórz Sudeckiego.

Mapa 100. Pobór wód leczniczych i termalnych w Polsce w podziale na województwa [2022].



Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

Wykres 53. Pobór wód leczniczych i termalnych w województwie dolnośląskim [2016-2022].



Źródło: opracowanie IRT na podst. PIG-PIB.

## INSTYTUCJE OTOCZENIE BIZNESU

**Instytucje otoczenia biznesu** (IOB) jakimi są ośrodki wsparcia innowacji i przedsiębiorczości (OIiP) oraz pozabankowe instytucje finansowe, to ważny element wspierania działalności MŚP na poziomie regionalnym, wpływający na atrakcyjność inwestycyjną i konkurencyjność województwa. W 2022 roku na Dolnym Śląsku działalność prowadziło 58 instytucji i firm otoczenia biznesu, stanowiących wsparcie dla przedsiębiorców, m.in. w procesie tworzenia, prowadzenia i rozwoju firmy, w zakresie szkoleń, doradztwa, wdrażania projektów opartych na nowoczesnych technologiach, usług B+R itp. Szczególnie istotną rolę odgrywają instytucje wspierające rozwiązania innowacyjne przedsiębiorstw, do których zalicza się: parki technologiczne, naukowe i naukowo-technologiczne, centra transferu technologii, inkubatory technologiczne. Oprócz instytucji proinwestycyjnych i proinnowacyjnych ważną rolę odgrywają również fundusze poręczeniowe i pożyczkowe, oferujące przedsiębiorcom usługi finansowe na korzystniejszych warunkach niż instytucje komercyjne. Wsparcie w postaci szkoleń, doradztwa i organizacji różnego typu przedsięwzięć, jak np.: prowadzenie wspólnych negocjacji i postępowań zakupowych, udział w targach branżowych, organizacja wspólnych działań promocyjnych, zapewniają przedsiębiorcom ośrodki szkoleniowo-doradcze (agencje rozwoju, izby gospodarcze, kluby). Niektóre podmioty prowadzą w ramach jednego ośrodka kilka rodzajów aktywności niż te związane tylko z innowacyjnością, ale również z rozwojem przedsiębiorczości czy też zajmują się usługami finansowymi. Dotyczy to chociażby: Data Techno Park sp. z o.o., Dolnośląski Park Innowacji i Nauki S.A., Wrocławski Park Technologiczny, Agencja Rozwoju Regionalnego "AGROREG" S.A, Izba Gospodarcza Europy Środkowej, Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej sp. z o.o., Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego „ARLEG” oraz Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. Inkubatory mają szeroki zakres działalności często bez konkretnej specjalizacji. Ankieta przeprowadzona wśród ośrodków funkcjonujących we Wrocławiu wykazała dominację działalności biurowej o różnej specyfice, zidentyfikowano również branżę IT, technologiczną oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT). Poza Dolnośląskim Inkubatorem Art-Przedsiębiorczości działającym w branży kreatywnej, pozostałe inkubatory funkcjonujące w regionie nie wykazały konkretnej specjalizacji. Większość z nich oferowała swoje usługi w okresie 2-3 lat, nieliczne 5 lat, a tylko w kilku przypadkach czas oferowanych usług uzależniony był od potrzeb zainteresowanych podmiotów, którymi były w większości mikroprzedsiębiorstwa. Największa koncentracja IOB znajdowała się w stolicy

regionu – Wrocławiu, wynika to nie tylko z jego silnej roli ośrodka gospodarczego, ale przede wszystkim ośrodka akademickiego skupiającego uczelnie oraz jednostki badawczo-naukowe. Mniejsze skupiska tego typu instytucji były zlokalizowane w Wałbrzychu i Legnicy. Prowadziły one działalność również w innych większych ośrodkach województwa takich jak: Świdnica i Głogów, mniejszych miastach położonych w pobliżu większych ośrodków miejskich jak w przypadku Szczawna-Zdroju oraz w miastach będącymi obecnie lub w niedalekiej przeszłości ważnymi wyspecjalizowanymi ośrodkami przemysłowymi (Brzeg Dolny, Nowa Ruda). Instytucje otoczenia biznesu w województwie dolnośląskim skupione były więc w kilku głównych ośrodkach miejskich regionu, a rozległe obszary, na których nie występują większe miasta były pozbawione tego typu instytucji. Szczegółowy wykaz IOB prowadzących działalność w województwie dolnośląskim w 2022 roku zawarty został w tabeli poniżej.

Tabela 11. Wykaz IOB funkcjonujących w województwie dolnośląskim [2022].

Lp.	Nazwa podmiotu	Funkcja/typ IOB	Gmina	Strona internetowa
1.	Data Techno Park sp. z o.o.*	Park technologiczny Akademicki inkubator innowacyjności	Wrocław	www.dtpark.pl
2.	Dolnośląski Park Innowacji i Nauki S.A.*	Park innowacji i nauki Inkubator technologiczny Inkubator przedsiębiorczości Fundusze	Wrocław	www.dpin.pl
3.	ChemiPark Technologiczny Sp. z o.o.	Park technologiczny	Brzeg Dolny	www.chemipark.pl
4.	Wrocławski Park Technologiczny*	Park technologiczny Akademicki inkubator przedsiębiorczości Inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	www.technologypark.pl
5.	Wrocławski Park Przemysłowy	Park przemysłowy	Wrocław	www.wpp.wroc.pl
6.	Park Przemysłowy Bukowice	Park przemysłowy	Bukowice	www.bukowiceip.com
7.	Agencja Rozwoju Regionalnego "AGROREG" S.A.*	Park przemysłowo-technologiczny Fundusze Inkubator przedsiębiorczości Inkubator technologiczny	Nowa Ruda	www.agroreg.com.pl
8.	Głogowski Park Przemysłowy Sp. z o.o.	Park przemysłowy	Głogów	https://www.gowork.pl/glogowski-park-przemyslowy-sp-z-o-o.
9.	Wrocławskie Centrum Transferu Technologii (WCTT) Politechnika Wrocławska	Centrum transferu technologii	Wrocław	www.wctt.pwr.edu.pl
10.	Centrum Innowacji i Transferu Wiedzy Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.	Centrum transferu technologii	Wrocław	www.uni.wroc.pl/transfer-innowacji/ciitw-uwr-sp-z-o-o/
11.	Centrum Innowacji i Transferu Technologii Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu	Centrum transferu technologii	Wrocław	https://ppm.umw.edu.pl
12.	Centrum Innowacji i Biznesu Politechniki Wrocławskiej	Centrum transferu technologii	Wrocław	www.biznes.pwr.edu.pl
13.	Centrum Transferu Technologii Intech Sp. z o.o.	Centrum transferu technologii	Legnica	www.cttintehpl
14.	Rada Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych Naczelnej Organizacji Technicznej „Zagłębia Miedziowego”	Centrum transferu technologii	Legnica	https://not.legnica.pl/kontakt/
15.	Wrocławska Rada Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych	Centrum transferu technologii	Wrocław	www.not.pl
16.	Wałbrzyska Rada Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT	Centrum transferu technologii	Wałbrzych	www.not.walbrzych.pl
17.	Naczelna Organizacja Techniczna, Świdnicka Rada Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych	Centrum transferu technologii	Świdnica	www.notswica.pl
18.	Wrocławskie Centrum Badań EIT+Sp.z o.o.	Centrum transferu technologii	Wrocław	www.nowa.eitplus.pl
19.	Izba Gospodarcza Europy Środkowej*	Inkubator przedsiębiorczości Izba gospodarcza	Wrocław Wrocław	https://iges.pl/pl/kontakt https://iges.pl/pl/kontakt
20.	Dolnośląska Izba Gospodarcza	Izba gospodarcza	Wrocław	www.dig.wroc.pl
21.	Dolnośląska Izba Rzemieślnicza	Izba gospodarcza	Wrocław	www.izba.wroc.pl
22.	Dolnośląska Izba Turystyki	Izba gospodarcza	Wrocław	www.dit.wroc.pl
23.	Zachodnia Izba Gospodarcza - Pracodawcy i Przedsiębiorcy	Izba gospodarcza	Wrocław	www.zig.pl
24.	Polsko – Niemiecka Izba Przemysłowo – Handlowa AHK Polska	Izba gospodarcza	Wrocław	www.ahk.pl
25.	Brytyjsko- Polska Izba Handlowa	Izba gospodarcza	Wrocław	www.bpcc.org.pl
26.	Polsko-Czeska Izba Gospodarcza	Izba gospodarcza	Wrocław	www.pcig.eu
27.	Sudecka Izba Przemysłowo - Handlowa w Świdnicy	Izba gospodarcza	Świdnica	www.siph.pl
28.	Agencja Rozwoju Regionalnego „ARLEG” S.A.*	Agencja rozwoju Inkubator przedsiębiorczości Fundusze pożyczkowe Inkubator przedsiębiorczości	Legnica Głogów	www.arleg.eu
29.	Dolnośląska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.	Agencja rozwoju	Szczawno-Zdrój	www.darr.pl
30.	Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej Sp. z o.o.*	Agencja rozwoju Fundusze	Wrocław	www.dawg.pl

Lp.	Nazwa podmiotu	Funkcja/typ IOB	Gmina	Strona internetowa
		Inkubator przedsiębiorczości		
		Inkubator technologiczny		
31.	Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.*	Agencja rozwoju	Jelenia Góra	www.karr.pl
		Fundusze		
32.	Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej S.A.	Agencja rozwoju	Wrocław	www.araw.pl
33.	Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.*	Agencja rozwoju	Wrocław	www.warr.pl
		Fundusze		
34.	Agencja Rozwoju Innowacji	Agencja rozwoju	Wrocław	www.aridotacje.pl
35.	Dolnośląski Fundusz Rozwoju Sp. z o. o.	Fundusze	Wrocław	https://www.dfr.org.pl/inwestycyjny/
36.	Fundusz Regionu Wałbrzyskiego	Fundusze	Wałbrzych	www.frw.pl
37.	Agencja Leasingu i Finansów S.A.	Fundusze	Wrocław	www.alif.pl
38.	Sudeckie Stowarzyszenie Inicjatyw Gospodarczych	Fundusze	Świdnica	www.ssig.pl
39.	Fundacja Wałbrzych 2000	Fundusze	Wałbrzych	www.walbrzych2000.pl
40.	Fundusz Poręczeń Kredytowych	Fundusze	Jelenia Góra	www.fpkjg.pl
41.	Dolnośląski Inkubator Art-Przedsiębiorczości	Inkubator przedsiębiorczości	Bielawa	www.artinkubator.bielawa.pl
42.	Bielawski Inkubator Przedsiębiorczości	Inkubator przedsiębiorczości	Bielawa	https://barlbielawa.pl
43.	Dzierżoniowskie Centrum Biznesu	Inkubator przedsiębiorczości	Dzierżoniów	www.dzierzoniow.pl/page/lokale-dla-przedsiębiorców
44.	Inkubator Przedsiębiorczości	Inkubator przedsiębiorczości	Lubin	
45.	Inkubator przedsiębiorczości Łądek-Zdrój	Inkubator przedsiębiorczości	Łądek-Zdrój	www.inkubator-ladek.pl
46.	Strzebiński Gminny Inkubator Przedsiębiorczości	Inkubator przedsiębiorczości	Strzelin	www.strzelin.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&menu=247&strona=1&sub=43
47.	Sudecki Inkubator Przedsiębiorczości	Inkubator przedsiębiorczości	Wałbrzych	www.inkubatorsudecki.pl
48.	Wałbrzyski Inkubator Przedsiębiorczości	Inkubator przedsiębiorczości	Wałbrzych	https://inkubator.walbrzych.pl
49.	Inkubator Centrum Wspierania Przedsiębiorczości	Inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	www.cwp.wroclaw.pl
50.	Centrum Przedsiębiorczości Wrocław	Inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	www.twojstartup.pl/oddzialy/wroclaw/
51.	Concordia Design HUB	Inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	www.hub.concordiadesign.pl
52.	Biuro Rachunkowe 24	Inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	http://biurorachunkowe24.com/
53.	Wrocławski Inkubator BRI	Inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	https://www.fbri.pl/
54.	Zdrojowy Inkubator Przedsiębiorczości Sp. z o.o.	Inkubator przedsiębiorczości	Kudowa-Zdrój	http://zdrojowyinkubator.pl/
55.	Inkubator Innowacyjności 4.0	Inkubator innowacyjności	Wrocław	https://upwr.edu.pl/wspolpraca/projekty/inkubator-innowacyjnosci-40
56.	inQUBE Uniwersytecki Inkubator Przedsiębiorczości przy Uniwersytecie Ekonomicznym	Akademycki inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	www.inqube.pl
57.	Akademycki Inkubator Przedsiębiorczości Uniwersytetu Przyrodniczego	Akademycki inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	www.upwr.edu.pl/wspolpraca/akademicki-inkubator-przedsiębiorczosci
58.	Akademycki Inkubator Przedsiębiorczości przy Politechnice Wrocławskiej	Akademycki inkubator przedsiębiorczości	Wrocław	www.inkubator.pwr.wroc.pl

\*Ośrodek posiadający kilka funkcji  
Źródło: opracowanie własne IRT.

## DZIAŁALNOŚĆ BADAWCZO-ROZWOJOWA (B+R)

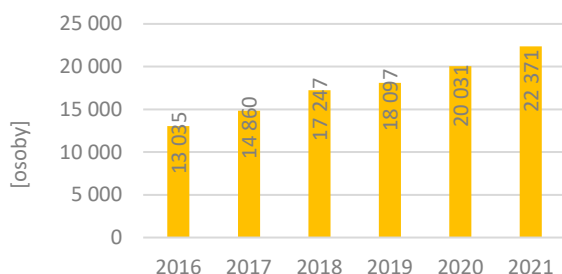
W ostatnich latach zaznacza się wyraźny trend wzrostowy biorąc pod uwagę wiele wskaźników opisujących działalność badawczo-rozwojową (B+R) na Dolnym Śląsku jak i w ujęciu ogólnokrajowym. W wielu poniżej przedstawianych statystykach Dolnośląskie zajmuje czołowe lokaty wśród regionów. Do wysokiej pozycji województwa dolnośląskiego w działalności badawczo-rozwojowej na tle innych regionów mogą się przyczyniać m.in.: duży i rozwijający się ośrodek akademicki, badawczy i naukowy w skali kraju jakim jest Wrocław, rozbudowana sieć instytucji otoczenia biznesu, liczna kadra naukowo-badawcza oraz zasobny rynek wysoko wykwalifikowanych pracowników w dziedzinie nauk takich jak inżynierijno-techniczne, ścisłe i przyrodnicze czy medyczne, rozwijająca się przedsiębiorczość wymagająca prowadzenia prac badawczo-rozwojowych, w tym przemysł wysokiej technologii (high-tech), istniejące inicjatywy klastrowe. Na podstawie uzyskiwanych ilościowych wartości danych statystycznych trudno jednak jednoznacznie ocenić aspekt jakościowy tego zjawiska.

**Podmioty B+R.** W województwie dolnośląskim w 2021 roku działało 636 podmiotów w działalności badawczo-rozwojowej, co pozwoliło zająć regionowi 5. miejsce w kraju. Stanowiły one jednocześnie 8,6% wartości krajowej. Od roku 2016 liczba tego typu podmiotów wzrosła o 308, czyli 93,9% i był to najwyższy wzrost procentowy w skali kraju. W przeliczeniu na 100 000 mieszkańców w regionie funkcjonowało 21,9 podmiotów B+R plasując Dolny Śląsk na 3. pozycji za województwem mazowieckim i małopolskim. Zdecydowaną większość z 636 wspomnianych podmiotów stanowiły podmioty prywatne – 592 (93,1%). Województwo dolnośląskie także w tym przypadku odnotowało najwyższy procentowy wzrost w latach 2016-2021 – o 107,0%.

**Personel wewnętrzny.** Uwzględniając dane z 2021 roku w skład personelu wewnętrznego w działalności B+R na Dolnym Śląsku wchodziło 22 371 osób, odpowiadając za 9,0% ich liczby w kraju. Była to 3. najwyższa wartość w Polsce, za województwem mazowieckim i małopolskim. W latach 2016-2021 stwierdzono wyraźny wzrost analizowanej liczby, o 9 336 osób (+71,6%). W ujęciu procentowym tylko w województwie kujawsko-pomorskim przyrost personelu był wyższy, biorąc z kolei pod uwagę wartości bezwzględne wyższym wzrostem kadry B+R cechowało się jedynie województwo mazowieckie i małopolskie. W grupie analizowanego personelu, w ujęciu sektorów ekonomicznych, najwięcej osób pracowało w sektorze przedsiębiorstw (12 138 osoby; 54,3%) oraz szkolnictwa wyższego (9 539; 42,6%). Sektor rządowy oraz prywatnych instytucji niekomercyjnych miał w tym względzie bardzo mały udział (694; 3,1%). Wśród opisywanych pracowników zdecydowanie najliczniejszą grupą byli badacze (14 945 osób; 66,8%), za którymi uplasowali się technicy i pracownicy równorzędni (4 923; 22,0%) oraz pozostały personel pomocniczy (2 503; 11,2%). Biorąc pod uwagę zarówno podział personelu ze względu na sektory gospodarki jak i typ stanowiska pracy we wszystkich przypadkach w latach 2016-2021 stwierdzono wzrost liczebności personelu. Udział personelu wewnętrznego B+R w pracujących ogółem w województwie dolnośląskim w 2021 roku osiągnął poziom 1,78% przewyższając wartość krajową (1,50%) i plasując jednocześnie region na 3. miejscu w kraju za województwem mazowieckim i małopolskim. Według ostatnich dostępnych danych z Eurostatu w 2019 roku udział personelu B+R i badaczy w pracujących ogółem wyniósł dla Dolnego Śląska 1,75% i był niższy od średniej unijnej, która osiągnęła wartość 2,27%.

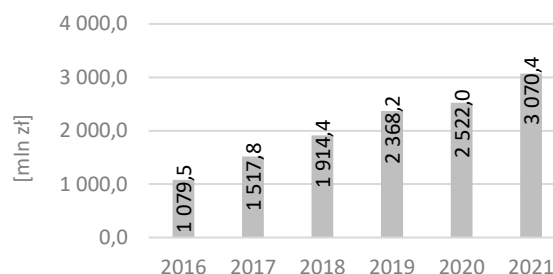
**Nakłady wewnętrzne.** Wartość nakładów wewnętrznych na działalność badawczo-rozwojową w regionie w 2021 roku wyniosła 3 070,4 mln zł stanowiąc 8,1% nakładów krajowych. Większe nakłady odnotowano tylko w dwóch województwach – mazowieckim i małopolskim. Od 2016 roku ich wartość wzrosła o 1 990,9 mln zł (3. miejsce w kraju), a w ujęciu procentowym o 184,4% (4. miejsce). Wspomniana tendencja była charakterystyczna dla całego kraju. W samym sektorze przedsiębiorstw wskazane nakłady przyjęły wartość 1 553,3 mln zł (8,1% wartości krajowej; 50,6% wartości nakładów wewnętrznych ogółem w województwie), co uplasowało Dolny Śląsk na 4. miejscu wśród regionów. W przeliczeniu na 1 mieszkańca nakłady wewnętrzne na działalność badawczo-rozwojową w Dolnośląskim osiągnęły poziom 1 058,3 zł (4. miejsce w kraju), wyższą od wartości krajowej o 66,6 zł. Udział wspomnianych nakładów w relacji do PKB ukształtował się na poziomie 1,39%, w minimalnym stopniu niższym od wartości krajowej (1,44%). Jedynie w trzech województwach wartość tego wskaźnika była wyższa – małopolskim, mazowieckim i pomorskim. Według danych publikowanych przez Eurostat dla ostatniego dostępnego roku 2020 udział nakładów na B+R w relacji do PKB w regionie wyniósł 1,29% i był zdecydowanie niższy w porównaniu do średniej unijnej, która przyjęła wartość 2,30%.

Wykres 54. Personel wewnętrzny B+R w województwie dolnośląskim [2016-2021].



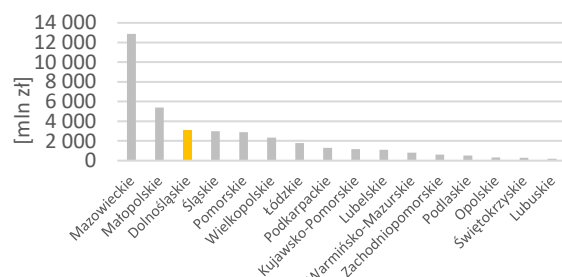
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 55. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w województwie dolnośląskim [2016-2021].



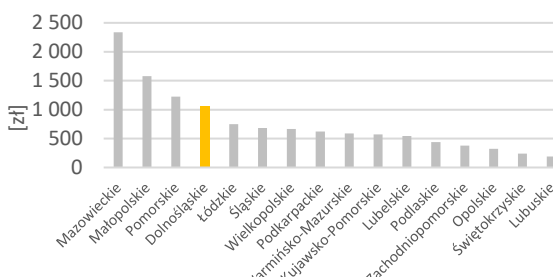
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 56. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w województwach [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 57. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R na 1 mieszkańca w województwach [2021].



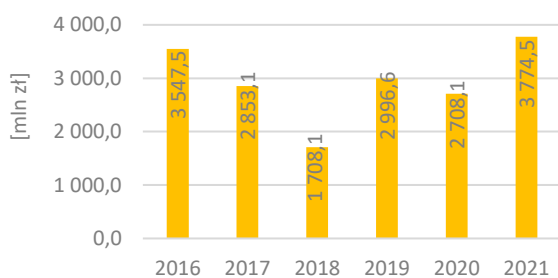
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Jednym z ważnych wyznaczników współczesnych gospodarek krajów wysokorozwiniętych jest ich innowacyjność. Nowowprowadzane innowacje stanowią istotny element przyczyniający się do wzrostu konkurencyjności poszczególnych przedsiębiorstw jak i całej gospodarki. Wpływają one jednocześnie na szereg innych aspektów gospodarki od mikro po makroskalę.

**Podmioty innowacyjne.** W 2021 roku średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w województwie dolnośląskim wyniósł 22,7% (5. miejsce w kraju) przewyższając wartość krajową o 1,8 p.p. Od roku 2016 zanotowano w tym względzie wyraźny wzrost z poziomu 13,4%. Biorąc pod uwagę przedsiębiorstwa przemysłowe udział procentowy przedsiębiorstw innowacyjnych przyjął wartość 22,7% (0,7 p.p. wyższa w odniesieniu do wartości krajowej) plasując Dolny Śląsk na 8. miejscu w kraju. W przypadku przedsiębiorstw usługowych ich udział także przyjął wartość 22,7% dając regionowi 3. miejsce za województwem mazowieckim i pomorskim oraz przewyższając o 3,0 p.p. wartość krajową. Wśród przedsiębiorstw przemysłowych jak i usługowych, uwzględniając rodzaj wprowadzonej innowacji, największy udział w podmiotach danego sektora gospodarki ogółem posiadały te, w których wprowadzono nowe lub ulepszone procesy biznesowe, odpowiednio 18,2% i 20,0%. Stosunkowo wysokim udziałem w gronie przedsiębiorstw przemysłowych cechowały się również te z nich, które wprowadziły nowe lub ulepszone produkty (13,6%). Nakłady na działalność innowacyjną w 2021 roku poniosło 16,5% dolnośląskich przedsiębiorstw usługowych i 17,7% przemysłowych.

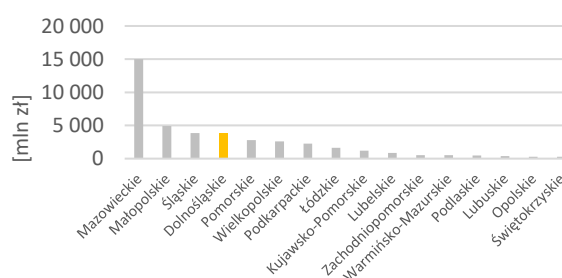
**Aspekty ekonomiczne działalności innowacyjnej.** Dolnośląskie przedsiębiorstwa w 2021 roku poniosły nakłady na działalność innowacyjną w wysokości 3 774,5 mln zł. Stanowiły one 9,1% wartości krajowej plasując region na 4. miejscu w kraju. Od 2016 roku ich wartość wzrosła o 227,0 mln zł, czyli o 6,4% (Polska – wzrost o 6,1%). Z podanej powyżej wartości 3 774,5 mln zł na przedsiębiorstwa z sektora usług przypadło 2 048,3 mln zł (54,3%) natomiast na przedsiębiorstwa przemysłowe 1 726,2 mln zł (45,7%). W przeliczeniu na 1 mieszkańca nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach wyniosły 2 888 zł plasując region na 3. pozycji wśród województw oraz przewyższając wartość krajową o 487 zł. Zarówno w przypadku przedsiębiorstw usługowych jak i przemysłowych większość opisywanych nakładów pochodziło ze środków własnych, odpowiednio 76,6% i 66,4%. W przedsiębiorstwach z sektora usług najwięcej nakładów na działalność innowacyjną było przeznaczonych na działalność badawczo-rozwojową (82,6%), z kolei w przedsiębiorstwach przemysłowych były one w głównej mierze kierowane także na działalność badawczo-rozwojową (49,0) jak również na inwestycje w środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne w celu realizacji działalności innowacyjnej – z wyłączeniem środków przeznaczonych na prace B+R (39,0%).

Wykres 58. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach w województwie dolnośląskim [2016-2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 59. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach w województwach [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Udział przychodów netto** ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w przychodach netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do sekcji przetwórstwo przemysłowe<sup>95</sup> w województwie dolnośląskim w 2021 roku wyniósł 64,1% plasując region na 1. miejscu w kraju. Przewyższał on zdecydowanie wartość krajową – o 29,6 p.p. Kolejny ze wskaźników, udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem w przedsiębiorstwach przemysłowych, wyniósł 6,4% (10. miejsce w kraju), o 2,5 p.p. mniej niż dla Polski. Także udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych/ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych w wartości sprzedaży wyrobów ogółem kształtował się na Dolnym Śląsku na stosunkowo niskim poziomie osiągając wartość 7,3%, niższym o 4,1 p.p. od poziomu krajowego. W przypadku tego wskaźnika region również zajął 10. miejsce w kraju. W odniesieniu do dwóch ostatnich przytoczonych wskaźników Dolny Śląsk odnotował w stosunku do roku 2016 bardzo duży spadek wartości, najwyższy na poziomie wojewódzkim.

<sup>94</sup> Nie wliczając podrodziału wynalazki i patenty jeśli nie podano inaczej badaniem pełnym objęte były przedsiębiorstwa przemysłowe liczące powyżej 49 pracujących, a badaniem na próbie reprezentacyjnej objęte były przedsiębiorstwa przemysłowe o liczbie pracujących od 10 do 49 osób, natomiast badanie działalności innowacyjnej w sektorze usług było badaniem na próbie reprezentacyjnej.

<sup>95</sup> Przedsiębiorstwa o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

**Współpraca w zakresie działalności innowacyjnej.** Wśród dolnośląskich przedsiębiorstw przemysłowych 6,3% z nich współpracowało w zakresie działalności innowacyjnej, o 0,3 p.p. więcej niż średnio w Polsce. W grupie przedsiębiorstw z sektora usług tego typu współpracą cechowało się 3,9% przedsiębiorstw, 0,6 p.p. więcej od wartości ogólnokrajowej. W obydwu przypadkach Dolny Śląsk uplasował się na 6. miejscu. Największym udziałem przedsiębiorstw współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej wyróżniały się przedsiębiorstwa największe, w których pracowało co najmniej 250 pracowników. Był to trend charakterystyczny dla całego kraju.

**Wynalazki i patenty.** W Urzędzie Patentowym Rzeczypospolitej Polskiej (UPRP) w 2021 roku z województwa dolnośląskiego zgłoszone zostały 254 wynalazki, co stanowiło 7,5% wynalazków zgłoszonych w kraju i uplasowało region na 5. miejscu *ex aequo* z województwem lubelskim. Pod względem zgłoszeń wynalazków w UPRP na 1 mln mieszkańców, województwo dolnośląskie zostało sklasyfikowane na 6. miejscu, z wynikiem 87,5 wynalazków, nieznacznie niższym od wartości krajowej (88,9). Liczba zgłoszonych wynalazków w regionie w 2021 roku zanotowała spadek w stosunku do 2016 roku o 24,2%. Pod względem patentów udzielonych przez UPRP w 2021 roku region z liczbą 332 uplasował się na 4. miejscu w kraju. Patenty te stanowiły 10,2% patentów udzielonych w Polsce. Ich liczba w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców w 2021 roku, wyniosła 114,4 dając regionowi pod tym względem 2. miejsce wśród województw. W latach 2016-2021 Dolny Śląsk zanotował spadek analizowanego wskaźnika o 4,0%. Zmniejszenie się liczby zgłoszonych wynalazków oraz udzielonych patentów w latach 2016-2021 nastąpiło także w skali całego kraju, przy czym w pojedynczych województwach odnotowano wzrosty w tej kwestii.

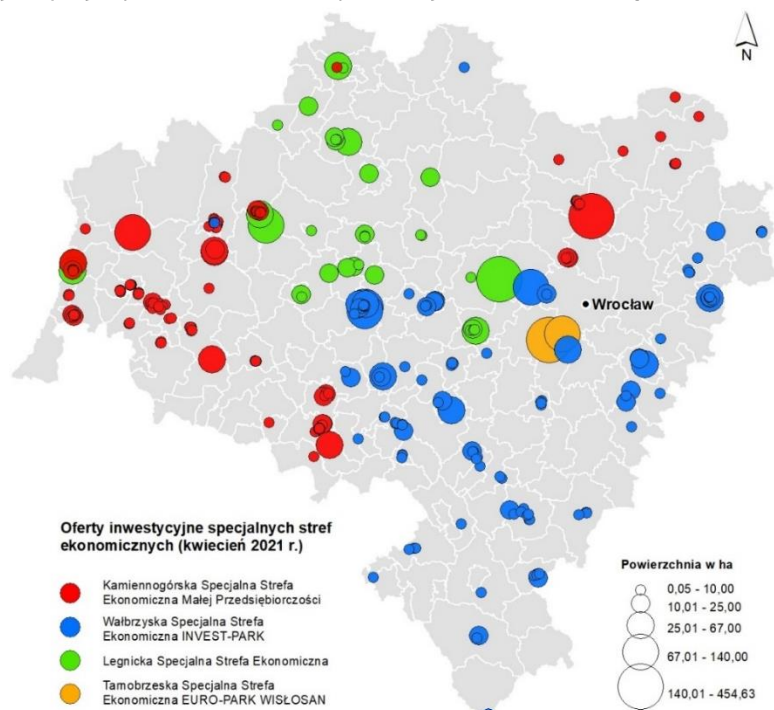
## TERENY INWESTYCYJNE

**Specjalne Strefy Ekonomiczne (SSE)**, czyli wyodrębnione administracyjnie części terytorium Polski, przeznaczone do prowadzenia działalności gospodarczej na preferencyjnych warunkach, zostały stworzone w celu: przyspieszenia rozwoju gospodarczego, wykorzystania nowych rozwiązań technicznych i technologicznych w gospodarce narodowej, zwiększenia konkurencyjności produktów i usług, zagospodarowania majątku poprzemysłowego i infrastruktury oraz tworzenia nowych miejsc pracy. Na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonują cztery SSE:

- Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna „INVEST – PARK” (WSSE) ([www.invest-park.com.pl](http://www.invest-park.com.pl)),
- Kamiennogórska SSE Małej Przedsiębiorczości (KSSE) ([www.ssemp.pl](http://www.ssemp.pl)),
- Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (LSSE) ([www.lsse.eu](http://www.lsse.eu)),
- Tarnobrzeska Specjalna Strefa Ekonomiczna (TSSE) ([www.tsse.pl](http://www.tsse.pl)), której zarząd jest zlokalizowany poza terenem województwa dolnośląskiego.

Na mocy obowiązujących obecnie przepisów Specjalne Strefy Ekonomiczne będą funkcjonować do końca 2026 roku.

Mapa 101. Oferty inwestycyjne Specjalnych Stref Ekonomicznych w województwie dolnośląskim [2021].



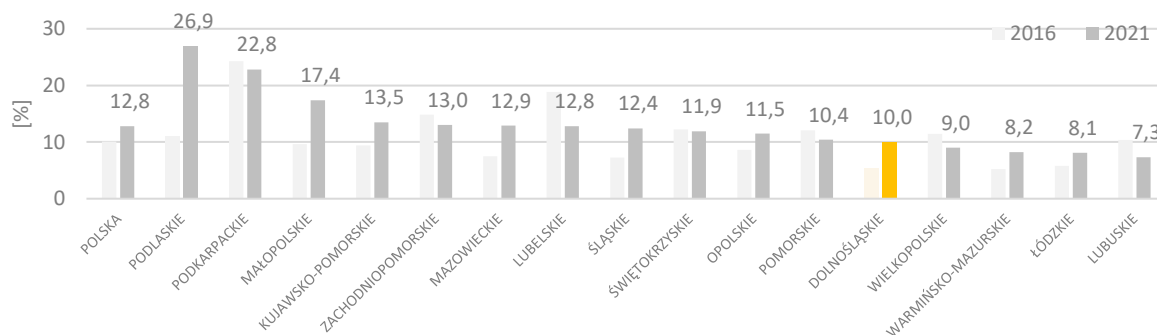
Źródło: opracowanie własne IRT.

**Polska Strefa Inwestycji (PSI)** to wprowadzony w 2018 roku instrument wsparcia nowych inwestycji realizowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Głównym założeniem PSI jest rozszerzenie na całe terytorium Polski ulg podatkowych dostępnych dotychczas wyłącznie na terenach Specjalnych Stref Ekonomicznych. PSI zastąpiła SSE, co spowodowało, że aktualnie nie ma możliwości uzyskania nowego zezwolenia na inwestycję w ramach SSE. Wsparcie w ramach PSI przyznawane jest firmom z sektora przemysłu oraz nowoczesnych usług, w formie zwolnienia z podatku dochodowego CIT lub zwolnienia z podatku dochodowego PIT, w związku z realizacją nowej inwestycji<sup>96</sup>. Na koniec lipca 2023 roku w ramach PSI na Dolnym Śląsku było dostępnych 70 terenów typu greenfield o łącznej powierzchni 1 086,63 ha, czyli 6,1% tego typu powierzchni w kraju. Pod względem własności przeważały tereny inne (22,4%), gminne (22,2%) i prywatne (20,1%) oraz stanowiące własność Skarbu Państwa (14,4%), Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (12,9%) oraz Specjalnych Stref Ekonomicznych (8,0%). Największa powierzchnia terenów inwestycyjnych znajdowała się w zarządzie Legnickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (LSSE) (50,9%) oraz Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (WSSE) (43,8%), a jedynie 5,3% w zarządzie Kamiennogórskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (KSSE) Małej Przedsiębiorczości. Tereny inwestycyjne greenfield były dostępne w 19 z 30 dolnośląskich powiatów, a największa ich powierzchnia znajdowała się w powiatach: wołowskim (251,67 ha), głogowskim (154,00 ha), średzkim (114,35 ha) oraz ząbkowickim (114,26 ha).

## KLASTRY

Klaster to jeden z kluczowych elementów systemu gospodarczego, stanowiący istotne narzędzie wzmocnienia innowacyjności i konkurencyjności regionu. Tworzy on geograficzne skupisko wyspecjalizowanych podmiotów połączonych intensywnymi interakcjami, działającymi w pokrewnych lub komplementarnych branżach, jednocześnie współdziałających i konkurujących ze sobą, w tym w szczególności: przedsiębiorstw, organizacji badawczych, instytucji otoczenia biznesu, podmiotów publicznych. Spośród wszystkich wskazanych w tabeli poniżej klastrów niektóre z nich wpisują się w regionalne inteligentne specjalizacje. Są to: surowce naturalne i wtórne - Klaster Kamieniarski, Klaster "Wałbrzyskie Surowce", chemia i medycyna - Klaster Nutribiomed, maszyny i urządzenia - Dolnośląski Klaster Energii Odnawialne. Dla zobrazowania współpracy klastrowej w poszczególnych regionach oraz przedstawienia pozycji województwa dolnośląskiego na tle pozostałych województw na wykresie zaprezentowano przedsiębiorstwa przemysłowe współpracujące w ramach inicjatywy klastrowej lub innej sformalizowanej współpracy w odsetku przedsiębiorstw aktywnych innowacyjnie. Jak wynika z zaprezentowanych danych procentowy udział przedsiębiorstw przemysłowych współpracujących w ramach inicjatywy klastrowej lub innej sformalizowanej współpracy w przedsiębiorstwach aktywnych innowacyjnie w województwie dolnośląskim kształtował się na poziomie 5,4% w 2016 roku z tendencją wzrostową w kolejnych latach. Według stanu na koniec 2021 roku na Dolnym Śląsku 10% (12. miejsce w kraju) przedsiębiorstw innowacyjnych współpracowało w ramach inicjatyw klastrowych, co stanowiło wynik poniżej średniej krajowej (12,8%).

Wykres 60. Przedsiębiorstwa przemysłowe współpracujące w ramach inicjatywy klastrowej lub innej sformalizowanej współpracy [2016–2021].



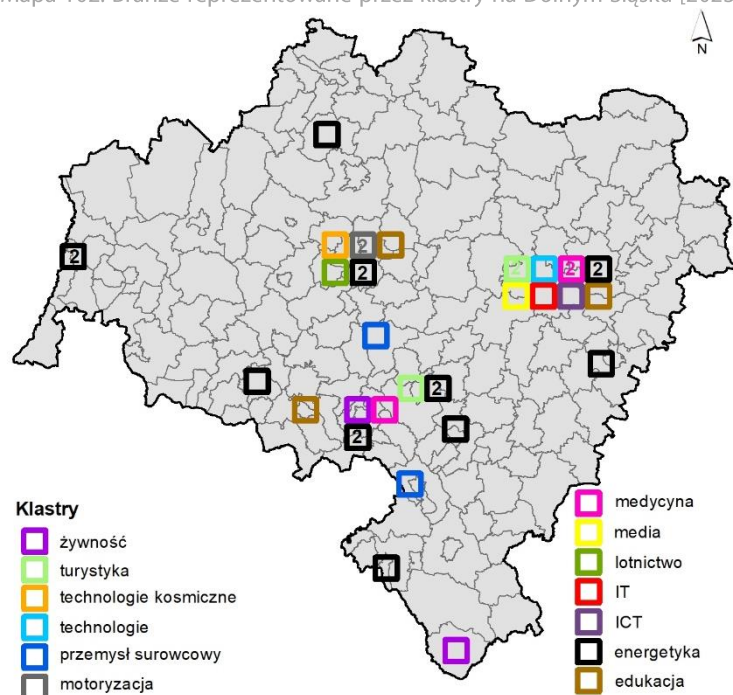
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Na Dolnym Śląsku w 2023 roku funkcjonowało 21 aktywnie działających klastrów, w tym jeden posiadający status Krajowego Klastra Kluczowego (KKK), czyli o istotnym znaczeniu dla gospodarki kraju i wysokiej konkurencyjności międzynarodowej. Jest to Klaster Nutribiomed, działający przy Wrocławskim Parku Technologicznym. Siedzibą największej liczby inicjatyw klastrowych był Wrocław (11), kolejnych siedem zawiązano w Legnicy, cztery w Wałbrzychu, trzy w Świdnicy, dwa w Zgorzelcu a pozostałe pojedyncze utworzone zostały w różnych częściach regionu.

<sup>96</sup> Wysokość procentowa pomocy publicznej zależy od wielkości przedsiębiorcy i wybranej lokalizacji. Maksymalna intensywność pomocy w województwie dolnośląskim wynosi 25%, a w mieście Wrocław 20% od 1.01.2022 r. do 31.12.2024 i 15% od 1.01.2025 do 31.12.2027. Ww. maksymalna intensywność pomocy dotyczy dużych przedsiębiorstw. W przypadku średnich firm maksymalna intensywność pomocy wynosi +10%, a w przypadku mikro i małych firm +20%. Z pomniejszonego podatku na Dolnym Śląsku można korzystać przez 10 lat lub do momentu wykorzystania limitu zwolnienia.



Mapa 102. Branże reprezentowane przez klastry na Dolnym Śląsku [2023].



Źródło: opracowanie własne IRT.

Wskazać należy również klastry energii, których uwaga koncentruje się na współpracy w zakresie transformacji energetycznej. Klaster energii<sup>97</sup> to cywilnoprawne porozumienie, w skład którego mogą wchodzić osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki naukowe, instytuty badawcze lub jednostki samorządu terytorialnego, dotyczące wytwarzania i równoważenia zapotrzebowania, dystrybucji lub obrotu energią z odnawialnych źródeł energii lub z innych źródeł lub paliw, w ramach sieci dystrybucyjnej o napięciu znamionowym niższym niż 110 kV, na obszarze działania tego klastra nieprzekraczającym granic jednego powiatu lub 5 gmin. Obszar działania klastra energii ustala się na podstawie miejsc przyłączenia wytwórców i odbiorców energii będących członkami tego klastra. Na Dolnym Śląsku działających aktywnie jest 15 klastrów energii.

Tabela 12. Klastry wspierające inwestorów i przedsiębiorców na Dolnym Śląsku [2023].

Lp.	Nazwa klastra	Nazwa koordynatora	Strona internetowa	Specjalizacja	Gmina
1.	Klaster edukacyjny Głokal	Izba Gospodarcza Europy Środkowej	<a href="https://iges.pl/pl/klastry">https://iges.pl/pl/klastry</a>	edukacja	Wrocław
2.	Dolnośląski Klaster Mediów	Izba Gospodarcza Europy Środkowej	<a href="https://iges.pl/pl/klastry">https://iges.pl/pl/klastry</a>	medialna	Wrocław
3.	Klaster rzeki Odry	Izba Gospodarcza Europy Środkowej	<a href="https://iges.pl/pl/klastry">https://iges.pl/pl/klastry</a>	turystyka	Wrocław
4.	Wrocławski Klaster Starego Miasta	Izba Gospodarcza Europy Środkowej	<a href="https://iges.pl/pl/klastry">https://iges.pl/pl/klastry</a>	turystyka	Wrocław
5.	Klaster Kamieniarski	Fundacja Bazalt	<a href="http://www.klasterkamieniarski.pl/">http://www.klasterkamieniarski.pl/</a>	przemysł surowcowy	Strzegom
6.	Strefowy Klaster Edukacyjny	Kamiennogórska Specjalna Strefa Ekonomiczna Małej Przedsiębiorczości S.A.	<a href="http://ssemp.pl">http://ssemp.pl</a>	edukacja	Kamienna Góra
7.	Zachodni Klaster Elektromobilności	Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna	<a href="https://lsse.eu/zachodni-klaster-elektromobilnosci/">https://lsse.eu/zachodni-klaster-elektromobilnosci/</a>	motoryzacja	Legnica
8.	Dolnośląski Klaster Lotniczy	Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna	<a href="https://lsse.eu/dolnoslaski-klaster-lotniczy/">https://lsse.eu/dolnoslaski-klaster-lotniczy/</a>	lotnictwo	Legnica
9.	Dolnośląski Klaster Edukacyjny	Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna	<a href="https://lsse.eu/opal_portfolio/dolnoslaski-klaster-edukacyjny/">https://lsse.eu/opal_portfolio/dolnoslaski-klaster-edukacyjny/</a>	edukacja	Legnica
10.	Dolnośląski Klaster Motoryzacyjny	Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna	<a href="https://lsse.eu/opal_portfolio/dolnoslaski-klaster-motoryzacyjny/">https://lsse.eu/opal_portfolio/dolnoslaski-klaster-motoryzacyjny/</a>	motoryzacja	Legnica
11.	Klaster Technologii Kosmicznych – Silesian Space Valley	Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna	<a href="https://lsse.eu/opal_portfolio/klaster-technologii-kosmicznych-silesian-space-valley/">https://lsse.eu/opal_portfolio/klaster-technologii-kosmicznych-silesian-space-valley/</a>	technologie	Legnica
12.	Makroklaster	Politechnika Wrocławska Centrum Innowacji i Biznesu	<a href="https://makroklaster.pl/kontakt/">https://makroklaster.pl/kontakt/</a>	technologie	Wrocław
13.	Dolnośląski Klaster Uzdrawiskowy	KGHM TFI S.A. /Województwo Dolnośląskie		medycyna	Wrocław
14.	Klaster NutriBiomed	Wrocławski Park Technologiczny S.A.	<a href="http://nutribiomed.pl/o-klastrze/">http://nutribiomed.pl/o-klastrze/</a>	medycyna	Wrocław

<sup>97</sup> Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii, art. 2 pkt 15 a

Lp.	Nazwa klastra	Nazwa koordynatora	Strona internetowa	Specjalizacja	Gmina
15.	Wspólnota Wiedzy i Innowacji w Zakresie Technik Informatycznych i Komunikacyjnych (Klaster ICT)	Politechnika Wrocławska Centrum Innowacji i Biznesu	<a href="https://www.ict-cluster.wroc.pl">https://www.ict-cluster.wroc.pl</a>	ICT	Wrocław
16.	ITCorner	Stowarzyszenie IT CORNER	<a href="https://itcorner.org.pl">https://itcorner.org.pl</a>	IT	Wrocław
17.	Klaster "Wałbrzyskie Surowce"	Agencja Rozwoju Regionalnego "AGROREG" S.A	<a href="http://www.walbrzyskiesurowce.pl">www.walbrzyskiesurowce.pl</a>	przemysł surowcowy	Nowa Ruda
18.	Klaster Wołowina Sudecka		<a href="http://www.klasterwolowina.pl">www.klasterwolowina.pl</a>	żywność	Międzyzlesie
19.	Fundacja Klaster Innowacyjny "Dla zdrowia - Sudety"		<a href="http://www.dlazedrowia-sudety.pl">www.dlazedrowia-sudety.pl</a>	medycyna	Wałbrzych
20.	Dolnośląski Klaster Turystyki	Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego	<a href="http://www.turystykadolnyslask.pl">www.turystykadolnyslask.pl</a>	turystyka	Świdnica
21.	Klaster Wytwórców Regionalnych	Sudecki Inkubator Przedsiębiorczości	<a href="http://www.kwr.sudeckieklastery.pl">www.kwr.sudeckieklastery.pl</a>	żywność	Wałbrzych

Źródło: Opracowanie własne IRT.

Tabela 13. Klustry energii wspierające inwestorów i przedsiębiorców na Dolnym Śląsku [2023].

Lp.	Nazwa klastra	Nazwa koordynatora	Strona internetowa	Gmina
1.	Wałbrzyski Klaster Energetyczny	Control Process S.A	<a href="http://www.klasterenergetyczny.pl">www.klasterenergetyczny.pl</a>	Wałbrzych
2.	Dolnośląski Klaster Energii Odnawialnej	Stowarzyszenie Dolnośląski Klaster Energii Odnawialne	<a href="http://www.dkeo.pl">www.dkeo.pl</a>	Świdnica
3.	Autonomiczny Region Energetyczny Sudety ARES	IEN ENERGY sp. z o.o.	<a href="http://www.ienergy.pl/">www.ienergy.pl/</a>	Duszniki-Zdrój
4.	Dzierżoniowski Klaster Energii	TAURON Ekoenergia sp. z o.o.	<a href="http://www.energia-komunalna.pl/klaster-energii">www.energia-komunalna.pl/klaster-energii</a>	Dzierżoniów
5.	Innowacyjny Klaster Generacji i Użytkowania Energi w Mega i Nano Skali	Politechnika Wrocławska	<a href="http://www.klaster-energia.wroc.pl/?c=static_sites&amp;id=2">http://www.klaster-energia.wroc.pl/?c=static_sites&amp;id=2</a>	Wrocław
6.	Zgorzelecki Klaster Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii i Efektywności Energetycznej (ZKlaster)	Stowarzyszenie Rozwoju Innowacyjności Energetycznej w Zgorzelcu	<a href="https://zklaster.pl/">https://zklaster.pl/</a>	Zgorzelec
7.	Energetyczny Klaster Oławski EKO	Promet-Plast s.c	<a href="https://promet-plast.pl/#eko">https://promet-plast.pl/#eko</a>	Gaj Oławski
8.	Południowo-Zachodni Klaster Energii	PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna	<a href="https://powiatzgorzelecki.pl/poludniowo-zachodni-klaster-energii/">https://powiatzgorzelecki.pl/poludniowo-zachodni-klaster-energii/</a>	Zgorzelec
9.	Legnicki Klaster Odnawialnych Źródeł Energii		<a href="http://klasterlegnica.pl/">http://klasterlegnica.pl/</a>	Legnica
10.	Klaster Centrum Technologii Energetycznych	Stowarzyszenie Wolna Przedsiębiorczość ze Świdnicy	<a href="https://cte.fea.pl/klaster-cte">https://cte.fea.pl/klaster-cte</a>	Świdnica
11.	Klaster Energii Zagłębia Miedziowego	Fundacja Rozwoju Regionalnego	<a href="https://kezm.pl/o-klastrze/">https://kezm.pl/o-klastrze/</a>	Polkowice
12.	Karkonoski Klaster Energii	Biuro Związku Gmin Karkonoskich	<a href="http://www.zgk.karkonosze.eu/index.php/kke/o-klastrze">http://www.zgk.karkonosze.eu/index.php/kke/o-klastrze</a>	Mysłakowice
13.	Wałbrzyski Klaster Energii i Wodoru	Stowarzyszenie Energii i Wodoru Wklaster	<a href="https://powiatwalbrzyski.pl/Klaster_Energii_i_Wodoru.html">https://powiatwalbrzyski.pl/Klaster_Energii_i_Wodoru.html</a>	Wałbrzych
14.	Europejski Klaster Smart Energy „EKSE”	Izba Gospodarcza Europy Środkowej	<a href="https://iges.pl/pl/klastery">https://iges.pl/pl/klastery</a>	Wrocław
15.	Legnickiego Klastra Wodoru i Energii (LKlaster)	Agencja Rozwoju Regionalnego „ARLEG”		Legnica

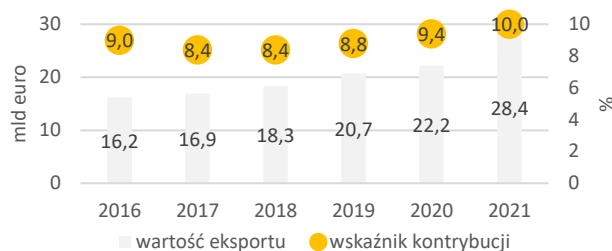
Źródło: opracowanie własne IRT.

## HANDEL ZAGRANICZNY I BEZPOŚREDNIE INWESTYCJE ZAGRANICZNE

**Eksport** towarów i usług stanowi ważny element wzrostu gospodarczego Dolnego Śląska. Jego wartość w 2021 roku wyniosła w regionie 28,4 mld euro, co klasyfikowało go na 3. miejscu w czołówce liderów eksportowych, po województwach: mazowieckim (36,8 mld euro) i śląskim (29,7 mld euro), z 10% udziałem w kraju. Jednocześnie w porównaniu do 2016 roku na Dolnym Śląsku odnotowano najwyższą dynamikę eksportu wśród województw, bo aż o 75,3%. Nasz region niezmiennie od 2019 roku pozostaje krajowym liderem pod względem wartości eksportu w przeliczeniu na 1 mieszkańca – w 2021 roku wyniosła ona aż 9,9 tys. euro, przy średniej w kraju na poziomie 5,5 tys. euro.

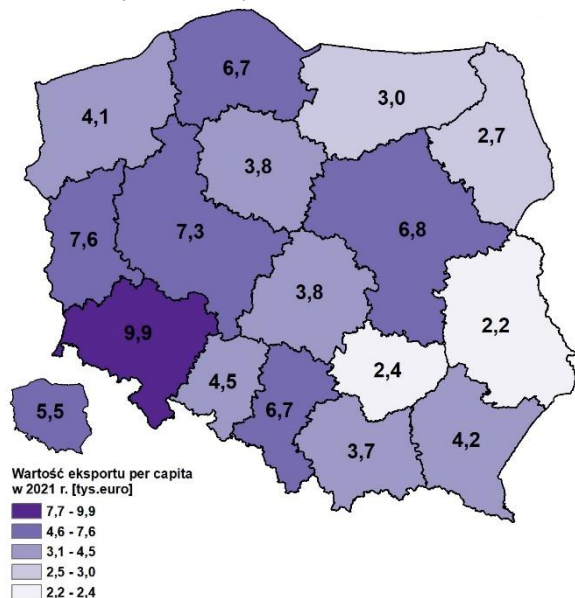
Działalność prowadzą tu 3 453 firmy eksportujące (6,7% w kraju), a ich liczba w latach 2016-2021 zwiększyła się o 20%. Poziom wskaźnika koncentracji eksportu, czyli wartość eksportu przypadająca na 1 eksportujący podmiot, w ostatnich latach również klasyfikuje region na 1. miejscu w kraju i w 2021 roku wynosił 8,2 mln euro. Stopień otwartości gospodarki na współpracę i wymianę handlową z zagranicą, mierzony wartością eksportu w relacji do wartości sprzedanej przemysłu, także od 2019 roku pozycjonuje region na wysokim 2. miejscu w kraju z udziałem na poziomie 69%. Region wykazuje wysoką intensywność powiązań handlowych w eksporcie do Czech, Słowacji i Węgier oraz średnią do krajów Unii Europejskiej (UE28) i Azji. Pod względem wartości **importu**, czyli zakupu towarów lub usług za granicą w celu wykorzystania ich na krajowym rynku, w 2021 roku Dolny Śląsk z wartością 23,7 mld euro zajął 4. miejsce wśród województw, z udziałem na poziomie 8,4% w kraju. Wartość importu w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosząca 8,2 mln euro, przy średnio 5,9 tys. euro w kraju, klasyfikowała region na 2. miejscu wśród województw. W 2021 roku import na Dolnym Śląsku prowadziło 4 837 podmiotów (7,5% podmiotów importujących w kraju), a ich liczba od 2016 roku zwiększyła się aż o 34,2%, a wartość importu wrosła w tym czasie o 73%. **Saldo handlu zagranicznego** od lat w województwie utrzymuje się na dodatnim poziomie, co oznacza, że więcej towarów jest z województwa wywożonych niż do niego przywożonych, a w 2021 roku osiągnęło ono rekordowy poziom - blisko dwukrotnie wyższy niż w latach poprzednich.

Wykres 61. Wartość eksportu Dolnego Śląska i udział w generowaniu eksportu w kraju [2016-2021].

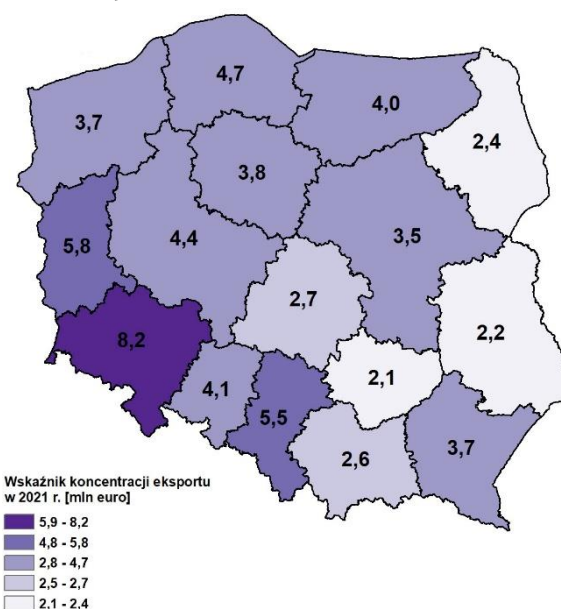


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z Izby Administracji Skarbowej [w]: Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce w 2021, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023.

Mapa 103. Wartość eksportu na 1 mieszkańca według województw (tys. euro) [2021].



Mapa 104. Wskaźnik koncentracji eksportu według województw (mln euro) [2021].

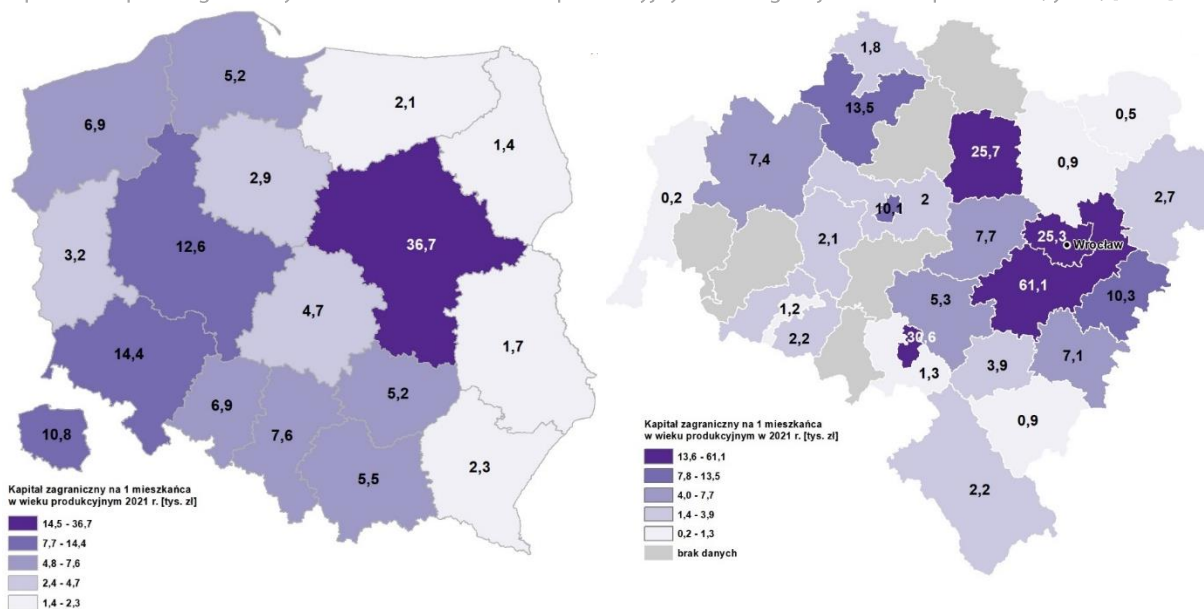


Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych z Izby Administracji Skarbowej [w]: Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce w 2021, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023.

**Bezpośrednie inwestycje zagraniczne.** Dolny Śląsk jest drugim, po województwie mazowieckim, najchętniej wybieranym przez inwestorów zagranicznych regionem w kraju. W 2021 roku działalność prowadziły tu 2 184 podmioty gospodarcze z udziałem kapitału zagranicznego, tj. 9,1% tego typu przedsiębiorstw w Polsce. Blisko 55,9% z nich jako siedzibę wybrało Wrocław lub jego sąsiedztwo – powiat wrocławski (10,8%). Znacząca ich liczba zarejestrowana była również w powiecie świdnickim, mieście Legnica oraz powiecie średzkim. Mniej niż 10 przedsiębiorstw z udziałem

kapitału zagranicznego zarejestrowanych było natomiast w powiatach: ząbkowickim, górowskim, lwóweckim i wałbrzyskim oraz milickim. Podobnie jak w większości województw, na Dolnym Śląsku ich liczba od 2016 roku zmniejszyła się o 3,0%. W 9 dolnośląskich powiatach liczba inwestorów zagranicznych zwiększyła się, a największa ich liczba zarejestrowała swoją działalność w powiatach: wrocławskim, polkowickim, m. Wrocław, średzkim, m. Legnica, co świadczy o ich atrakcyjności inwestycyjnej. W przedsiębiorstwach z udziałem kapitału zagranicznego w naszym województwie w 2021 roku pracowało ponad 200 tys. osób (4. miejsce w kraju)<sup>98</sup>, czyli 9,3% osób zatrudnionych w tego typu podmiotach w kraju, a od 2016 roku ich liczba wzrosła o blisko 29 tys. osób, czyli 16,9%. Działalność prowadzi tu 11% dużych przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (4. miejsce) w kraju.

Mapa 105. Kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym według województw i powiatów (tys. zł) [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Kapitał zagraniczny.** Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego ulokowały na Dolnym Śląsku w 2021 roku 10,2% (24 634,1 mln zł) kapitału zainwestowanego w Polsce. W przeliczeniu na 1 mieszkańca jego wartość na poziomie 14,4 tys. zł była wyższa niż średnio w kraju (10,8 tys. zł) i plasowała region na 2. miejscu, po województwie mazowieckim (36,6 tys. zł). Najwyższa wartość kapitału zagranicznego na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym na Dolnym Śląsku w 2021 roku zainwestowana została w powiecie wrocławskim, gdzie wyniosła ponad 61,1 tys. zł, czyli ponad czterokrotnie więcej niż średnio w regionie (14,3 tys. zł) i ponad pięciokrotnie więcej niż przeciętnie w kraju (10,8 tys. zł). W dalszej kolejności, powyżej średniej w kraju, znalazły się: m. Wałbrzych (30,6 tys. zł), powiat wołowski (25,7 tys. zł), m. Wrocław (25,2 tys. zł) i powiat polkowicki (13,4 tys. zł). Najniższa jego wartość, poniżej 500 zł na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym, ulokowana została natomiast w powiatach milickim (498 zł) i zgorzeleckim (161 zł).<sup>99</sup> Analiza kapitału zagranicznego pod względem kraju pochodzenia wskazuje na znaczącą wartość kapitału niemieckiego na Dolnym Śląsku – w 2021 roku było to 7 225,1 mln zł. W tym miejscu zwrócić uwagę należy jednak na tajemnicę statystyczną, zgodnie z którą GUS nie publikuje danych m.in. dla takich krajów jak Korea Południowa, z której inwestycje również zlokalizowane są w regionie.

## REGIONALNE INTELIGENTNE SPECJALIZACJE

Zagadnienie innowacyjności traktowane jest obecnie (w dobie obserwowanych trendów i zachodzących procesów globalizacji) jako jeden z najważniejszych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego, m.in. stworzenia warunków dla bardziej konkurencyjnej gospodarki poprzez zwiększenie roli wiedzy i innowacji oraz technologii cyfrowych, jako sił napędowych przyszłego rozwoju, w wyniku podniesienia jakości edukacji, poprawy wyników działalności badawczej, wspierania transferu innowacji i wiedzy, pełnego wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych, a także przetranszowania się innowacyjnych pomysłów w nowe produkty i usługi.<sup>100</sup> Istotną kwestią dla rozwoju innowacyjności w regionie jest wybór strategicznych, regionalnych inteligentnych specjalizacji. Jednym z instrumentów realizacji

<sup>98</sup> Wśród przedsiębiorstw w udziałem kapitału zagranicznego przeważają mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób – 56,1%. Przedsiębiorstwa małe, zatrudniające od 10 do 49 osób, stanowią ponad 20,6% tego typu podmiotów, średnie, zatrudniające od 50 do 249 osób, 14,9%, a duże, zatrudniające powyżej 250 osób, 8,3%.

<sup>99</sup> Z analizy wyłączone zostały powiaty: górowski, jaworski, kamiennogórski, lubański, lubiński i lwówecki, dla których GUS nie publikuje danych ze względu na tajemnicę statystyczną.

<sup>100</sup> Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, komunikat Komisji Europejskiej, Bruksela, 2010.

priorytetu dotyczącego rozwoju gospodarki opartej na wiedzy w województwie jest Dolnośląska Strategia Innowacji 2030 (DSI2030)<sup>101</sup>.

W toku szeroko prowadzonych prac analitycznych (diagnoz), skoncentrowanych na branżowym ujęciu gospodarki oraz dziedzinach naukowo-technologicznych z uwzględnieniem politycznego, instytucjonalnego, społeczno-gospodarczego i przestrzennego aspektu funkcjonowania regionu, wyłoniono 7 dziedzin, które wyznaczają strategiczne kierunki rozwoju regionu, w tym trzy tzw. specjalizacje horyzontalne. Są to: Chemia i medycyna, Auto-Moto-Aero-Space, Surowce naturalne i wtórne, Maszyny i urządzenia, „Zielony Ład” – specjalizacja horyzontalna, „Przemysł 4.0”- specjalizacja horyzontalna oraz „Życie wspomaganie technologią”- specjalizacja horyzontalna.

Pierwsze cztery inteligentne specjalizacje stanowią kontynuację już wcześniej wskazanych specjalizacji w poprzedniej Strategii<sup>102</sup>. Specjalizacje horyzontalne są natomiast nowym elementem i stanowią odpowiedź na wyzwania, przed którymi prawdopodobnie region stanie w następnych dekadach. Spełniają one funkcję integracyjną poprzez wsparcie dla badań i rozwoju oraz wdrożeń międzysektorowych. Wspomagają również wzrost i rozwój czterech podstawowych specjalizacji. Zielony Ład to odpowiedź regionu na wyzwanie środowiskowe i postępujące zmiany klimatu. W ramach tej specjalizacji wspierane będą inicjatywy i projekty technologii „obiegu zamkniętego”, technologie nisko- i bezodpadowe, technologie racjonalnego gospodarowania wodą i energią i wreszcie pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych. W ramach kolejnej specjalizacji horyzontalnej - Przemysł 4.0, wspierane będzie zastosowanie technologii mechatronicznych, informatyczno-telekomunikacyjnych oraz fotonicznych i optoelektronicznych w automatyzacji lub robotyzacji produkcji, automatyzacji procesów obsługi klienta i świadczenia usług, automatyzacji procesów pomocniczych, monitoringu i ochrony środowiska naturalnego i klimatu oraz w rolnictwie precyzyjnym. Ostatnia specjalizacja horyzontalna dotycząca szeroko rozumianego Życia wspomaganego technologią obejmuje wykorzystanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych w obszarach niezwiązanych z aktywnością przedsiębiorstw, tj. niepowiązanych z działalnością produkcyjną lub usługami B2B. Specjalizacja stanowi odpowiedź na wyzwania związane z zastosowaniem nowoczesnych technologii we wsparciu sektora publicznego.

#### Regionalne inteligentne specjalizacje województwa dolnośląskiego

Chemia i medycyna	<i>Specjalizacje horyzontalne:</i>
Auto-Moto-Aero-Space	<i>„Zielony Ład”</i>
Surowce naturalne i wtórne	<i>„Przemysł 4.0”</i>
Maszyny i urządzenia	<i>„Życie wspomaganie technologią”</i>

## PODSUMOWANIE Gospodarka

**Przedsiębiorczość.** Korzystne położenie geograficzne, powiązania komunikacyjne z Europą Zachodnią, zasoby naturalne, dobrze wykształcone kadry, liczne tereny aktywności gospodarczej oraz dbałość o promocję regionu decydują o atrakcyjności inwestycyjnej Dolnego Śląska i jego dynamicznym rozwoju. Wartość produktu krajowego brutto generowanego w województwie dolnośląskim wzrasta z roku na rok, a udział regionu w tworzeniu PKB kraju wynoszący 8,4% od lat utrzymuje się na relatywnie stałym poziomie, lokującym go na 4. miejscu wśród województw. Natomiast wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca od lat klasyfikuje Dolny Śląsk na wysokim 2. miejscu w kraju. Struktura wartości dodanej brutto według rodzajów działalności w regionie jest zbliżona do krajowej, jedynie udział przemysłu jest wyższy niż przeciętnie w kraju. W 2021 roku około 32,4% regionalnej WDB wypracowały podmioty przemysłowe, a znaczący udział miały również podmioty prowadzące działalność w usługach, obejmujących: handel, naprawę pojazdów samochodowych, transport i gospodarkę magazynową, zakwaterowanie i gastronomię, informację i komunikację – 25,2% oraz pozostałe usługi – 25,6%. W regionie zarejestrowanych jest ponad 427,1 tysiąca podmiotów gospodarczych (5. miejsce wśród województw). Wśród ośrodków aktywności gospodarczej z największą liczbą zarejestrowaną podmiotów gospodarczych wskazać należy na miasta prawach powiatu: Wrocław (141,6 tys.), Legnica (14,6 tys.), Wałbrzych (14,2 tys.), Jelenia Góra (13,4 tys.) i Świdnica (8,9 tys.). Natomiast pod względem poziomu przedsiębiorczości, mierzonej liczbą podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, również na tle krajowym, liderami pozostają gminy: Karpacz (1. miejsce w kraju) z poziomem blisko 7-krotnie przekraczającym średnią w kraju oraz Szklarska Poręba (21. miejsce), Szczawno-Zdrój (26. miejsce), Wrocław (27. miejsce) i Kobierzyce (33. miejsce). Gminy sąsiadujące z Wrocławiem odznaczają się natomiast największą dodatnią dynamiką zmiany liczby podmiotów gospodarczych: Czernica (od 2016 roku +83,3%), Długołęka (+65,2%), Miękinia (+60,5%), Siechnice (+59,3%) i Żurawina (+58,3%). Rozwojowi regionu sprzyjają liczne tereny inwestycyjne, dostępne m.in. w ramach 4 specjalnych

<sup>101</sup> Uchwała nr 3270/VI/21 z dnia 5 stycznia 2021 r. Zarządu Województwa Dolnośląskiego w sprawie przyjęcia Dolnośląskiej Strategii Innowacji 2030.

<sup>102</sup> Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2011-2020 (dalej RSI WD, uchwalona przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego Uchwałą Nr 1149/IV/11z dnia 30 sierpnia 2011 r. wraz z załącznikiem „Ramy strategiczne na rzecz inteligentnych specjalizacji Dolnego Śląska”.

stref ekonomicznych i Polskiej Strefy Inwestycji oraz Instytucje Otoczenia Biznesu, a także współpraca w ramach klastrów.

**Rynek pracy.** Dolny Śląsk jest piątym rynkiem pracy w Polsce. W 2021 roku tworzyły go 808 682 osoby<sup>103</sup> (8,2% pracujących w kraju). Największą liczbę pracujących w województwie skupiał Wrocław (36,2%) wraz z powiatem wrocławskim (7,4%), a trzecim co do wielkości rynkiem pracy w regionie był powiat świdnicki (4,8%). W 2022 roku saldo liczby nowych i zlikwidowanych miejsc pracy na Dolnym Śląsku wyniosło 16,2 tys. miejsc (40,0 tys. nowych w stosunku do 23,8 tys. zlikwidowanych), a dolnośląski rynek skupiał 7,5% nowych miejsc pracy w Polsce. Pracujący na Dolnym Śląsku w największym stopniu związani byli z działalnością zaliczaną wg PKD 2007 do pozostałych usług (34,8%) oraz z przemysłem i budownictwem (33,9%). Odsetek osób pracujących w poszczególnych grupach sekcji PKD 2007 był zbliżony do struktury w kraju, z wyjątkiem rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, gdzie przeciętnie w Polsce pracowało 10,3% ogółu pracujących, a na Dolnym Śląsku było to jedynie 4,5%. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2022 roku wyniosła 4,5%, co było wynikiem niższym niż średnio w Polsce (5,2%). W 2021 roku pracownicy na Dolnym Śląsku mogli liczyć na przeciętne miesięczne wynagrodzenie wynoszące 5,9 tys. zł brutto (2. miejsce w kraju), a najwyższe przeciętne wynagrodzenie brutto w regionie dotyczyło pracowników związanych z sekcją J (informacja i komunikacja) - 9,7 tys. zł. Zasoby rynku pracy na Dolnym Śląsku są stale zasilane o liczbę pracujących imigrantów. W 2022 roku Dolnośląski Urząd Wojewódzki wydał 18 350 zezwoleń na pracę dla cudzoziemców.

**Turystyka.** Województwo dolnośląskie jest bardzo atrakcyjne turystycznie. Posiada bogatą bazę noclegową, która charakteryzuje się ogromną dysproporcją pod względem jej rozmieszczenia (kumulacja miejsc noclegowych występuje w 4 gminach). Zwiększone natężenie ruchu turystycznego występujące szczególnie w górskich obszarach chronionych (głównie w okolicy parków narodowych i ich otulin) niesie ryzyko zwiększonego obciążenia środowiska naturalnego. Istotnym elementem infrastruktury służącej uprawianiu turystyki aktywnej są znakowane szlaki turystyczne, województwo dolnośląskie przoduje pod kątem długości pieszych szlaków górskich. Specyficzny typ turystyki stanowi turystyka uzdrowska, w 2022 roku w województwie znajdowała się 11 uzdrowisk statutowych o wielowiekowym rodowodzie i zróżnicowanych profilach leczniczych.

**Rolnictwo.** Działalność gospodarczą związaną z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem (sekcja A) w 2022 roku na Dolnym Śląsku prowadziło 4 437<sup>104</sup> podmiotów gospodarczych: 1,0% przedsiębiorstw zarejestrowanych w regionie (5. miejsce w kraju). Podmioty gospodarcze tworzące sekcję A na Dolnym Śląsku prowadzą głównie działalność związaną z uprawą rolną, chowem, hodowlą zwierząt, łowiectwem, włączając działalność usługową (2 863 podmiotów) oraz leśnictwem i pozyskiwaniem drewna (1 536 podmiotów). Najmniejsza liczba zarejestrowanych działalności w ramach tej sekcji związana jest z rybactwem (38 podmiotów). Powierzchnia użytków rolnych w województwie dolnośląskim w 2020 roku wynosiła 913,6 tys. ha, co stanowiło 6,1% ogólnej powierzchni użytków rolnych w Polsce i dawało regionowi 9. pozycję w kraju. W latach 2016-2021 odnotowano spadek liczby ekologicznych gospodarstw rolnych z 813 do 724, niemniej jednak powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w 2021 roku w regionie wynosiła 30 653 ha, czyli o 5,0% (1 453 ha) więcej niż w 2016 roku. Udział ekologicznych gospodarstw rolnych w ogólnej powierzchni użytków rolnych w województwie w 2021 r. wyniósł 3,4%, co klasyfikowało region na 5. miejscu w kraju. Powierzchnia zasiewów podstawowych ziemiopłodów, tj.: pszenicy, jęczmienia, żyta, pszenżyta, mieszanek zbożowych, owsa, rzepaku i rzepiku, ziemniaków, buraków cukrowych oraz kukurydzy na ziarno w województwie dolnośląskim w 2022 roku wyniosła 557,2 tys. ha, co stanowiło 7,6% ogółu zasiewu tych ziemiopłodów (5. miejsce w kraju). W latach 2016-2022 odnotowano spadek areалу tych upraw o 14,7% (tendencja spadkowa dotyczy właściwie wszystkich województw. Produkcja zwierzęca na Dolnym Śląsku od lat jest zdecydowanie słabiej rozwinięta niż przeciętnie w kraju. W 2021 roku dolnośląskie było jednym z województw z najmniejszą liczbą pogłowia bydła – 177,9 tys. sztuk (14. lokata w kraju). Niski poziom obsady inwentarza przekłada się na wysokość udziału w produkcji krajowej żywności rzeźnego (1,9% produkcji krajowej), mleka (1,2% produkcji krajowej) oraz wełny (5,0% produkcji krajowej). Produkcja jaj kurzych na Dolnym Śląsku w 2021 roku wyniosła 666,6 mln sztuk, co stanowiło 6,1% ogólnej produkcji krajowej. W 2021 roku udział województwa dolnośląskiego w globalnej produkcji rolniczej wyniósł 4,3% (9. miejsce w kraju), a udział w produkcji towarowej 4,0% (9. pozycja w kraju). Nadal większy udział zajmuje produkcja roślinna – 73,2%. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w sekcji A na Dolnym Śląsku w 2021 roku było o 3,5% wyższe niż przeciętnie w kraju i wynosiło 6 222,06 zł, co klasyfikowało województwo na 3. miejscu w kraju.

**Górnictwo i wydobywanie.** Województwo dolnośląskie jest ważnym krajowym producentem różnorodnych kopalin użytecznych, w tym miedzi, srebra i surowców towarzyszących, węgla brunatnego, gazu ziemnego, kamieni łamanych i blocznych (skały magmowe i metamorficzne z 93% produkcji krajowej) oraz wielu unikalnych w kraju surowców skalnych (np. surowce bentonitowe, surowce kaolinowe, surowce skaleniowe, łupki łuszczkowe, magnezyty). Charakteryzuje się bogatymi i różnorodnymi udokumentowanymi zasobami kopalin użytecznych, w szczególności surowców skalnych, energetycznych, metalicznych oraz wód leczniczych i termalnych. Na Dolnym Śląsku udokumentowano 26,8% zasobów geologicznych i 31,9% przemysłowych węgla brunatnego, całość zasobów rud

<sup>103</sup> Pracujący wg faktycznego miejsca pracy

<sup>104</sup> Bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie.

miedzi i 98% zasobów srebra, 95% zasobów magmowych i metamorficznych kamieni łamanych i blocznych, zasoby piasków i żwirów należą do najlepszych jakościowo w Polsce. Ponadto, w województwie występują jedyne lub najważniejsze w kraju zasoby surowców skalnych, takich jak: gliny ceramiczne białowypalające się (100%), gliny ceramiczne kamionkowe, gliny ogniotrwałe (80%), surowce ilaste ceramiki budowlanej, surowce kaolinowe (100%), surowce skaleniowe (100%), łupki łuszczkowe, łupki kwarcytowe, magnezyty (100%), surowce bentonitowe (>50%), gips i anhydryt, surowce szklarskie.

**Klasy, w tym także instytucje otoczenia biznesu** wspierają rozwój gospodarczy województwa dolnośląskiego. Cechą klastrów jest skupienie podmiotów z konkretnych branż, z kolei instytucje otoczenia biznesu pomagają rozwijać działalność dzięki pozyskiwaniu dodatkowych zewnętrznych źródeł finansowania. W 2022 roku na Dolnym Śląsku działalność prowadziło 58 instytucji otoczenia biznesu. Niektóre podmioty prowadzą w ramach jednego ośrodka kilka rodzajów aktywności niż te związane tylko z innowacyjnością, ale również z rozwojem przedsiębiorczości czy też zajmują się usługami finansowymi. Dotyczy to chociażby: Data Techno Park sp. z o.o., Dolnośląski Park Innowacji i Nauki S.A., Wrocławski Park Technologiczny, Agencja Rozwoju Regionalnego "AGROREG" S.A, Izba Gospodarcza Europy Środkowej, Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej sp. z o.o., Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego „ARLEG” oraz Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. Największa koncentracja IOB znajdowała się w stolicy regionu – Wrocławiu, wynika to nie tylko z jego silnej roli ośrodka gospodarczego, ale przede wszystkim ośrodka akademickiego skupiającego uczelnie oraz jednostki badawczo-naukowe. Mniejsze skupiska tego typu instytucji były zlokalizowane w: Wałbrzychu, Legnicy. Na Dolnym Śląsku w 2022 r. funkcjonowało 21 aktywnie działających klastrów, w tym jeden posiadający status Krajowego Klastra Kluczowego (KKK), czyli o istotnym znaczeniu dla gospodarki kraju i wysokiej konkurencyjności międzynarodowej. Jest to Klaster Nutribiomed, działający przy Wrocławskim Parku Technologicznym. Niektóre klasy wpisują się w regionalne inteligentne specjalizacje. Są to: surowce naturalne i wtórne - Klaster Kamieniarski, Klaster "Wałbrzyskie Surowce", chemia i medycyna - Klaster Nutribiomed, maszyny i urządzenia - Dolnośląski Klaster Energii Odnawialne. W regionie prowadzą działalność także klasy energii (15 aktywnych klastrów), których uwaga koncentruje się na współpracy w zakresie transformacji energetycznej. Rola inicjatyw klastrowych jak i instytucji okołobiznesowych jest wielowymiarowa. Włączenie się tych struktur w tworzenie regionalnych inteligentnych specjalizacji może spowodować wzrost znaczenia ich dla innowacyjności regionu, rozwoju przedsiębiorstw, technologii przyjaznych dla środowiska.

**Działalność badawczo-rozwojowa.** Na podstawie wartości wybranych wskaźników opisujących działalność badawczo-rozwojową takich jak podmioty, personel i nakłady wewnętrzne w działalności B+R można stwierdzić, że województwo dolnośląskie należy do regionów posiadających jeden z największych potencjałów w tym względzie. Jest on widoczny uwzględniając zarówno wartości bezwzględne jak i względne. Dodatkowo w ostatnich latach Dolny Śląsk wykazuje się również bardzo wysoką dynamiką wzrostową w tym zakresie, należąca do jednych z najwyższych w kraju. Jednocześnie w porównaniu do średniej unijnej województwo dolnośląskie charakteryzuje się niższymi wartościami wskaźników takich jak udział nakładów na B+R w relacji do PKB czy udział personelu B+R i badaczy w pracujących ogółem. Do czynników mogących wywierać pozytywny wpływ na istotny udział województwa dolnośląskiego w działalności badawczo-rozwojowej w skali kraju należą: istnienie dużego, rozwijającego się ośrodka akademickiego oraz naukowo-badawczego we Wrocławiu, liczna kadra personelu w zakresie działalności badawczo-rozwojowej oraz zasobny rynek wysoko wyspecjalizowanych specjalistów, rozwój przedsiębiorstw w tym tych wymagających zaplecza B+R tak jak w przypadku przemysłu wysokiej technologii, dobrze funkcjonujące instytucje otoczenia biznesu czy wzrastające inicjatywy klastrowe.

**Działalność innowacyjna.** Współcześnie innowacyjność stanowi jeden z istotnych wyznaczników konkurencyjności poszczególnych przedsiębiorstw jak i całej gospodarki. Oddziałuje ona również na inne aspekty zjawisk gospodarczych od mikro do makroskali. W przypadku większości cech statystycznych uwzględnionych w analizie, które opisują wspomnianą działalność Dolny Śląsk plasował się przeważnie w czołówce regionów bądź w środku stawki. Województwo dolnośląskie w 2021 roku charakteryzowało się przeciętnym w skali kraju udziałem innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych (8. miejsce; 22,7%) w ogóle przedsiębiorstw tego sektora gospodarki i jednocześnie jednym z najwyższych (3. miejsce; 22,7%) w odniesieniu do przedsiębiorstw usługowych. Przedział czasowy lat 2016-2021 cechował się bardzo dynamicznym wzrostem udziału przedsiębiorstw innowacyjnych w przedsiębiorstwach ogółem. Uwzględniając zarówno nakłady na działalność innowacyjną w ujęciu bezwzględnym (4. miejsce) oraz w przeliczeniu na 1 mieszkańca (3. miejsce) Dolnośląskie przyjmowało wartości należące do najwyższych w Polsce. Największy udział w nich posiadały te przeznaczane na działalność badawczo-rozwojową. Przeważająca część nakładów na działalność innowacyjną, zarówno w odniesieniu do przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych, pochodziła ze środków własnych. Dolny Śląsk charakteryzuje się bardzo wysokim udziałem przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w przychodach netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do sekcji Przetwórstwo przemysłowe, osiągając najwyższe wartości wśród regionów, zdecydowanie przewyższając średnią krajową. Odmiennie sytuacja przedstawia się biorąc pod uwagę wskaźniki ukazujące udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych/ulepszonych

w przedsiębiorstwach przemysłowych w wartości sprzedaży wyrobów ogółem. W przypadku obydwu powyżej wspomnianych wskaźników województwo dolnośląskie zajęło 10. miejsce a ich wartość ukształtowała się na poziomie poniżej wartości krajowej. Należy jednocześnie wspomnieć, że wartości tych dwóch wskaźników w latach 2016-2021 wykazywały się bardzo dużym spadkiem w regionie. Jeszcze w 2016 roku Dolny Śląsk pod względem wartości wspomnianych wskaźników zajmował 1. miejsce w kraju. Ten dynamiczny spadek wartości mógł być spowodowany zmianami metodologicznymi, w wyniku których produkty i wyroby zaliczane wcześniej do innowacyjnych bądź nowych lub ulepszonych przestały być do takich zaliczane lub mogło się do tego przyczynić również zaprzestanie ich produkcji w województwie. Analizując współpracę w zakresie działalności innowacyjnej na podstawie danych statystycznych GUS ukazujących udział przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych prowadzących współpracę w tym zakresie można stwierdzić, że kształtowała się ona na przeciętnym poziomie w skali ogólnopolskiej. Podobnie jak w całym kraju najwyższymi wartościami w tym względzie cechowały się największe przedsiębiorstwa o liczbie pracowników powyżej 249 osób. Biorąc pod uwagę wysokie koszty jakie trzeba ponosić na działalność innowacyjną nie mając zawsze pewności co do uzyskania korzystnych rezultatów oraz potrzebne odpowiednie zaplecze do jej prowadzenia sytuacja, w której współpracę podejmują w tym zakresie w większym stopniu największe przedsiębiorstwa wydaje się normalna. Liczba zgłoszonych wynalazków z województwa dolnośląskiego w wartości bezwzględnej oraz w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców kształtowała się na przeciętnym poziomie w skali kraju. Wyraźnie lepiej przedstawiała się sytuacja biorąc pod uwagę liczbę udzielonych patentów. Wolumen zgłoszonych wynalazków jak i udzielonych patentów w latach 2016-2021 uległ zmniejszeniu w województwie dolnośląskim. Podobnie przedstawiał się trend w skali ogólnopolskiej, przy czym w niektórych województwach zanotowano wzrosty.

**Handel zagraniczny.** Ważny element wzrostu gospodarczego Dolnego Śląska stanowi również handel zagraniczny. Wartość eksportu towarów i usług w 2021 roku klasyfikowała region na 3. miejscu w kraju, w czołówce liderów eksportowych, a w porównaniu do 2016 roku na Dolnym Śląsku odnotowano najwyższą dynamikę eksportu wśród województw, bo aż o 75,3%. Nasz region niezmiennie od 2019 roku pozostaje krajowym liderem pod względem wartości eksportu w przeliczeniu na 1 mieszkańca. euro. Poziom wskaźnika koncentracji eksportu, czyli wartość eksportu przypadająca na 1 eksportujący podmiot, w ostatnich latach również klasyfikuje region na 1. miejscu w kraju i w 2021 roku wynosił 8,2 mln euro. **Saldo handlu zagranicznego** od lat w województwie utrzymuje się na dodatnim poziomie, co oznacza, że więcej towarów jest z województwa wywożonych niż do niego przywożonych, a w 2021 roku osiągnęło ono rekordowy poziom - blisko dwukrotnie wyższy niż w latach poprzednich. Dolny Śląsk jest drugim, po województwie mazowieckim, najchętniej wybieranym przez inwestorów zagranicznych regionem w kraju. W 2021 roku działalność prowadziły tu 2 184 podmioty gospodarcze z udziałem kapitału zagranicznego, tj. 9,1% tego typu przedsiębiorstw w Polsce. Blisko 55,9% z nich jako siedzibę wybrało Wrocław lub jego sąsiedztwo – powiat wrocławski (10,8%). Znacząca ich liczba zarejestrowana była również w powiecie świdnickim, mieście Legnica oraz powiecie średzkim. **Kapitał zagraniczny.** Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego ulokowały na Dolnym Śląsku w 2021 roku 10,2% (24 634,1 mln zł) kapitału zainwestowanego w Polsce. W przeliczeniu na 1 mieszkańca jego wartość na poziomie 14,4 tys. zł była wyższa niż średnio w kraju (10,8 tys. zł) i plasowała region na 2. miejscu, po województwie mazowieckim (36,6 tys. zł). Najwyższa wartość kapitału zagranicznego na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym na Dolnym Śląsku w 2021 roku zainwestowana została w powiecie wrocławskim, gdzie wyniosła ponad 61,1 tys. zł, czyli ponad czterokrotnie więcej niż średnio w regionie (14,3 tys. zł) i ponad pięciokrotnie więcej niż przeciętnie w kraju (10,8 tys. zł). W dalszej kolejności, powyżej średniej w kraju, znalazły się: m. Wałbrzych (30,6 tys. zł), powiat wołowski (25,7 tys. zł), m. Wrocław (25,2 tys. zł) i powiat polkowicki (13,4 tys. zł).

**Regionalne inteligentne specjalizacje.** Przyjęte w 2021 roku Inteligentne Specjalizacje Dolnego Śląska to specjalizacje naukowe, technologiczne i gospodarcze o dużym potencjale innowacyjnym (tj. Chemia i medycyna, Auto-Moto-Aero-Space, Surowce naturalne i wtórne, Maszyny i urządzenia, „Zielony ład”, „Przemysł 4.0”, „Życie wspomagane technologią”), które są jednym z instrumentów służących osiągnięciu celów Dolnośląskiej Strategii Innowacji 2030. Dokument został wypracowany przy szerokim zaangażowaniu środowiska gospodarczego, naukowo-badawczego i samorządowego. Dostosowany do potrzeb i możliwości regionu wyznacza kierunki wsparcia innowacyjności w celu efektywnego wykorzystania funduszy europejskich 2021-2027.

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>GOSPODARKA</b>	
Rachunki regionalne, Przedsiębiorczość i tereny inwestycyjne	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ atrakcyjne położenie na styku trzech państw, korzystne w stosunku do zagranicznych rynków zbytu, bliskość dużych centrów miejskich</li> <li>→ wysoki na tle kraju poziom rozwoju gospodarczego oraz dynamika rozwojowa (rosnąca wartość PKB i WDB ogółem oraz per capita oraz wysoki odsetek wartości dodanej brutto generowanej przez sektor przemysłowy</li> <li>→ rozwinięta i różnorodna struktura branżowa, zróżnicowana struktura przemysłu</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ utrzymująca się polaryzacja i dysproporcje w poziomie rozwoju gospodarczego regionu (PKB per capita) w poszczególnych podregionach województwa, w tym obniżanie atrakcyjności inwestycyjnej podregionu sudeckiego</li> <li>→ niska aktywność inwestycyjna sektora MŚP</li> <li>→ starzenie się społeczeństwa</li> <li>→ odpływ siły roboczej</li> </ul>



POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>GOSPODARKA</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ relatywnie wysoka atrakcyjność inwestycyjna, w tym terenów przeznaczonych pod funkcje gospodarcze</li> <li>→ funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych i terenów polskiej strefy inwestycji</li> <li>→ funkcjonowanie silnych ośrodków przemysłowych</li> <li>→ wysoki poziom rozwoju przedsiębiorczości, silny, zdwersyfikowany sektor MSP bazujący na lokalnych zasobach</li> </ul>	
Rynek pracy	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ jeden z największych rynków pracy w Polsce</li> <li>→ stała przewaga liczby nowo utworzonych miejsc pracy nad zlikwidowanymi</li> <li>→ atrakcyjne warunki pracy w regionie pod względem relatywnie wysokiego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ aktywizacja zawodowa rezerw kapitału ludzkiego spośród bezrobotnych, ze szczególnym uwzględnieniem osób długotrwale pozostających bez pracy</li> <li>→ wykorzystanie potencjału imigrantów na rynku pracy</li> <li>→ niwelowanie dysproporcji w poziomie stopy bezrobocia rejestrowanego w poszczególnych powiatach województwa</li> </ul>
Turystyka	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ silna całoroczna baza uzdrowiskowa i wypoczynkowa</li> <li>→ duża liczba zróżnicowanych atrakcji turystycznych</li> <li>→ atrakcyjne turystycznie obszary cenne przyrodniczo</li> <li>→ miejsca pracy z sektora turystyki</li> <li>→ wysokie walory przyrodniczo-kulturowe</li> <li>→ bogate zasoby dziedzictwa kulturowego</li> <li>→ potencjał uzdrowisk – mniejsza sezonowość niż w przypadku pozostałych typów turystyki</li> <li>→ dużo szlaków turystycznych (różnego typu piesze, narciarskie, rowerowe)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ niekorzystne zjawiska wynikające z nadmiernego lub nieodpowiedniego rozwoju turystyki – niszczenie krajobrazu i degradacja walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego</li> <li>→ zbyt duża kumulacja ruchu turystycznego w pewnych obszarach kosztem braku rozwoju turystyki w innych</li> <li>→ niebezpieczeństwo dominacji funkcji turystyki np. w przypadku kryzysów, epidemii</li> <li>→ ze względu na bardzo wysoki stosunek turystów do liczby mieszkańców problemem może być przedkładanie potrzeb turystów nad potrzebami mieszkańców, co dodatkowo wpływa na odpływ mieszkańców</li> <li>→ sezonowość i szczególna kumulacja ruchu turystycznego w weekendy i dni świąteczne</li> <li>→ dojazd turystów indywidualnymi środkami transportu – transport zmotoryzowany (kongestia, zanieczyszczenie powietrza)</li> <li>→ nierównomierne zasoby bazy noclegowej w atrakcyjnych turystycznie obszarach województwa,</li> <li>→ niespójność systemu szlaków turystycznych w obszarze województwa.</li> <li>→ nadmierna liczba turystów (szczególnie krótkoterminowych) wpływająca negatywnie na środowisko przyrodnicze</li> <li>→ wysoka presja inwestycyjna w otoczeniu parków narodowych i ich otulin</li> <li>→ zły stan techniczny wielu obiektów infrastruktury uzdrowiskowej</li> </ul>
Rolnictwo	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ województwo dolnośląskie ważnym udziałowcem krajowej produkcji rolnej – roślinnej (pszenicy, jęczmienia, żyta, pszenżyta, mieszanek zbożowych, owsa, rzepaku i rzepiku, ziemniaków, buraków cukrowych oraz kukurydzy na ziarno)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ rozwój rolnictwa realizującego działania rolno-środowiskowe oraz ekologicznego w celu zachowania i wzbogacenia walorów środowiska naturalnego</li> <li>→ przestrzeganie norm utrzymania gruntów w dobrej kulturze rolnej zgodnej z ochroną środowiska ustanowioną na poziomie krajowym i europejskim (Wspólna Polityka Rolna, Normy GAEC)</li> <li>→ rozwój działalności rolniczej w oparciu o nowoczesne technologie, m.in.: zakup lub rozwój oprogramowania komputerowego (rolnictwo precyzyjne), zakup patentów, praw autorskich, znaków towarowych</li> <li>→ rozwój produkcji bydła mięsnego oraz owczarstwa szczególnie w terenach górskich</li> </ul>
Górnictwo i wydobywanie	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ nowoczesne zaplecze naukowo-badawcze (uczelnie i instytuty badawcze) i przemysłowe (zakłady górnicze), w tym wyspecjalizowana kadra</li> <li>→ rezerwy kopalin użytecznych w złożach zagospodarowanych</li> <li>→ występowanie kopalin użytecznych unikalnych w skali kraju, stanowiących bezpośrednie zaplecze wielu dziedzin gospodarki</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ problemy środowiskowe związane z eksploatacją górnictwem</li> <li>→ konieczność innowacji i inwestowania w nowe technologie górnicze i automatyzację procesów</li> <li>→ możliwy wpływ zmian politycznych, regulacyjnych i fiskalnych na długoterminowe funkcjonowanie górnictwa</li> <li>→ akceptacja społeczna dla działalności górniczej</li> <li>→ stopniowe wyczerpywanie się niektórych zasobów i ograniczenia (środowiskowe, społeczne) możliwości uruchamiania nowych inwestycji górniczych</li> </ul>
Działalność badawczo-rozwojowa	

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>GOSPODARKA</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ ogólne korzystne otoczenie społeczno-gospodarcze sprzyjające rozwojowi działalności badawczo-rozwojowej występujące w głównej mierze we Wrocławiu i jego otoczeniu</li> <li>→ możliwość rozwoju działalności badawczo-rozwojowej w oparciu o regionalne zasoby wysoko wykwalifikowanej kadry pracowniczej, w tym naukowo-badawczej</li> <li>→ należące do jednych z najwyższych w kraju nakłady wewnętrzne ogółem w działalności badawczo-rozwojowej oraz w przeliczeniu na 1 mieszkańca</li> <li>→ utrzymujący się w ostatnich latach bardzo dynamiczny wzrost wartości wskaźników opisujących działalność badawczo-rozwojową (podmioty, w tym podmioty prywatne; personel wewnętrzny; nakłady wewnętrzne)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ dalszy rozwój działalności naukowo-badawczej w celu osiągnięcia wartości udziału personelu naukowo-badawczego i wydatków na B+R w odniesieniu do PKD na poziomie średniej unijnej</li> <li>→ wspieranie rozwoju inicjatyw klastrowych, powiązań pomiędzy regionalnym biznesem, ośrodkami akademickimi i naukowo-badawczymi oraz pozostałymi elementami otoczenia gospodarczego</li> </ul>
<b>Działalność innowacyjna</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ względnie wysokie bądź przynajmniej przeciętne wartości wielu cech statystycznych opisujących aspekty działalności innowacyjnej mogą stanowić bazę do jej dalszego rozwoju</li> <li>→ bardzo wysoki udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w przychodach netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do sekcji Przetwórstwo przemysłowe daje dobre perspektywy dalszego funkcjonowania lub rozwoju działów i grup przemysłu w regionie, które je wytwarzają i jednocześnie stanowią ważną składową potencjału gospodarczego regionu</li> <li>→ stosunkowo duży udział innowacyjnych przedsiębiorstw usługowych w przedsiębiorstwach usługowych ogółem</li> <li>→ wysokie w skali kraju nakłady na działalność innowacyjną w ujęciu bezwzględny oraz w przeliczeniu na 1 mieszkańca</li> <li>→ najwyższy w skali kraju udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w przychodach netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do sekcji Przetwórstwo przemysłowe</li> <li>→ znaczny w skali ogólnopolskiej wolumen udzielonych patentów jak również jedna z najwyższych w kraju wartość liczby udzielonych patentów na 1 mieszkańca</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ przełamanie negatywnej tendencji spadkowej i wzrost udziału produkcji sprzedanej wyrobów nowych/ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych w wartości sprzedaży wyrobów ogółem oraz przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem w przedsiębiorstwach przemysłowych</li> <li>→ niska pozycja wśród województw, wartość poniżej średniej krajowej z silną tendencją spadkową w latach 2016-2021 w przypadku udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz udziału produkcji sprzedanej wyrobów nowych/ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych w wartości sprzedaży wyrobów ogółem</li> </ul>
<b>Instytucje otoczenia biznesu</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ dostępność do IOB</li> <li>→ występowanie dobrych warunków do powstawania nowych instytucji otoczenia biznesu</li> <li>→ szeroka oferta działalności IOB przejawiająca się m.in. przenikaniem funkcji (wspieranie przedsiębiorczości, innowacji, świadczenia usług w zakresie finansowania)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ zapewnienie stabilności środków finansowych po zakończeniu projektów finansowych pochodzących z UE, RPO</li> <li>→ nierównomierne rozmieszczenie IOB w ujęciu regionalnym</li> <li>→ ograniczona dostępność do IOB poza obszarami miast</li> <li>→ brak konkretnej specjalizacji IOB</li> </ul>
<b>Klastry</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ różnorodność specjalizacji funkcjonujących klastrów</li> <li>→ funkcjonowanie klastrów energii sprzyjających transformacji energetycznej</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wzmocnienie rozwoju działalności klastrowej w ramach regionalnych inteligentnych specjalizacji</li> <li>→ współpraca pomiędzy uczelniami a środowiskiem biznesowym, jednostkami samorządowymi</li> </ul>
<b>Handel zagraniczny i bezpośrednie inwestycje zagraniczne</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ powiązania gospodarki z zagranicą i duży potencjał eksportowy regionu</li> <li>→ dodatni bilans handlu zagranicznego</li> <li>→ proeksportowa orientacja przedsiębiorstw, Znaczny udział i potencjał proeksportowych przedsiębiorstw w eksporcie kraju.</li> <li>→ stosunkowo duża koncentracja inwestycji zagranicznych</li> <li>→ lokowanie oddziałów korporacji transnarodowych głównie finansowych i technologicznych na terenie województwa</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ słaba więź inwestorów zagranicznych z regionem</li> </ul>
<b>Regionalne inteligentne specjalizacje</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ funkcjonowanie klastrów w zakresie regionalnych inteligentnych specjalizacji</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wspieranie międzynarodowej współpracy w dziedzinach związanych z regionalnymi inteligentnymi specjalizacjami</li> </ul>

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>GOSPODARKA</b>	
	pomiędzy uczelniami, jednostkami badawczo-rozwojowymi i podmiotami gospodarczymi oraz wspieranie działań proeksportowych → promowanie innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej

### 3.3.2. FINANSE PUBLICZNE

Finanse publiczne jednostek samorządu terytorialnego są istotnym elementem stanowiącym o ich odrębności i samodzielności. Samorządy województw, powiatów i gmin dzięki uzyskiwanym dochodom budżetowym mogą następnie wydatkować je realizując powierzone im zadania przypisane do poszczególnych szczebli oraz przeprowadzać inwestycje. Na podstawie danych statystycznych dotyczących finansów jednostek samorządu terytorialnego można oprócz analizy ich kondycji finansowej także pośrednio wnioskować o pewnych aspektach ich sytuacji społeczno-gospodarczej.

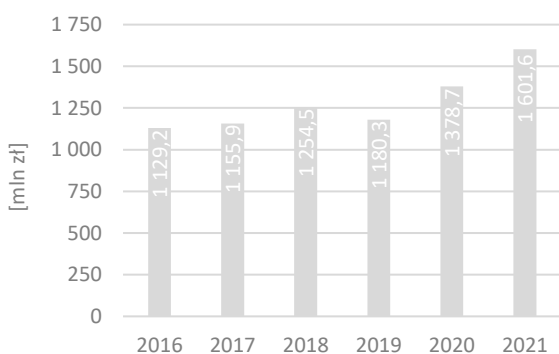
#### BUDŻET WOJEWÓDZTWA

**Dochody** ogółem budżetu województwa dolnośląskiego w 2021 roku wyniosły 1 601,6 mln zł plasując region na 5. pozycji w kraju. Od 2016 roku wzrosły one o 41,8% (+472,4 mln zł). Biorąc pod uwagę ujęcie procentowe wzrost ten był niższy aż o 27,2 p.p. w porównaniu do wartości ogólnokrajowej. Jedynie województwo opolskie charakteryzowało się niższym wzrostem. Dochody własne budżetu opisywanego regionu stanowiły 64,5% dochodów ogółem (1 032,2 mln zł). W trzech województwach udział dochodów własnych był wyższy, natomiast w województwie pomorskim ukształtował się na takim samym poziomie. Dodatkowo w latach 2016-2021 opisywany udział wzrósł o 6,5 p.p. Przedstawioną powyżej sytuację związaną ze stosunkowo wysokim udziałem dochodów własnych należy uznać za korzystną, charakteryzującą regiony o znacznym potencjale gospodarczym. W ujęciu kwotowym w stosunku do 2016 dochody własne zwiększyły się o 378,0 mln zł (+58,0%). W przeliczeniu na 1 mieszkańca dochody ogółem budżetu województwa dolnośląskiego w 2021 roku osiągnęły wartość 552,02 zł (11. miejsce), w tym dochody własne 355,78 zł (3. miejsce). Porównując je do wartości krajowej dochody ogółem w regionie były niższe o 48,84 zł, a dochody własne wyższe o 21,51 zł. W latach 2016-2021 wzrosły one odpowiednio o 163,15 zł oraz 130,49 zł. Przedstawione powyżej wartości pokazują jak duży wpływ na wzrost dochodów ogółem w województwie dolnośląskim miały dochody własne.

Dochody majątkowe budżetu województwa dolnośląskiego w 2021 roku ukształtowały się na poziomie 213,2 mln zł. Była to pod względem wielkości dopiero 10. wartość wśród regionów. Od 2016 roku zmalały one o 53,6 mln zł, co stanowiło spadek o 20,1%. Tylko w czterech województwach, łącznie z dolnośląskim, we wspomnianym przedziale czasu odnotowano zmniejszenie wartości tego typu dochodów. Biorąc pod uwagę klasyfikację budżetową najwyższa wartość dochodów została odnotowana w dziale 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem (924,1 mln zł; 57,7% wartości ogółem). Tylko w sześciu województwach odsetek dochodów ze wspomnianego działu przekroczył wartość 50,0%. Były to regiony o dużym potencjale gospodarczym, w których zlokalizowane są główne ośrodki miejskie kraju. Wysoki udział w dochodach budżetu województwa posiadał także dział 758 – Różne rozliczenia (286,3 mln zł; 17,9%) oraz 600 – Transport i łączność (230,4 mln zł - najwyższa wartość wśród województw w ujęciu kwotowym; 14,4%).

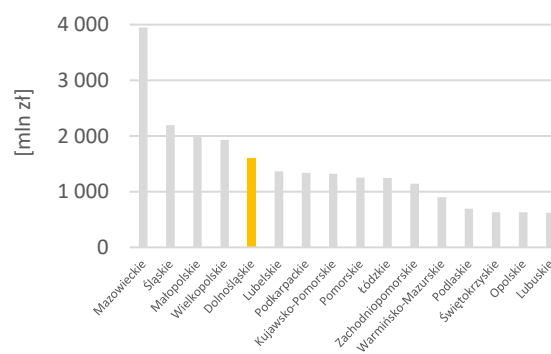
W 2021 roku wielkość dotacji w budżecie województwa dolnośląskiego wyniosła 380,0 mln zł (9. miejsce). Dotacje stanowiły 23,7% dochodów województwa ogółem. Jedynie w dwóch regionach udział ten ukształtował się na niższym poziomie. Subwencja ogólna dla budżetu województwa dolnośląskiego osiągnęła poziom 189,4 mln zł (10. miejsce), stanowiąc 11,8% dochodów ogółem (12. miejsce). Z kwoty tej 61,1 mln przypadło na część wyrównawczą zależną od pochodów podatkowych przypadających na 1 mieszkańca (11. miejsce). W dochodach ogółem jej udział wyniósł 3,8% (12. miejsce).

Wykres 62. Dochody ogółem budżetu województwa dolnośląskiego [2016-2021].



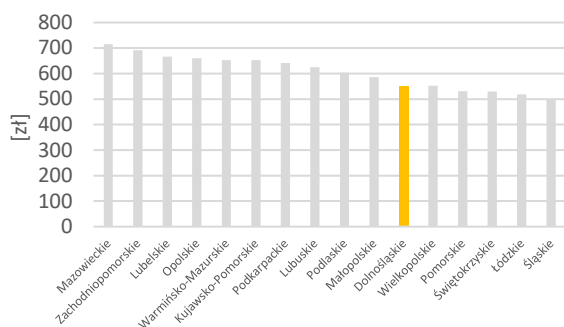
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 63. Dochody ogółem budżetów województw [2021].



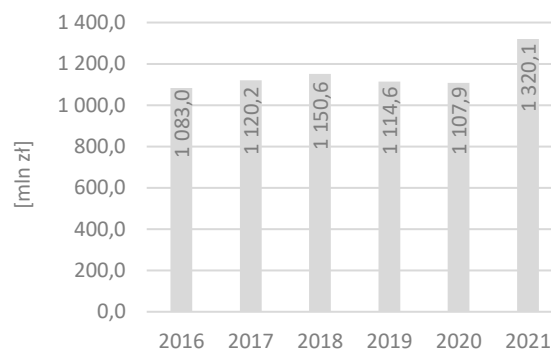
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 64. Dochody ogółem budżetów województw na 1 mieszkańca [2021].



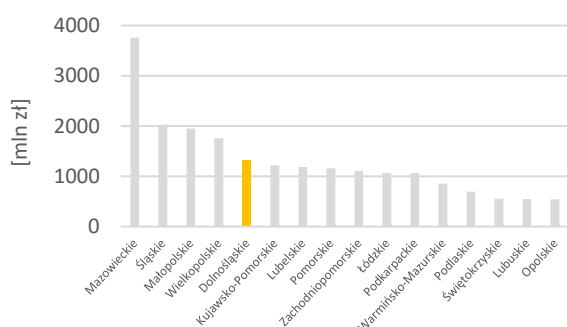
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Wykres 65. Wydatki z budżetu województwa dolnośląskiego [2016-2021].



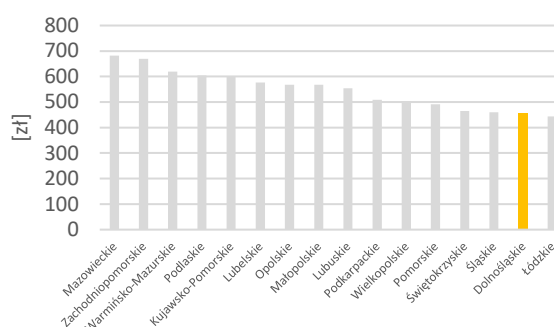
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Wykres 66. Wydatki z budżetów województw [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wykres 67. Wydatki z budżetów województw na 1 mieszkańca [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Wydatki** z budżetu województwa dolnośląskiego w 2021 roku osiągnęły wartość 1 320,1 mln zł, a region zajął pod wspomnianym względem 5. miejsce w kraju. Były one wyższe o 281,5 mln od dochodów, co stanowiło największą dodatnią różnicę pomiędzy tymi dwoma wartościami wśród województw. W latach 2016-2021 wydatki ogółem powiększyły się o 237,0 mln zł, czyli o 21,9%. Zarówno w ujęciu kwotowym jak i procentowym był to jeden z najniższych wzrostów w skali kraju. W przeliczeniu na 1 mieszkańca wydatki z budżetu wyniosły 454,99 zł, dając Dolnośląskiemu 15., przedostatnią pozycję wśród województw. Jednocześnie była ona niższa aż o 92,58 zł od wartości krajowej (547,57 zł). W latach 2016-2021 wzrosły one jedynie o 82,02 zł (wartość krajowa – +219,22 zł). Był to najniższy wzrost wśród wszystkich województw. Na wydatki bieżące zostało przeznaczonych 883,6 mln zł (5. miejsce w kraju), które stanowiły 66,9% wydatków ogółem. Z budżetu regionu na dotacje zostało wydatkowane 391,4 mln zł (6. miejsce w kraju; 29,6% wydatków z budżetu ogółem).

Biorąc pod uwagę klasyfikację budżetową najwyższe wydatki z budżetu województwa dolnośląskiego w 2021 roku zostały poniesione w następujących działach: 600 - Transport i łączność (593,8 mln zł; 45,0% wartości ogółem), 851 - Ochrona zdrowia (168,4 mln zł; 12,8%), 750 - Administracja publiczna (126,5 mln zł; 9,6%), 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego (99,4 mln zł; 7,5%) oraz 801 - Oświata i wychowanie (66,6 mln zł; 5,0%). Na obsługę długu w 2021 roku wydatkowano 3,8 mln zł. Podobnie jak w większości województw kwota ta zdecydowanie spadła w odniesieniu do 2016 roku kiedy wynosiła 17,9 mln zł. Wydatki poniesione we wspomnianym powyżej celu stanowiły 0,3% wydatków ogółem, tyle samo co w przypadku wartości ogólnokrajowej.

	2016	2021	zmiana 2016-2021
<b>Dochody ogółem [mln zł]</b>	1 129,2	1 601,6	+41,8% ↑
<b>Dochody ogółem na 1 mieszkańca [zł]</b>	388,87	552,02	+42,0% ↑
<b>Dochody własne [mln zł]</b>	654,2	1 032,2	+57,8% ↑
<b>Wydatki z budżetu [mln zł]</b>	1 083,0	1 320,1	+21,9% ↑
<b>Wydatki z budżetu na 1 mieszkańca [zł]</b>	372,97	454,99	+82,0% ↑

**Dochody** ogółem budżetów powiatów województwa dolnośląskiego w 2021 roku wyniosły 2 775,7 mln zł plasując region na 5. miejscu w kraju. Od 2016 roku nastąpił ich wzrost o 872,1 mln zł, czyli o 45,8%. W ujęciu procentowym był to jeden z najniższych wzrostów w ujęciu wojewódzkim, chociaż nie odbiegał znacząco od wartości obserwowanych w wielu regionach. W 2021 roku najwyższymi dochodami ogółem charakteryzowały się następujące dolnośląskie powiaty: kłodzki (236,2 mln zł), świdnicki (192,9) i wrocławski (187,1). Najniższe dochody posiadały z kolei powiaty: górowski (52,6 mln zł), kamiennogórski (62,1) i wałbrzyski (64,5). Zróżnicowanie tych wartości jest w dużej mierze wypadkową z jednej strony potencjału ludnościowego, szczególnie widocznego w przypadku powiatów o najwyższych dochodach, a z drugiej strony potencjału gospodarczego danej jednostki. Najwyższe wzrosty w latach 2016-2021, zarówno w ujęciu kwotowym oraz procentowym, odnotowano w powiecie wrocławskim (+81,2 mln zł; +76,7%) oraz lubińskim (+76,2 mln zł; 86,7%). W odniesieniu do powiatu wrocławskiego korzystnymi czynnikami, które przyczyniły się do tak wysokiego wzrostu analizowanej wartości są zapewne zachodząca suburbanizacja w strefie podmiejskiej Wrocławia, rozwój przedsiębiorczości na obszarze powiatu oraz duże nagromadzenie oraz nowopowstające inwestycje gospodarcze m.in. w zakresie przetwórstwa przemysłowego czy działalności logistycznej niejednokrotnie o ponadregionalnym znaczeniu. W odniesieniu do powiatu lubińskiego silny wpływ na jego kondycję finansową ma działalność strategicznej spółki skarbu państwa KGHM Polska Miedź zajmującej się wydobywaniem i przetwarzaniem rudy miedzi. Najniższy wzrost dochodów, w wartościach bezwzględnych, był obserwowany w powiecie lubańskim (+15,5 mln zł) i wałbrzyskim (+16,1 mln zł), a w ujęciu procentowym w powiecie dzierżoniowskim (+26,4%) i lubańskim (+28,4%). Uśredniona wartość dochodów ogółem budżetów dolnośląskich powiatów w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosła 1 421,37 zł (9. miejsce) i była minimalnie wyższa, o 8,11 zł, od wartości krajowej. Najwyższymi kwotami w tym aspekcie cechowały się powiaty: milicki (1 887 zł/1 mieszkańca), lwówecki (1 854), ząbkowicki (1 757) i legnicki (1 743), a najniższymi: wrocławski (1 058), średzki (1 168) i dzierżoniowski (1 172). Jedyne większe zgrupowanie powiatów o najwyższych wartościach w województwie wystąpiło w paśmie od powiatu lubańskiego, przez lwówecki po powiat legnicki. Duża koncentracja powiatów o najniższych wartościach w województwie ukształtowała się natomiast od powiatu wałbrzyskiego na południu w kierunku północno-wschodnim aż po powiat trzebnicki na północy. Trudno jednoznacznie wskazać na zbiór wspólnych cech społeczno-gospodarczych cechujących zbiorowość powiatów o najwyższych i najniższych wartościach dochodów w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W wielu przypadkach prezentują one dość zróżnicowaną charakterystyką w tym względzie. Najwyższe wzrosty dochodów na 1 mieszkańca, w ujęciu kwotowym i procentowym w latach 2016-2021 nastąpiły w powiecie lubińskim (+747 zł; +90,3%) i złotoryjskim (+731 zł; +75,1%). W żadnym z dolnośląskich powiatów nie stwierdzono spadku wartości we wspomnianym przedziale czasowym.

Dochody własne budżetów dolnośląskich powiatów w 2021 roku ukształtowały się na poziomie 1 100,4 mln zł (4. miejsce) i stanowiły 39,6% dochodów ogółem (5. miejsce). W porównaniu do wartości krajowej był to udział wyższy o 1,5 p.p. Zdecydowanie najwyższe dochody własne w 2021 roku osiągnął budżet powiatu wrocławskiego (116,5 mln zł). Za nim uplasował się powiat kłodzki (76,3 mln zł) i świdnicki (72,0). Najniższe wartości w tym względzie odnotowano natomiast w powiatach: górowskim (15,3 mln zł), złotoryjskim (17,7) i lubańskim (19,9). Największy udział procentowy dochodów własnych w dochodach ogółem posiadały w swoich budżetach powiaty: wrocławski (62,3%), legnicki (51,0%) oraz średzki (50,2%). Tylko w tych trzech jednostkach wspomniany udział przekroczył 50,0%. Najniższym udziałem wspomnianych dochodów cechowały się z kolei powiaty: złotoryjski (25,0%), lwówecki (25,6%) i wołowski (26,0%). Widać w tym przypadku zależność, zgodnie z którą wyższy udział dochodów własnych posiadają głównie powiaty o stosunkowo dobrej lub bardzo dobrej sytuacji gospodarczej, warunkowanej m.in. położeniem w pobliżu głównych ośrodków miejskich regionu, dobrze rozwiniętej sferze przedsiębiorczości, lokalizacji na ich obszarze dużych przedsiębiorstw produkcyjnych skupionych często w specjalnych strefach ekonomicznych i dobrą dostępnością transportową.

Analizując dochody ogółem budżetów powiatów województwa dolnośląskiego w 2021 roku biorąc pod uwagę podział klasyfikacji budżetowej uwidacznia się przewaga dochodów pochodzących z działu 758 - Różne rozliczenia (40,2%; 1 115,6 mln zł) oraz 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem (25,5%; 707,4 mln zł). Najwyższe dochody z działu 758 zostały odnotowane w budżetach 21 dolnośląskich powiatów, w 4 powiatach, polkowickim, średzkim, trzebnickim i wrocławskim, pochodziły one z działu 756, natomiast w legnickim jako jedynym powiecie najwyższe dochody uzyskano z działu 852 - Pomoc społeczna. Powiaty uzyskujące najwyższą część dochodów z działu 756 w trzech na cztery przypadki są powiatami położonymi w bezpośrednim sąsiedztwie Wrocławia, otrzymującymi impulsy rozwojowe ze stolicy regionu, z kolei korzystna sytuacja dochodowa powiatu polkowickiego jest powiązana m.in. z działalnością KGHM oraz innych dużych przedsiębiorstw gospodarczych zlokalizowanych na terenie tego powiatu. Wysoki udział dochodów z działu 756, z którego pochodzą m.in. wpływy z podatku PIT i CIT należy rozpatrywać jako korzystne zjawisko. Z kolei

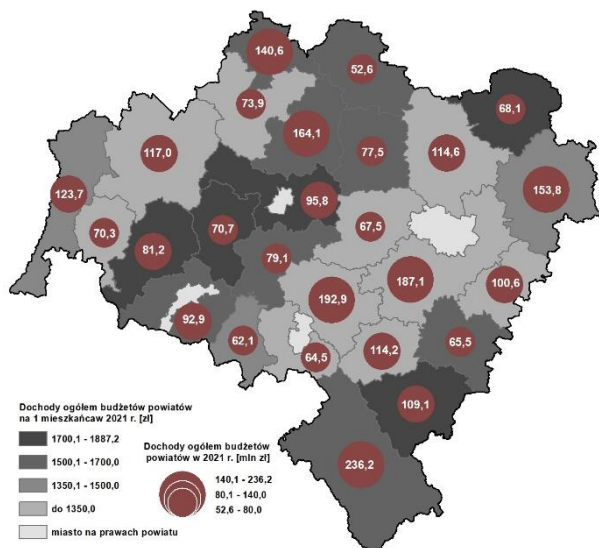
<sup>105</sup> W analizie nie zostały uwzględnione miasta na prawach powiatów. Jednostki te zostaną zaprezentowane podczas analizy budżetów gmin.

niski udział dochodów z tego działu powoduje, że powiaty w większym stopniu muszą się posilkować wpływami z dotacji i subwencji z źródeł zewnętrznych.

Wartość dotacji w 2021 roku dla budżetów powiatów Dolnego Śląska osiągnęła w sumie 646,6 mln zł stanowiąc 23,3% ich dochodów ogółem. W porównaniu do 2016 roku wzrosła ona o 207,9 mln zł (+47,4%). Najwyższe kwoty dotacji przyznano dla powiatów: kłodzkiego (50,1 mln zł), oleśnickiego (38,7) i złotoryjskiego (37,3), a najniższe dla: górowskiego (12,2), wałbrzyskiego (12,2) i strzebińskiego (13,6). Największym udziałem dotacji w dochodach ogółem odznaczały się budżety powiatów: złotoryjskiego (52,7%), polkowickiego (34,9%), legnickiego (33,6%) i jaworskiego (33,1%) a najmniejszym: wrocławskiego (12,3%), głogowskiego (13,6%) i dzierzoniowskiego (15,6%).

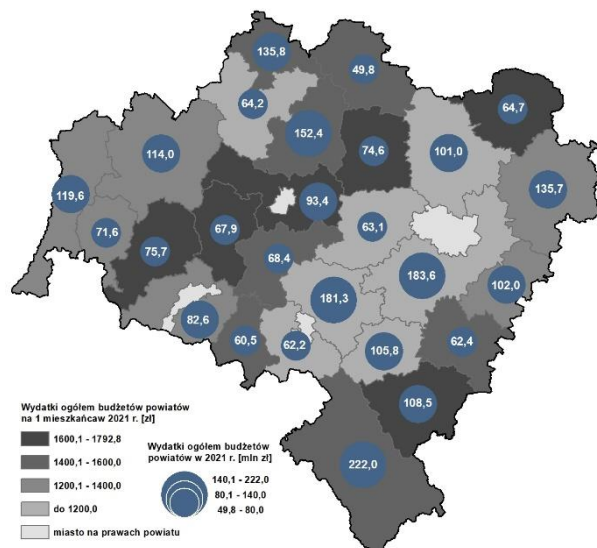
W 2021 roku subwencja ogólna dla dolnośląskich powiatów wyniosła 1 096,1 mln zł, powiększając się od 2016 roku o 340,8 mln zł (+45,1). Jej kwota stanowiła 39,5% dochodów ogółem powiatów województwa dolnośląskiego. Najwyższa subwencja ogólna została przydzielona powiatowi kłodzkiemu (115,8 mln zł) i świdnickiemu (92,2), a najniższa polkowickiemu (17,1), legnickiemu (17,6) i średzkiemu (17,7). W 9 powiatach stanowiła ona co najmniej 45,0% dochodów ogółem. Z kolei tylko w 2 powiatach jej udział nie przekroczył 25,0%. Część wyrównawcza subwencji ogólnej dla dolnośląskich powiatów w 2021 roku ukształtowała się na poziomie 159,9 mln zł. Najwyższą wartość, zdecydowanie wyższą od pozostałych powiatów, osiągnęła ona w powiecie kłodzkim – 32,3 mln zł (20,2% kwoty dla wszystkich dolnośląskich powiatów). Z kolei 4 powiaty – lubiński, oławski, polkowicki i wrocławski – nie otrzymały tego typu środków. Najwyższy udział części wyrównawczej subwencji ogólnej w dochodach ogółem wystąpił w powiecie górowskim (20,9%), wałbrzyskim (17,8%) i złotoryjskim (15,2%). W 12 powiatach jej udział nie przekroczył 5,0%. Uwzględniając udział części wyrównawczej subwencji ogólnej w dochodach ogółem poszczególnych powiatów można zauważyć pewne zależności. Powiaty o stosunkowo niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej związanej m.in. z peryferyjnym położeniem względem głównych ośrodków wzrostu czy nagromadzeniem niekorzystnych czynników wpływających negatywnie na trendy rozwojowe cechują się wysokim udziałem wspomnianych dochodów. Z drugiej strony powiaty położone w obszarze Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego (lubieński, polkowicki) lub w strefie silnych powiązań funkcjonalnych z Wrocławiem będącym głównym miastem i ośrodkiem wzrostu w skali regionu (oławski, wrocławski) dzięki korzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej nie otrzymały tego typu subwencji. Wynika to z faktu powiązania wielkości części wyrównawczej z poziomem dochodów podatkowych (podatek dochodowy od osób fizycznych i prawnych) na 1 mieszkańca powiatu (kwota podstawowa) oraz wielkością wskaźnika bezrobocia (kwota uzupełniająca).

Mapa 106. Dochody budżetów powiatów ogółem oraz na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].



Źródło: opracowanie IRT podstawie danych GUS.

Mapa 107. Wydatki budżetów powiatów ogółem oraz na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

**Wydatki.** Sumaryczna wartość wydatków ogółem biorąc pod uwagę budżety dolnośląskich powiatów w 2021 roku wyniosła 2 622,8 mln zł. Kwota ta od 2016 roku wzrosła o 765,6 mln zł, czyli o 41,2%. W zdecydowanej większości budżetów powiatowych w 2021 roku wystąpiła nadwyżka dochodów nad wydatkami. Biorąc pod uwagę wydatki ogółem, najwyższymi wartościami cechowały się powiaty: kłodzki (222,0 mln zł), wrocławski (183,6) oraz świdnicki (181,3), z kolei najniższe odnotowano w powiecie górowskim (49,8) i kamiennogórkim (60,5). Największy wzrost wydatków, w ujęciu kwotowym jak i procentowym, w latach 2016-2021 odnotowano w powiecie wrocławskim (+84,2 mln zł, 84,8%) i lubińskim (+63,9; 72,1%). W najmniejszym stopniu wzrosły one natomiast w powiecie wałbrzyskim (+8,9 mln zł; 16,8%). Sytuacja kształtowała się pod tym względem zatem podobnie jak w przypadku opisywanych powyżej dochodów. Największa część wydatków budżetów powiatowych była przeznaczana na wydatki bieżące.

Średnio w województwie dolnośląskim w 2021 roku było to 84,1%. We wspomnianym roku aż w 16 powiatach stanowiły one co najmniej 90,0% wydatków ogółem. Do powiatów o najwyższym udziale wydatków bieżących należały powiaty: głogowski (96,2%), lubiński (96,2), dzierzoniowski (96,0%), górowski (95,7%) i karkonoski (95,4%). W powiecie wrocławskim (72,6%) i średzkim (75,5%) wspomniany udział był z kolei najniższy. Uśrednione wydatki z budżetów powiatowych na 1 mieszkańca w regionie w 2021 roku ukształtowały się na poziomie 1 343,09 zł, minimalnie wyższym od średniej krajowej wynoszącej 1 339,55 zł. Wśród powiatów o najwyższych wydatkach na 1 mieszkańca znalazły się powiaty: milicki (1 792,81 zł), ząbkowicki (1 746,90) i lwówecki (1 729,37), a do tych o najniższych zaliczały się: wrocławski (1 038,46), polkowicki (1 044,48), dzierzoniowski (1 086,60) oraz średzki (1 092,31). Wiele z powiatów o najniższych wydatkach w przeliczeniu na 1 mieszkańca charakteryzuje się stosunkowo korzystną bądź bardzo korzystną sytuacją społeczno-gospodarczą. Wyraźnie zaznaczające się w przestrzeni województwa zgrupowanie powiatów o najwyższych wartościach pod względem opisywanej cechy rozciągało się z kierunku południowo-zachodniego od powiatu lubańskiego przez powiaty lwówecki i legnicki po powiat wołowski w kierunku północno-zachodnim. Powiaty o najniższych wydatkach na 1 mieszkańca koncentrowały się natomiast na rozległym obszarze od powiatu wałbrzyskiego na południu poprzez powiaty świdnicki, dzierzoniowski, średzki i wrocławski aż po powiat trzebnicki na północy regionu. Największy wzrost wydatków w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2016-2021 w ujęciu kwotowym nastąpił w powiecie złotoryjskim (+689,64 zł), lubińskim (+628,99) i lwóweckim (+621,20), natomiast o najmniejszą wartość wzrosły one w powiecie wałbrzyskim (+220,78), polkowickim (+233,89) i dzierzoniowskim (+243,46). Tym samym powiaty o najwyższych i najniższych wartościach cechowały się w swoich podgrupach dosyć zróżnicowaną sytuacją społeczno-gospodarczą, utrudniającą jednoznaczne wskazanie wspólnej dla nich charakterystyki.

Biorąc pod uwagę wydatki ogółem budżetów powiatów w regionie w 2021 roku, w ujęciu klasyfikacji budżetowej, największa ich część została poniesiona w następujących działach: 801 - Oświata i wychowanie (30,8%), 600 - Transport i łączność (15,7%), 750 - Administracja publiczna (10,7%) oraz 852 - Pomoc społeczna (10,3%). Uwzględniając budżety poszczególnych dolnośląskich powiatów w przypadku aż 22 z nich najwyższe wydatki poniesiono w dziale oświata i wychowanie, w tym w 16 z nich przekroczyły one 30,0% wydatków ogółem. W dwóch powiatach, legnickim (37,9% wydatków ogółem) i karkonoskim (25,4%), najwyższe wydatki poniesiono w dziale związanym z pomocą społeczną. Powiat średzki charakteryzował się największym udziałem wydatków poniesionych w dziale 600 - Transport i łączność, które wyniosły 25,4%, a powiat wrocławski w dziale 750 - Administracja publiczna, gdzie ukształtowały się na poziomie 26,0%.

## BUDŻETY GMIN I MIAST NA PRAWACH POWIATU

**Dochody.** Łączna suma dochodów ogółem gmin i miast na prawach powiatu województwa dolnośląskiego wyniosła w 2021 roku 21 175,9 mln zł stanowiąc 7,7% wartości krajowej. Od 2016 roku wspomniane dochody zwiększyły się o 7 828,9 mln zł, co oznaczało wzrost o 58,7%. Najwyższymi dochodami ogółem w 2021 roku charakteryzowały się miasta na prawach powiatu - Wrocław (6 193,6 mln zł), Wałbrzych (782,3), Legnica (742,1) i Jelenia Góra (599,7) - oraz gminy miejskie Lubin (427,7) oraz Głogów (412,3). Najniższymi kwotami dochodów, poniżej 20,0 mln zł, odznaczały się następujące gminy wiejskie: Platerówka (10,5 mln zł), Pęcław (13,6), Ruja (17,8), Lewin Kłodzki (17,9), Ciepłowody (18,5), Jemielno (19,3). Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej wartości bezwzględne bardzo wyraźnie uwidacznia się ich związek z potencjałem ludnościowym poszczególnych gmin. Najludniejsze z nich charakteryzują się najwyższymi dochodami ogółem, zaś w tych o najmniejszej liczbie ludności wartość dochodów należy do najniższych. W latach 2016-2021 we wszystkich gminach regionu nastąpił wzrost dochodów ogółem przebiegając jednak z bardzo zróżnicowaną intensywnością. W ujęciu procentowym najwyższe wzrosty we wspomnianym przedziale czasowym odnotowano w gminie miejsko-wiejskiej Ścinawa (+171,2%) oraz następujących gminach wiejskich: Czernica (+131,4%), Miękinia (+118,0), Żórawina (117,0%), Wisznia Mała (+109,3%), Długołęka (+109,0%), Lewin Kłodzki (108,2%). Jak można zauważyć najwyższe wzrosty objęły swoim zasięgiem przede wszystkim gminy ze strefy podmiejskiej Wrocławia, co może być związane z zachodzącym w nich procesem suburbanizacji skutkującym wzrostem liczby mieszkańców oraz korzystną sytuacją gospodarczą wynikającymi z bliskości stolicy Dolnego Śląska. W sferze gospodarczej wspomniana korzystna sytuacja objawia się m.in. rozwojem lokalnej przedsiębiorczości jak również dużymi, w tym zagranicznymi, inwestycjami w zakresie chociażby przetwórstwa przemysłowego oraz działalności logistycznej. Najwyższe wzrosty, w ujęciu kwotowym, odnotowano z kolei w największych miastach regionu - we Wrocławiu (+2 154,6 mln zł), Legnicy (+260,9), Wałbrzychu (+218,1) oraz Jeleniej Górze (+215,3). Zarówno pod względem wartości kwotowej jak i procentowej najniższy wzrost odnotowano w gminie miejskiej Duszniki Zdrój, gdzie w latach 2016-2021 dochody zwiększyły się jedynie o 1,8 mln zł, co oznaczało wzrost o 5,8%. Do innych gmin o najniższym wzroście dochodów we wspomnianym przedziale czasowym, w ujęciu bezwzględnym, należały: Platerówka (+4,2 mln zł), Pęcław (+4,6), Zawidów (+5,3) i Ruja (+5,7). Należały one do dolnośląskich gmin o najmniejszej liczbie mieszkańców. Jednostkami o najniższych wzrostach procentowych w przypadku dochodów należały natomiast: Stronie Śląskie (+21,6%), Osiecznica (+25,1%), Złotoryja (+25,5) i Bogatynia (+27,5%).

Uśredniona wartość dochodów ogółem na 1 mieszkańca dla gmin i miast na prawach powiatu w województwie dolnośląskim w 2021 roku wyniosła 7 298,73 zł (4. miejsce w kraju) i była o 72,28 zł wyższa od wartości krajowej.



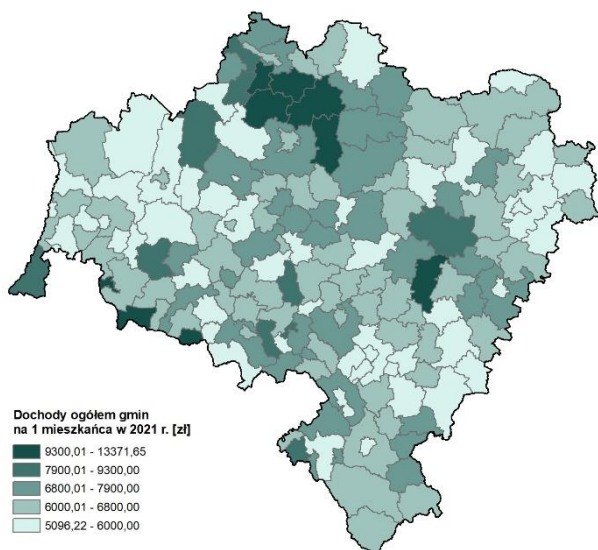
W odniesieniu do 2016 roku wzrosła ona o 2 702,36 zł, czyli o 58,8%. Dochody ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca charakteryzowały się bardzo dużym zróżnicowaniem w regionie. W 2021 roku najwyższe wartości w tym względzie, przekraczające 10 000 zł, wystąpiły w gminach: Kobierzyce (13 371,65 zł/1 mieszkańca), Karpacz (12 316,16), Jerzmanowa (11 904,59), Świeradów-Zdrój (11 820,91), Polkowice (11 548,42), Grębocice (11 284,41), Rudna (11 205,22), Ścinawa (11 143,32) i Szklarska Poręba (10 835,08). Wśród wymienionych gmin można wymienić trzy ich typy: 1) położone w Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedziowym, na obszarze których prowadzona jest eksploatacja rudy miedzi; 2) główne górskie ośrodki turystyczne położone w Karkonoszach i Górach Izerskich; 3) gmina ze strefy podmiejskiej Wrocławia podlegająca bardzo silnej suburbanizacji oraz gromadząca wiele inwestycji gospodarczych o skali regionalnej i ponadregionalnej. Z drugiej strony, najmniejsze dochody ogółem na 1 mieszkańca wystąpiły w gminach: Gryfów Śląski (5 096,22 zł/1 mieszkańca), Olszyna (5 164,82), Lwówek Śląski (5 208,59), Piława Górna (5 276,49), Zawidów (5 304,92), Nowogrodzic (5 312,41) i Pieńsk (5 355,85). Większe koncentracje gmin o najniższych dochodach na 1 mieszkańca były widoczne w: zachodniej części regionu obejmującej powiaty: bolesławiecki, lwówecki, lubański i zgorzelecki; powiecie oleśnickim; w rejonie powiatów: dzierzoniowskiego, ząbkowickiego i strzebińskiego.

Suma dochodów własnych dolnośląskich gmin i miast na prawach powiatu w 2021 roku ukształtowała się na poziomie 11 644,9 mln zł. Stanowiły one 55,0% dochodów ogółem, wyraźnie przewyższając wartość krajową, która wyniosła 48,1%. W porównaniu do roku 2016 wspomniany udział spadł o 4,4 p.p. z wartości 59,4%. Spadek w tym względzie zanotowano także dla wartości ogólnopolskiej. Najwyższy udział opisywanych dochodów, powyżej 65,0%, w 2021 roku wystąpił w gminach: Kobierzyce (74,5%), Bogatynia (71,6%), Polkowice (70,0%), Jerzmanowa (69,1%), Rudna (67,1%), Grębocice (66,2%), Lubin (65,9%), Wrocław (65,5%) i Szklarska Poręba (65,4%). Wśród wymienionych gmin są zarówno te czerpiące duże dochody z działalności wydobywczej odbywającej się na ich obszarze, posiadające duży potencjał gospodarczy oraz cechujące się dobrym klimatem inwestycyjnym, będące siedzibą największych przedsiębiorstw, położone w strefie podmiejskiej Wrocławia, będące głównymi ośrodkami turystycznymi regionu oraz Wrocław jako stolica województwa o największym potencjale społeczno-gospodarczym, zdecydowanie przewyższającym pozostałe ośrodki w regionie. Na przeciwległym końcu skali znalazły się gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, w których dochody własne nie przekroczyły 30,0% dochodów ogółem. Były to gminy: Jemielno (23,7%), Lubomierz (26,7%), Wleń (27,3%), Dziadowa Kłoda (27,5%), Przeworno (27,8%), Mirsk (27,8%), Lewin Kłodzki (27,9), Pęcław (28,0%), Wińsko (28,1%), Niechlów (28,8%) oraz Marciszów (29,6%). Są to często jednostki położone na peryferiach głównych układów osadniczych i gospodarczych województwa, o niewielkim potencjale społeczno-gospodarczym, stosunkowo słabo rozwiniętej sferze przedsiębiorczości, co przyczynia się do ograniczenia ich dochodów własnych. Zdecydowanie częściowy niski udział analizowanych dochodów występował w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich w stosunku do gmin miejskich i miast na prawach powiatu. Podobnie kształtowała się sytuacja uwzględniając dochody własne na 1 mieszkańca. W tym przypadku najwyższe wartości, przekraczające 7 000 zł, osiągnięto w gminach: Kobierzyce (9 957,31 zł/1 mieszkańca), Jerzmanowa (8 223,16), Polkowice (8 080,51), Karpacz (7 811,21), Rudna (7 518,29), Grębocice (7 468,41), Szklarska Poręba (7 081,79). Najniższymi wartościami w tym względzie, poniżej 1 800 zł, cechowały się natomiast gminy: Jemielno (1 625,75 zł/1 mieszkańca), Przeworno (1 636,89), Dziadowa Kłoda (1 731,06), Mirsk (1 746,93 zł), Marciszów (1 775,85), Pęcław (1 785,83). Wśród gmin o najniższych dochodach własnych na 1 mieszkańca, w ujęciu przestrzennych, zdecydowanie dominują jednostki z południowej części regionu.

Według działów klasyfikacji budżetowej, biorąc pod uwagę łączną wartość dochodów ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatów w województwie dolnośląskim w 2021 roku, najwyższy odsetek dochodów został przypisany do następujących działów: 756 – Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem (38,4% dochodów ogółem; wartość krajowa – 35,0%), 758 – Różne rozliczenia (21,6%; 24,6%), 855 – Rodzina (17,9%; 19,9%). Wśród przeważającej liczby gmin największy udział w dochodach ogółem posiadały dochody pochodzące z działu 756. Taka sytuacja wystąpiła w 104 na 169 gmin regionu. Najwyższy udział, powyżej 50,0%, wspomniane dochody osiągnęły w gminach: Kobierzyce (68,8%), Bogatynia (65,8%), Jerzmanowa (64,8%), Polkowice (59,5%), Grębocice (56,1%), Lubin (54,6%), Rudna (54,5%), Legnickie Pole (54,4%), Wisznia Mała (53,0%), Kąty Wrocławskie (52,0%) i Siechnice (51,8%). Były to gminy charakteryzujące się ogólnie dobrą bądź bardzo dobrą sytuacją gospodarczą wynikającą z jednej strony z położenia w strefie podmiejskiej Wrocławia i posiadania ze stolicą regionu silnych powiązań społeczno-gospodarczych korzystnie wpływających na rozwój społeczno-gospodarczy z drugiej strony były to gminy, na obszarze których prowadzona jest działalność wydobywcza rudy miedzi. W przypadku gminy Legnickie Pole znaczenie mogła mieć bliskość Legnicy, autostrady A4 oraz lokalizacja przedsiębiorstw produkcyjnych funkcjonujących w ramach podstrefy Legnickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Wymienione powyżej czynniki przekładają się na wysokie wpływy z podatku PIT i CIT, które są uwzględniane w tym dziale klasyfikacji budżetowej. Najniższy odsetek dochodów z działu 756, nieprzekraczający 20,0%, wystąpił w budżetach następujących gmin: Lubomierz (14,0%), Lewin Kłodzki (15,7%), Ścinawa (15,8%), Jemielno (17,9%), Marciszów (18,3%), Złoty Stok (19,0%), Dziadowa Kłoda (19,5%), Głuszyca (19,8%), Leśna (19,8%), Wińsko (20,0%), Nowa Ruda (20,0%) i Międzyzlesie (20,0%). Wszystkie z wymienionych powyżej gmin były gminami wiejskimi lub miejsko-wiejskimi. W wielu przypadkach są one zlokalizowane peryferyjnie względem głównych ośrodków miejskich regionu, mają stosunkowo niewielki potencjał gospodarczy lub borykają się z niekorzystną sytuacją społeczno-

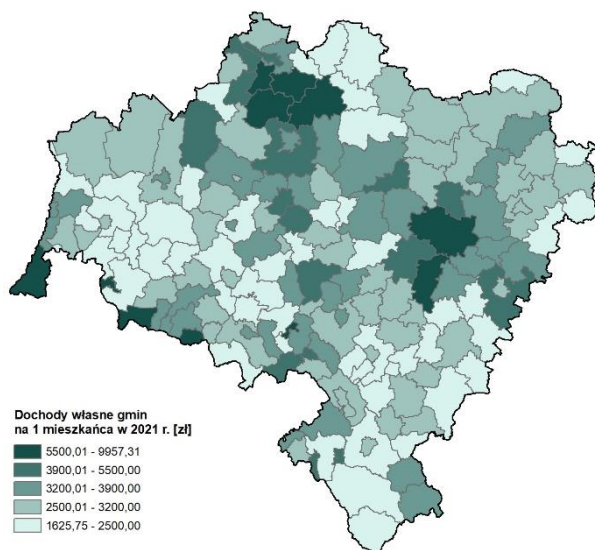
gospodarczą, na którą nałożył się splot wielu czynników mających swoje korzenie w historii gospodarczej danego rejonu oraz niekorzystnych trendach, które w części przypadków uległy intensyfikacji po transformacji ustrojowej i gospodarczej. W 62 gminach Dolnego Śląska największy udział w dochodach ogółem posiadały te zaliczane do działu 758 – Różne rozliczenia. W skład tego działu wchodzi między innymi część wyrównawcza subwencji ogólnej dla gmin. Najwyższym odsetkiem dochodów z analizowanego działu, powyżej 40,0%, odznaczały się gminy: Lewin Kłodzki (48,7%), Lubomierz (43,1%), Ruja (42,0%), Międzyzlesie (41,8%), Przeworno (41,0%), Czarny Bór (40,6%), Świerzawa (40,1%). Najmniejsza część dochodów z rozliczeń różnych, poniżej 15,0%, została odnotowana z kolei w gminach: Kobierzyce (10,9%), Polkowice (11,3%), Jerzmanowa (11,5%), Lubin (11,7%), Bogatynia (11,8%), Legnickie Pole (12,8%), Rudna (13,4%), Brzeg Dolny (13,6%), m. Głogów (14,2%), Karpacz (14,7%). Można zauważyć pewną tendencję, zgodnie z którą gminy wyróżniające się wysokim udziałem dochodów w dziale 756 charakteryzowały się niskim udziałem dochodów z działu 758 i na odwrót. W trzech dolnośląskich gminach najwyższy udział dochodów został osiągnięty w innych działach. Były to: Jedlina-Zdrój (dział 700 – Gospodarka mieszkaniowa), Piława Górna (dział 855 - Rodzina) oraz Ścinawa (dział 900 – Gospodarka komunalna i ochrona środowiska).

Mapa 108. Dochody ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].



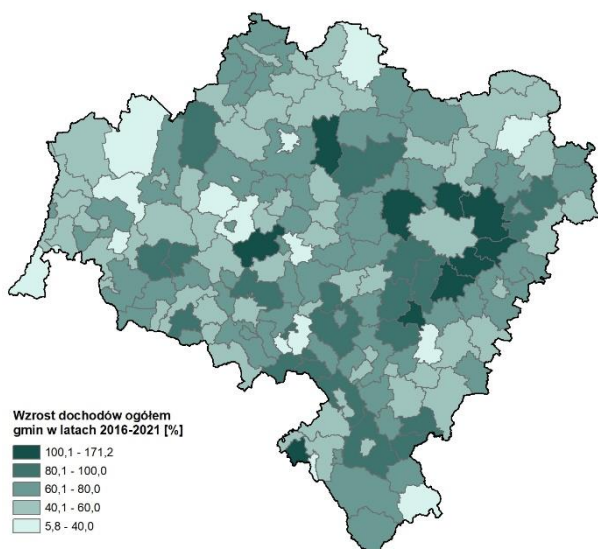
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 109. Dochody własne budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].



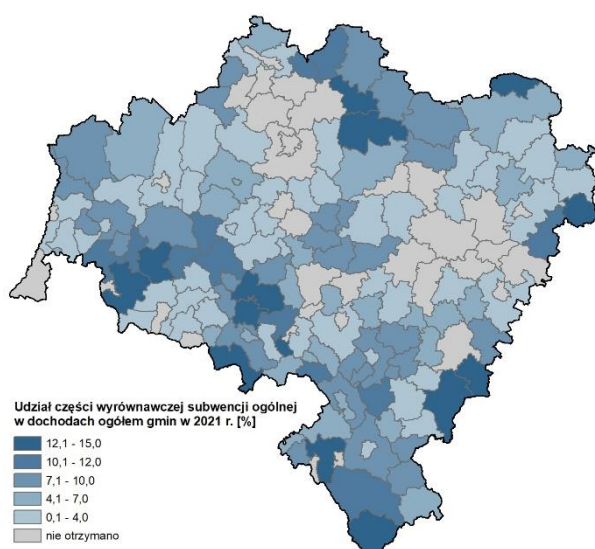
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 110. Wzrost dochodów ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu w województwie dolnośląskim (%) [2016-2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Mapa 111. Udział części wyrównawczej subwencji ogólnej w dochodach ogółem gmin (%) [2021].



Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.

Wartość dotacji przyznanych dolnośląskim gminom i miastom na prawach powiatu w 2021 roku wyniosła 5 522,1 mln zł. Od 2016 roku powiększyły się one o 2 601,1 mln zł (+89,0%). W skali kraju ich wzrost był mniejszy i wyniósł 77,3%. W ujęciu wartości bezwzględnych najwyższą dotację otrzymały największe ośrodki regionu ze statusem miast na prawach powiatu oraz gminy miejskie. Były to: Wrocław (1 118,2 mln zł), Wałbrzych (213,4), Legnica (172,0), Jelenia Góra

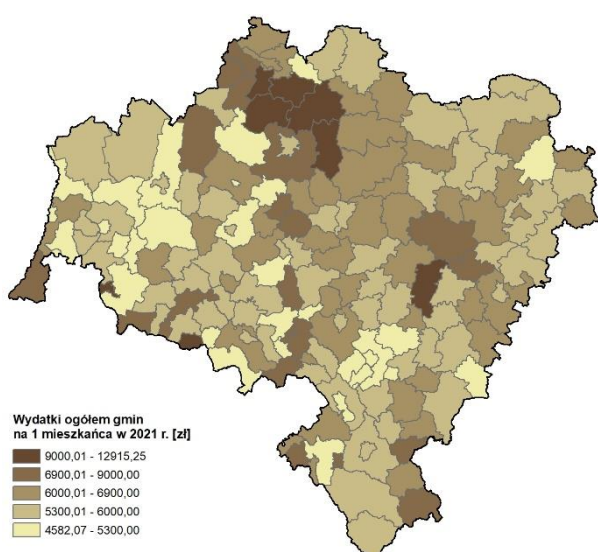
(166,9) i Lubin (111,5). Najmniejszą wielkością dotacji cechowały się gminy o bardzo małej liczbie ludności należące do najmniejszych pod tym względem w regionie. Poza miejską gminą Zawidów (6,2 mln zł) w grupie tej znalazły się jedynie gminy wiejskie. Były to: Platerówka (3,4 mln zł), Pęcław (5,2), Ciepłowody (6,3), Mietków (6,7), Jemielno (7,3), Siekierczyn (7,7) i Krotoszyce (7,9). Udział dotacji w dochodach ogółem dla dolnośląskich gmin i miast na prawach powiatu w 2021 roku ukształtował się na poziomie 26,1% i był o 2,6 p.p. niższy od wartości krajowej. W odniesieniu do roku 2016 udział ten wzrósł o 4,2 p.p. z wartości 21,9%. Był to trend ogólnopolski. Wśród dolnośląskich gmin tylko w 27 na 169 z nich nastąpił w latach 2016-2021 spadek udziału dotacji w dochodach ogółem. W zdecydowanej większości, 142 gminach, zaobserwowano wzrost w tym względzie. Udział dotacji w dochodach ogółem charakteryzował się wśród dolnośląskich gmin i miast na prawach powiatu bardzo dużym zróżnicowaniem. Dotacje najwyższy udział, powyżej 40,0% dochodów ogółem, osiągały w przeważającej mierze w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich. Należały do nich: Ścinawa (56,8%), Ruja (50,6%), Kamieniec Ząbkowicki (46,6%), Lewin Kłodzki (46,4%), Paszowice (43,9%), Mściwojów (43,6%), Złoty Stok (43,0%), Wleń (41,8%) oraz Wojcieszów (41,1%) – jedyna w tym zestawieniu gmina miejska. W przypadku niektórych gmin bardzo wysoki udział dotacji w dochodach ogółem w danym roku mógł być spowodowany pozyskaniem środków na przeprowadzenie kosztownej inwestycji, co szczególnie dotyczy gmin o stosunkowo niewielkich budżetach. W ich przypadku środki na realizację większej inwestycji mogą jednorazowo mocno zaburzyć strukturę dochodów jak i wydatków budżetowych. Na przeciwnym końcu skali znalazły się gminy takie jak: Kobierzyce (14,7%), Bogatynia (17,6%), Wrocław (18,1%), Jerzmanowa (21,1%), Polkowice (21,5%) oraz Rudna (22,3%). Gminy te często cechowały się dużym udziałem dochodów własnych tym samym odsetek dotacji w ich dochodach ogółem kształtował się na niskim poziomie, co należy uznać za korzystne zjawisko. Po raz kolejny w tym gronie znalazły się gminy związane z przemysłem wydobywczym rudy miedzi i węgla brunatnego (Bogatynia) oraz stolica regionu wraz z jedną z gmin wchodzących w skład jej strefy podmiejskiej.

Istotnym składnikiem dochodów budżetów gmin i miast na prawach powiatu jest subwencja ogólna. W 2021 roku wyniosła ona dla wszystkich gmin Dolnego Śląska 4 008,9 mln zł. W stosunku do 2016 roku zwiększyła się ona o 1 507,2 mln zł, co stanowiło wzrost w ujęciu procentowym o 60,2%. Uśredniony udział subwencji ogólnej w dochodach gmin regionu wyniósł w 2021 roku 18,9% będąc niższym od wartości krajowej o 4,3 p.p. Pomimo tego, że wartość subwencji wyraźnie zwiększyła się od 2016 to jej udział w dochodach ogółem pozostał na bardzo podobnym poziomie wzrastając jedynie o 0,2 p.p. Najwyższą wartość subwencji ogólnej przypadła budżetom miast na prawach powiatu: Wrocławowi (1 017,2 mln zł), Wałbrzychowi (184,0), Legnicy (177,9) i Jeleniej Górze (147,5). Najniższe jej wartości, poniżej 5,0 mln zł, przydzielono gminom wiejskim: Platerówka (2,7 mln zł), Ruja (3,4), Krotoszyce (3,6), Legnickie Pole (4,5), Ciepłowody (4,5), Pęcław (4,6), Lewin Kłodzki (4,6), Mściwojów (4,7), a także gminom miejskim: Piechowice (3,4), Szczawno-Zdrój (3,9), Szklarska Poręba (4,0) i Polanica-Zdrój (4,6). Sumaryczna wartość części wyrównawczej subwencji ogólnej, zależnej m.in. od wartości dochodów podatkowych na 1 mieszkańca w gminie, w 2021 roku dla wszystkich dolnośląskich gmin ukształtowała się na poziomie 485,9 mln zł. Najwyższą kwotę w tym względzie otrzymały następujące gminy i miasta na prawach powiatu: Wałbrzych (28,9 mln zł), Bielawa (16,3), Bystrzyca Kłodzka (11,5), Ziębice (11,3) oraz Boguszów-Gorce (10,0). Wszystkie z wymienionych gmin położone są w obszarze Sudetów lub Przedgórze Sudeckiego, w których to splot wielorakich niekorzystnych czynników doprowadził do recesji gospodarczej w latach 90. XX wieku związanej m.in. z upadkiem całych działów lokalnego przemysłu, m.in. włókienniczego oraz górnictwa węgla kamiennego, stanowiących podstawę bazy ekonomicznej wielu miejscowości. Wspomnianej części wyrównawczej nie otrzymało 35 gmin na Dolnym Śląsku. Wśród wspomnianych jednostek samorządu terytorialnego aż 16 z nich stanowiło miasta na prawach powiatu lub gminy miejskie. Z kolei w grupie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, które nie otrzymały części wyrównawczej przeważały te położone w obszarze silnych powiązań społeczno-gospodarczych z Wrocławiem, głównie w jego strefie podmiejskiej lub na terenie których prowadzono eksploatację rudy miedzi w rejonie Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego. W 28 gminach województwa część wyrównawcza subwencji ogólnej stanowiła co najmniej 10,0% ich dochodów ogółem. W gronie tych gmin znalazła się jedynie jedna gmina miejska – Boguszów-Gorce (12,2%). Najwyższe udziały w analizowanym aspekcie odnotowano w gminach: Marciszów (15,0%), Międzyzlesie (15,0%), Jemielno (14,9%), Lubomierz (14,2%), Mirsk (14,1%), Przeworno (14,0%), Dziadowa Kłoda (13,9%), Szczytna (13,6%) i Lubawka (13,5%).

**Wydatki.** Sumaryczna wartość wydatków ogółem z budżetów gmin i miast na prawach powiatu województwa dolnośląskiego w 2021 roku ukształtowała się na poziomie 20 002,8 mln zł i stanowiła podobnie jak w przypadku dochodów 7,7% wartości krajowej. Największą kwotą wydatków z budżetu, podobnie jak to miało miejsce w przypadku dochodów, charakteryzowały się największe dolnośląskie ośrodki miejskie posiadające status miasta na prawach powiatu. W tym gronie znalazły się: Wrocław (6 010,3 mln zł), Wałbrzych (798,0), Legnica (676,5) oraz Jelenia Góra (559,7). Najniższe wydatki zostały poniesione z budżetów najmniejszych dolnośląskich gmin pod względem liczby mieszkańców, do których zaliczają się gminy wiejskie: Platerówka (9,0 mln zł), Pęcław (11,2), Ruja (13,5) i Lewin Kłodzki (14,4). Od 2016 roku wydatki dla wszystkich dolnośląskich gmin zwiększyły się o 6 977,6 mln zł, co stanowiło wzrost o 53,6%. Jedynie w gminie Duszniki-Zdrój wydatki w 2021 roku były niższe w porównaniu do roku 2016. Najwyższy wzrost wydatków ogółem w ujęciu kwotowym w latach 2016-2021 wystąpił w największych miastach regionu oraz gminach ze strefy podmiejskiej Wrocławia. Wśród nich były: Wrocław (+2 056,8 mln zł), Wałbrzych (+240,2), Jelenia Góra (+196,0), Legnica (+191,8), Długołęka (+145,5), Głogów (+120,3), Kobierzyce (+108,2), Siechnice (+107,5) i Świdnica

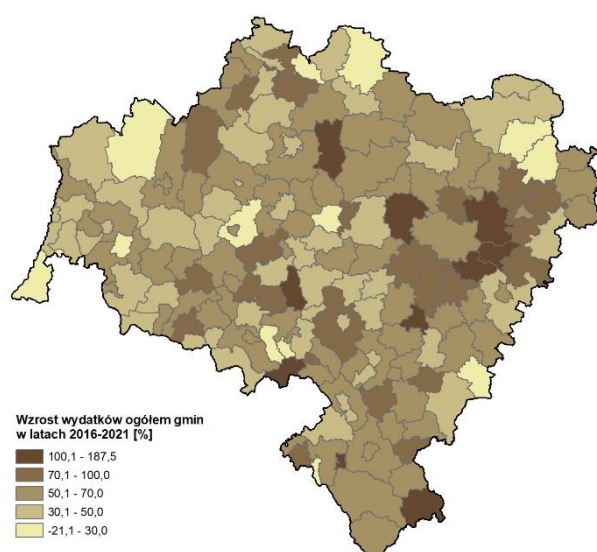
(+101,6). Poza Dusznikami-Zdrój, w których wydatki spadły o 7,1 mln zł najniższymi wzrostami charakteryzowały się gminy: Ruja (+1,3 mln zł), Pęcław (+2,4), Platerówka (+2,6), Zawidów (+3,4), Czarny Bór (+3,9) oraz Przeworno (+4,8). Wszystkie one były gminami wiejskimi, w części przypadków należącymi do najmniejszych pod względem liczby ludności w regionie. W ujęciu procentowym najwyższe wzrosty, przekraczające 100,0%, zostały odnotowane w gminach: Ścinawa (+187,5%), Czernica (+140,9%), Długoleka (+120,3%), Mieroszów (+116,0%), Siechnice (+113,8), Dobromierz (+112,4%), Miękinia (+106,7%), Stronie Śląskie (+103,8%), Jordanów Śląski (+102,5%) i Polanica-Zdrój (+101,0). W grupie tej znajdują się zarówno jednostki z najbliższego otoczenia Wrocławia jak również te zlokalizowane poza głównymi obszarami wzrostu gospodarczego w regionie. W niektórych jednostkach do bardzo dynamicznych wzrostów mogła się przyczynić duża inwestycja realizowana w gminach, szczególnie tych mniejszych, wywierająca duży wpływ na strukturę lokalnych finansów publicznych. Najniższymi procentowymi wzrostami, nie wliczając Dusznik-Zdroju gdzie wystąpił spadek rzędu 21,1%, cechowały się gminy: Ruja (+10,3%), Krośnice (+12,9%), Bogatynia (+15,7%) oraz Czarny Bór (+17,1%). Gminy te stanowiły dosyć zróżnicowaną grupę pod względem charakterystyki społeczno-gospodarczej i położenia geograficznego.

Mapa 112. Wydatki ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].



Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Mapa 113. Wzrost wydatków ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu w województwie dolnośląskim (%) [2016-2021].



Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

W zdecydowanej większości gmin Dolnego Śląska, w 151 na 169, dochody przewyższały wydatki. Odmierna sytuacja zaszła jedynie w 18 gminach. Należy jednak wspomnieć, że biorąc pod uwagę sumaryczne dochody i wydatki z lat 2016-2021 przewaga wydatków nad dochodami wystąpiła już w 38 analizowanych jednostkach. Większość wydatków z budżetów gmin i miast na prawach powiatu województwa dolnośląskiego stanowią wydatki bieżące. W 2021 roku w skali regionu odpowiadały one za 85,1% wydatków ogółem. W 133 na 169 gmin wynosiły one co najmniej 80,0%. Jedynie w gminie Ścinawa nie przekroczyły 50,0% kształtując się na poziomie 39,4%. Można przypuszczać, że w gminach charakteryzujących się stosunkowo niskimi wartościami udziału dochodów bieżących w dochodach ogółem sytuacja ta mogła być spowodowana omawianym już wcześniej zjawiskiem dotyczącym realizacji kosztochłonnych inwestycji, które są zaliczane do wydatków majątkowych inwestycyjnych. Udział wspomnianych wydatków majątkowych inwestycyjnych w odniesieniu do wszystkich gmin województwa wyniósł w 2021 roku 14,4% będąc wyższym od wartości krajowej o 0,7 p.p. W porównaniu do 2016 roku wzrósł on o 2,2 p.p. Gminami o najwyższym odsetku wydatków majątkowych inwestycyjnych w wydatkach ogółem były: Ścinawa (60,6%), Radwanice (41,2%), Dobromierz (37,6%), Grębocice (35,5%), Gromadka (35,2%), Kamieniec Ząbkowicki (33,6%) i Gaworzyce (32,2%). Do jednostek z najmniejszym udziałem tego typu wydatków należały z kolei gminy: Kondratowice (3,1%), Pęcław (3,3%), Przeworno (3,5%), Boguszów-Gorce (4,2%), Sulików (4,4%), Bogatynia (4,8%) oraz Stara Kamienica (4,9%).

W 2021 roku średnia wartość wydatków ogółem obliczona dla gmin i miast na prawach powiatu województwa dolnośląskiego ukształtowała się na poziomie 6 894,39 zł plasując region na 5. miejscu w kraju i przewyższając średnią krajową w tym względzie o 24,27 zł. W stosunku do 2016 roku omawiana wartość wzrosła o 2 408,84 zł, co stanowiło wzrost o 53,7%. Podobnie jak w przypadku dochodów także wydatki ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca charakteryzowały się bardzo szerokim przedziałem przyjmowanych wartości. Najwyższe wydatki na 1 mieszkańca w 2021 roku, przewyższające 10 000 zł, wystąpiły w gminach: Grębocice (12 915,25 zł/1 mieszkańca), Ścinawa (12 550,63), Polkowice (12 076,17), Koberzyce (10 788,00), Świeradów-Zdrój (10 458,28) i Jerzmanowa (10 263,04). Podobnie jak w przypadku innych opisywanych w tym dziale zjawisk wśród gmin o najwyższych wartościach wyróżniającą się grupę stanowiły jednostki z północy regionu związane z górnictwem miedzi. Najniższe wartości

zaobserwowano z kolei w gminach: Przeworno (4 582,07 zł/1 mieszkańca), Gryfów Śląski (4 625,56), Zawidów (4 626,41), Lwówek Śląski (4 720,64), Pieszyce (4 735,98) oraz Lubawka (4 738,20). Wiele z wymienionych powyżej gmin odznacza się wyraźnie peryferyjnym położeniem rozpatrywanym na poziomie regionalnym, a w niektórych przypadkach także na niższym poziomie odniesienia przestrzennego. Wyraźna koncentracja gmin o najmniejszych wydatkach na 1 mieszkańca została zaobserwowana w zachodniej części regionu. Biorąc pod uwagę jedynie wydatki majątkowe na 1 mieszkańca w 2021 roku najwyższymi kwotami cechowały się gminy: Ścinawa (7 607 zł/1 mieszkańca), Grębocice (4 600), Radwanice (3 701), Dobromierz (3 265), Gromadka (3 074). Analizując dane dla różnych lat okresu 2016-2021 można zauważyć, że część gmin przodujących w tym zestawieniu w 2021 roku nie osiągało tak wysokiej pozycji w poprzednich latach. Wiąże się to zapewne ze wspomnianym już wcześniej ujęciem w dochodach majątkowych dochodów inwestycyjnych. Tym samym inwestycja wymagająca dużych nakładów finansowych może w okresie jednego roku lub kilku następujących po sobie lat powodować nagły i dynamiczny przyrost opisywanej wartości. Niektóre z wymienionych gmin utrzymują jednak wysokie pozycje w dłuższym przedziale czasowym. Można je w wielu przypadkach powiązać z jednostkami o stosunkowo dobrej bądź bardzo dobrej sytuacji gospodarczej spowodowanej przez czynniki wymieniane już niejednokrotnie we wcześniejszej części tego działu. Wśród gmin z drugiego końca skali, o najniższych wydatkach majątkowych na 1 mieszkańca znalazły się: Przeworno (159 zł/1 mieszkańca), Kondratowice (176), Pęcław (204), Boguszów-Gorce (209), Sulików (216), Zawidów (257), Stara Kamienica (272), Kowary (287). W gronie tych gmin można wyróżnić dwie grupy. Pierwsza to gminy wiejskie przeważnie o niewielkiej liczbie mieszkańców, o niewielkim potencjale gospodarczym, położone poza głównymi obszarami wzrostu gospodarczego w województwie. Do drugiej grupy należą gminy miejskie skupiające miasta, których baza ekonomiczna została mocno uszczuplona poprzez likwidację lokalnego przemysłu. Położone są one w obszarach problemowych, w których nagromadzenie negatywnych czynników spowodowało trudną sytuację społeczno-gospodarczą.

Uwzględniając wydatki budżetów wszystkich gmin i miast na prawach powiatu Dolnego Śląska w ujęciu klasyfikacji budżetowej najwyższy odsetek w tym względzie osiągnęły dwa działy. Był to dział 801 - Oświata i wychowanie oraz dział 855 - Rodzina, które przyjęły odpowiednio wartości - 29,0% i 22,1% wydatków ogółem. Wysoki udział wydatków z działu rodzina jest związany z wypłacaniem do 2022 roku przez wójtów, burmistrzów i prezydentów miast świadczenia 500+. Dziesięcioprocentowy udział przekroczył jeszcze dział 600 - Transport i łączność - 11,3%. W 115 na 169 gmin regionu najwyższy odsetek wydatków zaobserwowano we wspomnianym dziale 801, podczas gdy w 46 gminach odnotowano go dla działu 855. Jedynie w pojedynczych gminach sytuacja była odmienna. W 6 z nich najwyższe wydatki wystąpiły w dziale 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska oraz po 1 gminie w dziale 010 - Rolnictwo i łowiectwo oraz dziale 600 - Transport i łączność. Biorąc pod uwagę udział wydatków w dziale 757 - Obsługa długu publicznego w wydatkach ogółem najwyższymi wartościami w tym względzie charakteryzowały się gminy: Wałbrzych (1,7%), Stara Kamienica (1,6%), Głogów (1,5%), Pęcław (1,4%), Przemków (1,3%), Prusice (1,2). W większości z dolnośląskich gmin (108) były one mniejsze od 0,5% wydatków ogółem.

## PODSUMOWANIE Finanse publiczne

Finanse publiczne jednostek samorządu terytorialnego są zasadniczym elementem ich odrębności oraz samodzielności. Dzięki uzyskiwanym dochodom jednostki samorządu terytorialnego są w stanie realizować powierzone im zadania oraz inwestycje, generujące określone wydatki.

**Budżet województwa.** Dochody ogółem budżetu województwa dolnośląskiego w 2021 roku osiągnęły wartość 1,6 mld zł (5. miejsce w kraju). Na wysokość dochodów wpływa duży potencjał ludnościowy i gospodarczy regionu, a także związane z nimi wpływy do budżetu w postaci m.in. podatku dochodowego od osób prawnych (CIT) oraz od osób fizycznych (PIT). W latach 2016-2021 dochody ogółem wzrosły o ponad 40%, co było jednak wzrostem zdecydowanie niższym niż średnio w kraju. Poniżej przeciętnej wartości w Polsce klasyfikowała się także wartość dochodów ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Jednocześnie na tle pozostałych województw Dolny Śląsk odznaczał się wysokimi dochodami własnymi na 1 mieszkańca, plasując się w czołówce regionów pod tym względem. Wysoki udział dochodów własnych (ok. 65% dochodów ogółem), przełożył się z kolei na jeden z niższych w kraju udziałów subwencji ogólnej oraz dotacji w dochodach ogółem. Według klasyfikacji budżetowej zdecydowanie najwyższym udziałem w dochodach cechowały się dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem (dział 756), co jest charakterystyczne dla regionów o większym potencjale gospodarczym, bowiem dział ten obejmuje wpływy z podatku CIT i PIT.

Wydatki z budżetu województwa dolnośląskiego w 2021 roku wyniosły ponad 1,3 mld zł (5. miejsce w kraju), co w odniesieniu do dochodów regionu oznaczało największą dodatnią różnicą pomiędzy dochodami i wydatkami wśród województw. W latach 2016-2021 wydatki wzrosły o ponad 20,0%, co również było jednym z najniższych przyrostów wartości wśród województw. Region charakteryzował się ponadto bardzo niską wartością wydatków przypadającą na 1 mieszkańca, zajmując pod tym względem przedostatnią lokatę w kraju, a także osiągnął najniższą w skali kraju dynamikę wzrostu wydatków z budżetu województwa w latach 2016-2021. W strukturze wydatków ogółem, wydatki bieżące stanowiły ponad 65%, natomiast udział dotacji w tym względzie ukształtował się na poziomie około 30%.

Według klasyfikacji budżetowej najwięcej wydatków poniesiono na transport i łączność (dział 600 - 45%). Stosunkowo wysokie wydatki przeznaczono również na ochronę zdrowia (działu 851) i administrację publiczną (dział 750). Wydatki na obsługę długu w 2021 roku stanowiły jedynie 0,3% wydatków ogółem i wyraźnie spadły w porównaniu do roku 2016.

**Budżety powiatów.** Łączna suma dochodów budżetów dolnośląskich powiatów w 2021 roku wyniosła niespełna 2,8 mld zł i względem 2016 roku wzrosła o około 45%, co było jedną z najniższych wartości w kraju. Najwyższymi dochodami charakteryzowały się najludniejsze powiaty: kłodzki, świdnicki i wrocławski, najniższymi zaś: górowski, kamiennogórski i wałbrzyski. Największą dynamiką wzrostu dochodów w latach 2016-2021 w ujęciu kwotowym i procentowym cechowały się powiaty wrocławski i lubiński, a najniższą w ujęciu procentowym powiaty dzierzoniowski i lubański. Średnia wartość dochodów budżetów dolnośląskich powiatów na 1 mieszkańca wynosiła w 2021 roku 1 420 zł (9. miejsce w kraju, o 8 zł więcej od średniej w kraju). Najwyższymi wartościami dochodów na 1 mieszkańca odznaczały się powiaty: milicki, lwówecki, ząbkowicki i legnicki, najniższymi natomiast wrocławski, średzki i dzierzoniowski. W skali całego województwa dochody własne powiatów ukształtowały się na poziomie 1,1 mld zł i stanowiły w przybliżeniu 40% dochodów ogółem. Według działów klasyfikacji budżetowej, najwięcej dochodów ogółem pochodziło z działu 758 – różne rozliczenia (ponad 40%) oraz z dochodów od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem (dział 756 ponad 25%). W zdecydowanej większości powiatów (21), najwyższe dochody odnotowano w dziale 758, w którym są ujęte m.in. dochody z subwencji. Jedynie w powiecie polkowickim, średzkim, trzebnickim i wrocławskim najwyższe dochody uzyskano w dziale 756 (m.in. wpływy z podatku PIT i CIT). Wartość dotacji przyznana budżetom powiatowym województwa dolnośląskiego w 2021 roku wyniosła w przybliżeniu 650 mln zł i odpowiadała za ponad 23% dochodów ogółem. Wartość subwencji ogólnej natomiast wyniosła łącznie dla dolnośląskich powiatów prawie 1,1 mld zł, stanowiąc niespełna 40% dochodów ogółem. Najwyższym udziałem części wyrównawczej<sup>106</sup> subwencji ogólnej w dochodach ogółem, przekraczającym 15%, odznaczały się powiaty: górowski, wałbrzyski i złotoryjski. Cztery powiaty – lubiński, oławski, polkowicki i wrocławski – nie otrzymały tego typu subwencji w ogóle.

Łączna wartość wydatków ogółem z budżetów dolnośląskich powiatów w 2021 roku wynosiła ponad 2,6 mld zł, co oznaczało wzrost względem 2016 roku o ponad 765 mln zł. W większości powiatów odnotowano nadwyżkę dochodów nad wydatkami. Najwyższe wydatki budżetowe zanotowano w powiatach: kłodzkim, wrocławskim i świdnickim, a najniższe w górowskim i kamiennogórskim. W latach 2016-2021 wydatki ogółem (zarówno kwotowo jak i procentowo) najbardziej wzrosły w powiecie wrocławskim i lubińskim. Najniższy wzrost odnotowano w powiecie wałbrzyskim. Zdecydowaną większość wydatków ogółem z budżetów dolnośląskich powiatów stanowiły wydatki bieżące. W przeliczeniu na 1 mieszkańca, wartość wydatków ogółem wyniosła ponad 1 340 zł (minimalnie więcej niż średnio w kraju). Najwyższe wartości wydatków, przekraczające 1 700 zł, zanotowano w powiecie milickim, ząbkowickim i lwóweckim. Najniższe z kolei, poniżej 1 100 zł, wystąpiły w powiecie wrocławskim, polkowickim, dzierzoniowskim i średzkim. Według działów klasyfikacji budżetowej, zdecydowanie największa część wydatków z budżetów dolnośląskich powiatów została poniesiona na oświatę i wychowanie (dział 801 – ponad 30%). W 22 powiatach to właśnie z tego działu wydatkowano najwyższą kwotę. Stosunkowo wysokie były również wydatki na transport i łączność, administrację publiczną oraz pomoc społeczną.

**Budżety gmin i miast na prawach powiatu.** Dochody gmin i miast na prawach powiatu w 2021 roku ukształtowały się na poziomie ponad 21 mld zł, a względem 2016 roku wzrosły o ponad 7,8 mld zł (ok. 59%). Najwyższe dochody osiągnęły miasta na prawach powiatu (Wrocław, Wałbrzych, Legnica i Jelenia Góra) oraz gminy miejskie Lubin i Głogów. Najniższą ich kwotę charakteryzowały się gminy wiejskie: Platerówka, Pęcław, Ruja, Lewin Kłodzki, Ciepłowody i Jemielno. Najwyższe wzrosty dochodów (przekraczające 100%) w latach 2016-2021 odnotowano w gminach: Ścinawa, Czernica, Miękinia, Żórawina, Wisznia Mała, Długołęka i Lewin Kłodzki. Na drugiej stronie skali znalazły się gminy: Duszniki-Zdrój, Stronie Śląskie, Osiecznica, Złotoryja i Bogatynia. Średnio na 1 mieszkańca dochody ogółem wyniosły w 2021 roku prawie 7 300 zł (4. miejsce w kraju; o ponad 72 zł więcej niż średnio w kraju). Wartości przekraczające 10 000 zł, odnotowano w gminach: Kobierzyce, Karpacz, Jerzmanowa, Świeradów-Zdrój, Polkowice, Grębocice, Rudna, Ścinawa i Szklarska Poręba. Najniższe dochody na 1 mieszkańca odnotowano w gminach: Gryfów Śląski, Olszyna, Lwówek Śląski, Piława Górna, Zawidów, Nowogrodzic i Pieńsk. Łączna suma dochodów własnych dolnośląskich gmin i miast na prawach powiatu w 2021 roku wyniosła ponad 11,6 mld zł (55% dochodów ogółem). Do gmin udziale dochodów własnych w dochodach ogółem powyżej 65%, należały: Kobierzyce, Bogatynia, Polkowice, Jerzmanowa, Rudna, Grębocice, Lubin, Wrocław i Szklarska Poręba. Udział dochodów własnych, nieprzekraczający 30%, wystąpił w następujących gminach wiejskich i miejsko-wiejskich: Jemielno, Lubomierz, Wleń, Dziadowa Kłoda, Przeworno, Mirsk, Lewin Kłodzki, Pęcław, Wińsko, Niechlów oraz Marciszów. Według klasyfikacji budżetowej największy udział w sumarycznych dochodach dolnośląskich gmin w 2021 roku posiadały następujące działy: dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem

<sup>106</sup> Poziom wspomnianej powyżej części jest zależny od dochodów podatkowych na 1 mieszkańca w powiecie oraz od poziomu wskaźnika bezrobocia. Tym samym jej udział w dochodach ogółem pozwala pośrednio wnioskować o wybranych aspektach sytuacji społeczno-gospodarczej charakteryzującej poszczególne powiaty.

(dział 756 – ponad 38%), różne rozliczenia (dział 758 – ponad 21%) oraz rodzina (dział 855 – blisko 18%). W zdecydowanej większości gmin (104) najwyższe dochody osiągnięto w dziale 756. W 62 gminach regionu największą część dochodów była zaklasyfikowana natomiast do działu 758. Dotacje przyznane w 2021 roku dolnośląskim gminom i miastom na prawach powiatu wyniosły łącznie powyżej 5,5 mld zł i stanowiły ponad 26% ich dochodów ogółem. W latach 2016-2021 wzrost dotacji wyniósł 2,6 mld zł (+89%). Największy udział dotacji w dochodach ogółem, przekraczający 40%, wystąpił w gminach: Ścinawa, Ruja, Kamieniec Ząbkowicki, Lewin Kłodzki, Paszowice, Mściwojów, Złoty Stok, Wleń oraz Wojcieszów. Najmniejszym odsetkiem dotacji w dochodach ogółem wykazywały się gminy: Kobierzyce, Bogatynia, Wrocław, Jerzmanowa, Polkowice oraz Rudna. W 2021 roku ponad 4 mld zł w dochodach gmin i miast na prawach powiatu w regionie stanowiła subwencja ogólna (ok. 9% dochodów ogółem). W stosunku do 2016 roku zwiększyła się ona o 1,5 mld zł (+60%), aczkolwiek jej udział w dochodach ogółem pozostał na bardzo zbliżonym poziomie. Najwyższą subwencję ogólną otrzymały dolnośląskie miasta na prawach powiatu. Część wyrównawcza subwencji ogólnej w 2021 roku wyniosła ponad 485 mln zł. Najwyższą wartość uzyskały miasta: Wałbrzych, Bielawa, Bystrzyca Kłodzka, Ziębice i Boguszów-Gorce. Aż 35 gmin nie otrzymało części wyrównawczej subwencji ogólnej. W 28 gminach udział części wyrównawczej w dochodach ogółem wyniósł co najmniej 10%.

Wydatki z budżetów dolnośląskich gmin i miast na prawach powiatu w 2021 roku wyniosły 20 mld zł. Od 2016 roku wydatki ogółem w skali regionu zwiększyły się o prawie 7 mld zł, co przełożyło się na wzrost o ponad 53%. Jedyną gminą, w której odnotowano spadek wartości wydatków były Duszniki-Zdrój. Największy przyrost wydatków odnotowano w miastach regionu oraz gminach ze strefy podmiejskiej Wrocławia. Najmniejszy z kolei (nie wliczając Dusznik-Zdroju), wystąpił głównie w gminach wiejskich. W ujęciu procentowym, wydatki w największym stopniu wzrosły w gminach: Ścinawa, Czernica, Długołęka, Mieroszów, Siechnice, Dobromierz, Miękinia, Stronie Śląskie, Jordanów Śląski i Polanica-Zdrój. Najniższymi procentowymi wzrostami wydatków (nie wliczając Dusznik-Zdroju), charakteryzowały się gminy: Ruja, Krośnice, Bogatynia oraz Czarny Bór. W 2021 roku w aż 151 gminach województwa dolnośląskiego dochody przewyższały wydatki. Zdecydowana większość wydatków budżetowych dolnośląskich gmin ponoszona była na wydatki bieżące – 85% wydatków ogółem. Wydatki majątkowe inwestycyjne przekroczyły wartość 14%. W 2021 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca dolnośląskich gmin, wartość wydatków osiągnęła wartość prawie 6 900 zł (5. miejsce; o ponad 24 zł więcej od średniej w kraju), a od 2016 roku wzrosła ona o ponad 2 400 zł. Najwyższe wartości w tym względzie, przewyższające 10 000 zł, zostały odnotowane w gminach: Grębocice, Ścinawa, Polkowice, Kobierzyce, Świeradów-Zdrój i Jerzmanowa. Najniższe wydatki w przeliczeniu na 1 mieszkańca zanotowano natomiast w gminach: Przeworno, Gryfów Śląski, Zawidów, Lwówek Śląski, Pieszycy oraz Lubawka. Według klasyfikacji budżetowej, najwyższy odsetek wydatków ogółem został poniesiony na oświatę (dział 801) oraz rodzinę (dział 855). Wspomniane dwa działy odpowiadały za ponad 50% wydatków. W większości gmin to właśnie wydatki z działu 801- Oświata stanowiły największy odsetek wydatków budżetowych.

POTENCJAŁY / SZANSE	BARIERY / WYZWANIA
<b>FINANSE PUBLICZNE</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>→ stosunkowo wysoki udział dochodów własnych w dochodach ogółem budżetu województwa stanowiący dobrą podstawę do realizacji nałożonych na samorząd województwa zadań i realizacji inwestycji bez opierania się w znacznej mierze na subwencji i dotacjach</li> <li>→ dobra bądź bardzo dobra kondycja lokalnych finansów publicznych w gminach o wysokich dochodach zlokalizowanych głównie w LGOM-ie, Wrocławiu i jego strefie podmiejskiej, ośrodkach turystycznych w Karkonoszach i Górach Izerskich, umożliwiającą realizację wielu inwestycji z wpływów podatkowych stanowiących dochody własne gmin oraz dająca optymistyczne perspektywy dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego tych jednostek</li> <li>→ jedna z najwyższych w Polsce, przekraczająca wartość krajową uśredniona kwota dochodów ogółem dolnośląskich budżetów gminnych przypadająca na 1 mieszkańca oraz wyraźnie wyższy uśredniony udział dochodów własnych w dochodach ogółem dolnośląskich gmin i miast na prawach powiatu w porównaniu do wartości krajowej</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>→ wzrost wydatków z budżetu województwa przypadających na 1 mieszkańca regionu</li> </ul>





## 4. ZARZĄDZANIE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA

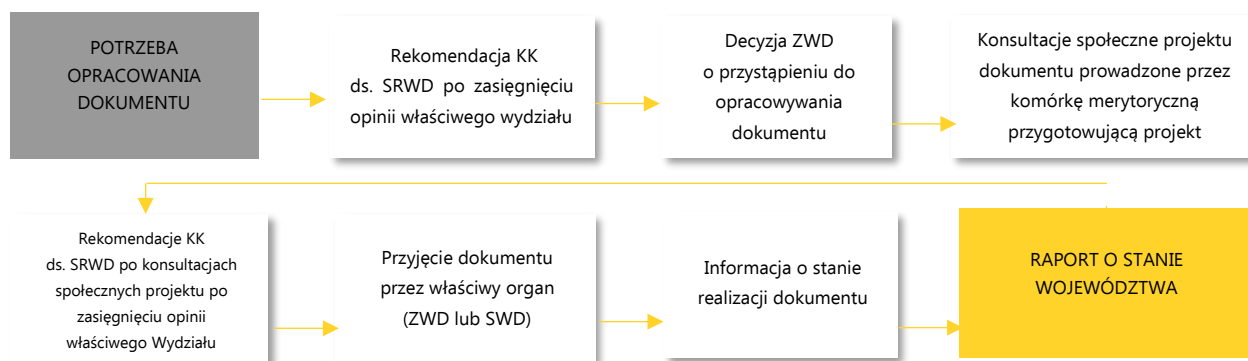
### SYSTEM ZARZĄDZANIA ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA

Najważniejszymi dokumentami określającymi politykę rozwoju Dolnego Śląska i wyzwania stojące przed regionem są obecnie: *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 (SRWD 2030)* oraz *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego*. Są one również nadrzędne względem wszystkich pozostałych dokumentów strategicznych, programowych, planistycznych czy finansowych przygotowywanych na poziomie regionalnym.

Podmiotem odpowiedzialnym za proces wdrażania SRWD 2030 jest Zarząd Województwa Dolnośląskiego. Zadanie to jest realizowane przez jednostkę pomocniczą - Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego (UMWD), wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne oraz spółki prawa handlowego z udziałem samorządu województwa. W procesie wdrażania SRWD 2030, Zarząd Województwa Dolnośląskiego jest również wspierany przez inne podmioty z wiodącą rolą Regionalnego Forum Terytorialnego jako głównego gremium opiniodawczo-doradczego i zarazem zaplecza eksperckiego.

Docelowy katalog programów rozwoju, polityk i strategii oraz ich zakres tematyczny określa Plan wykonawczy Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030, uchwalony przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego. Plan Wykonawczy SRWD 2030 porządkuje działania prowadzące do skutecznej realizacji celów SRWD 2030, efektywnego wydatkowania środków krajowych i europejskich oraz ułatwienia monitoringu osiągniętych postępów. W Planie Wykonawczym SRWD 2030 oprócz katalogu dokumentów wykonawczych wskazani zostali koordynatorzy dziedzin tematycznych, a także jednostki bezpośrednio odpowiedzialne za przygotowanie, realizację oraz monitoring konkretnych programów, polityk czy strategii. Dla skutecznego uporządkowania działań prowadzących do osiągnięcia celów Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 opracowana została procedura koordynacji procesu planowania strategicznego opisana w Planie Wykonawczym SRWD 2030 (Schemat 2).

Schemat 2. Schemat koordynacji procesu planowania strategicznego wg Planu Wykonawczego SRWD 2030.



(**KK ds. SRWD** – Komitet Koordynujący ds. Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030; **ZWD** – Zarząd Województwa Dolnośląskiego; **SWD** – Sejmik Województwa Dolnośląskiego)

Schemat 3. Schemat zarządzania Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030.



Koncepcja systemu monitorowania i ewaluacji *Strategii rozwoju województwa dolnośląskiego 2030* jest zgodna z wnioskami i zaleceniami wynikającymi z dokumentów strategicznych i programowych szczebla krajowego oraz europejskiego. Podstawowymi instrumentami monitoringu, służącymi realizacji efektywnej sprawozdawczości są raporty monitoringowe. Oprócz corocznych Raportów o stanie województwa, w systemie monitoringu SRWD 2030 przewidziano również dwa raporty opracowywane w cyklu trzyletnim: *Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego* oraz *Raport z realizacji strategii rozwoju województwa dolnośląskiego 2030*. Raporty opracowane w toku obowiązywania *Strategii rozwoju województwa dolnośląskiego 2030* dostępne są w następujących lokalizacjach:

- **Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego (2021)** wraz z **Oceną realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zamieszczonych w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (2021)**  
[https://www.irt.wroc.pl/aktualnosc-24-672-raport\\_o\\_stanie\\_zagospodarowania.html](https://www.irt.wroc.pl/aktualnosc-24-672-raport_o_stanie_zagospodarowania.html)
- **Raport z realizacji strategii rozwoju województwa dolnośląskiego 2030 (2022)**  
[https://www.irt.wroc.pl/strona-1110-raport\\_z\\_realizacji\\_strategii.html](https://www.irt.wroc.pl/strona-1110-raport_z_realizacji_strategii.html)
- **Raporty o stanie województwa dolnośląskiego:**
  - Raport o stanie województwa dolnośląskiego za 2022 rok (2023)  
[https://irt.wroc.pl/pliki/raport\\_o\\_stanie\\_wd\\_2022/index.html](https://irt.wroc.pl/pliki/raport_o_stanie_wd_2022/index.html)
  - Raport o stanie województwa dolnośląskiego za 2021 rok (2022)  
[https://irt.wroc.pl/pliki/raport\\_o\\_stanie\\_wd\\_2021/index.html](https://irt.wroc.pl/pliki/raport_o_stanie_wd_2021/index.html)
  - Raport o stanie województwa dolnośląskiego za 2020 rok (2021)  
[https://irt.wroc.pl/pliki/raport\\_o\\_stanie\\_wd\\_2020/index.html](https://irt.wroc.pl/pliki/raport_o_stanie_wd_2020/index.html)
  - Raport o stanie województwa dolnośląskiego za 2019 rok (2020)  
[https://irt.wroc.pl/pliki/raport\\_o\\_stanie\\_wd\\_2019/index.html](https://irt.wroc.pl/pliki/raport_o_stanie_wd_2019/index.html)
  - Raport o stanie województwa dolnośląskiego za 2018 rok (2019)  
[https://irt.wroc.pl/pliki/raport\\_o\\_stanie\\_wd\\_2018/index.html](https://irt.wroc.pl/pliki/raport_o_stanie_wd_2018/index.html)

Monitorowanie oraz ewaluacja realizacji działań wynikających z poszczególnych dokumentów wykonawczych odbywa się corocznie. Komórki merytoryczne odpowiedzialne za dokument mają obowiązek rokrocznie przekazać sprawozdanie z realizacji zapisów danego dokumentu do końca marca<sup>107</sup> do jednostki odpowiedzialnej za przygotowywanie *Raportu o stanie województwa*. Otrzymane z komórek merytorycznych informacje o stanie realizacji poszczególnych dokumentów wykonawczych stanowią merytoryczną podstawę do opracowania *raportu o stanie województwa*. Ustawa o samorządzie województwa określa również zakres prowadzonej przez samorząd polityki rozwoju, wachlarz zadań o charakterze wojewódzkim, a także zakres innych zadań nałożonych na Zarząd Województwa. W niniejszym Raporcie zostały uwzględnione zarówno działania wynikające bezpośrednio z ustawowego zakresu obowiązków nałożonych na Zarząd Województwa, za które ten jest przede wszystkim oceniany, jak również opis innych działań i aktywności mających znaczący wpływ na rozwój regionu. Struktura dokumentu została ustalona mocą uchwały Nr XVI/393/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 26 lutego 2020 r. w sprawie zmiany uchwały Nr VI/101/19 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 marca 2019 r. w sprawie określenia szczegółowych wymogów dotyczących opracowania Raportu o stanie województwa dolnośląskiego. Zgodnie z zapisami Uchwały Sejmiku Województwa Dolnośląskiego, dokument ten obligatoryjnie zawiera:

- I. Wprowadzenie;
- II. Wyzwania rozwojowe województwa dolnośląskiego;
- III. Informacje o realizacji polityk, programów i strategii wojewódzkich;
- IV. Informacje o realizacji programów z udziałem środków Unii Europejskiej;
- V. Informacje o realizacji budżetu obywatelskiego;
- VI. Informacje o realizacji uchwał Sejmiku Województwa Dolnośląskiego.

Wnioski ze sprawozdania z realizacji Strategii i raportu rocznego o stanie województwa są podstawą rekomendacji w sprawie realizacji Strategii lub jej aktualizacji (Schemat 3).

<sup>107</sup> W przypadku braku dostępnych danych z realizacji działań poszczególnych dokumentów wykonawczych według stanu na koniec roku, którego dotyczy raport, brane będą pod uwagę ostatnie dostępne dane.

## MONITORING REALIZACJI SRWD 2030

Na potrzeby monitoringu Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 (SRWD 2030) stworzona została macierz wskaźników ilościowych, odnoszących się do rezultatów realizacji każdego z celów strategicznych SRWD 2030.

W ramach realizacji celu 1 „Efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu” większość wskaźników monitorujących cechuje się wzrostem wartości. Szczególnie korzystna sytuacja uwidacznia się pod względem wartości produktu krajowego brutto per capita (wskaźnik 1.1.), liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON (wskaźnik 1.3.), poziomu nakładów na działalność badawczo-rozwojową (wskaźnik 1.4) oraz udziału przedsiębiorstw współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej (1.6.)

W odniesieniu do realizacji celu 2 „Poprawa jakości i dostępności usług publicznych” prawie wszystkie wskaźniki monitorujące charakteryzują się korzystnym kierunkiem zmian wartości. Szczególnie dobra sytuacja zaznacza się w obszarze opieki nad dziećmi w żłobkach i przedszkolach (wskaźnik 2.2. i 2.4.), w którym to mierniki osiągnęły wartości docelowe nie tylko dla 2020 roku, ale także dla 2030 roku. Niepokojącym zjawiskiem w ramach analizowanego celu są wahania wartości liczby zgonów niemowląt (wskaźnik 2.6.), który w 2021 roku zanotował znaczny wzrost wartości.

Analizując realizację celu 3 „Wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego”, należy stwierdzić, że prawie wszystkie wskaźniki monitorujące wyróżniają się korzystnym trendem zmian wartości. Wyraźne zmiany in plus obserwuje się w zakresie aktywności obywatelskiej (wskaźnik 3.1.), odsetka osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu (wskaźnik 3.2.), liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych (wskaźnik 3.6.), a także w zakresie aktywizacji ludności w wieku 25-64 lata na rynku pracy (wskaźnik 3.7.). W każdym z wymienionych obszarów wartości wskaźników monitorujących osiągnęły stan docelowy przewidziany dla 2020 roku. Negatywną tendencją charakteryzuje się wskaźnik zdawalności matur (wskaźnik 3.5.), który nadal jest niższy od średniej dla kraju, a ponadto pozostaje niższy od zakładanych wartości dla 2020 i 2030 roku.

W ramach realizacji celu 4 „Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego” większość wskaźników wykazuje pozytywny trend zmian. Korzystna sytuacja występuje m.in. w przypadku wolumenu odpadów komunalnych zebranych selektywnie (wskaźnik 4.5), czy wzrostu udziału energii z odnawialnych źródeł (wskaźnik 4.2.). Korzystnym zjawiskiem, jest również spadek udziału gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji w powierzchni ogółem (wskaźnik 4.1.). W większości przypadków wartości wskaźników osiągnęły zakładane wartości dla 2020 roku.

Odnosząc się do realizacji celu 5 „Wzmocnienie przestrzennej spójności regionu” należy podkreślić, że niemal wszystkie wskaźniki monitorujące cechuje korzystna tendencja zmian ich wartości. W szczególności pozytywne zmiany uwidaczniają się pod względem długości dróg ekspresowych i autostrad (wskaźnik 5.1.), spadku liczby wypadków drogowych (wskaźnik 5.5.), czy liczby miast obsługiwanych regionalnym transportem kolejowym (wskaźnik 5.7.). Ze względu na przedłużającą się sytuację pandemiczną część wskaźników nadal zanotowała wyraźnie niższe wartości względem lat poprzednich, co można zaobserwować w przypadku liczby pasażerów korzystających z transportu kolejowego (wskaźnik 5.3.) oraz pasażerów w transporcie lotniczym (wskaźnik 5.4.).

Tabela 14. Macierz wskaźników monitorujących realizację SRWD 2030.

Lp.	Cel strategiczny	Nr wskaźnika	Nazwa wskaźnika [jednostka]	Źródło	Tendencja 2010-2016	Tendencja 2016-2022(a)	Wartości wskaźników w latach								
							2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2020*	2030*
							1.	EFEKTYWNE WYKORZYSTANIE GOSPODARCZEGO POTENCJAŁU REGIONU	1.1.	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca [zł]	GUS	▲	▲	53 457	57 012
1.2.	Relacja skrajnych wartości (liczona jako iloraz maksymalnej i minimalnej wartości) PKB brutto na 1 mieszkańca [zł] w podregionach	GUS	▲	▲	2,23	2,31	2,37		2,45	2,30	-	-	2,15	2,05	
1.3.	Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności	GUS	▲	▲	1244	1271	1294		1320	1362	1418	1479	1 325	1 500	
1.4.	Nakłady na B+R w relacji do PKB oraz nakłady przedsiębiorstw na B+R w relacji do PKB	GUS	▲	▲	0,69 0,46	0,91 0,57	1,09 0,68		1,25 0,79	1,29 0,77	1,39 0,84	-	1,10 0,70	2,00 1,80	
1.5.	Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem [%]	GUS	▲	▼	11,1	5,6	4,4		5,5	4,8	4,4	-	12,4	16,0	
1.6.	Udział przedsiębiorstw przemysłowych/usługowych współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej w % ogółu przedsiębiorstw [%]	GUS	▼ ▼	▲ ▲	6,2 3,3	5,7 2,2	6,0 3,7		5,2 2,5	9,2 4,8	6,3 3,9	-	6,4 4,1	7,0 6,0	
2.	POPRAWA JAKOŚCI DOSTĘPNOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH	2.1.	Budynki mieszkalne podłączone do kanalizacji w % ogółu budynków mieszkalnych [%]	GUS	▲	▲	59,2	59,3	59,9	61,0	61,0	61,2	-	63,5	73,0
2.2.		Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach [%]	GUS	▲	▲	12,5	13,9	16,6	19,2	20,0	23,2	25,8	16,5	20,0	
2.3.		Liczba miejsc w placówkach stacjonarnej pomocy społecznej [szt.]	GUS	▲	▲	8 223	8 307	8 384	8 447	8 465	9 266	9 767	8 700	9 800	
2.4.		Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym [%]	GUS	▲	▲	81,9	84,8	88,7	89,2	88,8	89,2	-	84,0	89,0	
2.5.		Odsetek przedsiębiorstw sektora niefinansowego wykorzystujących Internet w kontaktach z administracją publiczną [%]	GUS	▲	▲	95,5	96,5	96,5 (c)	-	-	-	-	97,0	99,0	
2.6.		Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych	GUS	▼	▲	3,8	4,3	4,2	4,5	3,5	4,5	3,9	3,6	3,3	
2.7.		Liczba uczestników imprez masowych ogółem (artystyczno-rozrywkowych, sportowych i interdyscyplinarnych) [tys. os.]	GUS	▼	▲	2 176	2 390	2 503	2 403	494	1 340	2 239	2 220	2 300	
3.	WZMOCNIENIE REGIONALNEGO KAPITAŁU LUDZKIEGO I SPOŁECZNEGO	3.1.	Frekwencja w wyborach do organów jednostek samorządu terytorialnego (I tura) [%]	GUS	-	▲	44,8 (c)	-	53,2	-	-	-	-	47,0	51,0
3.2.		Osoby w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu [%]	GUS	▼	▲	4,3	3,3	6,1	6,1	4,9	8,5	11,4	4,8	5,5	
3.3.		Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym [%]	GUS	▼	▼	10,5	11,0	9,9	8,4	-	-	-	10,0	9,0	
3.4.		Liczba kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka na 10 tys. mieszkańców [os.]	GUS	▼	▼	43,5	39,3	37,9	32,7	34,3	30,9	-	42,0	39,0	
3.5.		Zdawalność egzaminów maturalnych [%]	GUS	▼	▼	77,0	76,0	77,1	78,7	72,3	74,8	-	78,5	82,0	
3.6.		Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców	GUS	▲	▲	40	42	40	42	43	44	46	42,5	46,0	

Lp.	Cel strategiczny	Nr wskaźnika	Nazwa wskaźnika [jednostka]	Źródło	Tendencja 2010-2016	Tendencja 2016-2022(a)	Wartości wskaźników w latach									
							2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2020*	2030*	
		3.7.	Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata wg BAEL [%]	GUS	▲	▲	69,9	70,6	72,2	74,6	75,1	76,4	76,5	71,0	73,0	
		3.8.	Liczba widzów i słuchaczy teatrów i instytucji muzycznych na 1000 mieszkańców (wg miejsca prezentacji)	GUS	▲	▼	716	377	418	375	127	149	311	725	750	
4.	ODPOWIEDZIALNE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW I OCHRONA WALORÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	4.1.	Udział gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji w powierzchni ogółem [%]	GUS	▲	▼	0,404	0,284	0,279	0,317	0,316	0,316	0,318	0,350	0,200	
		4.2.	Udział energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w produkcji energii elektrycznej ogółem [%]	GUS	▲	▲	6,5	7,9	6,5	9,0	10,2	8,7	-	9,5	22,0	
		4.3.	Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych SO <sub>2</sub> / NO <sub>x</sub> [kg na 1 mieszkańca]	GUS	▼	▼	6,9	4,7	4,3	2,9	3,1	3,5	3,5	6,0	4,8	
		4.4.	Klasa stref dla pyłów zawieszonych PM 10 (wartość średniorobowa):													
				- aglomeracja wrocławska	WIOŚ	▼	▲	C	C	C	A	A	A	-	B	A
				- miasto Legnica	WIOŚ	▼	•	C	C	C	C	C	C	-	B	A
				- miasto Wałbrzych	WIOŚ	▼	•	A	C	C	A	A	A	-	A	A
			- strefa dolnośląska	WIOŚ	▼	•	C	C	C	C	C	C	-	B	A	
		4.5.	Udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w ilości odpadów komunalnych ogółem [%]	GUS	▲	▲	21,3	22,5	21,3	24,3	27,5	35,9	37,2	24,5	35,0	
		4.6.	Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem [%]	GUS	▲	•	18,6	18,6	18,6	18,6	18,6	18,6	18,6	18,6	18,6	18,8
4.7.	Odpady wytworzone w ciągu roku (nagromadzone z wyłączeniem odpadów komunalnych) [tys. ton]	GUS	▲	▲	35 579	35 245	33 967	34 089	33 315	35 015	35 895	34 000	32 600			
5.	WZMOCNIENIE PRZESTRZENNEJ SPÓJNOŚCI REGIONU	5.1.	Długość dróg ekspresowych i autostrad na 10 tys. ludności [km]	GUS	▲	▲	0,99	1,15	1,46	1,47	1,47	1,51	-	1,05	1,67	
		5.2.	Udział mieszkańców w strefie dostępności do 30 minut od węzłów autostrad i dróg ekspresowych w ogólnej liczbie ludności [%]	IRT	▲	▲	63	67	77	77	77	77	-	65	79	
		5.3.	Liczba pasażerów odprawianych w transporcie kolejowym (Koleje Dolnośląskie, Przewozy Regionalne) [mln os.]	UMW D	▲	•	19,8	22,0	23,9	29,0	17,2	19,7	-	-	-	
		5.4.	Ruch pasażerów w portach lotniczych - przyjazdy i wyjazdy [tys. os.]	GUS	▲	▼	2 372	2 797	3 298	3500	1003	1 409	2 868	2 700	4 000	
		5.5.	Wypadki drogowe na 100 tys. ludności [osoba]	GUS	▲	▼	80,0	75,2	74,0	66,5	54,1	59,6	-	67	50	
		5.6.	Długość czynnych linii kolejowych w województwie	GUS	▲	▲	1 750	1 736	1 695	1718	1742	1 776	1 804	1 850	2 050	
		5.7.	Liczba miast obsługiwanych regionalnym transportem kolejowym	IRT	▲	•	59	55	56	59	59	59	-	57	83	

Oznaczenia: a – w przypadku braku danych dla 2022 roku tendencja dotyczy lat 2016-2021 lub 2016-2020; b – szacunki wstępne; c – dane dla 2014 roku; d – dane uaktualniono w związku z pozyskaniem bazy adresowej powiązanej z bazą danych PESEL (inne niż dotąd wyniki w szacowaniu ludności); \* – wartość oczekiwana; kolor szary – tendencja korzystna; kolor czerwony – tendencja niekorzystna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego.

Tabela 15. Kwerenda dokumentów strategicznych, planistycznych i wdrożeniowych obowiązujących lub projektowanych na terenie województwa dolnośląskiego [2023].

Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
<b>HORYZONTALNA</b>					
1.	Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 (SRWD 2030)	2030	Uchwała Nr L/1790/18 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 września 2018 r.	Harmonijny rozwój regionu i wysoka jakość życia dolnośląskiej społeczności 1. Efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu, 2. Poprawa jakości i dostępności usług publicznych, 3. Wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego, 4. Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, 5. Wzmocnienie przestrzennej spójności regionu.	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/SRWD_2030.pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/SRWD_2030.pdf</a>
2.	Plan wykonawczy Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030	2030	Uchwała nr 5620/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 11 lipca 2022 r.	Cel główny: uporządkowanie działań prowadzących do skutecznej realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 (dalej: SRWD 2030), efektywnego wydatkowania środków krajowych i europejskich oraz ułatwienia monitoringu osiągniętych postępów.	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/dokumenty/Plan_Wykonawczy_do_SRWD.pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/dokumenty/Plan_Wykonawczy_do_SRWD.pdf</a>
<b>PLANOWANIE PRZESTRZENNE</b>					
3.	Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego 2020	2020	Uchwała nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r.	Cel 1. Zapewnienie warunków zrównoważonego i równomiernego rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez funkcjonalne kształtowanie hierarchicznej sieci osadniczej gwarantującej dostęp do usług i rynku pracy. Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu. Cel 3. Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom przez struktury przestrzenne odporne na zmiany klimatu, zagrożenia naturalne i pochodzące z działalności człowieka. Cel 4. Dobra dostępność transportowa i sprawne systemy infrastruktury transportowej	<a href="https://irt.wroc.pl/Common/pobierzPlik/id/1416/module_short/port/obj_id/339/culture/pl/version/pub.html">https://irt.wroc.pl/Common/pobierzPlik/id/1416/module_short/port/obj_id/339/culture/pl/version/pub.html</a>
<b>WSPARCIE ROZWOJU REGIONALNEGO</b>					
4.	Dolny Śląsk. Zielona Dolina Żywności i Zdrowia 2017-2030	2017-2030	Uchwała nr 3724/VI/21 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 18 maja 2021 r.	Cel główny: Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki w obszarze żywności i zdrowia poprawiający jakość życia Dolnoślązaków. Cele szczegółowe: 1. Zwiększenie udziału żywności wysokiej jakości pochodzącej z Dolnego Śląska na rynkach krajowych i zagranicznych. 2. Poprawa konkurencyjności dolnośląskich przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego i powiązanych z nim dziedzin. 3. Kreowanie postaw prozdrowotnych wśród mieszkańców Dolnego Śląska.	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/Program_rozwoju_DOLNY_SLASZ_ZIELONA_DOLINA_ZYWNOSCI_I_ZDROWIA.pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/Program_rozwoju_DOLNY_SLASZ_ZIELONA_DOLINA_ZYWNOSCI_I_ZDROWIA.pdf</a>
5.	Dolnośląska Strategia Innowacji 2030	2020-2030	Uchwała Nr 3270/VI/21 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 5 stycznia 2021 r.	Cele strategiczne: 1. Zwiększanie roli innowacji w regionalnej gospodarce. 2. Wzmocnienie współpracy pomiędzy podmiotami Dolnośląskiego Systemu Innowacji. 3. Umiejdzynarodowienie Dolnośląskiego Systemu	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/a,119720,uchwala-nr-3270vi21-zarzadu-wojewodztwa-dolnoslaskiego-z-dnia-5-stycznia-2021-r-w-sprawie-przyjecia-.html">https://bip.dolnyslask.pl/a,119720,uchwala-nr-3270vi21-zarzadu-wojewodztwa-dolnoslaskiego-z-dnia-5-stycznia-2021-r-w-sprawie-przyjecia-.html</a>

Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
				Innowacji. 4. Wzmacnianie umiejętności i postaw proinnowacyjnych.	
6.	Priorytety Współpracy Zagranicznej Województwa Dolnośląskiego		Uchwała nr XX/544/16 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 31 marca 2016 r.	Wsparcie realizacji wielostronnej polityki wewnętrznej regionu, wpływając na jego zrównoważony rozwój społeczny, naukowo-badawczy, kulturalny i ekonomiczny oraz wzrost konkurencyjności gospodarczej w kraju i za granicą. 1. Współpraca transgraniczna 2. Kontakty z regionami z krajów sąsiadujących z Polską 3. Współpraca z regionami pozostałych krajów europejskich 4. Kontakty z partnerami krajów pozaeuropejskich jako element wspierający internacjonalizację przedsiębiorstw i rozwój gospodarczy regionu	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/api/files/158160">https://bip.dolnyslask.pl/api/files/158160</a>
7.	Strategia komunikacji wizerunkowej województwa dolnośląskiego w kraju i za granicą na lata 2016-2020	2016-2020		<ul style="list-style-type: none"> <li>- stworzenia wizerunku Dolnego Śląska jako silnej marki terytorialnej;</li> <li>- zwiększania konkurencyjności oferty turystycznej regionu;</li> <li>- wzmacniania gospodarczej marki regionu;</li> </ul> budowania tożsamości regionalne	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Biuro_Prasowe/Styczen_2017/Strategia_komunikacji_wizerunkowej_wojewodztwa_dolnoslaskiego_w_kraju_i_zagranica_na_lata_2016-2020..pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Biuro_Prasowe/Styczen_2017/Strategia_komunikacji_wizerunkowej_wojewodztwa_dolnoslaskiego_w_kraju_i_zagranica_na_lata_2016-2020..pdf</a>
<b>OCHRONA ŚRODOWISKA</b>					
8.	Aktualizacja programu ochrony powietrza dla stref w województwie dolnośląskim, w których w 2018 r. zostały przekroczone poziomy dopuszczalne i docelowe substancji w powietrzu	do 31.07.2026 r.	Uchwała nr LVIII/1201/23 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 13 lipca 2023 r.	Cel główny: osiągnięcie poziomów dopuszczalnych substancji w powietrzu oraz pułapu stężenia ekspozycji.	<a href="https://edzienniki.duw.pl/WDU_D/2022/3831/akt.pdf">https://edzienniki.duw.pl/WDU_D/2022/3831/akt.pdf</a>
9.	Uchwała w sprawie wprowadzenia ograniczeń i zakazów w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw	Od 12.2017	Uchwała nr XLI/1405/17 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 listopada 2017 r. (uchwała dla obszaru gminy Wrocław). Uchwała nr XLI/1406/17 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 17 listopada 2017 r. (uchwała dla obszaru uzdrowisk) Uchwała nr XLI/1407/17 Sejmiku Województwa	Cel: Zapobieganie negatywnemu oddziaływaniu na zdrowie ludzi i na środowisko poprzez wprowadzenie ograniczeń lub zakazów w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw.	Uchwała XLI/1405/17: <a href="https://edzienniki.duw.pl/legalact/2017/5153/">https://edzienniki.duw.pl/legalact/2017/5153/</a> Uchwała XLI/1406/17: <a href="https://edzienniki.duw.pl/legalact/2017/5154/">https://edzienniki.duw.pl/legalact/2017/5154/</a> Uchwała XLI/1407/17: <a href="https://edzienniki.duw.pl/legalact/2017/5155/">https://edzienniki.duw.pl/legalact/2017/5155/</a>

Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
			Dolnośląskiego z dnia 30 listopada 2017 r. (uchwała dla obszaru województwa dolnośląskiego z wyłączeniem miasta Wrocław oraz uzdrowisk)		
10.	Strategia Energetyczna Dolnego Śląska – kierunki wsparcia sektora energetycznego	2050	Uchwała Nr 6053/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 25 października 2022 r.	Cel strategiczny: Dolny Śląsk 2050 - regionem neutralnym klimatycznie Cele operacyjne: 1. poprawa jakości powietrza, 2. rozwój badań i innowacji w zakresie energetyki, 3. wysoka efektywność energetyczna, 4. wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii i technologii jej magazynowania, 5. energetyka obywatelska, 6. bezpieczeństwo, 7. informacja i edukacja.	<a href="https://irt.wroc.pl/pliki/strategia_energetyczna_2022/files/assets/common/downloads/Strategia%20energetyczna%20(2022).pdf">https://irt.wroc.pl/pliki/strategia_energetyczna_2022/files/assets/common/downloads/Strategia%20energetyczna%20(2022).pdf</a>
12.	Program edukacji ekologicznej dla Dolnego Śląska	bezterminowo	Uchwała nr XLIX/681/05 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 grudnia 2005 r.	1. Rozwój świadomości ekologicznej mieszkańców Dolnego Śląska. 2. System stałej współpracy międzysektorowej i dialogu społecznego. 3. Racjonalne wykorzystanie i rozwój bazy służącej powszechnej edukacji ekologicznej	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/a,96339,program-edukacji-ekologicznej.html">https://bip.dolnyslask.pl/a,96339,program-edukacji-ekologicznej.html</a>
13.	Wojewódzki Program Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2022-2025 z perspektywą do roku 2029 (PROJEKT)	2022-2025 z perspektywą do roku 2029	Uchwała nr XLVII/939/22 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 14 lipca 2022 r.	<i>Założone cele (spójne z celami zawartymi w Krajowym planie gospodarki odpadami 2028, przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 12 czerwca 2023 r.): Poprawa jakości środowiska i zapewnienie bezpieczeństwa Ekologicznego. OCHRONA KLIMATU I JAKOŚCI POWIETRZA CEL: Poprawa jakości powietrza przy zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego w kontekście zmian klimatu. ZAGROŻENIA HAŁASEM CEL: Zmniejszenie zagrożenia mieszkańców województwa ponadnormatywnym hałasem, zwłaszcza emitowanym przez środki transportu drogowego. POLA ELEKTROMAGNETYCZNECEL: Utrzymanie dotychczasowego stanu braku zagrożeń ponadnormatywnym promieniowaniem elektromagnetycznym. GOSPODAROWANIE WODAMI CEL: Osiągnięcie celów środowiskowych dla jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych przy zapewnieniu ochrony przed niedoborami wody i powodzią. GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA CEL: Prowadzenie racjonalnej gospodarki wodno-ściekowej. GLEBY CEL: Ochrona gleb przed negatywnym działaniem antropogenicznym, erozją oraz niekorzystnymi zmianami klimatu. GOSPODARKA ODPADAMI I ZAPOBIEGANIE POWSTAWANIU ODPADÓW CEL: Gospodarowanie odpadami zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami, uwzględniając zrównoważony rozwój województwa. ZASOBY GEOLOGICZNE CEL: Racjonalne gospodarowanie zasobami geologicznymi. ZASOBY PRZYRODNICZE CEL: Zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie bioróżnorodności i georóżnorodności oraz ochrona krajobrazu.</i>	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/Download/get/id,219636.html">https://bip.dolnyslask.pl/Download/get/id,219636.html</a>



Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
				ZAGROŻENIA POWAZNYMI AWARIAMI CEL: Ograniczenie ryzyka wystąpienia poważnych awarii przemysłowych oraz minimalizacja ich skutków. EDUKACJA EKOLOGICZNA CEL: Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców województwa.	
14.	Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2028 z perspektywą do 2032 r. (WPGO) (PROJEKT)	2023-2028 z perspektywą do 2032 r.	Uchwała Nr 5995/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 10 października 2022 r. (PRZYSTĄPIENIE DO OPRACOWANIA)	1. zredukowanie ilości wytwarzanych odpadów, w tym odpadów komunalnych; 2. zwiększenie udziału odpadów przekazywanych do recyklingu, w tym odzysku energii; 3. zmniejszenie masy składowanych odpadów na składowiskach; 4. podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów oraz właściwego postępowania z odpadami.	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/e,pobierz,get.html?id=218182">https://bip.dolnyslask.pl/e,pobierz,get.html?id=218182</a>
<b>TRANSPORT</b>					
15.	Dolnośląska Polityka Rowerowa		Uchwała Nr 3847/V/17 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 31 maja 2017 r.	Główny dokument Samorządu Województwa Dolnośląskiego, określający rolę i znaczenie transportu rowerowego w strukturze rozwoju regionu a także kompleksowo ujmujący kwestie dotyczące ruchu rowerowego. Dolnośląską Politykę Rowerową definiuje szereg dokumentów: ▪ Standardy projektowe i wykonawcze dla infrastruktury rowerowej województwa dolnośląskiego, ▪ Uwarunkowania i wytyczne kierunkowe dla kształtowania transportu zeroemisyjnego w województwie dolnośląskim – mobilność rowerowa w codziennych dojazdach Dolnoślązaków, ▪ Koncepcja sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego - Dolnośląska Cyklostrada. Wzrost udziału ruchu rowerowego w transporcie województwa dolnośląskiego 1. Rozwój systemu transportu rowerowego, 2. Poprawa bezpieczeństwa i wzrost społecznej akceptacji dla transportu rowerowego, 3. Zarządzanie rozwojem systemu transportu rowerowego	<a href="https://irt.wroc.pl/pliki/dolnoslaska_polityka_rowerowa_2017/files/assets/common/downloads/Dolno%C5%9B%C4%85ska%20Polityka%20Rowerowa%20(2017).pdf">https://irt.wroc.pl/pliki/dolnoslaska_polityka_rowerowa_2017/files/assets/common/downloads/Dolno%C5%9B%C4%85ska%20Polityka%20Rowerowa%20(2017).pdf</a>
16.	Plan rozwoju infrastruktury transportowej w województwie dolnośląskim z perspektywą do 2030 (Kierunki działań) (PIT)	2030	Uchwała nr 7077/VI/23 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 czerwca 2023 r.	Głównym celem Planu jest podjęcie decyzji w zakresie inwestycji infrastrukturalnych w sposób spójny, holistyczny i oparty na wiarygodnych informacjach — w związku z czym dokument zawiera analizę wszystkich inwestycji w infrastrukturę transportową, rozpatrywanych na poziomie regionalnym (kolejowych, drogowych i rowerowych), przy uwzględnieniu działań z poziomu krajowego, niezależnie od źródeł finansowania. W zakresie wewnętrznej dostępności regionu i walki z wykluczeniem transportowym na poziomie międzypowiatowym: Cel 1. Poprawa dostępności transportowej powiatów złotoryjskiego i lwóweckiego oraz połączenia Jeleniej Góry i Legnicy jako ośrodków regionalnych; Cel 2. Poprawa dostępności transportowej powiatu górowskiego; W zakresie powiązań transgranicznych i międzyregionalnych regionu: Cel 3. Poprawa warunków wywozu kruszyw w kierunku Górnego Śląska; Cel 4. Poprawa warunków wywozu kruszyw w kierunku Wielkopolski; Cel 5. Poprawa warunków transportu na pograniczu Dolny Śląsk – Republika Czeska; Cel 6. Poprawa warunków transportu na pograniczu Dolny Śląsk – Saksonia; W zakresie obsługi komunikacyjnej obszarów funkcjonalnych (Jeleniogórski Obszar Funkcjonalny został ujęty w celach 1 i 1125): Cel 7. Poprawa obsługi komunikacyjnej Legnicko-Głogowskiego Obszaru Funkcjonalnego; Cel 8. Poprawa obsługi komunikacyjnej Wałbrzyskiego Obszaru Funkcjonalnego;	

Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
				<p>Cel 9. Poprawa obsługi komunikacyjnej w centralnej i wewnętrznej strefie Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego;</p> <p>Cel 10. Poprawa obsługi komunikacyjnej w zewnętrznej strefie Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego;</p> <p>w zakresie dostępności celów turystycznych o randze regionalnej:</p> <p>Cel 11. Poprawa dostępności Sudetów Zachodnich;</p> <p>Cel 12. Poprawa dostępności Gór Sowich;</p> <p>W zakresie rozwoju mobilności pieszej i rowerowej:</p> <p>Cel 13. Poprawa warunków ruchu pieszego i rowerowego w dojazdach codziennych i przemieszczeniach turystycznych.</p>	
17.	Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla województwa dolnośląskiego	bezterminowo	Uchwała Nr LV/2107/14 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 października 2014 r.	Celem Planu zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla województwa dolnośląskiego jest ustalenie gwarantowanego przez organizatora systemu standardów dolnośląskiego regionalnego transportu publicznego, który służyć będzie skomunikowaniu ze stolicą województwa oraz między sobą ośrodków powiatowych, a także pozostałych ośrodków miejskich o znacznym potencjalnie demograficznym oraz głównych miejscowości turystycznych.	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/plan-transportowy/">https://umwd.dolnyslask.pl/plan-transportowy/</a>
18.	Narodowy Program Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2021 - 2030	2021-2030	Uchwała Nr 2/2021 Krajowej Rady Bezpieczeństwa Drogowego z dnia 30 września 2021 r. ws. przyjęcia programu pn. „Narodowy Program Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2021-2030”	Celem jest zmniejszenie liczby ofiar śmiertelnych wypadków drogowych o co najmniej 50%, w okresie od 2021 r. do 2030 r.	<a href="https://www.krbrd.gov.pl/narodowy-program-brd-2021-2030/">https://www.krbrd.gov.pl/narodowy-program-brd-2021-2030/</a>
<b>OCHRONA ZDROWIA</b>					
19.	Dolnośląski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022-2024	2022-2024	Uchwała nr XLV/879/22 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 24 marca 2022 r.	Integracja na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Profilaktyka i edukacja</li> <li>2. Działalność szkoleniowa</li> <li>3. Działania medyczne, redukcja szkód i reintegracja społeczna.</li> <li>4. Badania i monitoring.</li> </ol>	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Profilaktyka/Aktualnosci/28.04.22_Uchwała_SWD_w_sprawie_przyjecia_do_realizacji_Dolnoslaskiego_Programu_Profilaktyki_i_Rozwiazywania_Problemow_Alkoholowych_oraz_Przeciwdzialania_Narkomanii_na_lata_2022-2024.pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Profilaktyka/Aktualnosci/28.04.22_Uchwała_SWD_w_sprawie_przyjecia_do_realizacji_Dolnoslaskiego_Programu_Profilaktyki_i_Rozwiazywania_Problemow_Alkoholowych_oraz_Przeciwdzialania_Narkomanii_na_lata_2022-2024.pdf</a>
20.	Dolnośląski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Uzależnień na lata 2021-2024	2021-2024	Uchwała nr 2935/VI/20 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 5 listopada 2020 r.	Zmniejszenie rozmiarów negatywnych skutków o charakterze rodzinnym, społecznym i zdrowotnym związanych z nadużywaniem i uzależnieniem od alkoholu ( w tym przeciwdziałanie przemocy w rodzinie) i innych środków psychoaktywnych	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Profilaktyka/Aktualnosci/Projekt_Dolnoslaskiego_Programu_Profilaktyki_i_Rozwiazywania_Problemow_Uzaleznienn_na_lata_2021-2024.pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Profilaktyka/Aktualnosci/Projekt_Dolnoslaskiego_Programu_Profilaktyki_i_Rozwiazywania_Problemow_Uzaleznienn_na_lata_2021-2024.pdf</a>
21.	Regionalny Program Ochrony Zdrowia Psychicznego	2021-2027	Uchwała nr 3757//VI/21 Zarządu Województwa	Zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej oraz innych form opieki i pomocy niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym i społecznym oraz kształtowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi właściwych	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Zdrowie/2021/1_REGIONALNY_PROGRAM_OCHRONY_ZD">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Zdrowie/2021/1_REGIONALNY_PROGRAM_OCHRONY_ZD</a>

Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
	2021-2027		Dolnośląskiego z dnia 24 maja 2021 r.	postaw społecznych a zwłaszcza zrozumienia, tolerancji, życzliwości oraz przeciwdziałanie ich dyskryminacji.	ROWIA_PSYCHICZNEGO_2021-_2027.pdf
22.	Program polityki zdrowotnej w zakresie profilaktyki zaburzeń psychicznych, w tym depresji oraz zapobiegania samobójstwom dla dzieci i młodzieży na terenie Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2025 (PROJEKT)	2023-2025	Uchwała Nr 6796/VI/23 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 17 kwietnia 2023 r.		<a href="https://bip.dolnyslask.pl/a,129138,uchwala-nr-6796vi23-zarzadu-województwa-dolnoslaskiego-z-dnia-17-kwietnia-2023-r-w-sprawie-przyjecia.html">https://bip.dolnyslask.pl/a,129138,uchwala-nr-6796vi23-zarzadu-województwa-dolnoslaskiego-z-dnia-17-kwietnia-2023-r-w-sprawie-przyjecia.html</a>
<b>INTEGRACJA SPOŁECZNA</b>					
23.	Program współpracy Samorządu Województwa Dolnośląskiego z Organizacjami Pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na Dolnym Śląsku w 2023 r.	2023 (program roczny)	Uchwała nr L/1018/22 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 października 2022 r.	Dążenie do budowy silnego społeczeństwa obywatelskiego, które efektywnie wspomaga harmonijny rozwój regionu i wysoką jakość życia dolnośląskiej społeczności. Cele szczegółowe (priorytety/cele operacyjne): 1) wspieranie endogenicznych potencjałów gospodarczych subregionów (1.1); 2) wzmocnienie krajowej i europejskiej konkurencyjności regionu i jego marki (1.2); 3) wzmacnianie innowacyjności, w tym ekoinnowacyjności regionu (1.3); 4) rozwój i modernizacja regionalnej infrastruktury publicznej z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami i starszych (2.2); 5) rozwój i doskonalenie usług publicznych (2.3); 6) kształtowanie postaw obywatelskich (3.1); 7) wzrost społecznej integracji (3.2); 8) doskonalenie regionalnego i lokalnych rynków pracy (3.3); 9) poprawa efektywności kształcenia (3.4); 10) doskonalenie regionalnej polityki wspierania seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami (3.5); 11) kształtowanie postaw prozdrowotnych, prosportowych i proekologicznych (3.6); 12) poprawa stanu środowiska (4.1); 13) wspieranie produkcji energii ze źródeł odnawialnych oraz wspieranie bezpieczeństwa energetycznego (4.4); 14) ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego (4.5); 15) rozwój gospodarki cyrkularnej (4.6); 16) wspieranie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej (5.3).	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Organizacje_pozarządowe/zal_u-SWD_L-1018-22.pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Organizacje_pozarządowe/zal_u-SWD_L-1018-22.pdf</a>
24.	Dolnośląski Regionalny Plan Działań na rzecz zatrudnienia na rok 2022	2022 (program roczny)	Uchwała nr 6197/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 listopada 2022 roku	Priorytety: 1. Wzrost aktywności zawodowej oraz edukacyjnej mieszkańców regionu jako czynnik zwiększający adaptacyjność mieszkańców Dolnego Śląska na regionalnym rynku pracy, 2. Doskonalenie aktywnej polityki rynku pracy i zwiększenie efektywności zarządzania dolnośląskim rynkiem pracy w celu wzrostu zatrudnienia w regionie	<a href="http://www.bip.dwup.pl/zalaczniki/414/DRPDZ_2022_15-12-2022_13-34-35.pdf">http://www.bip.dwup.pl/zalaczniki/414/DRPDZ_2022_15-12-2022_13-34-35.pdf</a>

Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
25.	Dolnośląska Strategia Integracji Społecznej na lata 2021-2030 (DSIS)	2021-2030	Uchwała nr XXXVII/734/21 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 września 2021 r.	Dążenie do zapewnienia dolnośląszakom wysokiej jakości życia opartej na integracji społecznej, lepszym dopasowaniu usług społecznych do potrzeb mieszkańców województwa oraz tworzeniu warunków do harmonijnego rozwoju w życiu indywidualnym i społecznym: 1. Budowa potencjału rodziny dolnośląskiej 2. Rozwój sprzyjający wykorzystaniu zasobów na rynku pracy 3. Przeciwdziałanie pauperyzacji i wykluczeniu społecznemu mieszkańców Dolnego Śląska 4. Znoszenie nierówności wynikających ze zróżnicowanego dostępu do edukacji i różnic w kapitale społecznym poprzez diagnozę i realizację projektów oraz wsparcie systemowe 5. Wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego 6. Upowszechnienie i rozwój usług wspierających funkcjonowanie osób starszych i o ograniczonej sprawności funkcjonalnej w życiu codziennym i społeczności lokalnej 7. Pobudzanie i wspieranie aktywności seniorów w perspektywie indywidualnej i społecznej 8. Wzmocnienie autonomii i prawa do samostanowienia osób z niepełnosprawnościami 9. Zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej opieki adekwatnej do ich potrzeb 10. Integracja na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień 11. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie 12. Wspieranie i rozwój potencjału instytucji pomocy i integracji społecznej.	<a href="https://bip.dops.wroc.pl/download/DSIS-2030---uchwala-Sejmiku-Wojewodztwa-Dolnoslaskiego-1677744094.pdf">https://bip.dops.wroc.pl/download/DSIS-2030---uchwala-Sejmiku-Wojewodztwa-Dolnoslaskiego-1677744094.pdf</a>
26.	Regionalny program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie dolnośląskim na lata 2021-27(30) (RPRES) (PROJEKT)	2021-2027(30)	Uchwała nr 5882/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 12 września 2022 r. w sprawie skierowania projektu do konsultacji	Wzrost roli ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego: 1. Wzmocnienie konkurencyjności i kondycji ekonomicznej podmiotów ekonomii społecznej 2. Zwiększenie dostępu do wysokiej jakości usług reintegracji społecznej i zawodowej dla mieszkańców Dolnego Śląska 3. Zwiększenie zaangażowania samorządu terytorialnego w rozwój ekonomii społecznej i poprawa współpracy z podmiotami ekonomii społecznej 4. Upowszechnianie roli ekonomii społecznej jako ważnego narzędzia służącego rozwojowi lokalnemu i rozwiązywaniu problemów społecznych	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/api/files/213552">https://bip.dolnyslask.pl/api/files/213552</a>
27.	Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023 – 2024 (PROJEKT)	2023-2024	PROJEKT	1. Zintegrowanie regionalnych celów i działań operacyjnych dotyczących rozwoju usług społecznych i usług zdrowotnych oraz procesu deinstytucjonalizacji w spójny proces działań adresowanych przede wszystkim do podmiotów lokalnych, odpowiedzialnych za organizowanie, dostarczanie i finansowanie tych usług ze środków własnych lub z innych źródeł, w tym z budżetu państwa; 2. Silniejsze powiązanie dostępnych źródeł finansowania, w szczególności funduszy europejskich, a także innych źródeł finansowych dostępnych w województwie z regionalnymi i lokalnymi celami i działaniami w obszarze usług społecznych; 3. Wytyczenie oczekiwanych kierunków rozwoju usług i deinstytucjonalizacji na poziomie lokalnym i ponadlokalnym m.in. poprzez działania finansowe; 4. Skoordynowanie działań podejmowanych przez różne departamenty lub jednostki organizacyjne samorządu województwa oraz uwzględnienie potencjału i zasobów sektora obywatelskiego i partnerów społecznych.	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/organizacje-pozarządowe/organizacje-pozarządowe/aktualnosci/artykul/dop-s-ogloszenie-o-konsultacjach-spoecznych-projektu-regionalnego-planu-rozwoju-uslug-spoeczny/">https://umwd.dolnyslask.pl/organizacje-pozarządowe/organizacje-pozarządowe/aktualnosci/artykul/dop-s-ogloszenie-o-konsultacjach-spoecznych-projektu-regionalnego-planu-rozwoju-uslug-spoeczny/</a>
<b>POMOC SPOŁECZNA</b>					
28.	Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy	2023-2031	Uchwała Nr 7034/VI/23 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia	Wzmocnienie potencjału rodziny dolnośląskiej poprzez budowę i udoskonalanie rozwiązań Systemowych na rzecz wsparcia rodziny i pieczy zastępczej Cele szczegółowe:	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/a,129912,uchwala-nr-7034vi23-zarzadu-województwa-dolnoslaskiego-z-dnia">https://bip.dolnyslask.pl/a,129912,uchwala-nr-7034vi23-zarzadu-województwa-dolnoslaskiego-z-dnia</a>

Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
	Zastępczej na lata 2023-2031 (PROJEKT)		12 czerwca 2023 r. w sprawie skierowania do konsultacji projektu	1. Kształtowanie świadomości społecznej. Informacja 2. Rozwój 3. Wsparcie Wzmacnianie systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej	12-czerwca-2023-r-w-sprawie-skierowani.html
29.	Wojewódzki Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie 2021-2030	2021–2030	Uchwała Nr 4581/VI/21 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 22 listopada 2021 r.	Ograniczenie skali występowania przemocy w rodzinie w województwie dolnośląskim. Udoskonalenie rozwiązań i narzędzi służących przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Budowa i wzmacnianie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. I. Profilaktyka II. Interwencja III. Wsparcie IV. Współpraca pomiędzy podmiotami realizującymi zadania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie Wzmacnianie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie	<a href="https://bip.dops.wroc.pl/download/Program-Przeciwdzialania-Przemocy-w-Rodzinie-2030---uchwala-Zarzadu-Wojewodztwa-Dolnoslaskiego-1677744646.pdf">https://bip.dops.wroc.pl/download/Program-Przeciwdzialania-Przemocy-w-Rodzinie-2030---uchwala-Zarzadu-Wojewodztwa-Dolnoslaskiego-1677744646.pdf</a>
<b>KULTURA</b>					
30.	Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024	2021-2024	Uchwała Zarządu Województwa nr 2944/VI/20 z dnia 5 listopada 2020 r.	Cel strategiczny: zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmacniania tożsamości Dolnego Śląska. Cele operacyjne: 1. Zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego 2. Tożsamość i marka	<a href="https://irt.wroc.pl/pliki/program_opieki_nad_zabytkami_2021/index.html">https://irt.wroc.pl/pliki/program_opieki_nad_zabytkami_2021/index.html</a>
<b>EDUKACJA I NAUKA</b>					
31.	Dolnośląski System Wspierania Uzdolnień (DSWU)		Uchwała nr 3384/V/17 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 lutego 2017 r.	1. Propagowanie idei wspierania zainteresowań i uzdolnień dzieci, młodzieży i studentów 2. Inspirowanie działań na rzecz poszerzenia zainteresowań oraz wspierania uzdolnień dolnośląskich uczniów i studentów 3. Wspieranie organizacyjne, merytoryczne i finansowe szkół w zakresie pracy z uczniem/studentem zdolnym 4. Upowszechnianie przykładów dobrych praktyk w zakresie wspomagania rozwoju dzieci i młodzieży oraz studentów Promowanie szkół wspierających uzdolnienia, w tym szkół Dolnośląskiej Sieci Wspierających Uzdolnienia w środowisku lokalnym i w regionie.	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/_temp_/3384V2017_-_uchwala_ZWD_ws_przyjecia_DSWU.pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/_temp_/3384V2017_-_uchwala_ZWD_ws_przyjecia_DSWU.pdf</a>  <a href="https://bip.dolnyslask.pl/urząd/Article/get/id,95901.html">https://bip.dolnyslask.pl/urząd/Article/get/id,95901.html</a>
32.	Regionalny Program Stypendialny zDolny Śląsk" w ramach Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień (Rozstrzygnięcie otwartego konkursu ofert na realizację zadania publicznego)	2023-2026	Uchwała nr 6865/VI/23 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 9 maja 2023 r.	Znoszenie barier w dostępie do oświaty oraz wspieraniu uzdolnionej młodzieży na terenie Dolnego Śląska	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/a,129393,uchwala-nr-6865vi23-zarzadu-wojewodztwa-dolnoslaskiego-z-dnia-9-maja-2023-r-w-sprawie-rozstrzygnieci.html">https://bip.dolnyslask.pl/a,129393,uchwala-nr-6865vi23-zarzadu-wojewodztwa-dolnoslaskiego-z-dnia-9-maja-2023-r-w-sprawie-rozstrzygnieci.html</a>
<b>KULTURA FIZYCZNA I TURYSTYKA</b>					
33.	Program Rozwoju Sportu Województwa	2022-2030	Uchwała nr 6210/VI/22 z dnia 28 listopada 2022 r.	Cele strategiczne: 1. Infrastruktura i przestrzeń dla sportu – w oparciu o innowacje, powszechność zrównoważony rozwój	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Sport/orliki/Program_rozwoju_sportu_2022-2030.pdf">https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Sport/orliki/Program_rozwoju_sportu_2022-2030.pdf</a>

Lp.	Nazwa dokumentu	Okres obowiązywania	Uchwała przyjmująca	Cel główny / cele strategiczne	Źródło [link]
	Dolnośląskiego na lata 2022-2030			2. Profesjonalne instytucje i kadry sportu 3. Sport dolnośląską marką	
34.	Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2030	2023-2030	Uchwała nr 5339/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 maja 2022 r.	Cele główne: 1. Wzrost konkurencyjności produktów turystycznych województwa dolnośląskiego ze szczególnym uwzględnieniem obszarów obecnie mniej intensywnie wykorzystywanych turystycznie. 2. Stworzenie nowoczesnego i efektywnego systemu marketingu produktów, atrakcji, usług oraz wizerunku regionu i obszarów turystycznych dla skutecznej ich komercjalizacji. 3. Wysoka jakość infrastruktury jako przewaga konkurencyjna województwa dolnośląskiego. 4. Wzmocnienie potencjału ludzkiego regionu na potrzeby turystyki. 5. Stworzenie silnego otoczenia instytucjonalnego wspierającego rozwój turystyki w regionie.	<a href="https://umwd.dolnyslask.pl/turystyka/dla-branzy/program-rozwoju-turystyki-dla-wojewodztwa-dolnoslaskiego/">https://umwd.dolnyslask.pl/turystyka/dla-branzy/program-rozwoju-turystyki-dla-wojewodztwa-dolnoslaskiego/</a>
<b>BEZPIECZEŃSTWO</b>					
35.	Polityka Wspierania Bezpieczeństwa w Województwie Dolnośląskim do 2030 r.	2030	Uchwała nr 5457/VI/22 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 7 czerwca 2022 r.	Cel główny: Wieloaspektowe zapewnienie bezpieczeństwa obecnemu oraz przyszłym pokoleniom mieszkańców regionu we wszystkich dziedzinach współczesnych zagrożeń naturalnych, cywilizacyjnych społeczno ekonomicznych. Cele szczegółowe: 1. Ochrona przed klęskami żywiołowymi, tym szczególnie likwidacja zagrożeń powodziami suszami; 2. Podniesienie poziomu bezpieczeństwa osobistego, publicznego zdrowotnego, tym ratownictwa; 3. Współpraca edukacja zakresie bezpieczeństwa.	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/a,125741,polityka-wspierania-bezpieczenstwa-wojewodztwa-dolnoslaskim-do-2030-r.html">https://bip.dolnyslask.pl/a,125741,polityka-wspierania-bezpieczenstwa-wojewodztwa-dolnoslaskim-do-2030-r.html</a>
<b>FINANSE PUBLICZNE</b>					
36.	Program Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027	2021-2027	Uchwała nr 6780/VI/23 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 13 kwietnia 2023 r.	Cel główny: bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej. Cel szczegółowy: rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii.	<a href="https://rpo.dolnyslask.pl/wp-content/uploads/2023/04/SZOP-FEDS-2021-2027-przyj%C4%99ty-uchwa%C5%82%C4%85-nr-6780_VI_23-z-dnia-13-kwietnia-2023.pdf?fbclid=IwAR0wsycvLVPa2Hkb9pyqk7FOrfy7s3-6hzKXWj6kx1LanqeikiOLPCfo6k">https://rpo.dolnyslask.pl/wp-content/uploads/2023/04/SZOP-FEDS-2021-2027-przyj%C4%99ty-uchwa%C5%82%C4%85-nr-6780_VI_23-z-dnia-13-kwietnia-2023.pdf?fbclid=IwAR0wsycvLVPa2Hkb9pyqk7FOrfy7s3-6hzKXWj6kx1LanqeikiOLPCfo6k</a>
37.	Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Dolnośląskiego	2020-2032	Uchwała nr LI/1063/22 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 15 grudnia 2022 r.		<a href="https://bip.dolnyslask.pl/a,128083,uchwala-nr-li106322-sejmiku-wojewodztwa-dolnoslaskiego-z-dnia-15-grudnia-2022-r-w-sprawie-wieloletni.html">https://bip.dolnyslask.pl/a,128083,uchwala-nr-li106322-sejmiku-wojewodztwa-dolnoslaskiego-z-dnia-15-grudnia-2022-r-w-sprawie-wieloletni.html</a>
38.	Strategia Inwestycyjna dla Instrumentów Finansowych w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Dolnośląskiego 2014-2020	2014-2020	Uchwała nr 6902/VI/23 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 15 maja 2023	1. Zmniejszenie luki finansowej MŚP. 2. Zmniejszenie luki finansowej mikro i małych przedsiębiorstw. 3. Wsparcie rozpoczynania działalności gospodarczej	<a href="https://bip.dolnyslask.pl/a,129510,uchwala-nr-6902vi23-zarządu-wojewodztwa-dolnoslaskiego-z-dnia-15-maja-2023-r-w-sprawie-zmiany-uchwal.html">https://bip.dolnyslask.pl/a,129510,uchwala-nr-6902vi23-zarządu-wojewodztwa-dolnoslaskiego-z-dnia-15-maja-2023-r-w-sprawie-zmiany-uchwal.html</a>

Źródło: opracowanie IRT.

## Spis map

Mapa 1. Położenie Dolnego Śląska na tle Europy.....	8
Mapa 2. PKB (mln euro) [2021].....	9
Mapa 3. Stopa bezrobocia (%) [2022].....	9
Mapa 4. Wynagrodzenia (mln euro) [2020]. ....	9
Mapa 5. Zagrożenie ubóstwem (%) [2022]. ....	9
Mapa 6. Zmiana liczby mieszkańców Polski na poziomie gmin [2010–2020].....	13
Mapa 7. Liczba ludności [2020] i prognozowana zmiana liczby ludności [2020-2050]. ....	14
Mapa 8. Lesistość województwa dolnośląskiego w podziale na gminy [2022].....	18
Mapa 9. Lasy województwa dolnośląskiego [2022].....	19
Mapa 10. Klasyfikacja rolniczej przydatności gleb [2022].....	20
Mapa 11. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej [2022]. ....	20
Mapa 12. Przekroczenia dopuszczalnych zawartości zanieczyszczeń w punktach pomiarowych [2020].....	21
Mapa 13. Ocena stanu fizykochemicznego JCWPd na podstawie pomiarów monitoringu operacyjnego GIOŚ [2021]. ....	22
Mapa 14. Ocena stanu chemicznego JCWPd [2019].....	23
Mapa 15. Pobór rejestrowany wód podziemnych z ujęć w granicach JCWPd w województwie dolnośląskim [2020].....	23
Mapa 16. Stan JCWP na terenie województwa dolnośląskiego [2016-2021].....	24
Mapa 17. Występowanie złóż kopalin użytecznych oraz obszary koncentracji zasobów podstawowych grup surowców w województwie dolnośląskim [2022].....	25
Mapa 18. Obszary chronione na terenie województwa dolnośląskiego [2022].....	29
Mapa 19. Zgony z powodu chorób sercowo-naczyniowych, związanych z zanieczyszczeniem powietrza w Europie.....	32
Mapa 20. Zanieczyszczenie pyłami zawieszonymi PM 10 i PM2,5 [2022] oraz B(a)P [2021] w Europie.....	32
Mapa 21. Rozkłady przestrzenne dla zanieczyszczeń na obszarze Polski [2021].....	33
Mapa 22. Rozkłady przestrzenne stężeń zanieczyszczeń w województwie dolnośląskim, opracowane z wykorzystaniem metody szacowania [2022].....	34
Mapa 23. Zagrożenie powodziowe i retencja zbiornikowa w województwie dolnośląskim [2020].....	36
Mapa 24. Stopień zagrożenia występowania suszy (łącznie) w województwie dolnośląskim [2022].....	39
Mapa 25. Stopień zagrożenia występowania suszy atmosferycznej, rolniczej, hydrologicznej i hydrogeologicznej w województwie dolnośląskim [2022].....	39
Mapa 26. Obszary szczególnie narażone na presję środowiskowe.....	42
Mapa 27. Zmiana liczby ludności na obszarach miejskich i wiejskich dolnośląskich gmin (%) [2016-2022]. ....	46
Mapa 28. Tendencja zmian w liczbie ludności w miastach [2016-2022]. ....	47
Mapa 29. Tendencja zmian w liczbie ludności na terenach wiejskich [2016-2022].....	47
Mapa 30. Obszary funkcjonalne wyznaczone w PZPWD.....	48
Mapa 31. Wyniki delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. ....	50
Mapa 32. Obszary problemowe w ujęciu krajowym.....	51
Mapa 33. Zintegrowane Instrumenty Terytorialne w perspektywie finansowej 2021-2027 w ramach programu Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska.....	53
Mapa 34. Euroregiony w Polsce.....	54
Mapa 35. Sieć czynnych linii kolejowych na Dolnym Śląsku [2023].....	58
Mapa 36. Dostępność kolejowych połączeń pasażerskich na Dolnym Śląsku [2022/23].....	59
Mapa 37. Sieć dróg krajowych i wojewódzkich [2022].....	60
Mapa 38. Zmiana natężenia ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich [2015–2020/21]. ....	61
Mapa 39. Symulacja dostępności czasowej do węzłów drogowych na autostradach i drogach ekspresowych [2022].....	62
Mapa 40. Liczba pojazdów osobowych [2021] i ich procentowy wzrost na 1000 mieszkańców w powiatach Dolnego Śląska [2016-2021]. ....	63
Mapa 41. Budynki przemysłowe i magazyny o powierzchni powyżej 1ha [2022].....	64
Mapa 42. Planowana sieć głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego [2022].....	65
Mapa 43. Siatka połączeń w rozkładzie lotów wiosna-lato [2023].....	67
Mapa 44. Infrastruktura żeglugi powietrznej wraz z lądowiskami śmigłowcowymi oraz Odrzańska Droga Wodna [2023].....	67
Mapa 45. Najczęściej wykorzystywane źródła energii w krajach europejskich [2021].....	71
Mapa 46. Sieć elektroenergetyczna w województwie dolnośląskim [2022].....	71
Mapa 47. Sieć gazowa na terenie województwa dolnośląskiego [2022].....	72
Mapa 48. Ludność korzystająca z gazu sieciowego na terenie województwa dolnośląskiego [2021].....	72
Mapa 49. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2022].....	73
Mapa 50. Zużycie wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2022].....	73
Mapa 51. Udział ludności korzystającej z wodociągów w województwie dolnośląskim [2021]. ....	74
Mapa 52. Udział ludności korzystającej z kanalizacji w województwie dolnośląskim [2021].....	74
Mapa 53. Ścieki przemysłowe i komunalne na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2022].....	75
Mapa 54. Masa wytworzonych odpadów komunalnych przez 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2022].....	75
Mapa 55. Ilość odpadów zmieszanych na jednego mieszkańca [2022].....	76
Mapa 56. Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów [2022].....	76
Mapa 57. Obszary dostępności w zakresie gospodarki wodno-ściekowej oraz potrzeb w zakresie prowadzenia gospodarki odpadowej [2021, 2022].....	78

Mapa 58. Udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w ogólnej powierzchni województw [2021].	79
Mapa 59. Procentowa powierzchnia gmin objęta obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego [2021].	80
Mapa 60. Liczba ludności i gęstość zaludnienia w powiatach województwa dolnośląskiego [2022].	83
Mapa 61. Zmiana liczby ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].	83
Mapa 62. Udział ludności w wieku produkcyjnym w powiatach województwa dolnośląskiego [2022].	84
Mapa 63. Współczynnik obciążeń demograficznych w gminach województwa dolnośląskiego [2022].	85
Mapa 64. Współczynnik przyrostu naturalnego w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].	85
Mapa 65. Współczynnik przyrostu wędrownego w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].	85
Źródło: opracowanie IRT na podstawie danych GUS.	85
Mapa 66. Prognozowana zmiana liczby ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2022-2030].	87
Mapa 67. Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców w gminach w województwie dolnośląskim [2022].	87
Mapa 68. Zmiana liczby mieszkań na 1000 mieszkańców w gminach w województwie dolnośląskim [2016-2022].	88
Mapa 69. Średnioroczna liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 mieszkańców w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].	89
Mapa 70. Obszary wzrostu i stagnacji w zakresie demografii w województwie dolnośląskim [2022].	91
Mapa 71. Ocena warunków mieszkaniowych na podstawie wybranych wskaźników w województwie dolnośląskim [2021].	92
Mapa 72. Liczba dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat w gminach województwa dolnośląskiego [2021].	93
Mapa 73. Zmiana liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-6 lat w gminach województwa dolnośląskiego [2021].	93
Mapa 74. Zdawalność egzaminu maturalnego w powiatach województwa dolnośląskiego (%) [2021].	94
Mapa 75. Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2022].	97
Mapa 76. Zmiana liczby czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].	97
Mapa 77. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności w powiatach województwa dolnośląskiego [2021].	99
Mapa 78. Odsetek osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w gminach województwa dolnośląskiego [2022].	100
Mapa 79. Zmiana odsetka osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w gminach województwa dolnośląskiego [2016-2022].	100
Mapa 80. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach w powiatach województwa dolnośląskiego [2022].	103
Mapa 81. Wybrane podmioty lecznicze biorące udział w pomocy doraźnej i ratownictwie medycznym [2023].	106
Mapa 82. Liczba osób śmiertelnych w trakcie interwencji straży pożarnej na 1 000 osób [2022].	107
Mapa 83. Liczba wypadków na 100 tys. ludności [2021].	107
Mapa 84. Liczba ofiar śmiertelnych na 100 tys. ludności [2021].	107
Mapa 85. Liczba przestępstw ogółem stwierdzona przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1 000 ludności [2022].	108
Mapa 86. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję w powiatach [2022].	108
Mapa 87. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według województw (ceny bieżące) – szacunki wstępne [2021].	114
Mapa 88. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według podregionów (ceny bieżące) [2020] i jego zmiana [2016-2020].	114
Mapa 89. Regionalny Indeks Konkurencyjności (RCI) dla regionów UE-27 [2022].	115
Mapa 90. Poziom przedsiębiorczości według powiatów na Dolnym Śląsku [2022] i jego zmiana [2016-2022].	116
Mapa 91. Stopa bezrobocia [2022] i jej zmiana [2016-2022].	118
Mapa 92. Liczba pracujących na 1 tys. mieszkańców [2022] i zmiana liczby pracujących [2016-2021].	118
Mapa 93. Całoroczne miejsca noclegowe w województwie dolnośląskim [2022].	120
Mapa 94. Liczba udzielonych noclegów [2022].	120
Mapa 95. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego (Schneidera) [2022].	120
Mapa 96. Udział podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w sekcji A w gminach w ogóle podmiotów gospodarczych tej sekcji na Dolnym Śląsku (%) [2022].	124
Mapa 97. Zmiana liczby podmiotów gospodarczych sekcji A PKD 2007 wpisanych do rejestru REGON na Dolnym Śląsku (%) [2016-2019].	124
Mapa 98. Struktura podmiotów sekcji A PKD 2007 na Dolnym Śląsku wg działów w powiatach [2022].	124
Mapa 99. Wydobycie piasków i żwirów w Polsce w podziale na województwa [2022].	128
Mapa 100. Pobór wód leczniczych i termalnych w Polsce w podziale na województwa [2022].	130
Mapa 101. Oferty inwestycyjne Specjalnych Stref Ekonomicznych w województwie dolnośląskim [2021].	135
Mapa 102. Branże reprezentowane przez klastry na Dolnym Śląsku [2023].	137
Mapa 103. Wartość eksportu na 1 mieszkańca według województw (tys. euro) [2021].	139
Mapa 104. Wskaźnik koncentracji eksportu według województw (mln euro) [2021].	139
Mapa 105. Kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym według województw i powiatów (tys. zł) [2021].	140
Mapa 106. Dochody budżetów powiatów ogółem oraz na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].	151
Mapa 107. Wydatki budżetów powiatów ogółem oraz na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].	151
Mapa 108. Dochody ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].	154
Mapa 109. Dochody własne budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].	154
Mapa 110. Wzrost dochodów ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu w województwie dolnośląskim (%) [2016-2021].	154
Mapa 111. Udział części wyrównawczej subwencji ogólnej w dochodach ogółem gmin (%) [2021].	154
Mapa 112. Wydatki ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2021].	156
Mapa 113. Wzrost wydatków ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu w województwie dolnośląskim (%) [2016-2021].	156



## Spis wykresów

Wykres 1. Zmiany lesistości w województwie dolnośląskim [2016-2022].	18
Wykres 2. Pozyskanie drewna (grubizny) w Polsce i województwie dolnośląskim [2016-2022].	19
Wykres 3. Grunty wyłączane na cele nierolnicze [2016-2021].	21
Wykres 4. Udział udokumentowanych zasobów przemysłowych w zasobach geologicznych bilansowych złóż dolnośląskich kamieni łamanych i blocznych [2022].	27
Wykres 5. Struktura zasobów geologicznych skał magmowych i metamorficznych kamieni łamanych i blocznych w województwie dolnośląskim [2022].	27
Wykres 6. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem Polski i województw [2016, 2022].	30
Wykres 7. Struktura kategorii zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa dolnośląskiego [2023].	31
Wykres 8. Liczba interwencji w związku z zagrożeniami w województwie dolnośląskim na tle kraju [2018-2022].	35
Wykres 9. Powierzchnia województwa objęta stratami powodziowymi przy całkowitym zniszczeniu obwałowań w ha dla $Q=1\%$ [2020].	36
Wykres 10. Straty powodziowe w województwie dolnośląskim wg pokrycia terenu przy całkowitym zniszczeniu obwałowań w ha dla $Q=1\%$ (ha) [2020].	37
Wykres 11. Suma nakładów inwestycyjnych na obwałowania przeciwpowodziowe w województwie dolnośląskim na tle kraju ogółem (tys. zł) [2016-2021].	37
Wykres 12. Pojemność małej retencji wodnej w województwie dolnośląskim na tle kraju ogółem ( $\text{dam}^3$ ) [2016-2022].	37
Wykres 13. Suma nakładów inwestycyjnych na wykonanie obiektów małej retencji wodnej ogółem [2016-2022].	38
Wykres 14. Suma nakładów inwestycyjnych na wykonanie obiektów małej retencji wodnej ogółem w województwie dolnośląskim na tle kraju [2016-2022].	38
Wykres 15. Liczba pasażerów przewiezionych przez Polregio (Przewozy Regionalne) i Koleje Dolnośląskie [2016-2022].	60
Wykres 16. Powierzchnia nowych budynków magazynowych, zbiorników i silosów (PKOB 1252) oddanych do użytkowania [2016-2022].	64
Wykres 17. Powierzchnia nowych budynków magazynowych, zbiorników i silosów (PKOB 1252) oddanych do użytkowania według powiatów [2016-2022].	64
Wykres 18. Liczba pasażerów korzystających z Portu Lotniczego Wrocław [2016-2022].	66
Wykres 19. Moc instalacji OZE w województwie dolnośląskim (MW) [2016, 2021].	72
Wykres 20. Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy w województwach [2016-2021].	80
Wykres 21. Udział decyzji dotyczących zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w ogóle decyzji o warunkach zabudowy w województwie dolnośląskim i Polsce [2016-2021].	81
Wykres 22. Udział decyzji dotyczących zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej w ogóle decyzji o warunkach zabudowy w województwie dolnośląskim i Polsce [2016-2021].	81
Wykres 23. Udział decyzji dotyczących zabudowy innej w ogóle decyzji o warunkach zabudowy w województwie dolnośląskim i Polsce [2016-2021].	81
Wykres 24. Udział decyzji dotyczących zabudowy usługowej w ogóle decyzji o warunkach zabudowy w województwie dolnośląskim i Polsce [2016-2021].	81
Wykres 25. Liczba udzielonych zezwoleń na pobyt czasowy, stały lub rezydenta UE w województwie dolnośląskim [2016-2022].	86
Wykres 26. Liczba udzielonych zezwoleń na pobyt czasowy, stały lub rezydenta UE według dominujących krajów obywatelstwa w województwie dolnośląskim [2016-2022].	86
Wykres 27. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w województwie dolnośląskim [2016-2022].	88
Wykres 28. Struktura wieku zasobów mieszkaniowych w województwie dolnośląskim [2021].	89
Wykres 29. Jednostki systemu ratownictwa medycznego według województw [2022].	105
Wykres 30. Zdarzenia według rodzaju i wielkości w województwie dolnośląskim [2016-2022].	106
Wykres 31. Wypadki drogowe, ranni i ofiary śmiertelne w województwie dolnośląskim [2016-2021].	107
Wykres 32. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję ogółem [2022].	108
Wykres 33. Produkt krajowy brutto ogółem województwa dolnośląskiego i jego udział w tworzeniu PKB kraju [2016-2021].	114
Wykres 34. Wartość dodana brutto według rodzajów działalności na Dolnym Śląsku (ceny bieżące) (mln zł) [2020].	115
Wykres 35. Podmioty gospodarcze wg sektorów ekonomicznych i sekcji PKD [2022].	116
Wykres 36. Liczba wydanych zezwoleń na pracę dla cudzoziemców [2016-2022].	119
Wykres 37. Całoroczne miejsca noclegowe według województw [2016, 2022].	119
Wykres 38. Całoroczne miejsca noclegowych w powiatach województwa dolnośląskiego [2016, 2022].	119
Wykres 39. Noclegi udzielone turystom w turystycznych obiektach noclegowych w województwie dolnośląskim [2016-2022].	120
Wykres 40. Powierzchnia użytkowa budynków hoteli oraz pozostałych budynków zakwaterowania turystycznego w dolnośląskich gminach oddana w latach [2016-2022].	121
Wykres 41. Liczba turystów i odwiedzających jednodniowych w poszczególnych miesiącach [2019-2022].	121
Wykres 42. Znakowane szlaki turystyczne (PTTK) wg typów i województw [2022].	122
Wykres 43. Struktura podmiotów sekcji A PKD 2007 na Dolnym Śląsku wg działów [2022].	124
Wykres 44. Plony wybranych ziemiopłodów z 1 ha użytków rolnych w województwie dolnośląskim [2022].	125
Wykres 45. Udział województwa dolnośląskiego w krajowym pogłowiu bydła, trzody chlewnej i owiec (%) [2016, 2021].	125
Wykres 46. Wydobyte węgla brunatnego w Polsce i w województwie dolnośląskim [2016-2022].	126
Wykres 47. Zawartość miedzi metalicznej w wydobytej rudzie i średnia zawartość Cu [2016-2022].	127
Wykres 48. Zawartość srebra w wydobytej rudzie [2016-2022].	127
Wykres 49. Wydobyte kamieni łamanych i blocznych w Polsce i na Dolnym Śląsku [2016-2022].	127
Wykres 50. Wydobyte kamieni łamanych i blocznych Dolnym Śląsku w podziale na typy litologiczne skał [2022].	127
Wykres 51. Wydobyte piasków i żwirów w Polsce i na Dolnym Śląsku [2016-2022].	128
Wykres 52. Wydobyte wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim [2016, 2022].	129

Wykres 53. Pobór wód leczniczych i termalnych w województwie dolnośląskim [2016-2022].	130
Wykres 54. Personel wewnętrzny B+R w województwie dolnośląskim [2016-2021].	133
Wykres 55. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w województwie dolnośląskim [2016-2021].	133
Wykres 56. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w województwach [2021].	133
Wykres 57. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R na 1 mieszkańca w województwach [2021].	133
Wykres 58. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach w województwie dolnośląskim [2016-2021].	134
Wykres 59. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach w województwach [2021].	134
Wykres 60. Przedsiębiorstwa przemysłowe współpracujące w ramach inicjatywy klastrowej lub innej sformalizowanej współpracy [2016-2021].	136
Wykres 61. Wartość eksportu Dolnego Śląska i udział w generowaniu eksportu w kraju [2016-2021].	139
Wykres 62. Dochody ogółem budżetu województwa dolnośląskiego [2016-2021].	148
Wykres 63. Dochody ogółem budżetów województw [2021].	148
Wykres 64. Dochody ogółem budżetów województw na 1 mieszkańca [2021].	149
Wykres 65. Wydatki z budżetu województwa dolnośląskiego [2016-2021].	149
Wykres 66. Wydatki z budżetów województw [2021].	149
Wykres 67. Wydatki z budżetów województw na 1 mieszkańca [2021].	149

## Spis tabel

Tabela 1. Województwo dolnośląskie na tle kraju i Europy - wybrane wskaźniki społeczno-gospodarcze.	8
Tabela 2. Zasoby geologiczne bilansowe oraz przemysłowe magmowych i metamorficznych kamieni łamanych i blocznych na Dolnym Śląsku i w Polsce (tys. ton) [2022].	26
Tabela 3. Zasoby geologiczne bilansowe oraz przemysłowe wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim oraz ich udział w zasobach krajowych [2016-2022].	28
Tabela 4. Klasy stref dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie za 2022 rok.	33
Tabela 5. Udział procentowy obszarów zagrożonych występowaniem czterech typów susz w zlewniach bilansowych (%).	40
Tabela 6. Analiza wypadków z udziałem rowerzystów [2021-2022].	63
Tabela 7. Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne w województwie dolnośląskim [2016-2021].	89
Tabela 8. Rejestr uzdrowisk i obszarów ochrony uzdrowiskowej wraz z kierunkami leczniczymi [2022].	122
Tabela 9. Wydobyte kamieni łamanych i blocznych w Polsce i na Dolnym Śląsku [2022].	128
Tabela 10. Wydobyte wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim oraz udział w produkcji krajowej [2016-2022].	129
Tabela 11. Wykaz IOB funkcjonujących w województwie dolnośląskim [2022].	131
Tabela 12. Klastry wspierające inwestorów i przedsiębiorców na Dolnym Śląsku [2023].	137
Tabela 13. Klastry energii wspierające inwestorów i przedsiębiorców na Dolnym Śląsku [2023].	138
Tabela 14. Macierz wskaźników monitorujących realizację SRWD 2030.	164
Tabela 15. Kwerenda dokumentów strategicznych, planistycznych i wdrożeniowych obowiązujących lub projektowanych na terenie województwa dolnośląskiego [2023].	166

## Spis schematów

Schemat 1. Ramowy zakres opracowania.	5
Schemat 2. Schemat koordynacji procesu planowania strategicznego wg Planu Wykonawczego SRWD 2030.	161
Schemat 3. Schemat zarządzania Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030.	161